

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE ÜLKEMİZDE DERLEME ÇALIŞMALARI

Coşkun POLAT

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Kütüphanecilik Anabilim Dalı için öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak hazırlanmıştır.

Ankara
Ocak, 1999

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Kütüphanecilik Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Prof. Dr. İrfan ÇAKIN (Danışman)

Üye.....

Prof. Dr. Mustafa AKBULUT

Üye.....

Prof. Dr. Gülbün BAYDUR

Üye.....

Prof. Dr. Nilüfer TUNCER

Üye.....

Doç. Dr. Ahmet ÇELİK

Onay

Yukarıdaki imzaların, adıgeçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 19....

Prof. Dr. İbrahim TANYERİ

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR SAYFASI

Bu çalışmanın meydana gelmesinin her aşamasında ilgi ve yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. İrfan ÇAKIN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Manevi desteği ile beni yalnız bırakmayan değerli meslektaşım Muallâ MURAT'a, yine manevi desteğin yanında Ankara'daki gözümlerim ve kulağım olarak çalışmanın oluşumunda pek çok yardımını gördüğüm mesai arkadaşım ve kader ortağım Arş. Gör. Hüseyin ODABAŞ'a da sonsuz teşekkür ederim.

Tüm yaşamım boyunca sevgi ve yardımları ile verdiği destek ile, çalışmanın meydana gelmesine dolaylı katkısı olan fedakâr anneme, sevgi desteği ile beni yalnız bırakmayan müstakbel hayat arkadaşşıma da şükranlarımı sunarım.

ÖZET

Derleme, bir ulusun kültürel varlığını oluşturan tüm yayınlarının, toplumun bilgi ve yararına sunulmak, saklayarak geleceğe ulaştırmak üzere belli bir miktarının kanunla devlete verilmesidir.

Gelişmiş ülkelerde başlangıcı XVI. yüzyıla kadar uzanan derleme, ülkemizde ancak XIX. yüzyılın ortalarında görülmüştür. Bunun yanında, bugüne kadar olan uygulamalar da gereksinimi karşılamaktan uzak olmuştur. Araştırmamızın amacı da derlemenin ülkemizde etkinleştirilememesinin nedenlerini saptamak ve sorunun çözümüne yönelik öneriler getirmektir.

Bu doğrultuda araştırmanın problemi: "Ülkelerin kültürel yaşamı için son derece önemli olan derleme olgusunun ülkemizde etkinleştirilememiş olmasının nedenleri nelerdir?" biçiminde tanımlanmaktadır. Buna göre hipotezimiz ise şöyledir: "Ülkemizde yeniden oluşturulması gerektiği çeşitli kesimlerce vurgulanan derleme çalışmalarının, bugüne gelinceye değin görülen uygulamalarında siyasi boyut ön planda tutulup, kültürel boyut aksatılmıştır."

Araştırmamızda "Tarihsel Yöntem" kullanılmıştır. Derleme uygulamalarının gelişimi, ülkemizdeki başlangıcı olan 1850'lerden itibaren günümüze kadar verilmiştir.

Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgularla hipotezimiz kanıtlanmış, bu doğrultuda sorunun çözümüne yönelik öneriler geliştirilmiştir.

SUMMARY

The legal deposit is a process of submitting a required number of copies from each recorded material to an officially identified institution by the publisher in order to enable their preservation for the use of future generations.

The history of legal deposit in the developed countries goes as far back as 16th century. Whereas in Turkey this process started only in the mid 19th century, and the applications to this extent has been far from meeting the expressed requirements. Therefore, the aims of this study are to identify the major shortcomings of legal deposit applications and further more to provide guide lines and recommendations in order to reforming the process.

In the lights of the above mentioned aims of the study, the problem of our research has been formulated as “what are the major factors that hindered the effective development of legal deposit in Turkey which is vitally important for the cultural life of the country?” As for the hypothesis that has been proved is “despite the fact of expressing the need for a new legal deposit act, every effort to this end has emphasised on the political instead of cultural dimensions”.

The historical method has been used in this study. The development of legal deposit activities since 1850’s has been discussed and examined throughly.

The finding of the research has proved our hypothesis. Finally a list of recommendations has been provided.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
SUMMARY	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖNSÖZ	viii
I. BÖLÜM: GİRİŞ	1
I.1. KONUNUN ÖNEMİ	1
I.2. SORUN	5
I.3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZİ	5
I.4. ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ	6
I.5. DÜZEN	7
I.6. TERMİNOLOJİ	8
I.7. KAYNAKLAR	8
II. BÖLÜM: DERLEMENİN TANIM VE KAPSAMI	11
II.1. TANIM	11
II.2. TARİHÇE	13
II.3. AMAÇ	18
II.4. DERLEME İLE İLGİLİ GENEL AÇIKLAMALAR	21

II.4.1.DERLEME KAPSAMINDAKİ MATERYALLER	21
II.4.2.DERLEME KURUMU.....	25
II.4.3.DERLEME SÜRESİ	27
II.4.4.DERLEME NÜSHA SAYISI	29
II.4.5.DERLEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ	33
II.4.6.DERLEME NÜSHALARININ MALİYETİNİN KARŞILANMASI	35
II.4.7.DERLEME KAÇAĞININ ÖNLENMESİ.....	37
II.5. ELEKTRONİK YAYINLARIN DERLENMESİ	40
II.5.1. TANIM VE KAPSAM	40
II.5.2. ELEKTRONİK YAYINLARIN DERLENMESİNDE BAZI ÖLÇÜTLER	44
II.5.2.1. YASANIN HAZIRLANMASI VE UYGULAMASINDA YETKİLİ ORGAN	44
II.5.2.2. YASANIN FORMU	46
II.5.2.3. UYGULAMA ALANI.....	47
II.5.3. BAZI ÜLKELERDE ELEKTRONİK YAYINLARIN DERLENMESİ	51
II.5.3.1. FRANSA	51
II.5.3.2. KANADA.....	54
II.5.3.3. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ.....	57
III. BÖLÜM: BASMA YAZI VE RESİMLERİ DERLEME KANUNU ÖNCESİNDE ÜLKEMİZDE DERLEME.....	60
III.1. BAŞLANGIÇ	60
III.2. OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA DERLEME ÇALIŞMALARI.....	62
III.3. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA KÜLTÜREL AMAÇLI DERLEMENİN OLUŞTURULMASI GİRİŞİMLERİ	82
III.4. OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA DERLEME ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	91

IV. BÖLÜM: BASMA YAZI VE RESİMLERİ DERLEME KANUNU VE SONRASINDA ÜLKEMİZDE DERLEME.....	95
IV.1. KANUNUN ÇIKIŞI	95
IV.2. BASMA YAZI VE RESİMLERİ DERLEME KANUNU VE İÇERDİĞİ HÜKÜMLER	103
IV.3. KANUNUN UYGULANMASI VE İLGİLİ KURUMLAR	107
IV.4. KANUNUN UYGULANMASI İLE İLGİLİ DEĞİŞİKLİKLER .	115
V. BÖLÜM: BYRDK'NUN DEĞİŞTİRİLMESİ ÇALIŞMALARI VE ÜLKEMİZDE DERLEME ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	127
V.1 KANUNUN DEĞİŞTİRİLMESİ ÇALIŞMALARI	127
V.1.1. 1950-1960 DÖNEMİ.....	128
V.1.2. 1960-1970 DÖNEMİ.....	130
V.1.3. 1970-1980 DÖNEMİ.....	139
V.1.4. 1980 SONRASI DÖNEM	150
V.2. BASMA YAZI VE RESİMLERİ DERLEME KANUNU DIŞINDA YAPILAN DERLEME	160
V.3. ÜLKEMİZDE DERLEME ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	171
VI. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	181
KAYNAKÇA	191
YARDIMCI KAYNAKÇA.....	207
EKLER.....	212

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ACCORD	:	Advisory Committee on Copyright Registration and Deposit
AÜDTCF	:	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
BYRDK	:	Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu
BYRDM	:	Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü
CD	:	Compact Disc
CDNL	:	Conference of Directors of National Libraries
CD-ROM	:	Compact Disc Read Only Memory
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
EDP	:	Electronic Document Publication
H.	:	Hicri sene
INTERMARC:		International Machine Readable Catalogue
ISBD	:	International Standart Book Description
ISBN	:	International Standart Book Number
ISSN	:	International Standart Serial Number
LC	:	Library of Congress
LISA	:	Library and Information Science Abstract
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
R.	:	Rûmi Sene
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKDB	:	Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni
TK	:	Türk Kütüphaneciliği
TRT	:	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
UNESCO	:	United Nations Educational, Social and Cultural Organization
WWW	:	World Wide Web
YÖK	:	Yüksek Öğretim Kurulu

ÖNSÖZ

Kültür, bir insan topluluğunun uzun süre ortak yaşayışından doğan maddi ve manevi değerlerinin, birikimlerinin ve davranış tarzlarının bütünüdür. Kültürel gelişme ise, bu birikimlerin sözlü ve yazılı olarak nesilden nesile aktarılması ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle, milletin kültürel mirasını oluşturan tüm yayınların gelecek nesillere aktarılması, tarihin her döneminde üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur.

Bir milletin en büyük zenginliklerinden biri olan kayıtlı bilgi birikiminin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan derleme, XVI. yüzyılda Fransa'da başlayarak tüm ülkelerde uygulanan bir yöntem olmuştur. Bu yöntemde devlet, ülkede yayınlanan her eserden belli bir miktarını basımevi/yayıncı/üreticisinden ücretsiz olarak almakta ve çeşitli amaçların gerçekleştirilmesinde kullanmaktadır. Bu amaçlar; basının denetlenmesi, telif hakkının tescili ve kültürel amaç olarak adlandırılır. Günümüzdeki derleme uygulamalarının asıl nedenini oluşturan kültürel amaç ise, milletin kültürel mirasını oluşturan tüm yayınların belli merkezlerde (çoğunlukla ulusal kütüphanede) saklanarak, bugün ve gelecekte gereksinim duyanların hizmetine sunulması olarak açıklanmaktadır.

Gelişmiş ülkelerden yaklaşık 300 yıllık bir gecikme ile başlayan ülkemizdeki derleme çalışmaları, uzun yıllar da yalnızca basının denetlenmesi amacı ile yapılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra, 1934 yılında çıkarılan "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu" ile ancak kültürel amaçla yapılmaya başlanan derleme, bu tarihten sonra da beklenen düzeyde gerçekleşmemiştir. Gelişmiş ülkelerde üzerinde önemle durulan bu konu, pek çok sorunu olmasına rağmen, ülkemizde yetkililerin ilgisizliği ile karşılaşmıştır. Yılların birikimi ile artan bu sorunlar, halen çözüm beklemektedir.

Bu çalışmada başlangıcından itibaren ülkemizde derleme çalışmalarının geçirmiş olduğu evreler, sorunları ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Gayret ve temennimiz konunun öneminin gereğince anlaşılacak, sorunların bir an önce çözüme kavuşması yönündedir. Çünkü bu konu "işlerden herhangi bir iş" değil, ülkemizin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasının olmazsa olmazlarındandır.

I. BÖLÜM GİRİŞ

I.1. KONUNUN ÖNEMİ

Kültür, bir insan topluluğunun yüzyıllarca devam eden ortak yaşayışından doğan maddi ve manevi değerlerinin, birikimlerinin ve davranış tarzlarının bütünüdür. Bu birikim, sözlü ve yazılı olarak gelecek kuşaklara aktararak, çoğu zaman o insan topluluğunun ekonomik, sosyal ve kültürel gelişiminin mihenk taşı olmuştur. Bu nedenle, çeşitli şekillerde ortaya konmuş olan yazılı kültür ürünlerinin bir araya getirilmesi, korunması ve gelecekte yapılacıklara ışık tutması açısından kullanıma sunulması, tarihin her döneminde üzerinde titizlikle durulan bir konu olmuştur.

M.Ö. 5000 yıllarında yazının icadı ile ortaya çıkan yazılı ifade, önceleri ağaç kabukları, kaya parçaları, kil tabletler, bez parçaları, papirüs ve parşömen tomarları üzerine kaydedilmiştir (Çakın 1986:8). 8. yüzyıl ortalarında Çin'de icat edilen kağıt ise, yazılı kültürün uzun süreli korunup gelecek nesillere aktarılması yolunda bir devrim niteliğindedir. Kağıt daha sonraları Türkistan ve Arabistan'a, 12. yüzyıl ortalarında ise Avrupa kıtasında Endülüs'e geçmiştir. 1268 yılında İtalya'nın tanıştığı kağıt, artık fabrikalarda üreilmeye başlanmış, 14. yüzyılda Almanya'ya geçerek, kağıda dayalı yeni bir buluş olan matbaanın ortaya çıkmasına neden olmuştur (İskit 1943:XI).

Yalnızca icad edildiği devri değil, geleceği de önemli şekilde etkileyecek olan matbaa, 1446 yılında Almanya'nın Mainz şehrinde Gutenberg tarafından bulunmuştur. O güne kadar sınırlı sayıda ve büyük zahmetler ile üretilen yazılı kaynakların, bu buluş ile sayılarının artması, milletlerin kültürel yaşamında önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu buluş ile kültür ürünü olan yazılı kaynaklar toplumun

her kesimi tarafından elde edilecek, bu fikirlerden etkilenen geniş kitleler rönesans ve reform hareketlerini gerçekleştirerek, dünyadaki güç dengelerinin değişmesine neden olacaklardır. Baysal (1984:16) bu görüşü şöyle belirtmektedir:

Daha ucuz yani daha çok kitapla, kitapların getirdiği düşünceler ve bireylerin düşünceleri arasında bir aşılama olanağı doğdu. Karşılıklı bilgi alışverişi böyle bir noktaya ulaştığında, ortak ve katı, tek bir düşünce çevresinde toplanıp kalma olanağı kalmadı. Yeni düşünsel kombinezonlar, düşünce alışmaları ortaya çıktı. Ortaçağ'ın dindarlığını simgeleyen tek boyutlu gerçek görüşü kararmaya başladı.

Ülkelerin kültürel yaşamına bu derece etki eden bu buluş, birçok sorun ve gereksinimi de beraberinde getirmiştir. Sayıları her geçen gün artan yayınların devlet tarafından hem kendi çıkarları, hem de vatandaşlarının çıkarları doğrultusunda elde edilip kontrol altında tutulması, bu gereksinim ve sorunların başında gelmiştir. İşte ülkelerin kültürel mirasını oluşturan yayınların çeşitli amaçlar ile devlet elinde toplanması ve korunması olan "derleme" (Yaman 1961:129) düşüncesinin de ortaya çıkışı matbaanın icadını takip eden yıllarda olmuştur.

Derlemenin başlangıcı, Fransız Kralı I. François'in kendi çağında güzel sanatlar, müspet bilimlerin gelişmiş olduğunu gelecek kuşaklara yansıtmak istemesinin bir sonucu olarak, 28 Aralık 1537'de Montpellier'de Blois Şatosundaki özel kütüphanesine, basılmış her eserden bir nüsha verilmeden satışa çıkarılamayacağını bildiren fermanı çıkarması ile olmuştur (Acaroğlu 1966:250). Her ne kadar I. François'in çıkarmış olduğu ferman, derlemenin sadece kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını amaç edinmişse de, tarihte görülen uygulamalar derlemenin değişik amaçların gerçekleştirilmesine de hizmet ettiğini ortaya koymaktadır.

Geçmişteki uygulamalarına bakılarak derlemenin üç temel amaçla yapıldığı anlaşılmaktadır:

- 1-Siyasi Amaç: Devlet tarafından basım ve yayın işlerinin denetlenmesi,
- 2-Hukuki Amaç: Telif hakkının tescilinin sağlanması,
- 3-Kültürel Amaç: Yayınlanan her eserin bugün ve gelecek nesillerin kullanımı için korunması (Yaman 1961:129).

Derlemenin tarihte bazen bu üç amaçtan yalnızca birisi, bazen ikisi, bazen de tamamı için yapıldığı görülmüştür.

1537’de Fransa’da uygulanmaya başlayan derleme, zamanla yaygınlaşmış ve tüm ülkelerde görülmüştür. Başlangıcı çok eskilere dayanan bu uygulama, ne yazık ki ülkemizde 19. yüzyılın ortalarına kadar hiç görülmemiştir. Bunun en önemli nedeni ise, derleme uygulamalarına neden olan matbaanın ülkemize ancak 18. yüzyılda girmiş olmasıdır. Matbaanın 1728 yılında ülkemize girmesini izleyen yıllarda, o zamana kadar sınırlı sayıda üretilen ve toplumun belli bir kesimi tarafından ancak elde edilebilen düşünce ürünü eserlerin sayısı gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Bu eserlerin fiyatlarının düşerek toplumun her kesimi tarafından elde edilebilir olmasından sonra, ülkenin düşünce ve kültür yaşamında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Artık aydınlar bilim, sanat ve siyasete ait her düşünceden halkı haberdar etmekte, görülen yanlışları çıkardıkları yayınlarla dile getirmektedirler.

İşte ülkemizde derleme uygulamasının başlangıcı, çıkarılan bu yayınlar ile otoritesini kaybetmeye başlayan devletin, otoritesini yeniden kazanmak için bu yayınları kontrol altında tutmak istemesi ile olmuştur. 1850’lerden itibaren basım ve yayıncılığa ilişkin çıkarılan tüm kanunlarda, yayınlanan her eserden belli sayıda kopyasının devlete verilmesi ile ilgili hükümler yer almıştır. Ancak bu derleme nüshaları, diğer ülkelerdeki örneklerinden farklı olarak kültürel ve hukuki amaçla değil, yalnızca siyasi amaçlı olarak alınmaktadır.

Uzun yıllar bu düşünce ile devam etmiş olan uygulamanın 1870'lerden itibaren telif hakkının korunması amacı ile de yapıldığı görülmüşse de, kültürel amaçlı derlemenin uygulanması o yıllardaki tüm girişimlere rağmen Cumhuriyet sonrasına kadar gerçekleşmemiştir.

1934 yılında çıkarılan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu (BYRDK) ile, ancak kültürel boyut kazanmış olan derlemenin, bu gereksinimi tam anlamı ile karşıladığını söylemek ise mümkün değildir. Çünkü bu kanunun çıkmasından sonra gerek uygulamadan ve gerekse değişen koşullar karşısında yasanın etkinliğini yitirmesinden kaynaklanan sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır.

İlk uygulanmaya başladığı yıllardan itibaren ülkelerin kültürel yaşamı için birçok önemli hizmetlerin gerçekleştirilmesini sağlayan derleme, ülkemiz için halen bir sorun olarak durmaktadır. Bu çalışmada derleme çalışmaları başlangıcından itibaren tarihi bir süreç içinde ele alınarak, öncelikle sorunun tarihten gelen nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bazı ülkelerdeki derleme uygulamaları ile ilgili açıklamalar ışığında, ülkemizde gerçekleştirilen mevcut uygulamaların yetersizlikleri belirlenip, sorunun çözümü için neler yapılması gerektiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, günümüz teknolojisinin ürünü olan elektronik yayınların derlenmesine yönelik, diğer ülkelerdeki uygulamalardan örnekler verilerek, bu konuda karşılaşılmakta olan sorunların çözümüne ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Bu açıklamalar çerçevesinde araştırmanın problemi; "ülkelerin kültürel yaşamı için son derece önemli olan derleme olgusunun ülkemizde etkinleştirilememiş olmasının nedenleri nelerdir?" biçiminde ifade edilebilir.

I.2. SORUN

Ülkemizde derleme çalışmalarının 1934 BYRDK öncesinde ve sonrasında nasıl bir tarihi seyir izlediği konusunda kapsamlı bir çalışma yapılmamış, yapılan çalışmalarda ise, derleme bibliyografik denetim ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Yürürlüğe girdiği tarihten sonra her geçen yılda yaptırım gücünü biraz daha kaybeden 1934 tarihli yasanın çağın gerektirdiği koşullara uygun duruma getirilmesinden önce, bugüne gelinceye değin geçirmiş olduğu evrelerin üzerinde durularak, sorunun çözümünün tarihsel nedenleri ortaya konulmalıdır. Böylelikle kültürel mirasın gelecek nesillere daha sağlıklı bir yapılanma içinde aktarılması mümkün olabilecektir.

I.3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZİ

Bu çalışmanın temel amacı, başlangıcından günümüze kadar ülkemizde yapılan derleme çalışmalarının tarihten gelen sorunlarını belirlemek, yabancı ülkelerden de örnekler vererek mevcut derleme yasamızın eksikliklerini ortaya koyarak, oluşturulacak yeni derleme yasasının içeriği ile ilgili öneriler ileri sürmektir.

Bu amaç doğrultusunda çalışmanın hipotezi; “ülkemizde yeniden oluşturulması gerektiği çeşitli kesimlerce vurgulanan derleme çalışmalarının, bugüne gelinceye değin görülen uygulamalarında siyasi boyutu ön planda tutulup, kültürel boyutu aksatılmıştır” şeklinde belirlenmiştir.

Derlemenin siyasi denetim amaçlı olarak yapılması, derleme olayının başlangıcından beri var olmasına karşın, bir bakıma düşünce özgürlüğüne müdahale maksadı taşımasından dolayı, çoğunlukla nahoş bir uygulama olarak görülmektedir. Bu yüzden gelişmiş ülkelerin tamamında kültürel amaçlı derlemenin hep ön planda tutulduğu bir gerçektir. Buna karşın, ülkemizde siyasi denetim amaçlı yapılan derleme, kültürel amaçlı derleme çalışmalarından çok önceleri başlayıp günümüze

kadar kesintisiz olarak devam etmiştir. Bir ulusun en büyük zenginliklerinden biri olan kayıtlı bilgi birikiminin gelecek nesillere aktarılması olayı, ülkemizde toplumsal bir mutabakat sonucu gerçekleştirilen bir oluşum olmaktan çok, büyük önder Mustafa Kemal Atatürk ve yakın çevresinin çalışmaları sonucu başlamıştır. Yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla oldukça güncel hükümler içeren kanun, izleyen yıllarda değişen koşullar karşısında yaptırım gücünü kaybetmeye başlamıştır. Çeşitli gruplar tarafından bu yetersizliklerin giderilmesi için yapılan girişimler de sonuçsuz kalmıştır. 1934 tarihli Kanun'un günümüze değin yenilenememesinin gerekçesi, açıkça ifade edilememiş olmasına karşın, yönetimin derleme olayında kültürel boyuta gerekli özeni göstermemesinde aranmalıdır. Bu yaklaşım, derleme olayında siyasi denetim amacının kültürel amaca yeğlenmiş olduğunu yansıtmaktadır.

I.4. ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

Araştırmada derlemenin geçmişteki durumu ağırlıklı olarak ele alınacağından, tarihsel yöntemden büyük ölçüde yararlanılmıştır. Tarihsel yöntem;

Bir tarihi oluşumu herhangi bir disiplinle ilişkisi yönünden ele alıp araştırmak ve problemlerin çözümüne esas olarak kanıtları geçmiş zaman içinde aramaktır (Kaptan 1977:147).

Derlemenin ne olduğu, nasıl uygulanması gerektiği, yabancı ülkelerdeki uygulaması ve araştırma içinde açıklanması gerekli bazı konuların anlatımında ise betimleme yöntemi kullanılmıştır. Betimleme yöntemi;

Olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların “ne” olduğunu betimlemeye, açıklamaya çalışan incelemelerdir. Mevcut durumları, koşulları ve özellikleri aynen ortaya koymaya çalışır. Mevcut olayların daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arasındaki etkisini açıklamaya çalışır (Kaptan 1977:129).

I.5. DÜZEN

Araştırma raporu altı bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm Giriş bölümü olup, konunun önemi, sorun, araştırmanın amacı ve hipotezi, araştırma yöntem ve teknikleri, düzen ve kaynaklar hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın II. Bölümünde derlemenin tanım, tarihçe ve kapsamı verildikten sonra, günümüz teknolojisine koşut olarak ortaya çıkan elektronik yayınların derlenmesine ilişkin temel ölçütler, uygulamaya geçen ülkelerden örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

III. Bölüm, ülkemizde derleme çalışmalarının başlangıcının verilmeye çalışıldığı bölümdür. Burada BYRDK öncesinde, yani Osmanlı İmparatorluğu'nda derleme çalışmaları tarihi bir düzenle ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nda kültürel amaçlı derlemenin oluşturulması için girişimler de anlatılmıştır.

IV. Bölümde kültürel amaçlı derlemenin ülkemizde başlangıcı olan BYRDK'nun çıkışı ve uygulanması ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Kanunun uygulanmasında günümüze kadar olan değişiklikler de bu Bölümde verilmeye çalışılmıştır.

V. Bölümde ise, BYRDK'nda görülen aksaklıklar sonucunda, Kanunun günün koşullarına göre yenilenmesine yönelik çalışmalar, dönemler halinde anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca, bu kanun dışında ülkemizde yapılan derleme çalışmaları ve genel bir değerlendirme yer almaktadır.

VI. Bölüm ise sonuç ve önerilerdir. Bu bölümde araştırma bulguları sonucunda ulaşılmış olan ülkemizdeki derleme çalışmalarının mevcut sorunları nedenleri ile ortaya konup, çözümlerine yönelik öneriler getirilmiştir.

I.6. TERMİNOLOJİ

Derleme Materyali: Kültürel, siyasi denetim ve telif haklarının korunması amacıyla, yasal bir zorunluluk olarak derleme mükellefinin devlete ücretsiz olarak teslim etmek zorunda oldukları her tür formdaki yayın ya da kütüphane materyalidir.

Derleme Kütüphanesi: Derleme materyallerini bugün ve gelecekteki kullanım ve gerekli görüldüğü durumlarda başka amaçlar ile alan, işlemlerini gerçekleştiren ve koruyan kütüphanedir. Çoğunlukla bir ülkenin ulusal kütüphanesidir.

Derleme Mükellefi: Derleme materyalinin teslim edilmesinden sorumlu basımevi/yayıncı/üretici/yazar, vb. dir.

I.7. KAYNAKLAR

Konu üzerinde bilgi toplamak amacıyla çok yönlü bir literatür taraması yapılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda derleme çalışmaları başlangıçta tamamen basım ve yayıncılık çalışmalarına ilişkin yasalarda ele alındığından, bu konuda Server İskit'in "Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış, 1939" ve "Türkiye'de Matbuat Rejimleri ve Politikaları, 1943" adlı eserlerinden büyük ölçüde yararlanılmıştır. Derleme ile ilgili çıkmış ilk yasalarda mümkün olduğunca Osmanlıca metinli "Düstur" lar kullanılmış, asıllarına erişilemediği durumlarda da yukarıda belirtilen eserlerden alıntılar yapılmıştır.

Derlemenin tanımı, amacı, kapsamı, genel açıklamaları ve diğer ülkelerdeki uygulanış biçimi için de yabancı ve yerli kütüphanecilik literatürü taranmıştır. Bunlar:

LISA (1969-)

Library Literature (1936-)

Türkiye Bibliyografyası (1935-)

Türkiye Makaleler Bibliyografyası (1952-)

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni (1952-1986)

Türk Kütüphaneciliği (1987-) dir.

Yine derlemeye ilişkin genel açıklamalar ve elektronik yayınların derlenmesinde, 1994 yılında yapılmış bir konferans olup, British Library tarafından kitap halinde yayınlanan "Legal Deposit with Special Reference to the Archiving of Electronic Materials" adlı eserdeki makalelerden büyük ölçüde yararlanılmıştır. Ayrıca elektronik yayınların derlenmesine ilişkin Internet ortamında yapılan tarama sonucunda elde edilen bir rapordan da yararlanılmıştır. UNESCO'nun 1996 yılında Çin'de düzenlediği "Milli Kütüphaneler Yöneticileri Konferansı" (Conference of Directors of National Libraries (CDNL))'nda oluşturulan bir çalışma grubu tarafından hazırlanan "Elektronik Yayınların Derlenmesi" (The Legal Deposit of Electronic Publications) adlı bu rapor, elektronik yayınların tanımı, kapsamı, derlenmesi, işlemlerinin yapılması ve depolanmasına ilişkin bilgileri, uygulamaya geçmiş olan ülkelerden örnekler ile vermektedir.

Bu konu üzerine daha önceden yapılan bir çalışmanın olup olmadığının anlaşılması için yapılan tez taraması sonucunda, Ülker Sanalan'ın "Bibliyografik Denetim ve Türkiye" ve Gülbün Baydur'un "Evrensel Bibliyografik Denetim (UDC) ve Türkiye Bibliyografyası" adlı, Hacettepe Üniversitesi'nde yapmış oldukları doktora tezlerinde konuya bibliyografik denetim ile ilişkili olarak değinildiği görülmüştür. Bunun dışında, Hale Cesur'un A.Ü.D.T.C.F.'nde yapmış olduğu

"Bibliyografik Denetim ve Türkiye'de Derleme Olgusu" adlı bir yüksek lisans tezi tespit edilip incelenmiştir. Bu tezde de konunun bibliyografik denetim ile ilişkili olarak ele alındığı görülmüştür.

Araştırma raporunun yazımında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi-Sanat Eseri Raporu-Doktora/Sanatta Yeterlilik Tezi-Sanatta Yeterlilik Eseri Çalışması Raporu Yazım ve Basım Yönergesi (1998) kullanılmıştır.

II. BÖLÜM

DERLEME'NİN TANIM VE KAPSAMI

II.1. TANIM

Başlangıcından beri çok değişik amaçların gerçekleştirilmesi için uygulanmış olan derlemenin, bu amaçlardan yalnızca biri göz önünde tutularak yapılacak tanımı, doğru olmasına rağmen eksik olacaktır. Bu nedenle, çok genel anlatımı ile derlemeyi, "çeşitli amaçlara hizmet eden mecburi bir bağış şekli" (Fikir ve Sanat... 1961:61) olarak tanımlarken, bu amaçları da "siyasi, adli ve kültürel gaye" (Yaman 1961:129) başlıkları ile anlatmak mümkündür. Encyclopedia of Library and Information Science (1975:140)'da derleme bu amaçlara paralel olarak, "basılmış eserlerin telif haklarının ve gelecekte kullanım için hükümet tarafından korunması" şeklinde tanımlanmıştır.

"Bir ülkede ulusal entellektüel ve edebi mirasa ilişkin tüm yayınların ulusal bir kütüphanede toplanarak, bugün ve gelecekte kullanımı için saklanması" (Crews 1988:551) şeklinde tanımlanabilecek kültürel amaç ise Kütüphanecilik Bilimi'nin konusuna girmektedir. Bu ve diğer amaçların gerçekleştirilmesi ise, hemen tüm ülkelerde bir yasa ile olmaktadır. Bu anlamda düşünüldüğünde derlemeyi Lorr (1995:94):

Devlet tarafından yayıncıların, ürettikleri her tür yayından, belirli bir kopyasını, gösterilen süre içerisinde, önceden belirtilmiş kütüphane ya da benzer kuruluşlara vermekle yükümlendirildiği yasal bir düzenleme

olarak tanımlamıştır.

Yaman (1961:129) derlemeyi; "kitapların ve memleketin entelektüel mirasını teşkil eden yazılı eserlerin devlet elinde toplanmasını ve muhafazasını temin için kurulan bir tesistir" diye tanımlarken, benzer bir tanım da Mercanlğıil (1963:75) tarafından "milletin entelektüel mirasını teşkil eden bütün yayınların devlet elinde toplanmasını ve korunmasını sağlayacak bir kuruluştur" şeklinde yapılmıştır.

Derleme işlerinin ülkemizde yürütölmesini sağlayan kuruluşun müdürlüğünü yapmış olan Tavacı (1998:233) ise, ulusal anlamda derlemeyi;

Milletimizin kültürel varlığını oluşturan basılmış ya da çeşitli yöntemlerle çoğaltılmış fikir ve sanat eserlerinin, toplumun bilgi ve yararına sunulmak, saklayarak geleceğe ulaştırmak üzere belli bir miktarının kanunla devlete verilmesi

olarak tanımlamıştır.

Yukarıdaki tüm tanımlarda geçen "ulusal entelektüel mirasa ilişkin her türlü yayın" denilirken anlatılmak istenen bir nokta da, derlenecek yayının yalnızca basılı olanlar ile sınırlandırılmaması gerektiğidir. Çünkü uzun bir süre yayın üretiminin yalnızca basılı formda olması nedeni ile, derleme yasalarının çoğu tanımlanırken "basılan" yayınlar ifadesi kullanılmıştır. Bugün gelişen teknoloji ile birlikte farklı ortamlarda üretilen yayınların birçok ülkede derlenememesinin de nedeni, yasalarında geçen bu "basılı" ifadesidir. Bu yüzden derleme tanımlanırken bu noktayı özellikle dikkate alma zorunluluğı duyulmaktadır.

Bu açıklamalar çerçevesinde yapılacak bir derleme tanımında, bir yasa garantisi ile ülkede yayınlanan her çeşit yapıtın denetim, telif hakkı ve belirli kütüphane (genellikle ulusal kütüphane) ve kuruluşlarda bugün ve gelecekte kullanımının sağlanması amaçlarının, teslim edilecek süre ve miktarın, ulusal bibliyografya ve toplu katalogların hazırlanmasına olanak tanınmasının belirtilmiş olması gereklidir. Bu noktalar göz önünde bulundurularak derlemenin tanımı şu şekilde yapılabilir:

Her ne şekilde üretilmiş olursa olsun, bir ülkenin ulusal entelektüel ve kültürel mirasını oluşturan her türlü yapının; denetim, telif hakkının korunması ve belirlenecek kütüphane ve/veya bilgi merkezlerinde bugün ve gelecekte kullanımı amaçları ile, belirtilen süre ve miktarda devlete verilmesini yasa ile sağlayan bir oluşumdur.

II.2. TARİHÇE

Derlemenin genel olarak verilen tanımında geçen "zoraki bağış şekli" ifadesi düşünüldüğünde, Yunan Kralı Ptoleme'nin İskenderiye Kütüphanesi'nin oluşumu için başvurduğu yöntem ilk örnekleri oluşturmaktadır. Kral, limana gelen gemilerde bulunan, klasik yazarların eserlerini kütüphanecisine zoraki aldırarak, yerine hazırlanan kopyalarını verdirmiştir (Sağlamtuğ 1998:215). Bu da, ilkel anlamda yapılan ilk derleme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Matbaanın bulunuşundan sonra da, artan yayınların denetimi için derleme uygulamasına başvurulduğu görülmektedir. Nitekim Acaroğlu(1966:250) Avrupa'da, yayınlanan eserlerin dine ve/veya devlete aykırı olup olmadığının denetimi için, idare ya da kilise tarafından belli sayıda kopyalarına el koyulduğunu belirtmektedir.

Günümüzde yapılan derlemenin temeli olan uygulama ise, 16. yüzyılda Fransa'da gerçekleşmiştir. 1537 yılında Fransa Kralı I. Francois, ülkede yayınlanan her eserden bir kopyasının Blois'deki özel kütüphanesine verilmesini emretmiştir. Crews (1988:553)'e göre; "Sanat ve bilimin koruyucusu olup, birçok ülkeden sürekli yazmalar toplayan Kral'ın bu uygulaması, kendi kütüphanesini geliştirme amacı taşımaktadır". Yaman (1961:130) ise, Kral'ın yayınladığı yazılı emrin önsözüne dikkat çekerek; "orada, kendinden sonra gelecek Fransa krallarının, eserlerin korunduğuna inanmalarını ve onlardan faydalanmaya devam etmelerini istemiş" olduğunu ve böylece yalnızca amacının kendi kütüphanesini geliştirmek olmadığını, bunun yanında gelecek nesillerin yararlanabileceği bir kütüphane kurma düşüncesi de taşıdığını belirtmektedir.

Bu tarihten sonra Fransa'da derleme, değişik amaçların gerçekleşmesi yönünde sürekli devam edip gelen bir uygulama olmuştur. Crews (1988:553)'e göre "Fransa'daki derleme 1617'de ticari ayrıcalık elde etmek için bir önkoşul olmuştur". 1618'de Kral XIII. Louis çıkardığı talimatnamenin 33. maddesinde yaptığı değişiklik ile, krallık izni ile basılmış kitapların taklidini yasaklayarak, derlemenin edebi mülkiyet haklarının korunması amaçlı olarak da yapılmasını sağlamıştır. 19 Mart 1642 tarihli konsey kararı ile de, kaçakların önüne geçebilmek için derleme sorumluluğunun yalnız kitabeve ve matbaalarda olmadığı, meslek kuruluşlarının temsilcilerinin de sorumlu olduğu belirtilmiştir. Bu önlemlere karşılık hiç bir zaman tam anlamıyla uygulanamayan derleme için, gerekli değişikliklerin yapılması bu tarihten sonra da devam etmiştir. 17 Ekim 1704 tarihli Konsey kararı, derlemenin sorumluluğunu Kraliyet Kütüphanesi'nden alarak Paris Matbaa ve Kitapçılar Birliği'ne vermiştir. Alınacak olan kopya sayısı da, Kraliyet Kütüphanesi'ne 2, Louvre ve Chancelie Kütüphaneleri'ne birer ve incelenmek üzere ilgili kişiye bir olmak üzere toplam 5 olarak belirlenmiştir. 23 Ekim 1713 tarihli bir ilan ve 25 Temmuz 1714 tarihli Konsey kararı ile, kitapların yanı sıra resimli kitapları, pullar, haritalar, portreler, tezler, krallık muafiyetini almış müzik eserlerinin de derleme kapsamına alınması sağlanmıştır (Yaman 1961:130).

1810 yılında Napolyon idaresindeki Fransa'da derleme, o günkü politikaya uygun olarak uygulanmaya başlanmıştır. Napolyon kanunu gözden geçirerek, alınan kopyaları Polis Bakanlığı'nın basını denetleyebilmesini kolaylaştırma amacıyla kullanmıştır (Crews 1988:553). 21 Ekim 1814 tarihinde çıkarılan bir kanunun 14. maddesi ile, hiç bir kitabın derleme kopyası teslim edilmeden satışa çıkarılamayacağı öngörülmüştür. Bu tarihten sonra da, derleme çalışmalarının zamanın gereksinimlerine göre değiştirilmesi çabaları devam etmiştir. Nitekim 1850'de Eğitim Bakanlığı'nın bir komisyonunda hazırlanan derleme ile ilgili bir rapor, İçişleri Bakanlığı tarafından bu işin kendi görevleri arasında olduğu gerekçesi ile engellenmiştir. Yine 29 Temmuz 1881'de yenilenen kanun birçok yeni uygulamalar getirmiş ancak, sorunların tamamen çözümlenmesini sağlayamamıştır.

Ulusal dermenin tam anlamı ile oluşturulması için yasadaki eksikliklerin giderilmesine yönelik, M. Mézières'in 19 Mart 1883'de hazırlayıp Meclise sunduğu bir proje ise, Meclis'te görüşülmeyerek rafa kaldırılmıştır (Yaman 1961:131).

19 Mayıs 1925'te sinema afişleri ve posterler kanun kapsamına dahil edilip, alınan basılı materyallerin kapsamı genişletilirken, 21 Haziran 1943 tarihli kanun video, film, müzik ve ses kayıtları ve diğer gör-ışit materyallerinin derlenmesini sağlamıştır. Kanun 1992'de de tüm elektronik yayınları kapsayacak şekilde yenilenmiştir (Clarke 1995:13).

1537'de Blois'deki kral kütüphanesine alınmaya başlanan derleme kopyaları, 1544'te Fontainebleau'ya, 16. yüzyılın ikinci yarısında Paris'e, daha sonra da bugün Fransa'nın ulusal kütüphanesi olan Bibliotheque Nationale'a taşınmıştır (Crews 1988:554).

Fransa'da tarihi seyri bu şekilde olan derleme, diğer ülkelerde de Fransa örneği temel alınarak geliştirilmiştir. İngiltere'de ilk derleme çalışmaları 1662'deki Basın Serbestliği Kanunu (Press Licensing Act) ile uygulanmaya başlanmıştır (Crews 1988:554). 1911 yılında Telif Hakkı Kanunu (THK) ile derlemenin telif hakkı kapsamında düşünüldüğü görülmektedir. Bu yasa gereğince derlenecek yayınlar; kitap, broşür, basılı müzik eserleri, harita, plan, tablo vb. gibi basılı ortamı içermektedir (Cavendish 1984:153). 1988 yılında değiştirilen THK'na göre de, o sıralarda basılı olmayan materyallerin en yaygın olarak yayınlandığı form olan mikroformların derleme kapsamına alınması sağlanmıştır. Son çalışmalar ise değişik ortamlarda yayınlanan eserlerin de derlenebilmesine yönelik olarak devam etmektedir (Clarke 1995:14). Bu arada 26 Temmuz 1968'de yürürlüğe giren Tiyatro Kanunu (Theatres Act) hükümleri gereğince bazı tiyatro senaryoları da derleme kapsamına alınmıştır (Cavendish 1984:154).

ABD'de ise derleme, başlangıcından beri hep THK kapsamında değerlendirilmiştir. 1790 yılında yürürlüğe giren THK (Copyright Act) bu ülkede derleme çalışmalarının başlangıcıdır. Telif hakkı kapsamına giren tüm yayınların derlenmesini öngören yasa, alınan bu yayınların Department of State'de saklanması emretmekteydi. Kitapların yanında harita, plan, müzik eserleri, litografik ve oyma baskıların da bulunduğu koleksiyon 1846 yılında Smithsonian Enstitüsü ve İçişleri Bakanlığı'na taşınarak bu iki kurumun ortaklaşa sorumluluğuna verilmiştir. O sıralarda Smithsonian Enstitüsü'nün yöneticiliğini yapmakta olan Charles Jewett'in, derlemenin tüm sorumluluğunun bu kuruma verilerek, derlemeye dayalı geniş bir ulusal kütüphane ve bibliyografya oluşturma girişimine rağmen, bu sorumluluk 1870'den itibaren, günümüzde de ABD'de derleme işlerini yürüten kurum olan Kongre Kütüphanesi (LC)'ne verilmiştir (Crews 1988:551). Amerika'da halen ayrı bir derleme yasası olmayıp, uygulama 1976 THK gereğince gerçekleştirilmektedir. Yasa Amerika'da yayınlanan her basılı eserden iki, ses kaydı ve diğer gör-ışit materyallerinden birer kopyayı, eserin yayınlanmasını izleyen üç ay içerisinde LC'e verme zorunluluğu getirmektedir. Derlemeden sorumlu kurum ise "Register of Copyrights" olarak belirlenmiştir (US CODE 1996).

Derleme, uygulandığı ülkelerin hemen tamamında bir yasa ile gerçekleştirilmiştir. İsviçre'de ise, 1895'te ulusal kütüphanenin Bern'de açılması ile uygulanmaya başlanan derleme biçimi oldukça farklıdır. Bu tarihte, denetim ve ulusal kütüphanenin koleksiyonunu geliştirmek amacıyla devletin yayıncılardan derleme kopyası istemesi sonucunda, yayıncılar kopyaları gönüllü olarak vermeyi kabul etmişlerdir. 1916'da ise, iki yayıncı kuruluşu ile yapılan bir anlaşma gereğince, gönüllü olarak verilen derleme kopyalarına karşılık, ulusal kütüphane bu yayınların bibliyografik künyelerinin yer aldığı bir ulusal bibliyografya ve ticari kitap kataloğu yayınlamayı kabul etmiştir(Crews 1988:567).

İsviçre'ye benzer bir uygulama da Hollanda'da vardır. Devlete ücretsiz olarak derleme kopyası verilmesini zorunlu kılan bir derleme yasası olmamasına rağmen,

yayıncılar bu kopyaları gönüllü olarak Hollanda Ulusal Kütüphanesi'ne göndermektedirler. Bunun karşılığında ise, ulusal kütüphane bu yayınların künyelerini yayınlama sorumluluğu taşımaktadır. Başlangıçta yalnızca yayınevi ve kitapçılar için özel olarak hazırlanan bu bibliyografya, daha sonra Hollanda Ulusal Bibliyografyası'na dönüşmüştür (Sağlamtunç 1998:223).

Her iki ülkede de derleme kopyası verme zorunluluğu getiren bir yasa olmamasına rağmen, başarı oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Sağlamtunç (1998:223) Hollanda'da "hem devlet hem de ticari yayınların tamamına yakınının 'gönüllü derleme' yoluyla sağlanabildiğini" belirtirken, Crews (1988:566) İsviçre'de bu oranın %100'e yakın olduğunu söylemektedir.

Başka bir Avrupa ülkesi olan Danimarka'da ise derleme, 1927 yılında çıkarılan Basılı Yayınların Halk Kütüphanelerinde Zorunlu Derlenmesi (Compulsory Deposit of Printed Matter in Public Libraries) adlı yasa ile başlamıştır. Bugün de yürürlükte olan bu yasa, 1939 yılında gözden geçirilmesine rağmen yalnızca basılı materyallerin derlenmesini kapsamaktadır. Bunun yanında, bu yasadan bağımsız olarak, bu ülkede üretilen ses kayıtları 1956'dan bu yana Copenhagen'deki Ulusal Müze (National Museum in Copenhagen)'de korunmaktadır. 1989'da Aarhus'a taşınan bu ulusal müze, Devlet Medya Arşivi (State Media Archive) ile birleştirilerek zengin bir gör-ışit materyal koleksiyonunun oluşması sağlanmıştır (Hielmcrone 1995:20).

Finlandiya'da derleme, 1707 yılında "Old Academy of Turko" (şimdi Finlandiya ulusal kütüphanesi) kütüphanesine, Danimarka ve İsveç yayınlarının birer kopyasının konulması ile başlamıştır. Bu tarihten sonra şartlara göre değiştirilip güncelleştirilen kanun, en son 1980 yılında gör-ışit materyallerini de içerecek şekilde düzenlenmiştir. Diğer ülkelerdeki yasal düzenlemelerden farklı olarak Finlandiya yasasında, araştırmacı ve diğer kullanıcılara hizmet verme amacı açıkça yer almaktadır (Hakkarainen 1995:31).

Görüldüğü gibi derleme, 16. yüzyılda Fransa'da başlayıp diğer ülkelere de yayılmıştır. Ülkelerin siyasi, kültürel ve sosyal yapısına paralel olarak değişiklik gösteren derleme yasaları, henüz hiçbir ülkede tüm gereksinimleri karşılayacak nitelikte değildir. Bu yüzden ülkeler yasalarını sürekli olarak gözden geçirerek, günün koşullarına uygun duruma getirmeye çalışmaktadırlar. Ancak, birçok ülkede uygulanan derleme çalışmalarında göze çarpan en belirgin nokta, zengin bir ulusal kütüphanenin oluşturulması amacının olmasıdır.

II.3. AMAC

Tarihçesi üzerinde dururken belirtildiği gibi, başlangıcı olan 16. yüzyıldan bu yana derleme, çok çeşitli amaçların gerçekleşmesine hizmet eden bir uygulama olmuştur. Fransa'da başlayan ilk derleme çalışması, Kral'ın kendi kütüphanesini zenginleştirme amacını taşımaktaydı. Derleme, daha sonraki yüzyıllarda yayınların devlet kontrolü altında tutulması, telif haklarının korunması ve bir ülkenin edebi-kültürel mirasını oluşturan düşünce ürünü her tür eserin, bugün ve gelecekte kullanımı için ulusal bir kütüphanede toplanılması amaçlarına da hizmet etmiştir. Bu amaçla toplanan derleme kopyaları, aynı zamanda yeni hizmetlerin oluşumunu da beraberinde getirmiştir. Ticari ve ulusal bibliyografyaların, toplu katalogların, yayın hayatına ilişkin istatistiklerin yayınlanması gibi hizmetler, bugün hep derleme kopyalarına dayalı olarak yapılmaktadır.

Derlemenin tarihten gelen üç temel amacını Yaman (1961:129) siyasi, adli ve kültürel gaye başlıkları altında toplayarak şöyle açıklamıştır:

Siyasi gaye: Hükümet tarafından matbaanın ve neşriyatın takip edilmesi.

Adli gaye: Edebi mülkiyetin teminatı, telif hakkının kontrolü.

Kültürel gaye: Milli koleksiyonların çoğaltılması, edebi mirasın muhafazası, ileride insan hafızasından silinebilecek bütün eserlerin toplanması.

Bu üç amaçtan siyasi gaye, günümüzde birçok ülkede derleme uygulamalarının öncelikli amacı olmaktan çıkmıştır. Çoğu ülkenin derleme yasasında bu amaca yönelik düşünceler yer almazken, bazı ülkelerde bu amaç ilgili kurumların yasalarında ayrı olarak ele alınmaktadır. Bu yüzden kütüphanecilik bilimi araştırmacılarının bazıları, derlemenin amacını tanımlarken siyasi denetim konusunu hiç belirtmemişlerdir.

Crews (1988:555), derlemenin kontrol kolaylığı ve kaynak olma diye iki temel amacının olduğunu belirtmiştir. Napolyon'un derleme aracılığı ile yayınları toplayıp denetlemesini, kontrol kolaylığı amacı için örnek gösterirken, ABD'de THK gereğince Kongre Kütüphanesi'nin yapmış olduğu derlemeyi, kaynak geliştirme amaçlı yapılan derlemeye en iyi örnek olduğunu söylemiştir. Çünkü, ABD'de Department of State'te toplanan ilk koleksiyon telif hakkının korunması için bir kaynak görevi üstlenirken, LC'de bulunan bugünkü koleksiyon telif haklarının yanında araştırma ve kütüphane hizmetleri için de bir kaynak olmuştur. Crews, aynı zamanda derlemenin bu çok yönlü amaçlarının ortak noktasını ise, hizmet etme olarak özetlemektedir. O'na göre kontrol amaçlı derleme hükümet çıkarlarına hizmet ederken, kaynak amaçlı derleme telif hakkının korunması, araştırmacıların gereksinimlerinin karşılanması ile kişisel çıkarlara ve kütüphane hizmetleri aracılığı ile de halkın çıkarlarına hizmet etmektedir.

Derlemenin "Telif Hakkı Kanunu" içinde ele alındığı bir başka ülke olan İngiltere'de de, alınan kopyalar çok yönlü amaçlar için kullanılmaktadır. Christophers (1995: 40) derleme kapsamına alınan yayınların genişletilmesi ile ilgili görüşlerini belirttiği makalesinde, bu ülkede derlemenin değişik zamanlardaki uygulanma amaçlarını "telif hakkının korunması, basının kontrolü, bugünkü kullanım için bir koleksiyonun oluşturulması ve bu koleksiyonun gelecek kuşaklara aktarılması" şeklinde açıklamıştır.

Danimarka'da, Danimarka Derleme Kanunu (Danish Legal Deposit Act) gereğince alınan derleme kopyalarının amacını Hielmcrone (1995: 21) "telif hakkı, veri koruması ve sansür" olarak belirtmiştir. Danish Library Authority'nin Danimarka

ulusal bilgi politikası için son zamanlarda hazırlamış olduğu bir raporda ise derlemenin amaçları;

- Kültürel ve bilgi değeri taşıyan, yayınlanmış her eserin ulusal kültürün sürekliliğinin sağlanması amacı ile, bugün ve gelecekteki araştırmacılar için erişilebilir olmasını sağlamak.
- Derlenen eserlerin bibliyografik künyelerini içeren geniş bir kayıt oluşumunu sağlama (yayınlanan bütün materyallerin ulusal bibliyografyada yer alması).
- Başka yollardan elde edilmesi mümkün olmayan ve koruma gereksinimi olan eserlerin kullanıcıların hizmetine sunulması (Hielmcrone 1995: 21).

olarak belirlenmiştir.

Daha önceden de belirtilmiş olduğu gibi, 1980 yılından beri yürürlükte olan Finlandiya Derleme Yasası'nda, hangi amaçlara yönelik derleme yapıldığı açıkça belirtilmektedir. Bu amaçlar şunlardır:

- Ulusal kültür mirasının korunması
- İstatistiksel amaçlar
- Finlandiya kültür ürünlerinin kataloglanması
- Araştırmacı ve diğer kullanıcılara toplanmış olan materyallere erişim olanağı sağlama.

Yukarıda belirtilen amaçlardan, üzerinde en çok durulanı ise son maddedir. Bu maddede geçen erişim, THK ile de ayrıca ele alınmıştır (Hakkarainen 1995:31). Hakkarainen aynı makalede derlemenin amaçlarını genelleyerek "ulusal kültür mirasının bugün ve gelecek araştırmalar için korunması, kültür ürünlerine ilişkin istatistikler ve bibliyografyalarda toplanması" biçiminde tanımlamıştır. Kokkonen (1995:81) ise Finlandiya Derleme Yasası ile ilgili görüş belirtirken amacın; "bugünkü ve gelecekteki kullanıcıların, ulusal kültür, politik, ve ekonomik mirasa ulaşabilmelerinin garantisini sağlamak olması" gerektiğini ifade etmiştir.

1990 yılı Haziran ayında çıkardığı yasa ile, Fransa'da olduğu gibi, derlenen yayın türü açısından belki de en kapsamlı derleme uygulamasına sahip Norveç'te ise, derlemenin amacı Navelsaker (1995:49) tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

Genellikle bilgi elde edilebilir nitelikteki dokümanların teslim edilmesi ve ulusal koleksiyonlarda korunmasını sağlamak, böylece Norveç'in kültürel ve sosyal yaşamını yansıtan bu kayıtları güvence altına alarak, araştırma ve dokümantasyon çalışmalarında kaynak olarak elde edilmesini sağlamak.

Ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarına göre değişiklikler gösteren derleme uygulamalarında amaç konusunda, hemen hemen bir görüş birliği söz konusudur. Bu uygulamalara dayalı olarak derlemenin amaçları Sağlamtuğ (1998:216) tarafından şu maddelerde toplanmıştır:

- 1-Ulusal kültür mirasının saklanması, korunması, bugünkü ve gelecek kuşaklara aktarılması,
- 2-Telif haklarının korunması,
- 3-Sansür (Basının denetimi),
- 4-Değişim materyali sağlanması,
- 5-Bibliyografik denetim, ulusal bibliyografyanın oluşturulması,
- 6-Kütüphane koleksiyonunun oluşturulması ve geliştirilmesi,
- 7-Ulusun kültürel ve düşünsel yaşamına ilişkin çeşitli istatistiksel verilerin sağlanması,
- 8-Devlet yayınlarının sağlanması,
- 9-"Gri" yayınların sağlanması.

II.4. DERLEME İLE İLGİLİ GENEL AÇIKLAMALAR

II.4.1. DERLEME KAPSAMINDAKİ MATERYALLER

Ülkelerin hemen hepsinde uygulanmakta olan Derleme Kanunu, her ülkenin kendi yapısına göre bir takım ayrıcalıklar göstermektedir. Bunlardan birisi de hangi yayınların derleme kapsamında düşünülmesi gerektiğidir. Ülkenin düşünce ürünü olan tüm ulusal kültür mirasının korunması olan derleme kapsamında düşünülecek yayınların neler olması gerektiği konusu, kanunu günün koşullarına göre yenilemek

isteyen ülkelerin günümüzde de üzerinde en çok durdukları noktadır. Gelişen teknoloji ile birlikte, söz konusu ürünlerin yayınlandığı ortamlardaki çeşitlilik de bu konunun önemini artırmıştır. Bu konuda bir çok ülkenin derleme yasasının, günün koşullarına uygun derleme yapmak için yeterli olmadığı görülmektedir. Bunun için bazı ülkelerdeki uygulamaların nasıl olduğunun anlaşılması gereklidir.

ABD'de THK'na göre yapılan derlemede, telif hakkına tâbi tüm yayınların derlenmesi öngörülmektedir. Bu yüzden kanun, telif hakkı kapsamında değerlendirilen bir çok yayın türünü kapsamına rağmen, bunun dışında kalan yayınları içermemektedir. Yasa basılı yayınların yanı sıra her türlü ses kayıtları, resim, tablo, harita, grafik, heykel vb. kitap-dışı materyali de derlerken, telif hakkına sahip olduğu halde, doğası gereği kullanımda kütüphane ve yayıncı arasında anlaşmazlıklara neden olan elektronik yayınları içermemektedir. CD-ROM'ların derlenebildiği ABD'de, bu yayınların kullanımına ilişkin olarak, yayıncılar ile bazı anlaşmalar yapılmak zorunda kalınmıştır¹ (US CODE 1996).

Derleme uygulamasının Ulusal Kütüphane Kanunu içinde geçtiği Kanada'da, 1953 yılında çıkarılan yasa kitaplar, broşürler, kataloglar, vb. gibi belirli basılı materyalleri kapsamaktadır (Legal... Canada 1982:1-2). 1965 yılında yapılan değişiklik ile süreli yayınlar da derleme kapsamına alınırken, 1969'da ses kayıtları, 1978'de çoklu-ortam eğitim setleri, 1988'de mikroformlar, 1993'te de CD-ROM ve diğer elektronik yayınların derlenmesi için düzenlemelere gidilmiştir (Legal... Heritage 1998:1). Ancak elektronik yayınların derlenmeleri, kullanımları ve depolanmalarında, doğası gereği çok değişik uygulamalar gerektiğinden, bu ülkede günümüzde elektronik yayın olarak yalnızca fiziki bir formda üretilmiş olanlar derlenebilmektedir (The Legal... 1996:14).

İngiltere derleme yasası ise, telif hakkına tâbi olup olmadığına bakmaksızın çok geniş bir basılı materyali kapsamaktadır (Crews 1988:557). Bu yasa gereğince

¹ Bu konu ile ilgili ayrıntı ileride verilecektir.

derlenecek yayınlar; kitap, broşür, basılı müzik eseri, harita, plan, tablo, pul vb. basılı yayınlardır. Yasa 1988 yılında gözden geçirilerek mikroformların da derlenmesine uygun duruma getirilmiştir. Ancak, yasa henüz ses kayıtları, hareketli resimler, elektronik yayınlar ve diğer benzer formdaki yayınları kapsamamaktadır. Bu tür materyallerin de derlenebilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir (Cavendish 1995:153).

Finlandiya derleme yasası, bazı istisnalar hariç tüm basılı ve gör-işit materyalleri kapsamaktadır. Derleme dışında tutulan eserler ise; küçük baskılar, yayın niteliğinde olmayan ofis materyalleri, körler için özel yayın üretim biçimi olan Braille (kabartma) harfleri ile üretilmiş materyaller, yalnızca dış tüketim için düşünülmüş yerli dilde olmayan basılı materyaller olarak belirlenmiştir. Ayrıca film ve hareketli görüntüler de derleme yasasından ayrı olarak, Filmlerin Arşivlenmesi Kanunu (Law on Archiving of Films) adlı özel bir kanun ile derlenmektedir (Hakkarainen 1995:31).

Danimarka derleme yasası, her ne kadar yalnızca basılı materyallerin derlenmesine yönelik ise de, bu ülkede gör-işit materyallerinin de derlemesi yapılmaktadır. 1987'de Danimarka yayın programlarının korunması ve toplanması amacıyla Aarhus'daki "State and Archive Library"de kurulan Devlet Medya Arşivi (State Media Archive), 1956'dan beri ticari amaçlı olarak üretilen ses kayıtlarını toplayan Copenhagen'daki Ulusal Müze ile birleştirilerek, geniş bir gör-işit materyal koleksiyonu elde edilmiştir. Danimarka'da da yasanın kapsayacağı materyal türlerinin genişletilmesi ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Yeni yasada alınacak materyaller için ölçüt ise, "yayın değerine sahip her tür materyal" olarak önerilirken, yayın; "halkın genelinin faydalanabileceği belgeler" olarak tanımlanmıştır (Hielmcrone 1995:20-1).

Derlenecek materyallerin çeşitliliği açısından en modern yasa Fransa ve Norveç yasalarıdır. Fransız derleme yasasında seçim ölçütü, "her ne şekilde üretilip basılırsa" açıklamasıdır ve bu uygulama da oldukça eskiye dayanmaktadır. Örneğin, kitapların yanı sıra resim, pul, harita, portre, tez ve müzik eserlerinin derlenmesi 25

Temmuz 1714'ten (Yaman 1961:131), sinema ve film afişlerinin derlenmesi 19 Mayıs 1925'ten, video, film, müzik ve ses kayıtları ile diğer tüm gör-ışit materyallerinin derlenmesi ise 21 Haziran 1943'ten beri uygulanmaktadır. Yasa, 1992'de tüm elektronik yayınları kapsayacak biçimde yenilenmiştir (Clarke 1995:13).

Norveç'te Haziran 1990'da yürürlüğe giren derleme yasası, basılı materyallerin yanında, gör-ışit materyalleri ile elektronik yayınları da kapsamaktadır. Norveç'te bugün tüm basılı materyallerin yanında, mikroformlar, fotoğraflar, ses kayıtları, filmler, video kayıtları ve tüm elektronik yayınlar derlenebilmektedir (Navelsaker 1995:49).

Görüleceği gibi, hangi materyallerin derleme kapsamında değerlendirileceği, ülkeden ülkeye bazı farklılıklar göstermektedir. Yayın üretiminin yalnızca basılı formda olduğu zamanlarda çok fazla sorun olmayan seçim ölçütü, çeşitlenen yayın türleri ile derleme yasalarının başlıca sorunu olmuştur. Birçok ülke basılı yayınların yanında, ses kayıtları, mikroformlar, video kayıtları, filmler, resimler, haritalar, planlar, grafikler vb. gör-ışit materyallerinin derlenebilmesi için yasalarında gerekli değişiklikleri yaparken, elektronik yayınların derlenmesinde aynı başarıyı gösterememişlerdir. Ulusal kültür mirasını oluşturan eserlerin basılı formdan başka ortamlara doğru yöneldiği günümüzde, derleme yasalarında bu değişikliğin mutlaka göz önünde bulundurulması gerekir. Bunun için birçok ülkede teklif edilen seçim ölçütü, geleneksel derleme yasalarında geçen "basılı" kaydının, "yayınlanmış olma" ölçütü ile değiştirilmesi biçimindedir (Christophers 1995:42). "Yayın" ise, Sağlamtunç (1998:220) tarafından "genel dağıtım için üretilmiş materyal" olarak değerlendirilirken, "yalnızca ticari yayınları değil, mesleki, akademik, bilimsel kuruluşları, devlet yayınlarını da kapsamakta" olduğu belirtilmiştir. Bu yüzden kimin tarafından, hangi amaçla ve hangi biçimde üretildiğine bakılmaksızın, bir ülkenin kültür mirasını oluşturan tüm "yayınlarının" derlenmesi, hazırlanacak yasalarda temel ölçüt olmalıdır.

II.4.2. DERLEME KURUMU

Ülkelerin çoğunda derleme çalışmalarının yönetildiği ve kopyaların saklandığı yer genelde ulusal kütüphanelerdir. Bunun yanında kopyalardan diğer tür kütüphanelerin de almakta oldukları görülmektedir (Sağlamtunç 1998:217). Derleme çalışmalarının idaresi de, ya ulusal kütüphane içinde kurulan bir birim, ya da Fransa ve Türkiye örneğinde olduğu gibi ulusal kütüphaneden bağımsız bir birim tarafından yürütülür.

ABD'de derlemeden sorumlu kuruluş "Copyright Office"nin altında oluşturulmuş olan "Register of Copyright"tır. Bu birimde toplanan kopyalar LC ve derleme alan diğer kütüphanelere dağıtılmaktadır (US Code 1996). Derleme alan diğer kütüphaneler ise, eyaletlerin merkez kütüphaneleridir (Sağlamtunç 1998:217).

İngiltere'de, British Library'e bağlı Derleme Şubesi (Legal Deposit Office of the British Library) kitap türü materyallerin derlenmesinden; Gazete Derleme Şubesi (Newspaper Legal Deposit Office, The British Library) de gazete ve süreli yayınların derlenmesinden sorumlu kuruluşlardır. Buraya gönderilen kopyaların birisi British Library'de kalırken, diğer kopyalar Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi, Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi, Galler Milli Kütüphanesi, İskoçya Milli Kütüphanesi ve Dublin Trinity Kolej Kütüphanesi'ne gönderilmektedir. Ancak bu kütüphaneler tüm derlemeyi değil, kendi seçtikleri eserleri almaktadırlar (Cavendish 1984:154).

Danimarka'da derleme kopyalarının alınmasından sorumlu kuruluş, ülkenin ulusal kütüphanesi olan "Det Kongelige Bibliotek" dir. Bu kütüphanenin aldığı üç kopyadan birisi bu kütüphanede kalırken, diğer iki kopya Aarhus'daki Devlet Kütüphanesi ve Copenhagen Üniversite Kütüphanesi'ne gönderilmektedir (Wille 1995:64).

Yine Finlandiya'da derleme kopyalarının alımı ve dağıtımından sorumlu kuruluş, bu ülkenin ulusal kütüphane görevini de üstlenmiş olan Helsinki Üniversitesi Kütüphanesi'nde oluşturulan bir birim olan Derleme Bürosu (Helsinki University Library's Office of Legal Deposit)'dur. Burada toplanan sekiz kopyadan birisi alınıp diğerleri, Turko Üniversitesi Kütüphanesi, Åbo Akademisi Kütüphanesi, Jyväskylä Üniversitesi Kütüphanesi, Oulu Üniversitesi Kütüphanesi, Parlamento Kütüphanesi, Joensuu Üniversitesi Kütüphanesi ve Finlandiya Film Arşivi'ne (yalnızca gör-işit materyali) gönderilir (Kokkonen 1995:82-3).

En ayrıntılı derleme sistemine sahip olan Fransa'da ise, derleme kopyalarından sorumlu kuruluş amaçlarına göre farklı olarak oluşturulmuştur. Denetim ve telif hakkına yönelik çalışmalardan sorumlu kuruluş olan İçişleri Bakanlığı'na bağlı Derleme Bürosu (Régie du Dépôt Légal) yayıncıların, her eserden bir kopyayı buraya göndermesinden sorumludur. Bunun dışında "Bibliothèque Nationale" da tüm yayınlardan dört kopya alırken, bölge kütüphanelerinde oluşturduğu merkezlerde de birer kopyasını toplamaktadır (Crews 1988:563).

Derlemenin yasa ile uygulanmayıp, yayıncıların gönüllü olarak vermeyi kabul etmiş ülkeler olan Hollanda ve İsveç'te, doğal olarak derlemenin verilip verilmediğini denetleyecek bir kurumun oluşturulmasına da gerek duyulmamıştır. Ancak, bu ülkelerin derleme kopyaları alan ulusal kütüphaneleri, yayınların bibliyografyasının hazırlanması ve istatistiklerin tutulması görevlerini üstlendiği için, derlemeden sorumlu kurumlar olarak değerlendirilebilirler (Crews 1988:551-2).

Çeşitli ülkelerden verilen örneklerde görüldüğü gibi, derlemeden sorumlu organ çoğunlukla o ülkenin ulusal kütüphanesinde oluşturulan bir birim olmaktadır. Ancak Fransa ve Türkiye'de olduğu gibi, bu sorumluluk bazen tamamen bağımsız bir birimde de olabilmektedir. Uygulamalardaki bu farklılığı Sağlamtunç (1998:223); "ülkelerin yönetim sistemine, sosyo-ekonomik ve kültürel durumuna ve yayıncıların

örgütleniş biçiminden" kaynaklandığını belirtmektedir. Alabi (1981:307) ise, özellikle gelişmekte olan ülkelerde milli kütüphanelerin en büyük kütüphane olması nedeni ile sorumluluğu üstlenmesinin uygun olacağını belirtmektedir.

II.4.3. DERLEME SÜRESİ

Derlemeye ilişkin diğer konularda olduğu gibi, teslim edilecek materyalin hangi sürede verilmesi gerektiği konusunda da bir uluslararası birliktelik görülmemektedir. Bu konuda her ülke kendi yayıncılığının ve etkili olabilecek diğer etkenlerin (materyal türü, posta, ulaşım, resmi işlemler, vb.) durumuna göre çeşitli süreler belirlemişlerdir. Görüş olarak önerilen "en kısa zamanda" (Crews 1988:562) düşüncesi olduğundan, ülkeler yasalarında derlemenin amacı ve materyal türünü de göz önünde bulundurarak bir süre belirleme yöntemini seçmişlerdir.

Derleme süresi, bazı ülkelerde derlemenin sansür amacı göz önünde tutularak belirlenirken, bazı ülkelerde de tamamen kültürel boyutlu olarak ele alınmıştır. Örneğin, başlangıcından beri hep basının denetlenmesi amacının görüldüğü Fransız derleme yasası, yayınlanan eserin dağıtımını izleyen 24 saat içerisinde derleme kopyalarının verilmesini istemektedir (Crews 1988:561). Bunun yanında, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında basının oldukça serbest olduğu ABD'de bu süre, eserin yayınlanmasından başlayarak üç ay olarak belirlenmiştir (US Code 1996).

Süre belirlenirken göz önünde tutulan bir diğer nokta da, içeriğinin hemen hemen tamamını derlenen materyallerin künyelerinin oluşturduğu ulusal bibliyografyalardır. Çünkü, ulusal bibliyografyaların güncelliği, verilecek olan derleme kopyalarının teslim süresi ile ilgilidir. Bu nedenle, ülkeler derleme yasalarında gösterecekleri süreleri belirlerken bu noktayı da göz önünde bulundurmalarıdır. Nitekim Fransız derleme yasasında belirtilen 24 saatlik süre sansür amaçlı olduğu kadar, ulusal bibliyografyanın güncelliği ile de yakından ilgilidir.

Yasasında derlemenin amacını "ulusal mirasın bugün ve gelecekte erişilebilir olmasını sağlamak" biçiminde açıklayan Kanada'da ise, materyallerin teslim edilme süresi bir hafta olarak belirlenmiştir. Derlenen materyallerin tamamına yakınının Kanada ulusal bibliyografyası olan "Canadiana"da yayınlanıyor olması, bu sürenin belirlenmesinde etkili olmuştur (Legal.. Canada 1982:1). Bunun yanında yine bu noktayı ön planda tutan İngiltere de derleme süresini; biraz da ulusal bibliyografyada yer alacak materyal türünün kapsamını geniş tutmak amacıyla, eserin yayınlanmasını izleyen bir aylık süre olarak belirlemiştir (Cavendish 1984:153). Derleme yasasını İngiltere örnekli olarak oluşturmuş olan Nijerya'da da bu süre yine aynı amaçla, bir ay olarak belirlenmiştir (Alabi 1981:301). İngiltere örnekli bir diğer ülkeler topluluğu olan Batı Hint Adaları ülkelerinde de bu süre, yine yayının çıkmasından itibaren geçen bir aylık zamandır (Avafia 1976:149).

Bu örneklerin yanında, başlı başına bir derleme yasasının olmayıp, "gönüllü derleme" yönteminin uygulandığı İsviçre ve Holanda'da belirlenmiş bir süreden bahsetmek, doğal olarak söz konusu değildir.

Sonuç olarak; derleme süresinin belirlenmesi ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bu değişikliklerin nedeni ise, ülkelerin yayıncılık düzeyindeki değişiklikleri, derlemeye bakış açıları ile ekonomik, sosyal ve kültürel durumlarıdır. Bu yüzden süre belirlemede her ülke kendi durumuna göre bir yöntem izlemelidir. Ayrıca süre belirlenirken "uygulanabilirlik" dikkate alınmalıdır. Bu nedenle derlemenin uygulama amaçlarının bir bütün olarak düşünülerek, belirlenen sürenin "uygun" bir süre olması gereklidir. Ayrıca süre belirlemede materyal türünün de önemli bir etken olduğu unutulmamalıdır. Böylece, diğerlerine göre elde edilmesi güç olan materyallerin teslim edilme süreleri de ayrı olarak yasada yer almalıdır.

II.4.4. DERLEME NÜSHA SAYISI

Derleme yasası uygulamaları gereğince teslim edilmesi gerekli kopya sayısı ülkeden ülkeye 1-40 arasında değişiklik göstermektedir. Kopya sayılarının belirlenmesinde ise ülkelerin ekonomik, kültürel ve sosyal durumları etkili olmaktadır. Ayrıca bazı ülkelerde kopya sayısı, yayın sayısı ya da yayının maliyetine göre de hesaplanmaktadır (Sağlamtunç 1998:218).

Genellikle birçok ülkede derleme kopya sayısı, o ülkenin derlemeye bakış açısı ile yakından ilgili gözükmektedir. Avafia (1976:147) "gelişmiş kütüphanelerin sayısına göre derleme kopya sayısının belirlenmesinin uygun olacağını" belirtirken, aslında derlemenin kültürel amaçlı olarak yapılmasını ön planda tutmaktadır. Bunun en güzel örneği, belki de en detaylı derleme sistemine sahip olan Fransa'da görülmektedir. Bu ülkede yayıncılar denetim amaçlı olarak İçişleri Bakanlığı'na bağlı Derleme Bürosu (Régie du Dépôt Légal)'na bir kopya verirken, Bibliothèque Nationale'ye dört, yerel bölge kütüphanelerine de ikişer kopya vermektedirler (Crews 1988:563). Böylece her bölgede kullanıcıların gereksinimlerini büyük ölçüde karşılayacak geniş koleksiyonlar oluşurken, aynı zamanda derlemenin tarihi amacı olan ulusal kültür mirasının toplanıp gelecek kuşaklara aktarılması da Bibliothèque Nationale'de toplanan kopyalarla sağlanmaktadır.

Bunun yanında, derleme kütüphanelerinin sayısının fazla tutulması, bu kütüphanelerin sahip olduğu olanaklar ile de yakından ilişkilidir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler bu konuda çok dikkatli olmak zorundadırlar. Çünkü, bu ülkelerin kütüphaneleri bina, personel ve bütçelerinin kısıtlı olması nedeni ile sahip oldukları koleksiyonu bile istenilen düzeyde hizmete sunmaktan yoksun durumdadırlar. Buna bir de derleme koleksiyonu da eklenecek olursa, bu koleksiyonun gelecek nesiller için güvenli bir biçimde saklanması bir yana, günümüz kuşaklarına bile yararlı olması zor olacaktır (Sağlamtunç 1998:218).

Bu konuda Crews (1988:564):

...her ülke eğer çok sayıda derleme kütüphanesi oluşturma düşüncesinin kendine yararlı olmayacağına karar vermiş ise, üç ya da daha fazla derleme kopyası almanın yollarını araştırmalıdır. Bunun amacı ulusal kütüphaneye alınmış olan kopyanın yedeklenmesini sağlamaktır. Burada yasayı hazırlayanlar derleme kopya sayısının yayıncılar üzerinde yapacağı etkiyi iyi hesap etmelidirler. Bunun yanında ek kopyaların kütüphanelere getireceği personel ve depolama giderini de düşünmek zorundadırlar. Böyle durumlarda ulusal kütüphaneye, birisi ödünç vermekte kullanılmak üzere iki nüsha, başka bir merkezde bulundurulmak üzere de bir nüsha olmak üzere toplam üç nüsha derleme yapılması en uygun yöntemdir...

önerisini getirmektedir. Nitekim ABD’de yayınlanan her eserden yalnızca iki kopya derleme istenmektedir. Bunlardan birisi ödünç verilmek, diğeri de arşivlenmek üzere LC’de depolanmaktadır (US Code 1996). Bu kopyalar hem kültürel, hem de telif hakkının korunması ve basının denetlenmesi amaçlarının hepsinin karşılanması için yeterli görülmektedir.

Bunun dışında, derleme kopya sayısında ülkelerde uygulanan bir başka yöntem de; İskandinav ülkeleri ve Büyük Britanya’da olduğu gibi, ulusal kütüphaneler dışında derleme alan kütüphanelerin, yalnızca talepleri doğrultusunda derleme kopyaları almaları biçimindedir (Bjerregard 1973:341). İngiltere’de yayıncılar her eserin bir kopyasını British Library Derleme Bürosu (Legal Deposit Office of British Library)’na verirken, bu kopya bugün ve gelecekte kullanım için arşivlenme ve ulusal bibliyografya (British National Bibliography) için kullanılmaktadır. Bunun dışında yayıncı, diğer derleme kütüphanelerinin istekte bulunması durumunda beş kopya daha vermek zorunda kalabilmektedir. Bunun koşulu ise yayının çıkışından itibaren on iki ay içerisinde, belirtilen kütüphanelerin istekte bulunmasıdır. Bu süreden sonra yapılan istekler ise yayıncının sorumluluğunda değildir (McFarlane 1989:11).

Finlandiya’da yayıncılar her eserden altı kopyayı ulusal kütüphane işlevi üstlenen Helsinki Üniversitesi Kütüphanesi’ne teslim etmektedir. Ulusal kütüphane kendi kopyasını aldıktan sonra, diğerlerini belirli üniversite kütüphanelerine ve Parlamento Kütüphanesi’ne dağıtmaktadır. Bu kütüphanelerin istemedikleri eserler ise, ulusal kütüphanenin koleksiyonunda kalmaktadır (Hakkarainen 1995:31).

Bir diğer İskandinav ülkesi Norveç, hangi formda üretildiğine bakılmaksızın her tür materyalin derlenmesine olanak sağlayan bir derleme yasasına sahiptir. Basılı yayınların yanında mikroform ve fotoğrafların da yedi nüsha olarak derlendiği bu ülkede ses kayıtları, filmler, video kasetleri, EDP dokümanları, vb ise iki nüsha olarak derlenmektedir. Derleme kopyaları ulusal kütüphane tarafından teslim alındıktan sonra, istekte bulunan diğer derleme kütüphanelerine dağıtılmaktadır (Navelsaker 1995:50-1).

Bunların dışında, derleme kopya sayısının belirlenmesinde etkili olan diğer etkenler de, materyalin türü, üretim sayısı ve maliyetidir. Dünya’da görülen tüm örnekler göstermektedir ki, basılı materyaller, basılı olmayan materyallerden sayı olarak her zaman daha fazla derlenmektedir. Örneğin basılı materyallerin altı kopya olarak derlendiği Finlandiya’da, basılı olmayan materyaller iki kopya olarak derlenmektedir (Kokkonen 1995:82). Ayrıca yasa küçük baskılar, yayın niteliği taşımayan büro materyalleri, görme engelliler için Braille harfleri ile üretilen materyaller, orjinal grafik sanatı baskıları gibi materyalleri derleme kapsamına almazken, altı kopya derleme yapılabilmesi için eserin 50 taneden fazla üretilmiş olması koşulunu getirmiştir (Hakkarainen 1995:31).

ABD yasasında basılı ve basılı olmayan materyallerden ikişer kopya derleme yapılması istenirken, maliyeti pahalı olan ses ve görüntü kayıtlarının bir kopya olarak derleneceği belirtilmiştir. Yine ABD’de bir yayının derleme kapsamına girmesi için beş taneden fazla üretilmiş olması gerekmektedir (US Code 1996).

Danimarka'da basılı her materyalden üç kopya derlenirken (Encyclopedia... 1975:144), film yasası gereğince, üretilen her filmde bir kopyanın National Film Museum'a verilmesi istenmektedir (Wille 1995:68).

Kanada'da ise 101 taneden fazla üretilmiş olan her tür basılı eserin iki nüsha olarak derlenmesi öngörülürken, bu sayıdan az üretilen basılı eserler, ses kayıtları, görüntü kayıtları ve elektronik dokümanların bir nüsha derlenmesi istenmektedir. Ayrıca üç taneden az üretilmiş olan eserler de derleme kapsamı içinde değildir (Legal... Heritage 1998:1).

Derleme kopya sayısı ile ilgili buraya kadar verilenler ışığında, her ülkenin kendi olanaklarını göz önünde bulundurarak bir düzenlemeye gitmesi gerektiği sonucu çıkmaktadır. Çoğu ülkede bütün yayınların yer aldığı merkezi bir koleksiyonun olması; ki bu çoğunlukla o ülkenin ulusal kütüphanesidir, derlemenin tarihsel amacının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle milletlerin kültürel mirasının bugün ve gelecek kuşakların gereksinimi için korunup saklandığı ulusal kütüphaneler için alınan derleme kopyaları, tüm ülkelerin derleme uygulamalarının ortak noktasını oluşturmaktadır. Ulusal kütüphanelerin alacakları derleme kopya sayısında önerilen rakam ise, birisi gereksinim duyanların hizmetine sunulmak ve diğeri tamamen arşivlenmeye yönelik olmak üzere ikidir. Merkezi bir koleksiyonun varlığı aynı zamanda, bibliyografya hizmetleri, telif hakkının doğrulanması, denetim ve yayın değişimi gibi hizmetlerin sağlıklı olarak gerçekleştirilmesinde yardımcı olacaktır. Bunun yanında, özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen değişik merkezlerde geniş koleksiyonlar oluşturulması amacıyla, çok sayıda derleme kopyası alınması uygulaması ise, her zaman olumlu sonuç vermemektedir. Yayıncılar için ek sorumluluk gerektirmesinin yanında alınan kopyalardan beklenen düzeyde yararlanılamaması gibi olumsuz sonuçları olan bu uygulama, ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel düzeyleri göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmek zorundadır. Yine, basılı materyallere göre maliyeti fazla olan gör-ışit materyaller ve elektronik yayınların da nüsha sayılarının

azaltılması, derlemenin uygulanabilirliği açısından önemlidir. Derleme yasalarında belirtilecek kopya sayıları bütün bu konular dikkate alınarak belirlenmek zorundadır.

II.4.5. DERLEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Tarihteki uygulamalara bakıldığında, derleme kopyası verme işinin genelde matbaacılar, yayıncılar ya da doğrudan yazarların, tek ya da ortaklaşa sorumluluğunda gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin, derleme işi 1537’de Fransa’da başladığında, bu sorumluluk kitabeve ve matbaaların ortak paylaşımında olmuştur. Uygulamalardaki aksaklıkların giderilmesi amacı ile 19 Mart 1642 tarihinde çıkarılan bir konsey kararı, sorumluluğu kitabeve ve matbaacıların yanında meslek kuruluşlarına da yüklemiştir (Yaman 1961:30). Fransa’nın bugünkü yasasında basılı eserlerin teslim edilme sorumluluğu yalnızca matbaacılar üzerinde iken, basılı olmayan materyaller de üreticisinin sorumluluğundadır (Crews 1988:560).

Günümüzde ise, birçok ülkede bu sorumluluğun yayıncılara doğru kaydığı görülmektedir. Bugün, materyal türüne bakmaksızın pek çok ülke yasası derleme kopyasının teslim edilmesinden yayıncıları sorumlu tutmaktadır. Bu ülkelerin başında, yasasının birçok ülke tarafından örnek alındığı İngiltere gelmektedir. Bu ülkede derleme kopyasını teslim etme sorumluluğu yalnızca yayıncılardadır (Cavendish 1984:152). Nijerya ve Batı Hint Adaları ülkeleri gibi İngiliz örneği ile yasalarını düzenleyen ülkelerde de bu sorumluluk yine yayıncılardadır (Alabi 1981:301; Awafia 1976:147).

Derleme sorumluluğunun ortaklaşa paylaşıldığı ülkelerden birisi Finlandiya’dır. Bu ülkede prensip olarak ürünün yapımcısı sorumlu tutulmaktadır. Böylece basılı materyallerin üreticisi olan matbaacıların yanında, basılı olmayan

materyallerin de üreticileri sorumlu olmaktadır. Bunun yanında, ithal edilen eserlerin teslim edilmesi yükümlülüğü ise, yayıncılarına verilmiştir (Hakkarainen 1995:31).

Benzer bir örnek de, yasasını çağın gereksinimlerine göre yenilemiş olan Norveç'tir. Bu ülke yasasında da kopyaların teslim edilmesi matbaa, yayıncı ve eser üreticilerinin ortaklaşa sorumluluğuna verilmiştir (Navelsaker 1995:49). Bir diğer İskandinav ülkesi olan Danimarka'da ise, başlangıçta matbaacı olan derleme kopyası teslim etme sorumluluğu, 1821-1832 yılları arasında yayıncıya verilmiştir. Ancak bu uygulama Danimarka'daki derleme kaçaklarının, diğer İskandinav ülkelerinden fazla olması ile sonuçlanmıştır (Bjerregard 1973:339). Bu nedenle yasada değişiklik yapılarak, sorumluluk yeniden matbaacılara verilmiştir. Danimarka'da basılı yayınları teslim etme yükümlülüğü bugün de matbaacılardadır. Bunun yanında ithal yayınlarda ise sorumlu yayıncıdır (Wille 1995:64).

Dünyada görülen uygulamalardan farklı olarak ABD'de derleme kopyası teslim etme sorumluluğu telif hakkı sahiplerine verilmiştir. Böylece telif hakkını almış olan kişi, kuruluş, yayıncı, matbaacı, üretici, vb. ortaklaşa sorumlu tutulmuş olmaktadır (Crews 1988:560). Ancak bu uygulamanın, THK kapsamına girmeyen eserlerin derlenememesi gibi bir aksaklığı olduğu göze çarpmaktadır.

Görüldüğü gibi, Dünya'daki uygulamalarında eser sahibi, matbaacı, yayıncı, üretici, vb. gibi gerçek ve/veya tüzel kişilerin, tek ya da ortaklaşa yükümlülüğünde olan nüsha teslim etme, çoğunlukla materyalin türü ile ilişkilidir. Basılı materyallerin verilmesinde matbaacıların sorumlu tutulması derleme kaçaklarını en aza indirirken, basılı olmayan materyallerde sorumluluğun yayıncı ve üreticilere verilmesi en akıllıca yöntem olacaktır. Sorumlu yalnızca yayıncı ise, yayıncının tanımının çok iyi yapılması gerekmektedir. Çünkü kişilerin kendi olanakları ile yayınlamış olduğu eserlerde, çoğu zaman yayıncının olmadığı şeklinde algılanması gibi bir risk ortaya çıkmaktadır. Böyle durumlarda Sağlamtunç (1998:220)'a göre; "ülkeler yasalarında yayıncıyı 'özel kişiler, dernekler, akademik kuruluşlar, masa üstü yayıncılık yapan

kişiler' tanımında olduğu gibi, ayrıntılı bir biçimde tanımlamalıdır". Bu nedenle günümüzde yayıncının sorumlu tutulduğu durumlarda, ülkeler yasalarında ya yayıncının tanımını ayrıntılı bir biçimde yapmalı, ya da her materyal türü için sorumlu kişi ya da kuruluşları açıkça belirtmelidir.

II.4.6. DERLEME NÜSHALARININ MALİYETİNİN KARŞILANMASI

Derleme uygulamalarında maliyet denilince, teslim edilmesi gereken nüshanın halka sunulan satış fiyatı, nüshanın ilgili yere gönderilmesi için posta masrafları ile bu nüshanın vergi gideri anlaşılmaktadır. Dünyada görülen uygulamalarda, maliyetin genelde derleme kopyasını teslim eden kişi ya da kurum tarafından karşılandığı görülmektedir. Ancak bu durum, çoğu ülkede anayasal koruma altına alınmış olan "kişisel mülkiyet hakkı"na ters olduğu düşüncesi ile, zaman zaman devlet ile eserin sorumlusunu karşı karşıya getirmiştir. Örneğin, Danimarka'da 1950'lerin sonunda, bir yayıncı Kopenhagen Üniversite Kütüphanesi'ne teslim etmesi gereken nüshayı vermeyi reddetmiş ve kütüphane de bu yayıncı aleyhine dava açmıştır. Mahkeme kütüphane tarafından istenen nüshanın, anayasada geçen "kişisel mülkiyet hakkı"na tecavüz olmadığına karar vermiştir (Bjerregard 1973:340).

Belçika'da ise, 1965'te hazırlanan derleme yasasında görüş belirten Conseil d'Etat, bu konu üzerinde açıkça düşünce belirtmekten özellikle kaçınırken, tek nüsha derleme yapılması ve diğer kopyalarının ücretlerinin, en azından bir kısmının ödenmesini önermiştir. Bunun üzerine Belçika, yasasında çeşitli sınırlamalar koymak zorunda kalmıştır. Bunlar, ulusal kütüphane için istenen bir ya da iki derleme nüshası dışında derlenecek ürünlerin ücretlerinin ödenmesi, süreli yayınlarda haftada bir kereden daha az yayınlanan, kitaplarda da beş sayfadan daha az olanların derleme kapsamı dışında tutulması gibi sınırlamalardır (Bjerregard 1973:340-1).

Alınan derleme nüshalarının ücretinin, yasada belirtilen bir koşul ile devlet tarafından ödendiği ülkelerden birisi de A.B.D.'dir. A.B.D. yasasına göre, LC'e

verilecek iki kopyanın dışında alınacak derleme kopyaları, ya ödünç alınma ya da ücreti ödenerek satın alınma yoluna gidilerek elde edilmektedir (US Code 1996).

Derleme kopyalarının bir yasaya bağlı olmadan, yayıncılar tarafından gönüllü olarak ulusal kütüphaneye teslim edildiği İsviçre ve Hollanda'da ise, ulusal bibliyografyada yayınlanması koşulu ile maliyet yayıncılar tarafından karşılanmaktadır (Sağlamtuñ 1998:223-4). Ancak, İsviçre'de yayıncılar ile yapılan anlaşma gereğince, ulusal bibliyografyada yalnızca ticari yayınlar yer almakta ve bazı masraflar da ulusal kütüphane tarafından karşılanmaktadır. Gönüllü derleme yolu ile elde edilmesi mümkün olmayan yayınlar ise, yine ücreti ulusal kütüphane tarafından ödenerek satın alınmaktadır (Crews 1988:567).

Yine Almanya'nın bazı eyaletlerinde (Hessen, Bayer, Baden-Württemberg), eğer yayının maliyeti çok yüksek ve yayın sayısı az ise yayıncının mağdur olmaması için maliyetin kütüphane tarafından ödendiği görülmektedir (Sağlamtuñ 1998:219). Ayrıca, maliyet hesabı Sağlamtuñ (1998:219) tarafından:

Kitabın yayını için gerekli kağıt, baskı ve cilt masrafı hesaplanarak çıkarılır. Yayıncı kütüphaneye istek üzerine a) yayınların nüsha sayısını, b) satışa sunulan sayıların nüsha sayısını, c) satış fiyatını, d) iskonto oranını, e) yazara ve/veya resimleyene v.b. ödenen telif ücreti ve çeşitli masrafların listesini vermek zorundadır.

Yayıncının kâr edemeyeceği anlaşılırsa bu usul uygulanır.

Eğer yayının maliyeti yüksek, yayınlanan nüshaların sayısı azsa, ancak bunu satın alanların sayısı çoksa, yayıncının mağdur olması söz konusu olmayacağı için kütüphane ödemedede bulunmaz. Burada sorun ödemenin yapıldığı durumlarda kütüphanenin, yayıncının yaptığı masrafı ve kârını saptamakta zorluk çekmesidir.

biçiminde anlatılmıştır.

Yukarıda örnekleri görülen, devletin maliyete karışması ender görülen bir uygulamadır. Çoğu ülkede derleme kopyalarının maliyeti yasa güvencesi ile derleme kopyalarını teslim etmekle yükümlü kişi ya da kuruluşlar tarafından karşılanmaktadır. Burada ülkelerin dikkat etmesi gereken en önemli nokta, derleme

kopyalarını mümkün olduğunca az sayıda tutması gerektiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ya da birkaç kopya, derlemenin kültürel amacının gerçekleştirilebilmesi için yeterli bir sayıdır. Bunun dışında alınacak kopyaların gereksinim üzere derlenmesi yöntemine gidilmelidir. Yani kütüphaneler yalnızca gereksinim duydukları eserleri istemelidirler. Burada, fiyatın eğer mümkün ise tamamının ya da bir kısmının kütüphane tarafından ödenmesi, kültürel amaçlı derlemenin sağlıklı olarak gerçekleştirilebilmesine dolaylı olarak katkıda bulunacaktır (Bjerregard 1973:341). Bu nedenle ülkeler, diğer konularda olduğu gibi, maliyet konusunda da sosyal, kültürel ve ekonomik düzeylerini göz önünde bulundurarak yasalarını oluşturmalarıdır.

II.4.7. DERLEME KAÇAĞININ ÖNLENMESİ

Derleme uygulamalarında başarının en üst düzeyde olması, çoğu zaman sistemin iyi kurulması ile ilgilidir. Sistemi oluşturan unsurlar ise denetim ve zorlamadır. Bu iki unsurun yeterliliği de yasalar ile garanti altına alınmasına bağlıdır. Yasaya aykırı davranma, derleme hizmetlerinin aksamasına neden olacağından bazı cezalar içermelidir (Avafia 1976:158).

Derleme kaçaklarının cezalandırılması, çoğu zaman yasada belirtilen sabit miktarda bir para cezası biçiminde uygulanmaktadır. Ancak bu ceza enflasyon nedeni ile çoğu ülkede bir süre sonra caydırıcılığını yitirmektedir. Bu nedenle, Meksika'da olduğu gibi, bazı ülkeler eserin o günkü satış fiyatının belli bir katı kadar para cezası alma yöntemini seçmektedirler (Sağlamtuğ 1998:221). Para cezası, özellikle yasaya aykırı davranmanın tekrarı durumunda, ağır para cezalarının yanında daha değişik yaptırımların uygulanmasına dönüşmektedir.

A.B.D.'de derleme kopyalarını vermeyen yayıncı ya da eser sahiplerine uygulanan para cezası \$250'dır. Ancak, kanun ihlalinin tekrarı bu ceza \$2500'a kadar çıkarken, verilmeyen kopyaların da teslimi gerekmektedir (US Code 1996).

Crews (1998:565)'in belirttiği; "1980-88 yılları arasında A.B.D.'de yayınlanan eserlerin derleme kapsamında olanlarının %90'ının elde edilmiş olması ve bu konu ile ilgili olarak Adalet Bakanlığı'na ulaşmış olan dava sayısının yalnızca 46 olması", A.B.D.'de uygulanan sistem ve cezanın başarısını ortaya koymaktadır.

En kapsamlı derleme yasasına sahip ülkelerden birisi olan Fransa'da, derleme kopyasını vermeyenlere para cezasının yanında, yayınlamış oldukları eserin tüm kopyalarına el koyma gibi oldukça ağır bir ceza da uygulanmaktadır (Crews 1988:561).

Derleme yasası birçok ülke tarafından örnek alınan İngiltere'de, derleme kaçağı cezası 1911 THK'nda, teslim edilmeyen her nüsha için 5 Sterlin'den fazla olmaması biçiminde belirlenirken, 1977'de ceza kanununda yapılan değişiklikle bu ceza 25 Sterlin'e yükseltilmiştir. Şimdi ise bu ceza, Criminal Justice Act hükümleri uyarınca 50 Sterlin ve buna ek olarak kitabın fiyatı biçimindedir. Bunun yanında bir önlem olarak da British Library, derleme kaçaklarını izlemek için en başarılı elemanlarını görevlendirmektedir (Crews 1988:564, 561). 26 Temmuz 1968'de yürürlüğe giren Tiyatro Yasası gereğince derlenen tiyatro eserlerini teslim etmeme, 5 Sterlin'den az olmamak üzere bir para cezası ile cezalandırılmaktadır (Cavendish 1984:154).

İngiltere'yi örnek alarak yasalarını oluşturmuş olan Batı Hint Adaları ülkelerinin çoğunda derleme kaçağının cezası \$25 olarak belirlenmiştir (Avafia 1976:158). Yasasını İngiltere'yi örnek alarak oluşturmuş olan bir başka ülke Nijerya'da, Nweka (1991:342)'nın belirttiğine göre:

Yasada her ne kadar N 100.00 (yaklaşık 10 U.S. doları) bir para cezası varsa da, yayın fiyatları ile kıyaslandığında bu rakam çok küçük kalmaktadır. Üç kopya derleme yapıldığı düşünüldüğünde ise, bu miktar çok daha komik olmaktadır. Ayrıca Nijerya'da şu ana kadar derleme kaçaklarının yasal takibata uğradığı görülmemiş bir durum olduğundan, kaçak oranı da oldukça yüksektir.

Nijerya'da bu durumun düzeltilmesinin, yasanın gereksinimler doğrultusunda yenilenmesi ile mümkün olacağını belirten Nweka (1991:343), alınması gerekli önlemleri de şöyle açıklamaktadır:

Ulusal kütüphaneye verilmesi gereken nüsha teslim edilmeden yayının dağıtımı, yasada yer alacak bir madde ile yasaklanmalıdır. Yayıncıların üç ayda bir, Ulusal Kütüphane Müdürlüğü'ne yayın listelerini göndermeleri zorunlu tutulmalıdır. Ayrıca, bugünkü ceza kitap fiyatları ile karşılaştırıldığında çok komik kaldığından, bu ceza kitap fiyatına endekslenmelidir; örneğin derleme kopyalarının fiyatlarının 10 katı gibi.

Ulusal kütüphanede, yalnızca derleme materyallerinin toplanmasından sorumlu bir birim kurulmalıdır. Birimin elemanları hem kütüphanecilik, hem de askerlik eğitimi alan güçlü-kuvvetli bayan ve erkeklerden oluşturulmalıdır. Bu birim elemanlarının ülkenin her tarafında derleme materyallerini toplama, vermeyenlere dava açma ve tutuklama gibi yetkilerle donatılmış olması gerekmektedir.

Biraz abartılı olmakla birlikte, Nweka'nın işaret etmiş olduğu noktaların tümünün doğru olduğu kabul edilmek zorundadır. Başta da belirtildiği gibi, derleme kaçaklarının önlenmesinde en etkili yol, iyi kurulmuş bir derleme sistemidir. Nitekim, derleme sistemini diğer ülkelere kıyas ile daha iyi kurmuş olan Fransa ve A.B.D.'de derlenen materyallerin oranı %90'ın üzerindedir. Ancak, bu ülkelerin yasalarında da derleme kaçaklarına uygulanan cezalar olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle, derleme kaçaklarını cezalandırma, kurulmuş olan sistemi destekleyici bir unsur, onun bir parçası olarak görülmelidir. Çoğu zaman para cezası şeklinde uygulanan cezalandırmalar belirlenirken, eserin fiyatına endeksli bir rakamın esas alınması, en doğru yöntem olarak görülmektedir. Yasa ihlalinin tekrarında para cezasının artırılmasının yanında, eserin tüm kopyalarına el koyma, yayıncılıktan men etme, v.b. yaptırımların uygulanması derleme kaçaklarının en aza indirilmesinde radikal önlemler olarak değerlendirilebilir. Derleme kaçaklarının tespit edilmesi için; genellikle ulusal kütüphaneye bağlı, bir birimin oluşturulması da uygulanabilirlik açısından önemli olurken, birim elemanlarının çeşitli yetkilerle donatılması (dava açma, tutuklama v.b.), üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

II.5. ELEKTRONİK YAYINLARIN DERLENMESİ

Tanımında da belirtildiği gibi, derlemenin kapsamı bir ülkenin kültür mirasını oluşturan tüm yayınlardır. Yayınların yalnızca basılı ortamda üretildiği zamanlarda, pek çok ülke derleme yasasında kapsam için "tüm basılı yayınlar" ifadesini kullanmıştır. O zamanlarda bir sorun yaratmayan bu ifade, bilginin kaydedilmesinde yeni ortamların ortaya çıktığı günümüzde kültür ürünü olan eserlerin tümünü kapsamada yetersiz kalmaktadır. Elektronik yayınlar olarak adlandırılan bu ortamlar, kültür mirasının bir parçasıdır ve derleme kapsamına alınmaları gerekmektedir. Bu nedenle ülkeler derleme yasalarında gerekli değişiklikleri yaparak, bu yayınların da bugün ve gelecek nesillerin yararına sunulması için çalışmalar başlatmışlardır. Ülkemizdeki mevcut yasa gereği derlemesi henüz gerçekleştirilemeyen bu tür yayınlarla ilgili genel açıklamalar ile, bazı ülkelerde görülen uygulamalar, çalışmamızın bütünlüğü açısından yararlı olacaktır.

II.5.1. TANIM VE KAPSAM

Elektronik yayınların yapısı gereği tam bir tanımının yapılıp, kapsamının belirlenmesi oldukça güçtür. Çünkü bu yayınlar her geçen gün yeni tekniklerle ve yeni formlarda üretilmektedir. Bu nedenle derleme yasalarında yer alacak yayın türü kapsamının, bugüne kadar üretilen ve gelecekte çıkacak olan yayın türlerini içerecek esneklikte olması gerekmektedir.

Genel anlamı ile elektronik yayın; “dijital elektronik yolla gösterilebilen bilgiyi depolayan bir belge” (Sağlamtunç 1998:225) ya da “bilgisayar teknolojisinin kullanımı ile oluşturulabilen belgeler” (Navelsaker 1995:48) olarak tanımlanabilir. Bu yayınlar doğrudan bilgisayarda depolanabildiği gibi, bilgisayar aracılığı ile kullanılabilen bir taşıyıcı da olabilir. Böylece bu yayınlar en son aşamaya kadar elektronik tekniklere bağımlıdırlar. Elektronik formda yayınlanıp, elektronik formda

görülen bu yayınlar ayrıca kağıt üzerine de basılabilirler. Bu nedenle elektronik yayının tanımını “halkın bilgiyi elde edebilmesini sağlamak amacı ile iletişimin elektronik araçlar kullanılarak sağlanması” olarak da tanımlamak olanaklıdır (The Legal... 1996:3).

Bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ile ortaya çıkan ağ teknolojisi, yayınların fiziki form dışında ağlardan elde edilmesine de olanak tanımaktadır. Bu nedenle bu yayınların kapsamının ne olacağı konusu hala tartışılmaktadır. Bu tartışmalara bir oranda yardımcı olunmak için 1993 yılında Milli Kütüphane Yöneticileri Konferansı (CDNL) düzenlenmiş ve bu toplantıda Derleme ve Elektronik Yayınlar Çalışma Grubu (WKLDEP)’nin kurulması kararlaştırılmıştır. İlk kez 1994’te Londra’da toplanan Grup, elektronik yayınlarla ilgili olarak “durağan elektronik yayınlar” ve “dinamik elektronik yayınlar” ayırımını yapmıştır (Sağlamtunç 1998:225).

Statik (Durağan belge); bilginin içeriğinde belgenin varolduğu süre içerisinde hiçbir değişiklik olmayan bir belgedir.
Dinamik belge ise; herhangi bir zamanda öngörülme-
yen değişikliklerin olabileceği bir belgedir (Fagerli 1995:108).

Navelsaker (1995:55) ise, statik ve dinamik belgelerin özelliklerini;

Statik belgenin entelektüel ve elektronik içeriği değişmez. Bu belgelerin dağıtımı standart fiziki bir ortamda yapılır. Bu belgeler kolayca elde edilebilir, ancak halkın erişimine verilmesi için gerekli teknik ekipmanın maliyeti oldukça yüksektir. Bunların üretimi sık aralıklarla ve topluca olduğundan, halkın kolayca elde edebildiği, çok kullanılan elektronik belgeler arasındadır. Örnek; oyunlar, etkileşimli literatür, disket ya da CD’lerde dağıtılan veri tabanları.

Dinamik belge ise, zamanla değişir. Bu belgeler, değişik fonksiyonlardaki farklı kişiler için farklı bir belge olabilir. Bu belgeler de kolayca elde edilebilir olmasına rağmen, kütüphane kullanıcılarının bunlara erişimini sağlamak oldukça güçtür. Örnek; bir bilgisayar sistemi üzerinde işleyen geleneksel çevrimiçi veri tabanı

biçiminde açıklarken, elektronik yayın türüne ilişkin üçüncü bir tür olarak da “dağıtılmış dinamik elektronik belgeler”i eklemekte ve:

Bu belgeler değişik fiziksel yerleşim yerlerinde açılmış dinamik bir elektronik belgedir. Modern kütüphanecilerin korkulu rüyası olan bu belgelerin çoğunun, bugünkü yasal ve teknolojik yapı çerçevesinde elde edilmesi mümkün değildir. Belki gelecekte de halkın bu belgelere erişimi sağlanamaz. Örneğin; bir ülke ya da farklı bir yerleşim yerinde hizmet veren dinamik elektronik belgelerden bilgi yüklenerek oluşturulan belgeleri kapsayan müşteri programı (Navelsaker 1995:55).

olarak açıklamaktadır.

Elektronik belgelerin kapsamının bu biçimde sınırlandırılması genel kabul gören bir ayırımdır. Bunun yanında alternatif sınırlandırmalar da vardır. Derleme yasasını elektronik yayınların da elde edilmesini sağlayacak biçimde değiştiren Norveç'te ise, bu yayınlar dört kategoride ele alınmaktadır. Solbakk (1995:138-9) bu ayırımı şu biçimde yapmaktadır:

Elektronik metin: Elektronik dergiler, haber grupları ve açık konferans sistemleri, elektronik kitaplar, WWW ya da Gopher'dan elde edilebilen belgeler, CD-ROM ya da ağ yolu ile dağıtımı yapılan diğer elektronik belgelerdir.

Veri tabanları: Halk tarafından erişilebilen çevrimiçi ve çevrimdışı veri tabanlarıdır. Bu veri tabanlarına değişik türde ağ bağlantısından ya da CD-ROM'lardan ulaşılabilir. Bu veri tabanlarındaki bilgi ise metin, istatistik, danışma metinleri, görüntü, çevrimiçi/çevrimdışı veri tabanı sisteminden erişilebilen bir uygulama olabilir.

Veri programları: Herhangi bir sistem ya da işletim programı olabilir. Sınırlama yoktur.

Gör-işit Belgesi: Televizyon ve radyo programları, filmler, müzikal kayıtlar, vb. dir.

Görüldüğü gibi, Çalışma Grubu'nun belgenin fiziki yapısına göre yapmış olduğu gruplandırmaya karşılık, Norveç yayınların içeriklerine yönelik bir gruplandırmaya gitmiştir. Bu da, her ülkenin kendi gereksinim ve olanakları doğrultusunda konuya yaklaşması gerektiğini doğrulamaktadır. Bunun dışında

herhangi bir gruplandırmaya gitmeden, elektronik belgelerin neler olduğu konusunda Navelsaker (1995:61-2) şöyle bir liste vermektedir:

- Geleneksel yayın türlerinin elektronik nüshaları; kitaplar, dergiler, gazeteler, bültenler.
- Etkileşimli literatür
- Çoklu ortam yayınları
- Eğitici bilgisayar programları
- Ağ üzerinde bulunan ulusal tartışma grupları
- List server’lardaki açık tartışma grupları
- Seçilmiş veri tabanları
- Diğer belgeler

Fiziki ve içeriksel yaklaşıma gitmeden yapılan bu listenin bir benzeri de Derleme ve Elektronik Yayınlar Çalışma Grubu tarafından şu biçimde yapılmıştır:

- Kitap, broşür, vb. basılı yayınlara eş elektronik yayınlar
- Bibliyografyalar, istatistikler, uydu verileri, görüntü verileri ya da metin içeren etkileşimli veri tabanları,
- Oyunlar gibi etkileşimli çoklu ortam,
- Yazılım ve uzman sistemler,
- Elektronik ağ aracılığıyla elde edilebilen elektronik ön baskılar, tartışma listeleri ve ilan sayfaları gibi yeni yayın formları (The Legal... 1996:3).

Görüldüğü gibi elektronik yayınların kapsam sınırlarını net bir biçimde belirlemek oldukça zordur. Bunun için, çoğunlukla benzer fiziki özellik ya da içerik taşıyan yayınların bir grup oluşturduğu biçiminde ayırmalar yapılmaktadır. Bu durumda bile, elektronik yayınların kapsamının nereye kadar gideceği henüz açık değildir. Bu arada ulusal kütüphanelere düşen görev, mümkün olduğunca kapsamlı bir dermeyi kullanıcıların hizmetine sunup, gelecek kuşaklara aktarımını sağlamaktır. Sonuçta, mevcut olanaklar ile elektronik formdaki tüm yayınların derlenebilmesi olanaksız olduğundan, görsel-işitsel ürünlerde olduğu gibi örneklem yolu ile seçim yapma yönteminin seçilmesi önerilmektedir (Sağlamtunç 1998:225). Ancak ülkelerin bunu yapabilmesi için, yasalarına elektronik yayınlara ilişkin hükümler koymada bir takım noktalara dikkat etmeleri gerekmektedir.

II.5.2.ELEKTRONİK YAYINLARIN DERLENMESİNDE BAZI ÖLÇÜTLER

Elektronik yayınların basılı yayınlar gibi derleme yolu ile ulusal kütüphane tarafından alınabilmesi için oluşturulmuş standartlar yoktur. Ancak, bu yayınların derlenebilmesinde belli bir görüşün kabul edilmesi zaman alacak ve örgütsel bir çaba gerektirecektir. 1993 yılında kurulan Derleme ve Elektronik Yayınlar Çalışma Grubu (WGLDEP)'nin bu konudaki önerisi ise, yasalarına elektronik yayınlarının derlenmesi ile ilgili hükümler koyan ülkelerin deneyimlerinden yararlanılması yönündedir. Bunun dışında, amaç elektronik yayınların toplanıp bugün ve gelecekteki kullanıcılar için korunması olduğundan, bu yayınların yasa ile alınmasının basılı yayınlar ile paralellik göstermesi gerekmektedir. Bu nedenle ülkeler, mevcut yasalarını elektronik yayınları da kapsayacak biçimde yenileme yöntemi dışında, tamamen yeni bir yasa formu oluşturarak da sorunu çözebilmektedirler.

II.5.2.1. YASANIN HAZIRLANMASI VE UYGULANMASINDA YETKİLİ ORGAN

Elektronik yayınların derlenmesini sağlayacak yasanın hazırlanması ve derlenen ürünlerin kullanımının yetkisi, birçok ülkede ulusal kütüphanenin elindedir. Çünkü bu kurumun oluşum nedeni ve hizmetleri zaten bu temele dayanmaktadır. Bunun dışında hükümetin belirlediği, ulusal kütüphaneden bağımsız bir kurumun yetkiyi elinde bulundurması da, dünyada görülen örneklerdendir. Bu nedenle ulusal kütüphanelerin bu işte tek yetkili organ olması önerilse de, önemli olanın yetkili organın tek olmasıdır (The Legal... 1996:4).

Ulusal kütüphanenin, basılı ürünlere yıllardır uygulamış olmasının verdiği deneyim ile, bu görevi gerçekleştirmesi daha kolay olacaktır (Fagerli 1995:117). Bu deneyim yalnızca ürünlerin elde edilmesinde değil, kullanıcılar için hizmete sunulması, korunması ve depolanmasında da yararlı olacaktır. Bunlar derlemenin sağlıklı gerçekleşmesinde de önemli unsurlardır. Bunun yanında derleme yasasının içeriğinin hazırlanmasında, kullanıcı ve yayıncılardan da görüş alınması önerilmektedir. Kullanıcılar, yasada kapsanacak ürünler üzerinde görüş bildirmenin yanında, alınan yayınlara erişimin boyutu ile ilgili de bir bakış açısı geliştirilmesinde yardımcı olabilirler. Yayıncıların görüşleri ise, derlemenin doğrudan tarafı oldukları için çok önemli olacaktır. Bu nedenle, bu kişi ya da kurumların derlemenin önemi ile ikna edildiği durumda, beklenen sonuç alınabilmektedir: Örneğin İsviçre'de, yayıncılar derleme nüshalarını gönüllü olarak vermekte ve uygulamada başarı oranı %100 olmaktadır (Crews 1988:566).

Bu durumda, derleme yasasında elektronik yayınların alınmasına ilişkin hükümlerin oluşturulmasında üç unsurun önemli olduğu sonucu çıkmaktadır:

1-Derleme kütüphanesi: Yasanın formunun oluşturulması, bu yasaya dayalı olarak alınacak olan ürünlerin hizmete sunulması ve bu ürünlerin gelecek kuşaklar için korunması gibi görevlerin üstlenicisidir. Çoğunlukla da ülkenin ulusal kütüphanesidir.

2-Kullanıcı: Derleme uygulamasının varlığının yegane nedenidir. Böylece, onlardan gelecek önerilerin değerlendirilmesi derlemenin sağlıklı olarak gerçekleşmesinde etkili olacaktır.

3-Yayıncı/üretici: Derleme ürünlerinin ticari sahibi olarak, derlemenin uygulanmasında doğrudan taraftır. Derleme sisteminin felsefesi ve yararlarının kabul ettirildiği durumda, uygulamanın başarısına doğrudan katkıda bulunacaklardır.

II.5.2.2. YASANIN FORMU

Önceden de üzerinde durulduğu gibi, derleme bazı ülkelerde bağımsız bir yasa (Fransa, Finlandiya, İsveç), bazılarında THK içinde (ABD, İngiltere, Avustralya), bazılarında da ulusal kütüphane yasası ile (Kanada, Almanya) gerçekleştirilmektedir. Basılı olan geleneksel yayınlar uzun yıllar bu yasalara dayalı olarak derlenirken, basılı olmayan ürünlerin ortaya çıkması ile ülkeden ülkeye değişiklik gösteren uygulamalara rastlanmıştır. Bazı ülkeler mevcut derleme yasalarında, derlenmesi gereken ürünlere yeni yayın formlarını da eklemek biçiminde bir uygulamaya giderken, bazı ülkeler de bu yayınları yeni bir yasa oluşturarak derleme yöntemini seçmişlerdir.

Fransa'da 1994'te yürürlüğe giren Derleme Kanunu, zaman içinde birçok değişikliğe uğramış ilk yasanın, elektronik yayınları da kapsayacak biçimde genişletilmiş şeklidir (The Legal... 1996:4). Yine İsveç'te 1661'den beri var olan derleme yasası, en son 1994 yılında elektronik yayınları da kapsayacak biçimde yenilenmiştir (The Legal... 1996:13). Bunun yanında Finlandiya örneğinde olduğu gibi, basılı olmayan yayınların derleme yasasından bağımsız bir yasa ile derlenmesi uygulaması da vardır. Bu ülkede 1707 yılından beri var olan derleme yasası, çeşitli değişiklikler geçirmiş olmasına rağmen hala yalnızca basılı ürünleri içerirken, film ve hareketli görüntülerin derlenmesi 1981 yılında çıkarılan Filmlerin Arşivlenmesi Kanunu (Law on Archiving of Films) ile yapılmaktadır. Ayrıca, bu yasa ile alınan yayınlar ulusal kütüphanede değil, Finlandiya Film Arşivi (Finnish Film Archives)'nde saklanmaktadır (Hakkarainen 1995:31).

Derleme uygulaması ister ayrı bir kanun, isterse de THK ve Ulusal Kütüphane Kanunu ile yapılsın, elektronik yayınlarla ilgili düzenleme bunlara paralel olarak gerçekleştirilmelidir. Çünkü elektronik yayınların derlenmesi, belli bir tarihsel sürecin devamı niteliğindedir. Sonuçta ülkeler bugüne kadar olan derleme uygulamalarını kendi olanakları çerçevesinde düzenlemişlerdir. Bu nedenle, bu uygulamaların kendine sağladığı yarar da çok önceden düşünülmüştür. Ancak,

ülkelerin yapacakları bir değerlendirme sonucunda, farklı bir yöntemin izlenmesinin kendileri için daha yararlı olacağına karar vermeleri durumu istisnadır. Normal koşullarda ise ülkelere önerilen, geleneksel sistemin devamı olarak elektronik yayınların derlenmesini gerçekleştirmeleridir (The Legal... 1996:5).

II.5.2.3. UYGULAMA ALANI

Yasal derlemenin sınırı, bir ülkenin kültür mirasını oluşturan tüm yayınlarıdır. Bu tanım basılı yayınlar kadar yeni bilgi taşıyıcılarını da içermektedir. Crews (1988:559)'in de belirttiği gibi:

Etkili bir derleme yasası dikkatli ve esnek olmalıdır. Kapsam mümkün olduğunca bütün araştırma ve bibliyografik etkinlik için gereken kaynakları içermelidir. Ayrıca telif hakkına tabi olup olmadığına bakılmaksızın basılı olmayan diğer yayınları da kapsamalıdır.

Tanım ve açıklamada, derleme uygulamasının iki özelliği dikkat çekmektedir. Birincisi eserin yayınlanmış olmasıdır ki; “üreticisinin izni ile çoğaltılan ve belli bir düzenle halkın kullanımına sunulan” (Lundgaard 1997:3), ya da “yaygın bir biçimde dağıtılan ve belirli bir fiyatı olan eserler” (Oppenheim 1997:1) olarak tanımlanır. İkincisi ise, eserin belli bir ülkenin kültür mirası özelliğini taşımasıdır. Bu da derleme kapsamına giren elektronik yayının, o ülke ile sınırlandırılması demektir. Geleneksel basılı ürünlerde bu uygulama elektronik yayınlara göre çok daha kolaydır. O ülke sınırları içinde basılan eserler derleme kapsamına girerken, bunun dışında yalnızca ithal eserlerin derlemesi yapılmaktadır. Oysa elektronik yayınlarda bu durum daha karmaşıktır. Fiziki bir formda üretildiklerinde (CD-ROM gibi) basılı ürünler ile benzer yöntemlerin geçerli olmasına karşılık, elektronik ağlar üzerinde oluşturulan ürünler, üretim ve dağıtım alanı olarak birçok ülkeyi kapsayabilir. Böyle bir durumda, “belli bir ülke sınırları içerisinde üretilip dağıtılan tüm eserler” gibi bir

yaklaşımın geçerliliği olmayacaktır. Bu nedenle, oluşturulacak yasada ulusal sınırın tanımlanması özel bir biçimde belirlenmelidir.

Elektronik yayınların o ülkenin ulusal kültür mirasının bir parçası olup olmadığını belirlenmesinde dikkate alınacak noktaların neler olması gerektiği şöyle önerilmektedir:

- Yayının o ülke sınırları içinden elde edilebilmesi,
- Yayının yayıncı/dağıtıcı/ithalatçısının o ulustan olması,
- Yayının o ulusun insanlarını ve kültürlerini ilgilendiren bir yayın olması,
- Yayının yazarının o ulustan olması,
- Diğer ülkelerin derleme koleksiyonlarından bağış yapılmış olması (The Legal... 1996:20).

Yukarıda belirtilen özelliklerden bir ya da birkaçını taşıyan yayınlar, derleme kapsamına giren yayınlardır.

Yasada yer alması gereken yayınların niteliksel ve coğrafik sınırlaması bu biçimde olurken, derlemenin beklenen düzeyde gerçekleşmesi için bazı tanımların iyi yapılması da önemlidir. Bunlar yayın, belge, ortam yayıncı, üretici, ithalatçı, vb gibi derleme ile yakından ilişkili olan sözcüklerdir. Ülkelerin derlemek istedikleri yayınların tamamını alabilmesi, yasada bu sözcüklerin tanımını iyi yapmaları ile mümkün olacaktır.

Elektronik yayınların derlenmesinde, oluşturulacak yasada kullanılması gereken standart bir terminoloji olmamasına rağmen, uygulamaya geçmiş olan ülkelerin yasalarının örnek alınması doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Nitekim yasadaki elektronik yayınları da kapsayacak biçimde düzenleyen Norveç, başka ülkelere hazırlayacakları yeni yasada örnek olmaktadır (İngiltere, Avustralya). Bu yasada “ortam”; bilginin depolandığı bir araç, “belge”; son okuma, dinleme, gösterme ve aktarma için bilginin depolandığı bir ya da daha fazla nüsha olarak tanımlanmaktadır. Belgenin derlenebilmesi için ölçüt olarak da, “satılmak,

kiralanmak, ödünç verilmek ya da başka amaçla dağıtılan bir belge” olması koşulu getirilmiştir. Kanada Ulusal Kütüphane Yasası’nda ise, “kitap”; her tür ortam ve tanımdaki kütüphane materyali, “yayın”; üzerine bilginin yazıldığı, kaydedildiği, depolandığı ve yeniden üretildiği ortam olarak tanımlanmaktadır (The Legal... 1996:6-7).

Görüleceği gibi yasada adı nasıl geçerse geçsin, tanımın iyi yapıldığı durumda yayın, kitap, eser, belge, ortam, vb. gibi sözcüklerin hepsi elektronik yayınların derleme kapsamına alınması için yeterli olacaktır. Böylece değişen yayın ortamları için yasanın tekrar tekrar gözden geçirilme gereksinimi de ortadan kalkmış olacaktır. Ayrıca, terminoloji açısından dikkat edilmesi gereken diğer noktalar, birbirinden kolayca ayırt edilemeyen anlatım ve tanımlardan kaçınma ve ülkenin diğer yasalarında kullanılan terminoloji ile paralellik göstermesidir (The Legal... 1996:7).

Elektronik yayınların yasa kapsamına alınmasında dikkat edilmesi gereken diğer bir konu seçim ölçütüdür. Yalnızca günün koşullarına göre belirlenmiş bir seçim ölçütü yeterince yararlı olmayacaktır. Örneğin İngiltere’de, 1977 yılında derlemenin kapsamına mikroformların da alınması için yapılan girişimler, daha sonraki yıllarda yeni yayın formlarının isim belirterek yasa kapsamına alınmasının yanlışlığını ortaya çıkarmıştır. Bu ülkede şimdi tüm yayın ortamlarını kapsayacak bir seçim ölçütünün belirlenmesi için çalışmalar devam etmektedir (Clarke 1995:14).

Derleme uygulamasının temel amaçlarının gerçekleştirilmesi için, basılı yayınlara uygulanan seçim ölçütünün elektronik yayınlar için de geçerli olması gerekmektedir. Elbette bunu gerçekleştirmek, basılı yayınlarda olduğu gibi kolay olmayacaktır. Örneğin, içeriği çok sık değişen bir çevrimiçi veri tabanının güncel olarak derlenmesinden söz etmek olanaklı değildir (Clarke 1995:16). Kaldı ki, herhangi bir ağ üzerinde bulunan tüm bilgilerin derleme kapsamı içinde olup olmadığı da tartışma konusudur. Bu durumda nelerin ve ne zaman derleneceğinin ölçütü ortaya konulmak zorundadır. Wille (1995:73) bu konuda çevrimiçi veri tabanı

gibi yayınların bölümlemesinin çok iyi yapılması gerektiğini önererek, şöyle bir bölümlemeye gitmiştir:

- 1-Sürekli güncellenen veri tabanları; örneğin telefon rehberi, hava tahminleri, para kurları, vb.
- 2-İçinde kayıtlı verilerin güncellemesi olmadan sürekli genişleyen veri tabanları; örneğin ulusal bibliyografyalar, elektronik gazete ve dergiler, vb.
- 3-Kütük hizmetleri (kullanıcılar tarafından kopyalanabilecek olan kütük koleksiyonları); örneğin klasik metinler, bilimsel tezler ve modern şiirlerden oluşan bir “kütüphane”; dijital bir görüntü koleksiyonu; dijital bir ses koleksiyonu; bir bilgisayar programı koleksiyonu (oyunlar için gerekli olan kelime işlemcileri); vb.
- 4-Bülten ve konferans sistemleri,
- 5-Elektronik posta liste hizmetleri.

Wille 1. ve 2. maddelerde geçen veri tabanı türlerinin derlenmesinin belirli zaman aralıkları ile gerçekleştirilmesi gerektiğini önerirken, 3-5. maddelerde geçen veri tabanı üzerindeki bilgilerin belli ölçütlerle yapılacak olan bir eleme sonucu derlenmesinin doğru olacağını savunmaktadır. Çünkü bu veri tabanı üzerinde olan bilginin tümü, o ulusun araştırma ve kültürel mirasını oluşturmamaktadır. Erişilebilir materyalin gereksiz olanlarının bir derleme kütüphanesi dermesinde yer alması doğru değildir (Wille 1995:74). Nitekim geleneksel derleme uygulamalarında da, basılı olan her yayının derlenmesi koşul olarak ileri sürülürken boş formlar, davetiyeler, kartvizitler vb. gibi edebi ve sanatsal değer taşımayan yayınların derleme kapsamı dışında tutulması, belirtilen uygulamanın doğru bir yaklaşım olduğuna bir kanıt olabilir.

Anlatılan neden ve sorunlardan dolayı, elektronik yayınların derlenmesi uygulamasını başlatan birçok ülke yaklaşım olarak seçici olma yöntemine gitmişlerdir. Bugün derlemenin en iyi yapıldığı ülkelerden birisi olan Fransa’da, çevrimdışı elektronik yayınlar derleme kapsamında iken, çevrimiçi yayınlar dışarıda tutulmaktadır. Aynı şekilde İsveç ve İtalya’da, yasa çevrimdışı elektronik yayınları da derlerken, çevrimiçi elektronik yayınlar kapsam dışı tutulmaktadır. Bunun

yanında ABD’de elektronik yayın olarak yalnızca CD-ROM’lar derlenmektedir (The Legal... 1996:6).

Görüldüğü gibi, elektronik yayınların derlenmesi basılı yayınlar kadar kolay olmamaktadır. Özellikle yapısı gereği içeriği çok sık değişen elektronik yayınlarda bu sorun çok daha karmaşıktır. Ancak öneri, hangi yayınların derleme yasası dışında tutulacağından çok, kapsamın nasıl genişletileceğinin sağlanması yönündedir. Çevrimdışı ve çevrimiçi yayınlarda ayırımın giderilmesi, hiç değilse en aza indirilmesi ülkelerin yararına olacaktır. Mümkün olduğunca geniş kapsamlı bir derlemenin yapılabilmesi için, ulusal kütüphanelerin bu yönde daha önceden yapılan çalışmaların deneyimi ışığında uygulamaya gitmesi zorunludur (The Legal... 1996:6).

II.5.3. BAZI ÜLKELERDE ELEKTRONİK YAYINLARIN DERLENMESİ

Elektronik yayınların artmasından sonra, ulusal kültür mirasının bir parçası olarak görülen bu yayınların da derleme kapsamına alınması için yasalarında değişiklik yapan ülkeler, böyle bir düzenleme yapmak isteyen diğer ülkelere de örnek olmuşlardır. Onların kazanmış olduğu deneyimler, diğer ülkelerin emek, para ve zamanlarını boşa harcamamaları için bir yol göstericidir. Ayrıca, derlenen yayınların erişim ve korunmasında oldukça önemli olan birtakım standartların oluşmasında da bu deneyimler çok önemlidir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, yasalarını bu yayınların da derlenmesine olanak tanıyacak biçimde yenilemiş ya da değiştirmiş olan bazı ülkelerde görülen uygulamalar verilmeye çalışılacaktır.

II.5.3.1. FRANSA

1537 yılından beri derleme uygulamasını devam ettirerek, dünyanın en eski derleme uygulamasına sahip olan Fransa, değişik zamanlarda yasasını gereksinimler doğrultusunda değiştirerek günümüze kadar getirmiştir. 1617’de ticari bir ayrıcalık

elde etmenin ön koşulu olarak görülen derleme, 1798'de telif hakkı koruması, 1810'da basının denetlenmesine hizmet etmiştir (Crews 1988:553). 20. yüzyıla gelindiğinde ise, Fransa en eski derleme uygulamasının verdiği deneyimle, bu konuda adımlarını daha dikkatli atmıştır. Bu yüzyılda basılı materyallerin yanında başka yayın türlerinin de ortaya çıkması, Fransa'yı bu yayın türlerinin de derleme kapsamına alınması için yasayı değiştirmeye itmiştir. 1925 yılında fonografik ve sinamografik eserlerin yasaya dahil edilmesini 1943, 1975 ve 1977'deki video, film kayıtları, ses kayıtları ve tüm gör-ışit ürünlerinin derlenmesi izlemiştir. 1992 yılında çıkarılıp 1 Ocak 1994'ten itibaren yürürlük kazanan yasa ise, iletişimin gelişimine paralel olarak ortaya çıkmış ve çıkacak olan tüm yayın türlerini derleme kapsamı içine alırken, bunların erişim ve korunmasına ilişkin hükümleri de içermektedir (Clarke 1995:13).

Fransa derleme yasası elektronik yayınlar ile ilgili belirli bir fiziki taşıyıcı belirtmediğinden, kapsamı kolayca genişletilebilir. Buna göre yasa; "bilgisayar yazılımları, veri tabanları, uzman sistemler ve hangi tür taşıyıcıda üretildiğine bakılmaksızın diğer tüm yapay zeka ürünü yayınları" kapsar (Bilgisayar disketleri, CD-ROM, CD-I, foto CD, manyetik teyp, vb.). Ayrıca bu açıklamaya dayalı olarak mikrobilgisayarlarca okunabilen PC, Macintosh, Windows 95, Windows NT, Unix, vb. gibi yazılımlar da yasa kapsamındadır. Bununla birlikte Yasa'da elektronik belgelerin "bilgisayarca okunabilmesi için aracı ortam ile halka sunulduğunda", bu aracı ortam ile birlikte derlenmesi gerektiği belirtilmektedir (The Legal... 1996:16).

Fransa yasasında derleme kapsamına alınacak olan yayın "bir fiyat, kiralama ya da ücretsiz olarak halkın geneline dağıtılan" ürünler olarak açıklanır. Ayrıca yayının Fransa sınırları içinde olması, dışarıdan getirilen yayının derlenmesi için ise, en az 100 kopya olması koşulu vardır. Yayının verilmesinden yayıncı/üretici/ithalatçısı sorumlu tutulmuş, her eserin derleme nüsha sayısı da iki olarak belirlenmiştir (The Legal... 1996:16).

Yasaya göre elektronik yayınlar veri tabanları ve yazılım ürünleri olarak gruplandırılırken, çoklu ortam ürünler ise ayrı bir kategoride değerlendirilmektedir. Bu yayınlar yalnızca halkın geneline yayınlandığında değil, özel bir kesim için yayınlandığında da derleme kapsamındadırlar. Veri tabanlarında bir yayının derlenmesi için üretim adedi 400 iken, çoklu ortamlarda bu sayı 50'dir. Böylece çoklu ortam ürünlerinin derleme kapsamı daha geniş biçimde gerçekleşmektedir.

Fransa'da elektronik yayınların derlemesi ile ilgili ilk uygulama 1 Ocak 1994'te başlatılmıştır. Uygulama öncelikle yasadan haberdar olmayan yeni yayıncı/üreticilere konunun bildirilmesi ile başlamıştır. Yalnızca veri tabanları ve 50 adetten fazla üretilen yazılımların derlendiği Fransa'da, 1996 yılına kadar yapılan derleme parça sayısı 1800 civarında olmuştur. Bunlar süreli yayınlar, resmi yayınlar, referans kaynakları ve sözlükler, CD-ROM ve disketlerde yayınlanan başlıca Fransız çevrimiçi veri tabanları ile sanat ve boş vakit değerlendirme için üretilen belgelerden oluşmaktadır.

Derleme yolu ile alınan her ürün öncelikle sistematik bir biçimde yerleştirilir. Teknik hatdan ya da başka bir nedenle yerleştirilemeyen ürünler, yayıncı/üreticiye geri gönderilirler. Uygun bir biçimde yerleştirilen her yayının Fransa kataloglama kuralları ve diğer gerekli açıklamalara göre kataloglaması yapılır. Bu kurallar gözden geçirilmiş ISBD (CF)'ye göredir. Başlıklar BnB'nin bibliyografik veri tabanı BN-OPALE'de, INTERMARC formatında oluşturulmuştur. Konu kataloglamasında RAMEAU konu başlığı listesi izlenmektedir.

Derlenen elektronik yayınlar orijinal formlarında, geçici olarak ayrı bir yerde korunmaktadır. Bunların çoğu toz geçirmeyen kart kutularında, disketlerde ve antistatik zarflarda korunmaktadır. Bunun yanında manyetik ortamda bulunan veri CD-ROM'lara aktarılır.

Kural olarak, derleme ile alınmış olan elektronik yayınlara halkın erişimine izin verilmektedir. Erişimin ancak ulusal kütüphane içinde gerçekleşmesi koşulunu

getiren uygulamada, yazar ve yayıncı/üretici haklarını korumak amacı ile, şu ana kadar düzenleme şöyle yapılmıştır:

- Erişim için yalnızca belli kesimlere izin verildi.
- Danışma hizmeti ise kütüphanelerin bulunduğu bölge ile sınırlandı (ödünç verilmeden).
- Belgeler bir kütüphane teknisyeni tarafından önceden düzenlenerek, kullanıcıların belgelere dokunması engellendi.
- Erişim yalnızca bilgisayar odalarındaki standlardan, kopyalama yapmadan ve çıktı almadan gerçekleştirilmiştir.
- Halkın erişimi için bir ağ üzerine aktarılmamıştır (The Legal... 1996:16-7).

Görüleceği gibi, Fransız yasası çok geniş bir elektronik yayın derlemesi yapılabilmesine olanak sağlayacak biçimde olmasına rağmen, bu yayınların tüm türlerinin alınabilmesi gerçekleştirilememektedir. Ayrıca, alınmış olan derleme ürünlerden basılı yayınlar kadar hizmet verilememektedir. Bunun için yayınların derlenmesinde seçici olma yöntemi izlenmiştir. Böylece, Fransa yasası elektronik yayınları olanakları çerçevesinde derleyerek, derleme politikasını yeni belirleyecek ülkelere güzel bir örnek olmaktadır. Fransa, gelecekteki planlarında elektronik yayınların her türünü derleyip, gelecek nesillere aktarılmasını amaçlamaktadır. Ancak bu işin zamanla yerleşeceğine, bu nedenle acele etmenin telafisi zor olabilecek aksaklıklara neden olabileceğine inanmaktadır.

II.5.3.2. KANADA

Kanada'da derleme çalışmaları, 1953 yılında çıkarılan Ulusal Kütüphane Yasası ile, Ulusal Kütüphane'nin sorumluluğuna verilmiştir. Bu tarihten itibaren Kanada sınırları içinde, "her tür ve tanımda kütüphane materyali" olarak tanımlanan, yayınlanan her "kitap"ın bir kopyası yayıncıları tarafından Ulusal Kütüphane'ye ücretsiz olarak verilmeye başlanmıştır. Basılı yayınların ortaya çıkması ile yasadaki kitabın tanımına "ve herhangi bir belge, kağıt, kayıt, teyp ve yayıncılar tarafından

yayınlanan diğer yayınlar ya da bilginin yazıldığı, kaydedildiği, depolandığı ya da yeniden üretildiği" biçiminde ek açıklamalar getirilmiştir. Böylece yasadaki "kitap" açıklaması ile bazı tür basılı olmayan yayınların da derlenmesi sağlanmıştır. Bu da, Fransız örneğinde görüldüğü gibi, derleme kapsamına giren yayınların neler olduğunu tek tek saymak yerine, genel bir tanımla pek çok yayının elde edilmesinin sağlanması uygulamasıdır. Ancak bu, zaman zaman tartışmalara yol açmış ise de, Ulusal Kütüphane'ye verilmiş olan geniş yetkiden dolayı bu biçimiyle uygulanmıştır.

Kanada'da elektronik yayınların derlenmeye başlanması için ilk adım, 1992'de Ulusal Kütüphane'nin The National Library Act ve The National Library Book Deposit Regulation hükümlerinin, CD-ROM kopyalarının derlenmesini sağlayıp sağlamadığı ile ilgili olarak bir yasal görüş istemesi ile atılmıştır. Çünkü, "Kanada'da halka dağıtım ve satmak için çıkarılmış" herhangi bir yayın yasa kapsamı içindedir. Dolayısıyla yasada herhangi bir değişiklik yapılmadan da CD-ROM'ların derlenmesi gerçekleştirilebilir. İstenen yasal yetki Ulusal Kütüphane'ye bu gerekçeden dolayı verilmiş, böylece CD-ROM ve fiziki formda üretilmiş diğer elektronik yayınlar derlenmeye başlamıştır. Ulusal Kütüphane de ilk iş olarak, yayıncılara yasa kapsamına yeni yayın türlerinin de girdiği uyarısı yapan bildiriler yollama yolunu izlemiştir.

Ulusal Kütüphane'nin, yeni yayın ortamlarının alınması ile birlikte, bu ortamların kullanımı için lisans sahibi olma isteği ise, yayıncılar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Dayanak olarak da, her yayının telif hakkı gereğince koruma altına alınmış olduğu, Ulusal Kütüphane'nin kullanım için herhangi bir zorlama hakkının olmadığı gösterilmiştir. Bu yayınların kullanımı yalnızca kütüphane içindeki belirli yerlerden ve sınırlı olacaktır.

Ulusal kütüphane son zamanlarda, derlenen elektronik yayınlara çevrimiçi veri tabanı aracılığı ile halkın uzaktan erişimine izin verilmesi için yasal dayanak arayışları içindedir. Bunun için de, yasada geçen "Kanada'da yayınlanan" anlatımının "Kanada halkına dağıtım ve satışı yapılan ürünleri" belirttiğini, dolayısı ile derlenen

ürünlerinin dağıtım izninin de derleme ile birlikte alınmış olması gerektiği görüşü kullanılmıştır. Buna karşılık yayıncılar, yasada geçen anlatımın fiziki bir formda yayınlanan ürünleri belirttiği savunmasını yapmaktadırlar. Kanada'da henüz, Ulusal Kütüphane'nin elde etmiş olduğu elektronik yayınların çevrimiçi veri tabanı üzerinden halka dağıtımını gerçekleştirmemiştir.

Bunun yanında, Kanada'da çevrimiçi elektronik yayınların derlenmesi de henüz yapılmamaktadır. Ancak, bu yayınların arşivlenme amacı ile bir kopyalarının Ulusal Kütüphane tarafından derlenmesi için yayıncılar ile görüşmeler devam etmektedir. Hatta Ulusal Kütüphane'nin isteği, bu yayınların kütüphane içinde hizmete sunulması yönündedir. Bunun için de, bu yayınların yerleştirilmesi, erişilmesi, kopyalanması ve arşivlenmesi konusunda deneyim kazanmak amacı ile, öncelikle resmi çevrimiçi elektronik yayınlardan başlanması isteğinde bulunulmuştur. Hükümet tarafından da onaylanan bu istek, ileride ticari yayınlar üzerinde de uygulanmak üzere bir pilot proje olarak devam etmektedir (Legal... Heritage 1998:1-2); The Legal... 1996:14-6).

Kanada'nın elektronik yayınları derleme uygulaması, derlemenin ulusal Kütüphane Yasası içinde gerçekleştirilmesinin güzel bir örneğidir. Dikkat çeken bir diğer nokta, Yasa'da "kitap" olarak geçen derleme ürününün, gerekli açıklamaların yapılması ile her tür yayını içermesidir. Böylece, ülkelerin derleme yasalarında geçen kitap, yayın, belge, ürün, vb. sözcükleri, uygun tanımları yapıldıklarında, yeni yayın ortamlarının da derlenmesi için yeterli olacağı sonucu çıkmaktadır. Bunun yanında Kanada Yasası, her tür yayının derlenebilmesi olanağına sahipken, deneyim kazanılması amacı ile başlangıçta yalnızca belli türdeki elektronik yayınları derlemektedir. Bu da, uygulamaya başlayacak ülkelere atacakları adımlara dikkat etmeleri konusunda örnek olması açısından önemlidir. Elektronik yayınların derlenmesinde yayıncıların da çıkarlarını düşünmek gerektiğini göstermektedir.

II.5.3.3. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

ABD'de derlemenin başlangıcı 1790 yılında çıkarılan THK'na, telif hakkı onayı almış her eserden bir nüshanın devlete verileceği hükmünün konulması ile başlamıştır (Crews 1988:554). 1909 yılında değiştirilen yasada derlemeye ilişkin hüküm ise, eserlerin iki nüsha derlenerek birinin LC'de korunması, diğerinin de yine bu kütüphanenin Değişim ve Bağış Bölümü (Exchange and Gift Division)'ne gönderilmesi biçiminde değiştirilmiştir (Encyclopedia... 1975:140-1). Bugün uygulanmakta olan derleme ise, 1976 THK (Copyright Act of 1976)'nin 17. bölümüne göre yapılmaktadır. Buna göre, ABD'de telif hakkı onayı almış her basılı eser ve ses/görüntü kayıtlarından iki kopyası LC'nin düzenleme ve kullanımı için telif hakkı sahiplerince, eserin çıkışını izleyen üç ay içerisinde Copyright Office'e verilmek zorundadır (The Legal... 1996:18).

ABD'de 1978'de bu düzenlemeler yapılırken, bilgisayara dayalı ürünler henüz yaygın bir biçimde halka sunulmadığından derleme kapsamı dışında tutulmuştur. Ancak, THK'nun 408. maddesinde geçen, bu eserlerin telif hakkı onayı için bir nüshasının Copyright Office'e verilmesi, ilk uygulamalara taban oluşturmuştur.

Bu tür yayınlar yaygın bir biçimde dağıtılmaya başladıktan sonra, LC telif hakkı onayı gereğince alınan nüshaların araştırmalarda kullanılması için Makinaca Okunabilir Koleksiyon Okuma Odası (Machine Readable Collections Reading Room)'nı oluşturmuştur. Burada LC, danışma kaynaklarına basılı formun dışında bilgisayara dayalı olarak da erişimin sağlanmasını amaçlanmıştır. Bu uygulama, aynı zamanda ileriye dönük olarak yayınların derleme uygulamaları için de bir deneyim olmuştur.

Elektronik yayınlarla ilgili bu ilk uygulamalar sonucunda, bu yayınların geniş bir biçimde derlenebilmesi için 16 Ekim 1988'de yeni bazı düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeye göre, Copyright Office elektronik yayınlar üzerindeki derleme

muafiyetini kaldırarak, IBM ve Macintosh formunda yayınlanan ürünlerin derleme kapsamına alınmasını sağlamıştır. Ayrıca LC içinde bu formların kullanımının sağlanması için de okuma odaları oluşturulmuştur. Ancak burada yalnızca disk sürücüsüz bilgisayarlar konularak kullanıcıların bu ürünleri kopyalamaları engellenmiştir.

CD-ROM'ların yaygınlaşması ile birlikte de bu ürünlerin derlenme gereksinimi hissedilerek, 19 Ekim 1991'de THK'nun 408. maddesinde yapılan değişiklik ile derlenmelerine olanak sağlanmıştır. Copyright Office o tarihten bu yana CD-ROM'ların tamamını, yazılım tanıtımlarını, rehber yazılımlarını ve olanaklı ise bunların basılı bir nüshasını derlemektedir. Ancak çevrimiçi olarak elde edilebilen elektronik yayınların derlenmesi henüz gerçekleştirilememektedir.

Derlenen CD-ROM'ların kullanımı üzerindeki kısıtlamaların azaltılması amacı ile 1992 yılında LC yayıncılar ile anlaşma arayışları başlatmıştır. Yapılan ilk anlaşma, bu yayınların lisanslı olarak derlenebilmesini sağlamak için olmuştur. Bunun devamında da, 1993 yılında LC ile yayıncılar arasında devam eden bir dizi görüşme, CD-ROM ile ilgili anlaşmaların sağlanması ile sonuçlanmıştır. Bu anlaşmanın "LC Stand Alone Version" ve "Central File Server Version" olarak tanımlanan iki değişik biçimi vardır. "The Central File Server" anlaşması, CD-ROM'ların LC'nin Capitol Hill binasının beş değişik odasından yerel ağ aracılığı ile kullanımını sağlarken, "LC Stand Alone" anlaşması da CD-ROM'ların Kütüphane'nin diğer bölümlerde kullanılabilmesini sağlamaktadır. Ancak anlaşmaya göre verilen hizmetler ücretlendirilmek zorundadır. Böylece yayıncıların ticari kazançlarının kaybolması da önlenmiş olacaktır.

Yine bu anlaşma çerçevesinde, yayıncılar ürünlerinin kopyalanıp kopyalanmayacağına karar verme yetkisine sahiptirler. Kopyalamaya izin verildiği durumlarda da, LC'nin bu kopyaları başka bir kurumun hizmetine verip vermeyeceği de yayıncılar tarafından belirlenecektir. Ayrıca yayıncılar isterlerse bu anlaşmanın

dışında da kalabileceklerdir. Bu durumda THK'nun 408. maddesinde geçen ilgili hükümler geçerli olacaktır.

ABD'de günümüzdeki uygulamalar bu biçimiyle devam etmektedir. Ancak görüleceği gibi, mevcut yasal düzenleme Kütüphane'den çok yayıncıların haklarını korumaya yöneliktir. Bunun nedeni de, derlemenin THK içinde düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Kütüphanenin derleme yayınlarının kullanımına yönelik bazı girişimler olmuştur. Bunlardan ilki, 1993 yılında "The 1993 Report of the Advisory Committee on Copyright Registration and Deposit" (ACCORD) adı ile hazırlanan bir rapordur. Bu raporda LC'nin, herhangi bir biçimde halka dağıtımı yapılmış olan ürünlerin tamamının derleme kapsamında değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi desteklenmiştir. ACCORD'un bazı üyeleri, özellikle çevrimiçi veri tabanlarının derlenmesinde ilk koşulun, özenle ve ayrıntılı bir biçimde yapılacak bir yasa ve idari değişikliğin olduğunu belirtmişlerdir. LC'ye de böyle bir yasadan önce, bu tür yayınların derlenmesinin olabilirliğini ayrıntılı biçimde açıklayan bir yasa hazırlaması önerisinde bulunulmuştur. Ayrıca bu uygulamanın gerçekleşmesinin Ulusal ve Global Bilgi Altyapısı (National and Global Information Infrastructure)'na giden bir yol olacağı da belirtilmiştir (US Code 1996; The Legal... 1996:18-9).

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde ABD'deki derleme uygulamasının bir değerlendirmesi yapılacak olursa; ABD derlemeyi THK içinde düşünerek gerçekleştirmektedir. Bunun doğal sonucu olarak derlenen ürünlerin ve yayıncıların haklarının korunması ön plana çıkmaktadır. Bu yüzden de derlenen elektronik yayınların kullanımında bazı sınırlamalar gözükmemektedir. LC'nin ise, bu sınırlamaların THK'nun izin verdiği ölçüde daraltılması için çalışmalar devam etmektedir. ABD'de elektronik yayın olarak yalnızca CD-ROM'lar derlenebilmektedir. Bütün bu uygulamalar, derlemeyi THK içinde düşünen ülkelerde başlangıç için iyi bir örnek olacaktır.

III. BÖLÜM

BASMA YAZI VE RESİMLERİ DERLEME KANUNU ÖNCESİNDE ÜLKEMİZDE DERLEME

III.1. BAŞLANGIÇ

Ülkemizde yayınların belirli amaçlar ile derlenmesine ne zaman başlandığı konusunda araştırmacılar arasında tam bir görüş birliği sağlanamamıştır. Bazıları, önceki bölümde üzerinde durulan derlemenin amaçları doğrultusunda derleme düşüncesinin oluşumunu XIX. yüzyıla götürürken, (Acaroğlu 1979; Sanalan 1977; Tavacı 1998) bazıları ise, basının denetlenmesi gayesiyle yapılmış bu derlemeyi başlangıç olarak göstermemektedirler (Cesur 1986). Ancak, derleme düşüncesinin gerek başlangıcında ve gerek zaman zaman gerçekleştirilen uygulamalarında, yayınların devlet kontrolünde tutulması amacından ayrı düşünülmendiği görülmektedir. Nitekim, derlemenin ortaya çıkışı olarak kabul edilen Fransız “Depot Legal” kanununun başlangıcında, ülkede yayınlanan eserlerin elde edilerek, oluşturulacak zengin bir kütüphanede kullanıcıların hizmetine sunulması düşüncesi (Acaroğlu 1966:250), sonraki yüzyıllarda başka amaçlar için de kullanılmıştır. 1617’de derleme ticari imtiyaz elde etmenin ilk şartı olurken, 1793’te telif haklarının korunması üzerine yoğunlaşmıştır. 1810’da ise kanunu gözden geçiren Napolyon, derlemeyi basının denetlenebilmesi şeklinde uygulamıştır (Crews 1988:553). Yine Acaroğlu’nun (1966:251) belirttiğine göre;

İsveç’te çıkan 22 Eylül 1661 tarihli bir Şansölye kararnamesi; matbaacıların bastıkları her eserden bir nüshayı Milli Arşiv Dairesi’ne, bir nüshayı da Kral Kütüphanesine vermelerini emrediyordu. Bunun

gerekçesi olarak da: “Majestelerin Krallığı dahilinde hangi kitapların, ne çeşit yazıların basılmakta olduğunu bilmelerinde büyük fayda mülahaza edilmektedir” deniliyordu.

Matbaanın bulunmasından sonra, matbaaların ve korsan baskıların denetlenmesi ve basının denetim altında tutulması için derleme yapıldığı (Sağlamtunç 1998:215) dikkate alındığında, derlemenin amaçlarının çok yönlü olarak ortaya çıktığı görüşü tamamen açıklığa kavuşacaktır. Zaman zaman bir amacın diğerlerinden ön planda tutulması, derleme uygulamalarında çok rastlanan bir noktadır. Başlangıç konusunda XIX. yüzyıla götürenlerin dayanak noktası da, işte bu çok çeşitli amaçların var olmasıdır.

Burada üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken nokta, görüş farklılıklarının derlemenin yapılış nedenleri ile değil, aslında yapıldıktan sonraki sonuçları ile ilgili olduğudur. Nitekim hem denetim, hem koleksiyon oluşturma, hem de ulusal kültür mirasının korunması şeklinde olan derlemelerde birçok ortak nokta göze çarpmaktadır. Yasalar ile uygulanması, uygulayan ve uygulananın aynı olması ve sonuçta malzemenin aynı olması gibi. Ancak, elde edilen derleme kopyasının, ulusal bir kütüphanenin koleksiyonunu oluşturmaya ve daha da önemlisi ulusal bir bilgi merkezine dönüştürülüp, bu zengin koleksiyonun ihtiyaç duyan kişilerin hizmetine sunulması, ulusal bibliyografya ve toplu katalogların yayınlanması gibi kütüphane hizmetleri şeklinde çıktılara dönüşmemesi, başlangıç konusunda görüş ayrılıklarına neden olmaktadır. Bu anlamda, ülkemizde derlemenin bu düşünce ile yapıldığını gösteren belgelerin, 1934 BYRDK öncesinde var olduğunun söylenmesi; yapılan bu araştırma ile olası değildir.

Yukarıda belirtilen her iki görüşün de haklılık nedenleri çok açıktır. Ancak, bu çalışmada, ortaya çıkışından bu yana çok çeşitli amaçların hep bir arada bulunduğu görüşünden hareketle, ülkemizde derleme çalışmalarının başlangıcı olarak XIX. yüzyıl gösterilecektir. Çalışmanın amacının, problemin çözümünde, olayın oluşumu, gelişimi ve şimdiki durumunun tarihi bir perspektif ile ortaya konulup,

bunlara dayanılarak çözümünün neler olabileceği yönteminin izlenmesi olduğundan, bu bölümde XIX. yüzyıldan başlayarak 1934 yasası çıkıncaya kadar derlemenin nasıl bir seyir izlediği, verilen belgelerle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

III.2. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA DERLEME ÇALIŞMALARI

Ülkemizde ilk derleme çalışmalarını, onun gerekliliğini doğuracak kurumların oluşturulması ile beraber değerlendirmek zorunludur. 1728 yılında İbrahim Müteferrika'nın, İstanbul'da ilk Türk matbaasını kurması ile başlayan dönemde, artan basım ve yayın çalışmalarının hükümet tarafından kontrol altında tutulması düşüncesi, beraberinde ilgili kurumların oluşmasını getirmiştir. Matbaa açmak ve kitap basmak isteyenlerin sayısı artınca, 1840'lardan itibaren matbaalar için hükümetçe bazı kurallar getirilmiş ve giderek bu kurallar gereksinimlere göre değiştirilmiştir.

İlk yazılı kural 1840'da çıkarılan bir genelgedir. 4 Ocak 1840 gün ve 189 sayılı Takvim-i Vakayi gazetesinde yayınlanan bu genelgeyle (Acaroğlu 1979a:180), Tabhane-i Amire'de, yani devlet matbaasında, isteyenlerin Babıali'den izin almak koşuluyla bedeli karşılığında kitap basabileceği bildirilmiştir. Bu konu 1841'de çıkarılan bir genelge ile ayrıca hükme bağlanmıştır. (Yaşar 1971:15) Yine Takvim-i Vakayi'nin 10 Temmuz 1842 gün ve 243 sayılı, 20 Haziran 1849 ve 7 Temmuz 1856 tarihli yayınlanan iradelerle (Acaroğlu 1979a:180) Tabhane-i Amire'de basılan kitapların İstanbul dışına gönderilmesi ve bunlardan alınacak vergilerle ilgili hükümler konmuştur. Ancak tüm bu kararların kişilerin özel matbaalarını ilgilendirecek kurallar olmadığı, yalnızca devlet matbaasıyla ilgili olduğu görülmektedir (Yaşar 1971:15).

Bu arada ülkede gazete yayıncılığı da kitap yayıncılığından farklı durumda değildir. Çünkü, 1 Kasım 1831 (R. 1 Sontesrin 1831)'de yayın hayatına başlayan ilk gazetemiz 'Takvim-i Vakayi', diğer ülkelerde olduğu gibi, bir milletin fikir hareketinin politik olarak anlatımı değil, devletin resmi bir yayın organıdır. On sene

rakipsiz olarak yayın yapan bu gazetenin ardından 1840 yılında çıkarılan ‘Ceride-i Havadis’ de, devletten yardım aldığından resmi kimlikten kurtulamamıştır (İskit 1943:3-4).

Görüldüğü gibi, matbaanın ülkemize girmesinden sonra gerek kitap ve gerekse gazete yayımcılığı hep hükümetin kendi eli ile gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, 1850’lerin sonuna kadar bu yayınların basımına izin verecek ve çıkarılan yayınların kopyalarını denetleyecek bir kurum ve yasal düzenlemeye gerek duyulmamıştır. 1840’lı yıllarda çıkarılan genelgeler de yalnızca devlet matbaasında basılacak eserler için kuralları ve bunların dağıtımını içeren dar kapsamlı düzenlemeler olmuştur. Ancak, ülkenin değişik yerlerindeki yabancıların çıkarmış oldukları yayınların denetimi için yetkili organ olarak Hariciye Nezareti gösterilmiştir. Nitekim, 12 Haziran 1849 (H. 20 Recep 1265)’da bütün elçiliklere bildirilen ve 19 Haziran 1849 (H. 27 Recep 1265) tarih ve 407 numaralı ‘Takvimi Vakayi’de çıkan aşağıdaki Hariciye Nezareti tezkeresi, yabancıların basın ve yayın yapabilmeleri için Hariciye Nezareti’nden izin almalarının gerektiğini bildirmiştir. Tezkere;

Berriyetüşşam (*Suriye*) taraflarında bulunan mütehabbe tebaasından (*dost ülke vatandaşlarından*) bazıları hükümet-i beldeden istihsal-i ruhsat etmeksizin (*ruhsat almaksızın*) matbaalar açıp lisan-ı memleket üzere (*bizim dilimiz ile*) bazı kütüp ve gazete tabı neşreylemekte bulundukları istihbar kılınmıştır (*haber alınmıştır*)...

sözleri ile başlayıp devamında basım ve yayın işinin belli bir izin gerektirdiği anlatıldıktan sonra, tezkerenin sonunda;

... bu sanatla meşgul olmak isteyen olursa evveleminde hükümet-i beldeye müracaat ederek edyana (*dine*) ve devlete dokunur birşey tabetmeyeceğini temini birle (*söz verip*) ruhsat alınmadıkça matbaa yapmaması ve kitapların basılmasından evvel nüshası vali-i memlekete irae birle (*gösterilmesi ile*) tecviz olunursa (*izin verilirse*) basılıp neşrolunması...(İskit 1943:4-5).

denilerek yabancıların kitap ve gazete basmasının, Valiliğin eserin bir kopyasını görmesi sonrasında vereceği izin ile olacağı belirtilmiştir.

3 Aralık 1849 (H. 17 Muharrem 1266) tarihli bir tezkerede; 1848'de İstanbul'a iltica eden bazı İtalyanların para sıkıntıları nedeniyle, politika ile ilgili olmayıp sadece edebiyatla ilgili haftalık bir gazete çıkarmasına izin verilmesi konusunda Sardunya elçisi Babiali'den rica etmiş, ayrıca birşey yazılmayacağı ile ilgili garanti verilmiştir. Babiali'den verilen cevapta "kablettabı bazı memurlar tarafından görüleceğinden tabına müsaade verilmeyeceği ıstıraplarına merhamet ederek gazetelerin çıkmasına Sadrazam ve Hariciye Nazırınca müsaade olunduğu" bildirilmiştir (İskit 1943:5).

Yine, 3 Mart 1851 (H. 29 Rebiülahir 1267) tarihinde "Basmacı Kayol Kulları" imzası ile Meclis-i Vâlâ'nın cevabı yabancı gazetelerin de basım için izin alacakları yer olarak Hariciye Nezareti'ni göstermektedir. Dilekçede basım gerekçesi açıklandıktan sonra;

...ihraç olunacak gazetenin müsveddesi evvelce Babialiye takdim ve irae kılındıktan sonra tab ve neşir kılınmak şartile ruhsat-ı seniye itası (*ruhsat verilmesi*)...

istenmektedir. Babiali'nin bu isteğe;

Şer'an ve milken (*dinen ve idari olarak*) tabı mecaz olmayan (*uygun olmayan*) evrak ve resailin bastırılmaması ve lisan-ı ecnebide basacakları kitapların dahi evvelemirde tercümanlar vasıtasile Babialiden istizanile ita olunacak (*verilecek*) ruhsata göre tabeylemelerinin iktiza edenlere tenbihi Nezaret-i Celile-i Hariciye ile bilmuhabere (*görüşerek*) Meclis-i Vâlâda tezekkür kılınmıştır (*kararlaştırılmıştır*) (İskit 1943:6).

şeklinde yanıt vererek, yabancıların kitap ve gazete basması için gerekli koşulun, basacakları her yayının kopyasını Hariciye Nezareti'nde inceletip, "basılmasında bir sakınca yoktur" garantisi alarak yapmaları şeklinde olduğunu belirtmiştir.

Yabancıların kitap ve gazete basımı işlemleri böyle iken, hem kitap ve hem de gazetenin devlet eliyle yapıldığı yerli yayıncılığımızda ise böyle bir izne; doğal olarak gerek duyulmamıştır. Ancak, zamanla ülkede matbaaların sayısı artmış ve kitap yayıncılığı da hızla yayılmaya başlamıştır. Yayıncılığın devlet tekelinden kurtulup özel matbaalara yönelmesi ile birlikte, kitap yayıncılığını düzenleyecek yeni önlemlere gereksinim duyulmuştur. Bunun sonucunda devlet, o günün politikasına da uygun olarak, 16 Ocak 1857 (H. 20 Cemaziyülahir 1273) tarihli bir Matbaa Nizamnamesi çıkarmak zorunda kalmıştır. Basım ve yayıncılık ile ilgili ilk yasal düzenleme olma özelliğini taşıyan bu Nizamname 9 genel ve 1 özel madde olmak üzere toplam 10 maddeden oluşmaktadır. Nizamnamenin birinci maddesinde;

Madde 1- Dersaadette (*İstanbul'da*) gerek litoğrafya ve gerek huruf (*harfler*) ile kitap tabetmek isteyenlerin keyfiyetleri Meclis-i Maarif ve Zaptiye maarifetiyle (*bilgisinde*) tahkik olunduktan (*incelendikten*) sonra meclis-i mezkûreden ba mazbata makam-ı âli-i sadaretiuzmadan istizan ile (*sadaretin izni ile*) canib-i zaptiyeden mezuniyeti havi (*zaptiye tarafından izni*) yedlerinde (*ellerinde*) sened-i mahsusaları (*özel belgeleri*) olmadıkça basımhane küşad edemeyeceklerdir (*açamayacaklardır*) (Matbaa Nizamnamesi 1873:227).

denilerek matbaa açıp işletmek için, Meclis-i Maarif ve Zaptiye Nezareti'nin bilgisi dahilinde Sadrazam'dan alınacak izin belgesinin gerekli olduğu anlatılmıştır.

İkinci maddede, memleketin diğer yerlerinde kitap basılması için iznin alınması gereken makam belirtildikten sonra üçüncü maddede;

Madde 3- İşbu basmahanelerin tabı ve temsil edecekleri her nevi kütüp ve resail evvelemirde Dersaadette doğrudan doğruya ve taşralarda ise vülât-ı eyalet (*eyalet valisi*) caniplerinden inha ile (*gönderilerek*) Meclis-i Maarifte görülüp mülken ve devletten bir gûna mazarratı (*aykırı bir suç*) olmadığı tebeyyün edilerek (*bildirilerek*) meclis-i mezkur tarafından bu mazbata makam-ı âli-i sadaretiuzmaya arz ve istizan olmadıkça tab ve neşr ettirilmeyecektir (Matbaa Nizamnamesi 1873:227).

diye belirtilerek, İstanbul dışında basılacak kitaplar için de yetkili organ olarak Meclis-i Maarif'in görüşü doğrultusunda Sadrazam gösterilmiştir.

Beşinci, altıncı ve yedinci maddeler ise, Osmanlı ülkesinde yabancıların matbaa açıp, kitap ve gazete çıkarmaları ile ilgili kuralları içermektedir. Burada izin alınması gereken organ olarak "Nezaret-i Celile-i Hariciye" gösterilmiştir.

Yedinci madde zararlı yayınlardan, sekizinci madde kitap ve gazete sorumlularının alacağı izin ve dokuzuncu madde de bu nizamnameye aykırı davranışta bulunanlara uygulanacak cezalardan bahsetmektedir.

Nizamnamenin son bölümü ise, özel maddedir ve nizamnamenin ilanından itibaren altı ay içerisinde bütün matbaaların izin belgelerini almalarını, aksi takdirde sonraki başvuruların kabul edilmeyeceği belirtilmektedir.

Her ne kadar bu nizamname ile, ülkede basım ve yayın yapmanın ilkeleri belirlenmiş ise de, bu tarihten sonra da yayın sahipleri izin alacakları birim konusunda birtakım sorunlarla karşılaşmışlardır. Öyle ki, İskit (1943:7)'in belirttiğine göre;

Agah Efendi 1860'da 'Tercüman-ı Ahval' gazetesini çıkarmak için ilgili mercii bulamamış ve iznini önce Maarif-i Umumiye Nezaretine vermiş ve nezaretteki Meclis-i Maariften geçirdikten sonra bu yardımla Meclis-i Hassı Vükelâdan karar koparmış ve zamanın padişahı Abdülmecid'in iradesini de almak suretile işi tamamlamış ve ancak bu şekilde gazetesini neşretmek imkanı bulmuştur.

Gazete çıkarma izninin alınması için Maarif Meclisi mazbatasından sonra ne gibi bir işlem gördüğünü de 'Tercüman-ı Ahval'in ilk sayısında Şinasi tarafından yazılmış olan önsözdeki şu cümleler anlatmaktadır:

...Şöyle ki, bu yolda bir gazetenin neşri istidasına dair geçenlerde takdim olunan müzekkerenin mealini musaddak (*onaylı*) Maclis-i Maarif-i Umumiye'den verilen mazbata üzerine Meclis-i Hassı

Vükelâyı Fehamda dahi keyfiyet istihsan (*iyi veya kötü olduğu savunulmuş*) ve olbapta müsade-i seniye-i cenabı mülükânede (*padişah izni*) şayan buyurulmuştur. Ve bundan başka her defa çıkarıldıkça bir nüshası layık olmadığı halde huzuru hûmayuna takdim olunmak hususuna irade-i mahsusa-i şahane teakuben (*özel padişah fermanının ardından*) şerefsudur olmuştur (Bkz.: İskit 1943:8).

Buraya kadar verilen örneklerin tümünde, matbaanın ülkemizde kurulmasından itibaren gerek matbaa açma ve gerek burada basım ve yayıncılık yapmanın izne bağlı olduğu açıkça görülmektedir. Verilen tüm örneklerde izin almanın gereklerinden birisi, basılacak yayının bir nüshasının dine ve devlete zararlı olup olmadığının ortaya konması için gerekli birimlerce incelenmesi zorunluluğudur. Son örneğe kadar, verilen kopyaların tümünün basımdan önce verildiği görülmekte ve geri alınıp alınmadığı açık olarak anlaşılmamaktadır. Son örnekte geçen “bundan başka her defa çıkarıldıkça bir nüshası layık olmadığı halde huzuru hûmayuna takdim olunmak hususuna...” ifadesi ile, basılan eserin bir kopyasının devlette kaldığı açıklık kazanmaktadır.

Yine 1857 Matbaat Nizamnamesi’nin üçüncü maddesinde geçen:

İşbu basmahanelerin tab ve temsil edecekleri her nevi kütüp ve resail evveleminde Dersaadette doğrudan doğruya ve taşralarda ise vülat-ı eyalet caniplerinden inha ile Meclis-i Maarifte görülüp mülken ve devletten bir gûna mazarrat olmadığı tebeyyün ederek meclis-i mezkur tarafından keza bu mazbata makam-ı âli-i sadaretiuzmaya arz ile istizan olunmadıkça tab ve neşredilmeyecektir

cümlesi İstanbul ve dışarısından gelen kopyaların devlet tarafından alındığını ortaya koymaktadır.

Yukarıda anlatılan Tercüman-ı Ahval’in 1860’da çıkarılması için gerekli iznin alınmasında resmi organda yaşanan karışıklık ise, büyük bir olasılıkla yayının kitap değil, gazete olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü 1857 nizamnamesi yalnızca matbaa açılması ve kitap basımına ilişkin hükümlere yer vermiş, gazete

basımını ayrıca ayrıntılı olarak açıklamamıştır. Bunun nedeni de yine önceden üzerinde durulmuş olan, nizamnamenin çıkışına kadar olan sürede, yabancı dilde çıkan gazeteler dışında ülkede yalnızca Takvim-i Vakayi gibi tamamen, Ceride-i Havadis gibi de yarı resmi gazeteden başka bir gazetenin bulunmamasındandır. Devletin görevlileri tarafından çıkarılan gazetelerin denetlenme gereksinimi olmadığından, Nizamnamede ayrıca gazetelerle ilgili hükümler yer almamıştır.

1857 Nizamnamesi'nde yer alan hükümler gösteriyor ki; kitap ve risale basımı da matbaa açmak gibi önceden ilgili makamlardan alınacak resmi izne bağlıdır. Bu nedenle bu Nizamname matbaa açmayı birtakım kayıtlara ve kontrole bağlarken, kitap ve risale basmayı da sansüre tabi tutmaktadır (Yaşar 1971:17). Önceden de belirtildiği gibi basılacak olan kitapların bir kopyasına incelenmek üzere devlet tarafından el konulmaktadır. Böylece; ilkel düzeyde de olsa, derlemenin sansür amaçlı olarak bu tarihlerde var olduğunu söylemek çok yanlış olmayacaktır. Ancak, bu kopyaların nerelerde tutulduğu ve sonrasında akibetlerinin ne olduğu konusunda, elde edilen verilere göre kesin birşey söylemek olası değildir. O zamanlar devletçe kurulmuş bir halk ya da ulusal kitaplığın henüz bulunmadığı, 1882 yılında oluşturulan Kütüphane-i Umum-i Osmani'de ise bu kopyaların yer almadığı düşünüldüğünde, toplanan kopyaların sadece denetim amaçlı alındığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1857 yılında çıkarılan bu nizamnameden sonra, artan basım ve yayın işlerine karşılık devlet denetimi de daha etkili biçimde devam etmiştir. Nitekim ilk Nizamnameden yedi yıl sonra, gazeteler için de; ilk basın yasamız olarak kabul edilen (Acaroğlu 1979a:12; Yaşar 1971:17; İskit 1943:14) 'Matbuat Nizamnamesi' çıkarılmıştır.

Başkent İstanbul'da ve Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde basılıp yayınlanan her çeşit gazete ve dergiler için düzenlenmiş olan bu Nizamname, zamanın padişahı Abdülaziz tarafından 16 Ekim 1864 (H. 15 Cemaziyülevvel 1281) tarihinde onaylanıp 31 Aralık 1864 (H. 2 Şaban 1281) tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Şüphesiz basın rejimleri siyasi iktidarın kendi siyasi düzenine göre oluşturulur. Çünkü her siyasi iktidar basını kendi siyasi tutumu ve anlayışı içinde düzenlemek ister. 1864 Nizamnamesinin çıktığı sırada da halk yönetimden rahatsızdır ve çıkan gazetelerde de bu sık sık dile getirilmektedir. İşte kaybolmasından korkulan siyasi otoritenin yeniden kazanılması düşüncesinde çıkarılan bu Nizamname, keyfilikten uzak belirli ilkelere uyma düşüncesi taşımaktadır.

1864 Nizamnamesi hazırlanırken Babıâli doğrudan doğruya 1852 tarihli Fransız Basın Kanunu'na başvurmuştur. Bazı maddelerinin değiştirilmesi dışında aynen tercüme edilen bu kanun basına hürriyet getiren değil, basın hürriyetini çok sıkı şekilde kısıtlayan bir kanundur. Çünkü bu kanun, III. Napolyon'un baskıcı yönetiminde çıkarılan ve Fransa'da pek çok gazetenin kapanmasına neden olan kanundur (Yaşar 1971:17).

“Dersaadette ve Memalik-i Şahanede Tab ve Neşr Olunan Her Nevi Gazete ve Evrak-ı Havadis-i Mülkiye ve Politikiye Tabı ve Neşri Hakkında Bu Kere Tanzim Olunan Nizamnamedir” başlığını taşıyan bu yasa, mevadd-ı umumiye (*genel maddeler*) ve mevadd-ı cezaiye (*ceza maddeleri*) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bu yasanın konumuz ile ilgili maddeleri ise şunlardır:

Birinci madde- Her hangi lisanda olursa olsun mevadd-i politikiye ve mülkiyeyi şamil olmak üzere gerek suret-i muntazamada evkat-i muayyenede(*zaman belirtilip*) gerek cüz cüz ve evkat-ı gayri muayyenede (*zaman belirtilmeyip*) ve sair evrak-i mürettebe (*dizilip basılmış evrak*) istihsali ruhsat alınmaksızın ihdâs ve neşrolunmayacaktır (*izin belgesi alınmadan yayınlanmayacaktır*) (Dersaadette ve... 1873:220).

Bu maddede, ülkede yayınlanan tüm gazeteler, dergiler ve diğer süreli yayınların dışında, “evkat-ı gayri muayyenede ve sair evrak-i mürettebe” deyişi ile, kısmen de olsa diğer basmaların da yasa kapsamına alındığı anlaşılmaktadır.

İkinci ve üçüncü maddelerinde izin belgesi alınması için gerekli şeyler belirtildikten sonra, derleme ile ilgili olan dördüncü madde ise şöyledir:

Dördüncü Madde-Birinci maddede beyan olunduğu veçhile (*belirtildiği şekilde*) ruhsat istihşali zımında ita olunacak istidanamelerle beraber gazetenin ne isim ile ve kaç günde bir kere çıkarılacağını ve hangi matbaada basılacağını mübeyyin (*bildiren*) ve gazetenin mes'uliyetini deruhte eden (*üstlenen*) sahibi veyahut müdiri canibinden (*tarafından*) mümza ve memhur olarak (*imzalı ve mühürlü*) bir kıta senet takdim olunacaktır. Ve gazete sahip veya müdiri tabettiği gazetenin her defasında bir nüshasına kalemiyle vaz'ı imza ettikten (*imzalıdıktan*) sonra ol nüshayı Matbuat Müdürlüğü canibine irsal edip (*gönderip*) badehu sair nüshalarını zirinde (*altında*) imzası beraber olarak tab ile öylece neşredek ve taşralarda dahi imzalı nüshayı vali-i memlekete takdim eyleyecektir (Dersaadette ve... 1873:221).

Bu maddeden de anlaşılıyor ki; İstanbul'da yayınlanan gazete ve dergilerin birer kopyasının Matbuat Müdürlüğü'ne, İstanbul dışında ise valilere verilmesi zorunludur. Aykırı hareket edenlerin basım ve yayıncılık yapmasına izin verilmeyecektir. Yine bu maddede üzerinde durulması gerekli olan bir nokta da, basım ve yayıncılıkla ilgili bir kuruluşun varlığıdır. 1857 nizamnamesinden farklı olarak, bu nizamnamede belirtilen Matbuat Müdürlüğü, basım ve yayıncılıktan sorumlu yetkili organ olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim İskit (1943:14);

1864 Nizamnamesi çıktığı sıralarda Matbuat İdaresi mevcuttu. Vakıa, Devlet Salnameleri Matbuat Müdürlerinin adlarını sahifelerine 1286(1869) tarihinden itibaren almağa başlayacaktı. Fakat Matbuat Müdürlüğünün bu tarihten evvel mevcut olduğunu, kendisinin 1279(1862) senesinde Matbuat Müdürü bulunduğunu kaydeden Sakızlı Ohannes Paşa tercümei halinden öğrenmekteyiz. Ayrıca, 1864 Matbuat Nizamnamesi de bu müdürlüğün mevcudiyetini teyit ile vazifelerini de tasrih eylemektedir.

diyerek Matbuat Müdürlüğü'nün varlığını doğrulamaktadır. Bu nedenle, o dönemde derlemeden sorumlu merci olarak bu müdürlük gösterilebilir. Yaşar (1971:23)'a göre ise, "bu müdürlük bir bakıma sansür müdürlüğü görevini yüklenmiş bulunmaktadır".

Böylece bu dönemde, derlemenin geleneksel amaçlarından biri olan siyasi denetimin gerçekleştirilmesi için oluşturulmuş bir kurumun varlığından söz edilebilir.

Nizamnamenin genel hükümler bölümündeki diğer maddeler, basım ve yayın sahiplerinin dikkat etmesi gereken diğer noktalara işaret etmektedir.

Esas hükümlerini içeren ikinci bölümde, 10. ve 11. maddeler şöyledir:

MADDE 10- Her kim Devlet-i Aliyenin ruhsatı olmaksızın, yani hilaf-ı nizam (*düzene aykırı*) gazete veya bir vakıa-i mürettebe ihdas ve neşreder ise neşretmiş olduğu nüsha ve cüzlerin her biri için on adet yüzlük altın cezayı nakdi ahzolunacak ve bu suretle neşrolunan gazete tatil ettirilecektir.

MADDE 11- Nizamnamenin dördüncü maddesi ahkamına mugayir (*hükümleri aykırı*) olarak her kim gazetesinin imzalı nüshasını merciine irsal etmez ve imzasız gazete neşrederse kezalik on adet yüzlük altın cezayı nakdi alınacaktır (Dersaadette ve... 1873:221).

Onuncu maddede izin belgesi almadan gazete çıkaranların on adet yüzlük altın ile cezalandırılacağı hükmü yer almaktadır. Burada izin belgesi alınması için gereken bir kopyanın öneminin ön plana çıktığı görülmektedir. Çünkü, çıkan gazete ve benzeri yayının kopyasına bakılarak düzene aykırı olup olmadığı belirlenmektedir. Ancak konumuzla ilgili daha ilginç olan nokta, dördüncü maddede verilmesi istenen imzalı kopyanın cezasının on birinci maddede ayrı olarak belirlenmiş olmasıdır. Aslında onuncu maddede belirtilen ceza, izin belgesi için konulmuştur. İzin belgesi alınabilmesinin bir koşulu da imzalı bir kopyanın Matbuat Müdürlüğüne verilmesi olduğundan, onuncu maddenin cezai yaptırımı, verilmemiş kopyayı da kapsamaktadır. Fakat, dördüncü maddede istenen kopyanın verilmemesi durumunda uygulanacak cezanın, on birinci madde ile ayrıca belirlenmiş olması, bu kopyanın başka amaçlar için alınıyor olabileceği düşüncesini akla getirmektedir.

Bu maddede Acaroğlu (1979b:179)'na göre, "derleme nüshasını imzalı olarak devlete vermeyenlerden on altın para cezası alındığı anlaşılmaktadır. Tam altın lira için kullanılan yüzlük teriminin ise, o zamanlar çok çeşitli fiili değerleri vardır".

Nizamnamenin 34. maddesi, işlenecek suçlar için yetkili mahkemenin Zaptiye (Ceza) Mahkemeleri olduğunu, 35. son madde ise Nizamnamenin yürürlüğe giriş tarihi ile ilgilidir (Dersaadette ve... 1873:226).

Nizamname bir bütün olarak ele alındığında, Osmanlı yönetim biçimine uygun olarak, merkeziyetçi ve otoriter yapının izleri görülecektir. Adeta bir kayıtlar ve cezalar bütünü olan Nizamname, gazeteleri sürekli bir ceza tehdidi altında tutmaktadır. Konumuz ile ilgili olarak, yayınlanacak olan her gazetenin bir kopyasına devlet tarafından el konulduğu ve bu işin yapılması ile yetkili bir organın varlığı göze çarpmaktadır. Buna bağlı olarak 1864'te sansür amaçlı da olsa derlemenin yapıldığı ve yetkili organın da Maarif Nezareti'ne bağlı Matbuat Müdürlüğü olduğunu söylemek mümkündür. Yabancılar ve onların çıkardığı yabancı yayınlar için yetkili organ ise, önceden olduğu gibi Hariciye Nezaretidir.

1864 Nizamnamesi ile düzenlenen hükümler çerçevesinde çıkan gazetelerin, Babıâli'ye karşı eleştirilerinin artması sonucunda kararnamenin çıkmasından üç sene sonra Sadrazam Ali Paşa tarafından kendi adıyla anılan Âli Kararname çıkarılmıştır. 27 Mart 1867 (H. 20 Zilkade 1283) tarihli bu Kararname ile Nizamname yürürlükten kaldırılmış, yerine çok keyfi bir sansür yönetimi getirilmiştir (Acaroğlu 1979b:180). Bu Kararname çıktıktan sonra "menafii umumiyeye mugayir neşriyat dolayısıyla" pek çok gazete kapatılmıştır. Ancak, basının şiddetli sansür anlayışı sadece gazeteler ile kalmamış, kitaplar üzerinde de çok sıkı denetimler getirmiştir. Kitaplar üzerindeki sansür; Ali Kararname sadece gazeteleri ilgilendirdiğinden, 1857 tarihli Matbaalar Nizamnamesi'nin birinci ve ikinci maddelerine göre yapılmıştır. Gazete ve kitaplar üzerindeki bu denetim, ilgilileri ülke dışından getirtilen eserlerin çevirilerek yayınlanması yoluna itmiştir. Çünkü 1864 Matbuat Nizamnamesinin hükümlerinin

uygulanabilirliğini ortadan kaldıran Âli Kararname, çeviri eserler için hükümler getirmemişti. Bunu farkedene Devlet 16 Haziran 1875 (H. 12 Cemaziyülevvel 1292) tarihinde çıkardığı bir emirname (genelge) ile çeviri eserlerin de üzerinde sıkı bir denetim kurmuştur. Bu genelgede geçen:

...İki nüshasının ziri (*altı*) müellif veyahut tabii tarafından mühürlenip bunun heyeti asliyesi üzere yani muahharan (*sonradan*) bir şey ilave edilmeksizin tabolunduğu tahakkuk ettikten sonra işbu iki nüshanın bir tanesi bittevkif (*alikonulup*) diğerinin ziri Meclis-i Maarif mühüriyle mühürlenerek neşri için ayrıca tanzim olunacak ruhsatnamesile sahibine iade ve itası (*verilmesi*) ve bu kitapların zahrına hangi matbaada ve Maarif Nezaretinin ruhsatı ile tabolunduğu ibareleriyle müellif ve mütercim ve tâbillerinin isimlerinin tahrir ve terkim olunmasının taht-ı mecburiyette... (Bkz.: İskit 1943:38).

sözleri, ülke dışından getirtilip, çevirisi yapılarak yayınlanan kitapların iki kopyasının alındığını belirtmektedir. Bu kopyaların birisine tamamen el konulduğu, diğerinin ise Meclis-i Maarif kontrolünden sonra sahibine geri verildiği anlaşılmaktadır. Yine bu yıllarda yerli yayınlar iyice azaldığından, Matbuat Müdürlüğü de Hariciye Nezareti'ne bağlanmıştır. Bu Müdürlük 1881'den itibaren tekrar Maarif Nezareti'ne bağlanmıştır (İskit 1943:116).

1873 senesinin Eylül ayında ise, Devlet tarafından çıkarılan bir Nizamname (tüzük) vardır ki, derleme kopyalarının denetim dışında telif hakları için de alınıyor olduğunu göstermesi bakımından çok önemlidir. Toplam altı madde ve buna ek bir açıklamadan oluşan bu Nizamname'de devlet eser sahiplerinin, çıkarmış oldukları eserlerin mülkiyet hakkının korunmasını düzenlemektedir. Daha birinci maddesinde: “İnhisar maddesi külliye lağv olunmakla herkes istediği kitabı tab ettirecektir” (Kitap Tabı... 1873:229) denilmek suretiyle kitap basımının serbest olduğu bildirildikten sonra ikinci maddesinde:

İkinci Madde- Müellifine bir nevi mükafat ve emsaline taziyan-e-i şevk olmak üzere her müellif hakkında kayd-ı hayat (*özgeçmiş*) şartıyla imtiyaz verilerek müddet-i hayatında kendisinden başkası te'lif eylediği kitabı bastıramayacaktır (Kitap Tabı... 1873:229).

denilerek eser sahiplerinin mülkiyet haklarının devlet tarafından koruma altına alındığı bildirilmiştir.

Üçüncü ve dördüncü maddelerde, eser sahibinin isterse Meclis-i Maarife bildirmesi koşulu ile yayın hakkını bir başkasına devredebileceği, beşinci maddede de devletin yazardan bu sorumluluğu bedeli karşılığında ve yazarın izni ile alabileceği belirtilmiştir. Altıncı maddesinde ise yayın hakkını alan kişinin imzaladığı şartnamede belirttiğinden fazla sayıda kitap basması durumunda cezalandırılacağı belirtilmiştir. (Kitap Tabı... 1873:229)

Telif edilen eserin basım ve yayın hakkının yazarın sorumluluğunda kırk sene olduğunun belirtildiği ek açıklama bölümünde, yazarın ölmesi durumunda bu hakkın varislerine geçeceği de belirtilmiştir. Bu bölümde ayrıca çeviri eserlerin telif hakkı süresinin yirmi sene olduğu diğer bütün yükümlülüklerinin yerli eserler gibi olduğu açıklanmıştır. Son paragrafta ise, izinsiz basanlarla ilgili cezai işlem yapılacağı bildirilmiştir (Kitap Tabı... Zeyl... 1873:229-30).

Bu tüzükten, önceki yasal düzenlemelerde belirtilen Devlet tarafından alınan kopyaların sadece denetim amacı taşımadığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında, yine 1864 Nizamnamesi'nde belirtilen, yazarın imzalı ve mühürlü olarak teslim ettiği iki kopyanın birini geri alıp aynı bu şekilde (imzalı ve mühürlü) basmasının nedeni de açıklığa kavuşmaktadır. Çünkü, yazar basım izni alırken özgeçmişi ile birlikte verdiği dilekçesinin yanında bu iki kopyayı veriyordu. Bundan da basılan eser ile özgeçmiş ekli devlet nüshasının, ileride doğacak telif hakkı sorunları için bir kanıt olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yani devlet bu kopyayı siyasi denetim için kendi çıkarına kullandığı gibi, telif hakkının korunabilmesi için yazarın çıkarına da kullanmaktadır.

Görüldüğü gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda 1840'lı yıllarda siyasi denetim amaçlı derleme, tarihi seyri içinde var olan hükümetin siyasetine uygun olarak değişik gayelere de hizmet eder olmuştur. Bu yasal düzenlemelerin hepsinde Devlet basılacak yayının en az bir kopyasına el koymaktadır. Özellikle 1873'te çıkarılan yazar haklarının korunması ile ilgili Nizamname, alınan kopyanın başka amaçlar için alındığını da ortaya koymaktadır. İmparatorluktaki yasal düzenlemeler ve yaptırımlar sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1881 yılında merkezi idare ile taşra idareleri arasındaki yazışmalardan, bu yaptırımların uygulamalarında titizlikle durulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim gazetelerin birer kopyasının Adliye'ye gönderilmesi ile ilgili bir yazışma bunu kanıtlamaktadır:

...Memalik-i Şahanede tab ve neşrolunan vilayet gazetelerinin mütalaasına lüzum-u hakiki görüldüğü beyanıyla bunlardan vilayet gazeteleriyle enzar-ı umumiyyeye (*kamuoyuna*) vaz ve neşredilen evrak-i zımnında (*ilgili*) tamimen (*genelge olarak*) tebliğat-ı mukteziye icrası (*gerekli bildirilerin yapılması*) Adliye Nezaret-i Celilesinden batezkere (*yazıyla*) ifade olunmuş ol veçhile keyfiyet (*iyi veya kötü olduğu*) Vülat-ı Azam Hazeratına (*valilere*) beyan-ü işar kılınmış (*bildirilmiş*) olmakla oraca dahi ifay-ı muktezası (*gereğinin yapılması*) babında (Bkz.: Acaroğlu 1979a:14).

Yine 18 Nisan 1881'de çekilen bir telgrafta:

Vilayet-i celilelerinde çıkarılan gazetelerin ikişer nüshası daimi ve suret-i mahsusada (*özel olarak*) olmak üzere beher hafta posta veya vapur ile gönderilmesi bairade-i seniye (*padişah emri ile*) mahsusen ve müvekkeden (*özellikle*) ikaz olunur (Bkz.: Acaroğlu 1979a:14).

denilerek vilayet gazetelerinden iki kopyanın gönderilmesi istenmektedir. 16 Ekim 1881 tarihli bir yazışmadan ise yalnızca gazetelerin kopyalarının istenmediği anlaşılmaktadır. Vilayet salnamelerinden de iki kopyanın Danıştay'a gönderilmesini isteyen yazışmanın metni şöyledir:

Teşkilata müteferri hususta ind-el-hace (*örgütle ilgili konularda gerektiğinde*) müracaat olunmak üzere vilayet salnamelerinden

birkaçar nüshasının beher sene Şuray-ı Devlete (*danıştay*) gönderilmesi şuray-ı mezkur Dahiliye Dairesinden bamüzakere gösterilen lüzum ve vaki olan talep üzerine tamimen (*genelge olarak*) vilayât ile idare-i müstakile (*bağımsız idare*) mutasarrıflıklarına tavsiye ve işar olunmuş olmakta oraca da ol vechile iktizasının icrasına (*gerekenin yapılmasına*) himmet buyurulması babında (Bkz.: Acaroğlu 1979a:14).

Görüldüğü gibi, o tarihlerde yerel gazetelerden birer kopyası Adliye'ye, ikişer kopyası da Dahiliye Nezareti'ne (belki de saraya), il yıllıklarından ise birkaç kopyanın Danıştay'a gönderilmesi istenmektedir. Amaç ise, gazetelerden bilgi almak, denetlemek, yani daha çok siyasidir. Belki de bu tarihlerde ülkede ulusal bir kütüphane olmadığından kültürel amaçlı olarak bunların derlenmesi düşüncesi de bu devirde düşünülmemekte idi. (Acaroğlu 1979a:15)

Gazetelerin devlet tarafından derlenmesi bu şekilde olurken, o dönemin siyasetine uygun olarak gazete dışındaki yayınların da kontrol edilebilmesi için 25 Mart 1888'de yeni bir Matbaalar Nizamnamesi çıkarılmıştır. O zamana kadar çıkarılmış bütün tüzük ve kararları ortadan kaldırıp, bir bakıma onların sentezinden oluşan bu Nizamname 28 Ocak 1885 (H. 11 Rebiülahir 1302) tarihinde hazırlanmış, Padişah tarafından 22 Ocak 1888 (H. 9 Cemaziyülevvel 1305)'te onaylanıp, 23 Mart 1888 (H. 11 Recep 1305) tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Diğerlerine göre daha derli toplu ve net hükümler içeren Nizamname altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde matbaalar ile ilgili genel hükümler sıralandıktan sonra, kitap ve diğer yayınlar ile ilgili ikinci bölüm derleme hükmünü de içeren 19. madde ile başlamaktadır:

Madde 19- Hiçbir matbaa sahibi tab edeceği kitabı Maarif Nezareti'nden ruhsat-ı resmiye istihsal olunmadıkça (*resmi izin çıkmadıkça*) tab ve temsil edemez. Ba'dettab dahi (*basıldıktan sonra da*) ismini ve kaç nüsha üzerine tab olunduğunu mübeyyin (*belirten*) imzalı bir beyanname ile beraber iki nüshasını kabl-en neşr (*yayından önce*) Dersaadette Maarif Nezaretine ve taşralarda hükümet-i mahalliyeye ita eder (*verir*). Litoğrafya ve fotoğrafya ve vesait-i saire (*başka araçlar*) ile icra olunan matbuat ve notalı notasız şarkılar ve her nevi musiki asarı (*eserleri*) ve 22. maddede istisna edilenlerden maada (*başka*) tab ve neşr olunan bil-cümle

muharrerat (*yazılar*) bu madde ahkamına tabidir (Matbaalar Nizamnamesi 1937:995-6).

21. maddede ise “... iki nüshasını Maarif Nezareti’ne ita ettiğine dair ilmühaber ibraz edemeyen matbaa sahiplerinden beş Osmanlı altınından on beş altına kadar cezay-ı nakdi alınır” denilerek derlemenin cezası açıklanmıştır (Matbaalar Nizamnamesi 1937:996).

22. maddede yeniden basılan yayınlar için yeni bir ruhsat alınmasının gerekmediği ancak, iki kopyasının yine verilme zorunluluğu olduğu belirtilmiştir. 23. maddede ise, her çeşit resim, tasvir, madalya, arma ve benzeri şeyleri basıp yayanlar, sergileyip satanların 19. madde hükmüne tabi olduğu belirtilerek, derlemenin kapsamı genişletilmektedir (Matbaalar Nizamnamesi 1937:996).

1888 yılı Nizamnamesi'ni derleme açısından değerlendirdiğimizde, her yayının iki kopyasının devlet tarafından alındığını ve vermeyenler hakkında cezai işlem yapıldığı görülecektir. Bu arada üzerinde durulması gereken bir konu da, daha önceki nizamnameler çıkarıldığı yıllarda ülkede ulusal bir kütüphane olmayışı konusudur. Bu Nizamname yürürlüğe girdiğinde ise, 1882 yılında kurulmuş ulusal bir kütüphanenin varlığı söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında, Nizamname gereğince yapılan derlemenin bu yıllarda bile kültürel amaçlı olarak yapılmadığı sonucu çıkacaktır. Bunun yanında, ileride de açıklanacağı gibi, bu yıllar artık derlemenin kültürel boyutu ile ilgili girişimlerin sıkça gündeme getirilmeye başladığı yıllardır. Bu girişimlerin sonucu olarak da, 1888 Nizamnamesi hükümlerini kaldıran matbaalar ile ilgili bir sonraki yasal düzenlemede ilk kez kütüphanenin telaffuz edildiği görülecektir.

1888 Nizamnamesini fesheden Nizamname 19 Aralık 1894 (H. 21 Cemaziyülahir 1312) tarihinde hazırlanıp, 28 Aralık 1894 (H. 1 Recep 1312) tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Matbaalar ve basacakları yayınların ayrı ayrı değerlendirildiği bu Nizamname'de ayrıca, yabancı kitaplar, yayın satışı ve yayınların ilanı ile ilgili hükümler de yer almaktadır.

Birinci bölümde matbaa açmakla ilgili yasal yükümlülüklerin anlatıldığı Nizamname'nin, ikinci bölümü “Kütüb ve Resail Neşriyat-ı Saire” başlığı ile 20. maddeden başlamaktadır. Konumuz açısından çok önemli olan bu madde şöyledir:

MADDE 20- Maarif Nezaretinden ruhsat-ı resmiye istihsal olunmadıkça (*resmi ruhsat alınmadıkça*) matbaa sahipleri hiç bir kitap tabedemeyeceklerdir. Nezaret-i müşarunileyhaden (*adı geçen bakanlık*) nihayet üç mah zarfında ya işbu ruhsat ita olunacak (*verilecek*) veya eser esbab-ı mucibesinin (*gerekli sebepler*) bertafsil tahriren beyanile (*ayrıntılı olarak belirtilerek*) reddedilecektir. Badettabı (*basımdan sonra*) her kitabın kaç nüsha üzere tabolunduğunu mübeyyin (*belirten*) imzalı bir beyanname ile beraber ikisi Babıâli kütüphanesine vazolunmak (*konulmak*) için Dahiliye Nezaretine gönderilmek üzere beş nüshası kablenneşir Dersaadette Maarif Nezaretine ve vilâyatı şahanede maarif müdürlerine takdim ve ita olunacaktır. Matbu nüshaların aslına tamamen mutabık olduğu tamamen tahakkuk eylediği (*doğrulandığı*) takdirde işbu nüshaların birinin üzerine aslına mutabakati ve neşre mezuniyeti havi bir ibare tahrir ve ziri (*altı*) mührü mahsus (*özel mühür*) ile tahtim olunduktan sonra nüsha-i mezbure tabiine teslim edilecektir. Litoğrafya ve fotoğrafya ve saire ile tabedilen âsar ve notalı ve notasız şarkılar ve her nevi âsar-ı musikiye ve 24üncü maddede istisna edilenlerden maada (*başka*) tab ve neşrolunacak bilcümle muharrerat bu madde ahkâmına (*hükümlerine*) tâbidir... (Bkz.: İskit 1939:860).

Bu maddeden, önceki yasal düzenlemelerde yalnız siyasi denetim amacıyla alınan devlet kopyasının, bu Nizamname'de bir kütüphanenin koleksiyonunda yer alması için alındığı ve kopya sayısının da artmış olduğu anlaşılmaktadır. Kütüphane koleksiyonu oluşturma için devlet kopyası alınması uygulamasına ilk kez bu Nizamname'de rastlanmaktadır. Bu uygulama daha önce açıklanan, bazı kişiler tarafından kültürel amaçlı derleme çalışmalarını gündeme getirmelerinin doğal bir sonucudur. Çünkü üç kopya olarak alınan siyasi denetim amaçlı kopya beşe çıkarılarak iki kopya yalnızca Babıâli Kütüphanesi'ne konulmak üzere istenmektedir. Ancak, bu kopyaların o zamanlar var olan Kütüphane-i Umum-i Osmani'ye değil de

Saray Kütüphanesine konulması, kültürel boyutlu derleme düşüncesinin gerektiği gibi özümsemediğini göstermektedir.

Yine bu maddede üzerinde durulması gereken bir konu da, kitaplar dışında fotoğraf, nota ve her türlü müzik eserinin de derleme kapsamına alınmış olmasıdır. Sansür amaçlı olarak istenmesi zayıf bir olasılık olan bu tür yapıtların, sahiplerinin mülkiyet haklarını korumak ve kütüphane koleksiyonunu genişletmek amacıyla derlenmiş olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Bu tür yapıtların da derleme kapsamına alınması, kültürel amaçlı derleme çalışmaları ile ilgili o dönemdeki çalışmaların ciddiyetini açıklar niteliktedir.

Nizamname'nin 22. maddesinde, 20. maddeye aykırı davranarak derleme kopyalarını vermeyenlerin yedi Osmanlı altınına kadar cezalandırılacağı belirtilmektedir. Yabancı ülkelerde basılıp ülkeye getirilen kitaplarla ilgili hükümlerin bulunduğu üçüncü bölümün 27. maddesinde;

... bir nüshası sahip veya mürselünileyhlerinde bilita diğeri kütüb ve âsarı mezkûre ile beraber Dersaadette Maarif Nezareti'ne ve vilayât-ı şahanede Maarif Müdürlerine ve maarif müdirleri olmayan yerlerde hükümet-i mahalliyeye gönderilecektir... (Bkz.: İskit 1939:861).

denilerek bu eserlerin de bir kopyasının devlet tarafından alınacağı açıklanmıştır.

Bu Nizamname'de de derleme kopyalarının elde edilmesinden sorumlu Devlet organı olarak Maarif Nezareti görülmektedir. Ancak Babıali Kütüphanesi'ne konulacak iki kopya, Maarif Nezareti tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilmektedir. Sorumlu organın bile farklı olması, kütüphaneye konulacak kopyaların siyasi denetimden tamamen farklı düşünüldüğü fikrini güçlendirmektedir.

Derlemenin kültürel boyutu ile ilgilenen ilk Nizamname olma özelliğini taşıyan 1894 Nizamnamesi, 1909 yılında gazete ve matbaalar için ayrı ayrı

düzenlenen kanunlarla yürürlükten kalkmıştır. 29 Temmuz 1909 (H. 11 Recep 1327) tarihinde kabul edilip, 31 Temmuz 1909 (H. 13 Recep 1327)'da 287 numaralı Takvim-i Vakayi de yayınlanarak yürürlüğe giren Kanun'un birinci bölümü matbaa açma, ikinci bölümü ise kitap basımı ile ilgili hükümleri içermektedir. İkinci bölümün dördüncü maddesi şöyledir:

MADDE 4-Tâbiler ulûm ve fûnuna ve edebiyata ve senaiye dair tabettikleri kitap ve risale için ruhsat almağa hacet (*gerekli*) olmayıp ikişer nüshasını akebi tabında (*basım sonrasında*) ilmühaber ahzile Dersaadette Dahiliye ve Maarif Nezaretine ve vilayâtta hükûmat-ı mahalliyeye ve maarif idarelerine ve kütüb-ü diniyeden (*dini kitaplardan*) ayrıca iki nüsha Bab-ı Fetvaya vermeğe mecburdur. Aksi halde haklarında iki Osmanlı altınından beş Osmanlı altınına kadar cezay-ı nakdi hükmolunur (Matbaalar Kanunu 1911:405).

Diğer yasal düzenlemelerden farklı olarak dikkat çeken bir konu, bilimsel ve edebi kitaplar için izin belgesi alınmasına gerek olmadığıdır. Basılan her eserden iki nüshanın önceden olduğu gibi Dahiliye ve Maarif Nezaretlerine verilmesi zorunlu tutulan bu Kanun'da, vermeyenlerden alınacak ceza 2-5 Osmanlı altını olarak belirlenmiştir. Kanun hükümlerinden anlaşılan, devletin sansür amaçlı olarak yalnızca bilimsel ve edebi eserlerin dışındaki yayınları derlediğidir. Bilimsel ve edebi eserlerin derlenme nedeni ise kültürel amaçlıdır.

Kitaplar üzerindeki denetimin azaldığı görülen bu Kanun ile aynı tarihte hazırlanıp yayınlanan gazeteler için yürürlüğe konulan Kanun'da ise, önceki uygulamaların devam ettiği görülmektedir. Ceza hükümlerini içeren ikinci bölümün sekizinci maddesi ise gazetelerin derlenmesi ile ilgilidir:

MADDE 8- Gazetelerle resail-i yevmiye ve mevkute (*sürekli yayın*) her nüshasından günü gününe mahallenin en büyük dahiliye memuruile müdde-i umumiye müdiri mesullerin imzalarile mümza ikişer nüsha irsal edilecektir (*gönderilecektir*). Bu suretle irsal olunmıyan gazeteler ile resailin müdir-i mesullerinden gönderilmeyen her numara için yarım Osmanlı altını ahz olunur (Matbuat Kanunu 1911:397).

Maddede görüldüğü gibi, iki kopyası devlete verilmeyen süreli yayınların her kopyası için yarım Osmanlı altını ceza alınmaktadır. Gazeteler ile ilgili devlet organı ise, önceden olduğu gibi Dahiliye Nezareti'dir. İstenen kopyaların ise sansür amaçlı olarak istendiği açıkça görülmektedir.

1909 yılı Matbuat Kanunu'ndan bir sene sonra ise, 1951 yılına kadar yürürlükte kalacak olan "Hakk-ı Te'lif Kanunu"nun çıkarıldığını görmekteyiz. Anımsanacağı gibi daha önceden, 1873 yılında bununla ilgili bir Nizamname çıkmış, yazarın eser üzerindeki haklarının korunmasının devlet güvencesi altına alınmasını sağlamıştı. 22 Mayıs 1910 (H. 12 Cemaziyülevvel 1328) tarihinde kabul edilip 24 Mayıs 1910 (H. 14 Cemaziyülahir 1328) tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren bu yeni Kanun, öncekine göre çok daha ayrıntılıdır. Birinci maddesinde:

MADDE 1- Her nevi muhsalât-ı fikriye (*düşünce ürünü*) ve kalemiye üzerinde sahiplerinin bir hakk-ı temellükü (*mülkiyet hakkı*) vardır. Bu hakka "Hakk-ı Te'lif" denilir (Hakk-ı Telif Kanunu 1911:273).

denilerek telif hakkının tarifi yapıldıktan sonra, telif hakkı kapsamına giren eserlerin neler olduğu açıklanmıştır. Kanunun 20. maddesinde ise telif hakkının korunması için yapılacak işlem ve ilgili merci üzerinde durulmaktadır:

MADDE 20- Müellifin hakk-ı telifi temin için eserin üç nüsha-i matbuasını Dersaadette Maarif Nezaretine ve taşralarda maarif müdiriyyetine teslim ile kayıt ve tescil ettireceklerdir. Alvah (*levhalar*) ve temasil (*temsiller*) ve madalyalar gibi yalnız bir sureti olan asâr bu muameleden müstesnadır (Hakk-ı Telif Kanunu 1911:276).

Görüleceği gibi Kanun'un bu maddesinde eser sahibinin mülkiyet haklarının korunması için yayınlamış olduğu her eserden üç kopyasını İstanbul'da Maarif Nezareti'ne, taşralarda ise maarif müdürlerine vererek kayıt ve tescilini yaptırmaları gerekmektedir. Bu kopyaların, o tarihte yürürlükte olan Matbuat Kanunu gereğince

istenen kopyalar ile aynı olup olmadığı konusunda ise hiçbir açıklamaya rastlanmamaktadır. Ancak, 1909 yılı Matbuat Kanunu gereğince istenen kopya sayısının iki olması, söz konusu üç kopyanın ayrıca istendiği düşüncesini akla getirmektedir. Kaldı ki, günümüzde BYRD Kanunu gereğince yapılan derlemenin dışında, birtakım kurumların da değişik amaçlar için yayınlanan eserlerden kopya almaları emsal gösterilerek, sözkonusu kopyaların ayrıca istendiği söylenebilir. Bu durumda, o tarihte yayınlanan her eserin iki kopyası kültürel ve/veya denetim amaçlı ve üç kopyası da mülkiyet haklarının korunması için olmak üzere, toplam beş kopyasına devlet tarafından el konulduğu söylenilebilir.

1910 yılında çıkarılan Hakk-ı Telif Kanunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun matbaa ve kitap/gazete basımına ilişkin çıkarmış olduğu son kanun olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşuna kadar böyle bir tarihi seyir izleyen bu düzenlemelerin, öncelikli gayesi yayınların kontrol altında tutulmasıdır. Dolayısıyla, bu yasal düzenlemeler gereğince istenen derleme kopyaları da, bu amacın başarıya ulaşması yönünde kullanılmaktadır. Derlemenin kültürel amaçlı yapılması düşüncesi ise, bazı kişiler tarafından gündeme getirilmesine rağmen tam olarak gerçekleşmemiştir. Düşünce olarak 1934 Derleme Kanunu'muza öncülük eden bu girişimler üzerinde durulması, konunun tarihi bütünlüğü açısından gereklidir. Derleme Kanunu öncesi bu girişimler tarihi süreç içinde aşağıda verilmeye çalışılacaktır.

III.3. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA KÜLTÜREL AMAÇLI DERLEMENİN OLUŞTURULMASI GİRİŞİMLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi amaçlı olarak yayınların derlenmesi çalışmalarına, 1840'lardan itibaren matbaa ve kitap basımı ile ilgili olarak yapılan yasal düzenlemelerin hepsinde rastlanmaktadır. Derleme kopyasının siyasi gaye ile alınmasına, 1870'li yıllarda yazarın mülkiyet haklarının korunması gayesi de eklenmiştir. “Milli koleksiyonların çoğaltılması, edebi mirasın korunması, ileride

insan belleğinden silinebilecek eserlerin toplanması gayesi” (Yaman 1961:129) şeklinde açıklanan kültürel boyutu ise düşünce olarak her zaman var olmuş, bazen rapor bazen de istek olarak zaman zaman da gündeme getirilmiştir. Ancak, ne yazık ki bu düşünceler doğrultusunda hazırlanan bir yasal düzenleme olmamış ve Cumhuriyet sonrasına kadar da uygulanması gerçekleştirilememiştir.

Dünyadaki tüm derleme uygulamalarının vazgeçilmez koşulu, ülkenin kültürel mirasının ulusal bir kütüphanede toplatılarak, bugünkü ve gelecek kuşaklara aktarılması uygulamasının oluşturulmasına yönelik Osmanlı’daki ilk girişim 1870 yılında hazırlanan bir layiha (tasarı) ile olmuştur. 1869-1871 yılları arasında Maarif Meclisi Başkanlığı görevinde bulunan Münif Paşa tarafından hazırlanmış olan bu tasarı, Hariciye mektupçusu Edhem Pertev Paşa tarafından genişletilmiştir. Münif ve Edhem Pertev Paşalar tarafından Sadrazam Ali Paşa’ya sunulan bu layihada, İstanbul’da kırk kadar kütüphanede dağınık halde bulunan eserlerin, oluşturulacak bir Millet Kütüphanesi’nde bir araya getirilip hizmete sunulması istenmektedir (Cunbur 1964:225).

Tasarının başında İstanbul’da sultanlar ve hayırsever vatandaşlar tarafından kurulmuş kütüphaneler ve bunların sahip olduğu değerli eserlerin var olduğu belirtilmiştir. Yine, bu eserlerin çoğunun dini olduğu ve halkın kültürel düzeyinin artmasına paralel olarak oluşturulan eğitim kuruluşlarının çoğalması sonucunda, oluşan yeni bilim dallarında kullanılmak üzere yeni bilgi içeren bilimsel eserlere gereksinim duyulduğu düşüncesine yer verilmiştir. Bu gereksinimin dağınık halde bulunan kütüphanelerden karşılamının zorluğuna dikkat çekilerek, oluşturulacak bir Millet Kütüphanesi ile bu dağınık koleksiyonun toplatılıp, merkezi bir anlayışla hizmet verilmesinin önemi üzerinde durulmuştur. Bu kütüphane için, Çemberlitaş’ta o zamanki Osmanbey Matbaası’nın bulunduğu yanık Elçiler Hanı arsasının uygun bulunduğu layihada, kütüphanede yer alacak eserlerin elde edilmesi konusu ise şöyle açıklanmıştır:

İşbu kütübhânenin derûnuna vaz'olunacak (içerisine konulacak) kitaplar bahsine gelince, bi *avni[llâhi yoktur]* teâla (Allah'ın izniyle) ebniye-i mezbure (adı geçen binalar) reside-i hüsn-i hitâm olduktan (iyi bir şekilde bitirildikten) sonra onların dahi vesâit-i münâsebe ile tedârük ve istihsali (çeşitli nedenlerle sağlanması) esbâbına (nedenlerine) teşebbüs kılınacaktır (girişilecektir). İşbu eser-i cemil (güzel eser) taraf-ı saltanat-ı seniyyeden (padişah tarafından) intişar-ı maarif (öğrenimin yaygınlaşması) hakkında ittihaz buyurulup(kabul edilip) gerek *[olduğu kadar levazım-ı teebbüd tevessüne]* (boşaltılıp genişletilmesine) *ihitimam ve itina buyrulduğundan* (özen gösterildiğinden) *dolayı gerek*] dahilen ve gerek haricen fevka'l gaye (son derece) mazhar-ı sapaş-ı tahsin olan (dikkat çeken) *[ve nev-be-nev semere-i adide-i nâfiasıyla]* (yeni yeni birçok yararın oluşması ile) *dimağ-ı mülk u millete zaika-i iftihar verilen*(milletin kültür mirasına katkıda bulunan)] tedabir-i hasenesinin (yararlı önlemlerine) tetimmâtından bulunduğu cihetle (gereksinim duyulması nedeniyle) şu tasavvur-i âcizane(kendi düşüncemi) âli-vefd-i *[cenâb-ı padişâhide lemha-i iltifata şayan]*(dikkate değer bulma) *ve piş-i nazar-ı maarif perver-i vükelâ-yi fihâm-i* (eğitimin geliştirilmesine danıştığı ileri gelenleri gözönünde bulundurma)] saltanat-i seniyyede rehin-i istihsân olarak tervicine (devlette bulunmasının değerini artıracığını) himmet buyurulacağından iştibah etmeyiz (şüphe duymayız). *[Çünkü bu bâbda esas efkâr-i çâkerânemizin]*(âcizane düşüncelerimiz) *ulûm ve maârifin teshil-i tahsili* (ilim ve bilimin geliştirilmesinin sağlanması) *maksadına mübteni olup* (dayanıp)] her sınıf tebea-i şâhânenin (vatandaşın) ıslâh-ı ahvâlî (durumunun düzeltilmesi) hakkında hüsn-i te'siratı (iyi etkileri) *ve ale'l husus* (hele) *enzâr-ı ecânibde* (yabancıların gözünde) *mi'yâr-ı terakki ve tertib* (gelişmişlik ölçütü ve düzenlemesi) *gibi görüleceği cihetle bi'l vücuh menfaati* önde gelen çıkarları)] der-kâr olan (bilinen) böyle bir teşebbüs-i pür-menâfi'in (çok yararlı girişimin) kuvveden fi'le çıkarılmasıyla (düşünceden uygulamaya geçirilmesiyle) *[az zaman içinde sûrî ve manevi]*(görünen ve görünmeyen) *fevaid-i adidesinin ber-vech-i etemm-i hayyiz husule gelmesi* (birçok yararların tam anlamıyla oluşması)] dil-hah-i mekârim iktinâh-ı cenab-ı padişahiye (gönlü zengin padişah) dahi muvafık (uygun) *[ve pay-i taht-ı saltanat-ı seniyyenin derdest-i icra bulunan]*(yapılması elinde olan) *tezyinatına ser-levha* (süslemeli başlık) *edilse lâıyk*] olacağı cihetle bu babda mücade-i seniyye-i mülk-dâripleri (padişahın izni) şayan buyurulduktan (uygun görüldükten) başka muavenet-i bâhirü'l bereket-i şahr-yâripleri (padişahın diğer yardımları) bi-dirig buyurulacağını kaviyyen (kesin) ümid ve istitaf (yardım) ederiz (Suret-i Layiha 1870:6b-7b).¹

¹ [] İşareti ile belirtilen yerler Edhem Pertev Paşa'nın yaptığı değişiklik ve eklemelerdir.

Görüldüğü gibi Layiha'da kütüphanenin dermesinin oluşturulması ile ilgili açık anlatımlar olmamasına rağmen, padişahın yardımı ile birtakım tedbirlerin alınması önerilmektedir. Yine, beğenilen kitaplara devlet tarafından el konulması istenirken, üstü kapalı olarak derlemeye işaret edilmektedir. Derleme ile ilgili açık önerilerin bulunmadığı bu Layiha, bu yoldaki çalışmaların ilki olması ve onlara düşünce önderliği yapması bakımından önemli bir girişim olmuştur.

Bu Layiha'dan on sene sonra, yine aynı amaca yönelik bir girişim de, önceleri İsveç vatandaşı olup sonradan Osmanlı vatandaşlığına geçen Gustaf Noring tarafından yapılmıştır. “Yazar, gazeteci-çevirmen, kitap düşkünü, gezgin, ticari temsilci-girişimci, diplomat, Doğu dünyası ve Türkiye’ye karşı da özel ilgi duyan bir kişi” (Bkz.: Soysal 1994:2205) olan Noring’in , bu kişiliği onu Osmanlı’da bir ulusal kütüphane kurulması girişimlerine itmiştir. 12 Kasım 1879’da Türkiye’ye araştırma yapmak için geldikten sonra, Osmanlı’da eksikliği hissedilen ulusal kütüphanenin kurulması yönünde birtakım girişimlerde bulunmuştur. Ulusal kütüphanenin kurulmasında yabancı uzman/meslek adamlarından bilgi ve görüş elde edilmesi doğrultusunda düşünceleri istenen Noring, görüşlerini vatandaşı G. Klemming’e yazdığı mektuplarda şöyle anlatmıştır:

“...çeşitli ataklardan sonra, (Türk) Milli Eğitim Bakanı’nın (İstanbul’da) bir devlet kütüphanesi kurulması yolunda karar vermesini sağlamayı başar(mıştır). “Şimdilik geçici bir öntaslak” biçiminde nitelediği tasarıya göre, “Lise’nin birkaç odasına, kütüphane’nin çekirdeğini oluşturmak üzere, el konup yerleşilecek; daha sonra da Sultan, çıkaracağı fermanla, hocalara, başlangıçta sınırlı sayıda kalmak koşuluyla, camilerde bulunan yazma ve kitaplardan bu Kütüphane’ye bağışta bulunmalarını emredecek(tir).” Öte yandan, “Ülkede kitap basanlar da yaptıkları her yayından birkaç örneği devlet kütüphanesi’ne vermekle yükümlendirilecek”ti. Kısaca, camilerdeki zengin birikimle gazete ve yayınevlerinden gelen yayınlara gecikmeden sahip çıkarak bir kütüphane kurmak; Avrupa basımlı kitapları ise yalnız bunlardan yapılacak kısıntılarla edinmek tek çıkar yol olsa gerektir. (Bkz.: Soysal 1994:2206-7)¹

¹ () İşareti içinde ve “ ” işareti dışında yazılanlar Soysal’a aittir.

Gustav Noring'in 21 Mayıs 1880 tarihli İsveç Krallık Kütüphanesi Müdürü Gustaf Klemming'e yazmış olduğu bu satırlar, o yıllarda ulusal bir kütüphane kurulması girişimlerinin olduğunu açıklamaktadır. Noring'in ikna etmiş olduğu Maarif Nazırı ise, 1870 tarihli Layiha'yı hazırlayan Münif Paşa'dır. Noring'in bu girişimi ulusal kütüphane oluşturulması düşüncesinin yanı sıra, derleme düşüncesini de gündeme getirmesi bakımından önemlidir. Çünkü derlemenin kültürel boyutu ilk kez bu kadar açık belirtilmektedir. Ancak, derlemenin bu yönüne ilişkin girişim de sonuçsuz kalmıştır. Nitekim, 1882 yılında oluşturulan Kütüphane-i Umum-i Osmani'nin koleksiyon oluşturmak için böyle bir yöntemi kullanmadığı bilinmektedir.

Ulusal bir kütüphanenin oluşturulması için bir girişim de, 22 Eylül 1882 (H. 9 Zilkade 1299) tarihinde olmuştur. Maarif Nezareti'nden "Mustafa" imzası ile, zamanın Sadrazam'ı Said Paşa'ya sunulan bir dilekçede, ulusal kütüphanenin kurulması gerekliliği anlatılmıştır. İstanbul'un çeşitli yerlerindeki kütüphanelerde dağınık durumda bulunan eserlerin, kullanılmamasından dolayı yok olup gittiğinin açıklanması ile başlayan dilekçe, bu kitapların ulusal bir kütüphanede hizmete sunulması gerekliliği üzerinde durur. Söz konusu kütüphane için de, Evkâf (*Vakıflar*) Nezareti'ne ait olan Beyazıt İmareti'nin Maarif Nezareti'ne verilmesi istenmektedir. Dilekçede, oluşturulacak bu kütüphanenin dermesinin geliştirilmesi de şu cümle ile anlatılmaktadır:

...kitapça olan noksanı bir taraftan peyderpey tabolunmakta olan âsârın kütüphaneye vaz'a şayan olanlardan ikmâl edilmek (*konulmak*) üzere o misillü (*aynı şekilde*) perakende ve müteferrik (*toptan*) suretile şurada burada bulunan kütüb-ü mevkufe-i eslaf (*önceden vakfolunmuş kitaplar*) celb ve cemolunarak (*elde edilip toparlanarak*) daire-i mezburenin (*belirtilen kurumun*) kütüphane-i umumiye tahvili (*verilmesi*) münasib gibi mütalea olmağla (*uygunluğuna karar verilmesi ile*) ... (Bkz.: Gökman 1956:4)

Burada geçen "yeni basılan eserlerin sürekli olarak bu kütüphaneye konulması" düşüncesi, açık olmamakla birlikte derlemeyi kastetmektedir. Çünkü, bundan önceki girişimde bu düşünce açıkça dile getirilmiştir. Bu girişimlerden ayrı düşünülmesi mümkün olmayan bu dilekçede de, anlatılan düşüncenin derleme olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu dilekçenin asıl önemi ise, 26 Eylül 1882'de Sadrazam Said Paşa'ya sunulmasından hemen bir gün sonra onanmış olmasıdır. Böylece gerekli olan çalışmalar hemen başlatılarak, aynı sene içinde ilk ulusal kütüphanemiz olan Kütüphane-i Umum-i Osmani resmen kurulmuştur. Ancak, kültür hayatımız bakımından son derece önemli olan bu kütüphanenin kurulması, kültürel amaçlı derlemenin tesisi için yeterli olmamıştır. Bu da, o devirlerde bu düşüncenin öneminin, üst düzey devlet adamlarınca yeterince özümselememiş ve/veya üzerinde durulacak kadar önemli bir konu olarak görülmemiş olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Zaman zaman gündeme getirilmeye devam edilen bu düşünce; ne yazık ki, Cumhuriyet sonrasına kadar hep ihmal edilmiştir.

Bu yoldaki girişimlerden bir başkası, 6 Şubat 1895 (H. 11 Şaban 1312) tarihinde Şu'ra-yı Devlet (Danıştay) azası Yusuf Hac tarafından zamanın Padişahı II. Abdülhamid Han'a sunulan bir rapor olmuştur. Raporun başında, Kütüphane-i Umumi kurulduktan sonra, dermesinin günün koşullarına göre geliştirilmediğinden, gereksinimleri karşılamaktan uzak olduğu belirtilmiştir. Kullanıcı sayısının artması ve yoğun bir kullanımın sağlanabilmesi için, bu dermenin güncelleştirilmesi ile ilgili bir dizi önlemin bir an önce alınması gerektiğine işaret edildikten sonra, bu önlemlerin neler olabileceği dört maddede açıklanmıştır. Bunlar;

Evvelen, gerek Der-i âliyyede ve gerek Memalik-i şâhânedâ ale-l umum ve kangı lisanda olursa olsun kitab ve risale ve gazete vesair matbuat-ı cedideden ba'de't-tab iki nüsha kütübhaneyi umumiyyeye ve bir nüsha Maârif Nezâret-i celilesine ve bir nüsha Matbuat Müdüriyet-i aliyyesine sâhib-i imtiyaz tarafından

mücelleden(*ciltli*) takdim etmesine mecbur tutulması ve mezkur nüshaların takdim edildiğine dair mahallat-ı müşarün-ileyhâdan ilm-ü haber ahz eylemesi kaide-i umumiyye(*genel kural*) ittihaz etmesi,

Saniyen, Kütübhâne-i umumiyyeye takdim olunacak gazetelerin müfredatı hıfz ve her sene başında cem ve teclid ettirerek tarih-i nefis-i umumi makamında her an müracaatdan vakayi-i umumiyyeyi istihrac(*çıkarma*) ve istifade olunub Hükümet-i seniyyece ve ahalice fâide-i külliyye(*toplu yarar*) hâsıl olacağı bedihidir(*açıktır*).

Salisen, Kütübhaneye-i umumiyyeye sair matbuat-ı cedideden ikişer nüsha takdiminden maksad âsâr-ı celile-i Osmaniiyenin hıfzı(*Osmanlı eserlerinin korunması*) ve mahv ve fıkdan (yok olmasından) vikâyesiyle ahali Kütübhaneye-i mezkurede mütalaasından istifadesi ve gelecek zamanda Osmanlıların evlâd ve ahfâdına bir nüsha-i misal bırakmasıyla âbâ ve ecdadlarının âsâr-ı celileri lede'l mütalaa iftihar ederek terakkiyatına sebebiyyet vermesi, ve kütübhaneye-i mezkureye takdim olunacak ale'd-devam kitablardan servet-i maddi ve manevi husuliyle dairesi müttesi olması ve bu vasıta ile yakın bir zamanda fevka'l-âde zengin ve mükemmel suretle bir kütübhaneye-i umumi olması ve erbab-ı fününun ittisâ-'ı maarifine sebebiyyet vermekle beraber ahâlice fünün ve ulumun tervici mucib olacağı şübhe yoktur.

Râbi'ân, Mezkur matbuat-ı cedideden Maarif Nezâret-i celilesiyle Matbuat müdiriyyet-i aliyyesine birer nüsha takdiminden maksad budur ki, kitab ve gazete neşrinden sonra bir zatın hukukuna zarar ve ayan irâs etmesinden dolayı bir dava zuhur etmiş olduğu takdirde mezkur makâmat-ı resmiyye-i müşarün-ileyhâda musaddakan nüshaları mahfuz ve sahte ve taklidden mâsun olan ol kitab veya gazetenin nüshası mucibince hüküm fasl hâsıl olacağından gerek Hükümet-i seniyyece ve gerek ahâlice fâideden hâli olmayacağı derkârdır. Ol-babda ve her hâlde emr-ü ferman Hazret-i veliyyül-emr efendimizindir (Bkz.: Çetin 1978:28-9).

Görüldüğü gibi raporda, Kütüphane-i Umumi'ye verilecek olan iki kopya ile, Maarif Nezareti ve Matbuat Müdiriyeti'ne verilecek birer kopyanın hangi amaç doğrultusunda kullanılacağı açık bir şekilde ortaya konmuştur. Böylece, derlemenin kültürel, siyasi ve telif haklarının korunmasına yönelik tüm işlevleri, neden ve sonuçları ile birlikte bir bütünlük içerisinde verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda derlemenin amaçlarının en kapsamlı olarak ortaya konduğu bu raporun diğer bir önemi de, veriliş tarihi ile ilgilidir. Anımsanacağı gibi, bu rapordan yaklaşık bir ay önce, "Matbaalara ve Kitapçılara ve Bunlara Müteferri Hususta Dair

Nizamname" adı ile yürürlüğe konan bir yasal düzenlemede, matbaacılardan alınacak kopyalardan iki tanesinin Babîâli Kütüphanesi'ne konulacağı belirtilmiştir. Nizamname'den kısa bir süre sonra sunulmuş olan bu raporda ise, açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen, sanki yapılan bir yanlışın düzeltilmesi ile ilgili öneriler yer almaktadır. Açıkça belirtilememiş olmasının nedeni ise, Padişah tarafından kısa bir süre önce uygunluğu onanmış bir Nizamname'nin eleştirilmesinin, o günün yönetim yapısında mümkün olamayacağı ile açıklanabilir. Bu yüzden Yusuf Hac, doğrudan eleştirmek yerine, doğru olanı neden ve sonuçlarını ortaya koyarak açıklama yöntemine başvurmuştur.

Kültürel derlemenin oluşumu için bu ciddi girişimden de sonuç alınamamasından sonra, 1909 yılında Mısır Meclis Nazırı Ahmed Zeki'nin İstanbul Kütüphanelerinin düzenlenmesi ve iyileştirilmesine dair hazırlamış olduğu bir önergede, bu konuya ilişkin öneriye de rastlanmaktadır. Ahmed Zeki'nin o günün şartlarında gerçekten çok kapsamlı olarak hazırlamış olduğu bu önergede, İstanbul kütüphanelerinin koleksiyon ve hizmetlerinin geliştirilmesi için yapılan birçok öneriden birisi de, Kütüphane-i Umum-i Osmani'nin derleme nüshaları alarak koleksiyonunun geliştirilmesidir.

"Dersaadet-i Umumi Kütüphanelerinin Tanzim ve Tensikine Dair Sadr-ı Azam Hilmi Paşa Hazretlerine Takdim Olunan Takrir" adını taşıyan bu önerge 13 bölüm ve 96 maddeden oluşmaktadır. Birinci bölümde, "Huzur-u Sami-i Cenab-ı Sadaretpenahiye" başlığı altında bu önergenin hazırlanma nedeni açıklandıktan sonra, diğer bölümlerde İstanbul'daki kütüphane ve kitapların durumu ve bunların düzenlenmesine ilişkin görüşler belirtilmiştir. "Kütüphane-i Osmani'nin Tevessu ve Tekmili Hakkındadır" başlığını taşıyan 12. bölümdeki 87. madde ise derleme ile ilgilidir. Bu maddede:

87- Memalik-i Osmani'nin her tarafından hükümetin ruhsat-ı resmiyesiyle tab olunacak her kitabdan beş nüshanın Kütüphane-i Osmaniye gönderilmesi tab ruhsatnamesinde şart kılınmalıdır. Gazete ve sair resâil-i mevkute (*diğer süreli yayınlar*) ile hükumete

ait matbuat hakkında dahi bu usûl tatbik olunmalıdır (Dersaadet-i... 1909:19).

denilerek, basımevlerinin kitap ve süreli yayın basması için gerekli izini alabilmesinde, bastığı her eserden beş nüshasını ulusal kütüphaneye vermesinin yasal bir şart olması gerektiği önerilmektedir. Nüsha sayısının fazla olması ise kültürel, denetim ve telif hakkı amaçlı derlemenin hepsinin bu nüshalarla gerçekleştirilmek istenmesindendir. Bu önergede ayrıca resmi yayınların da derleme kapsamında tutulması belirtilmektedir. Bu yayınların denetim amaçlı olarak istenmesi söz konusu olmadığından, alınacak beş nüsha derlemenin öncelikle kültürel amaçlı kullanım için istendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

1909 yılında zamanın sadrazamına sunulan bu önerge de, kültürel amaçlı derlemenin uygulanmaya başlamasını sağlayamamıştır. Derleme ile ilgili bu çok ciddi girişimin de sonuçsuz kaldığını ise, bu rapordan bir sene sonra, "Sırat-ı Müstakim" gazetesinde çıkan bir teklifden anlamaktayız. "Kütüphanelerimiz" başlığını taşıyan bu yazı 29 Zilkade 1328 (1910)'te kaleme alınmıştır. Yabancı ülkelerdeki ulusal kütüphaneler ve dermesinin övülmesi ile başlayan yazıda, bu kütüphanelerde yeni yayınların nasıl elde edildiği ise şu cümlelerle anlatılmaya çalışılmıştır:

Bu kütüphaneler eski kitapları pek çok masraflara katlanarak iştirâ ederler(*satın alırlar*),ama memlekette münteşir(*yayınlanmış*) yeni kitapları edinmek için hemen hiç masrafsız, iyi bir usul tutarlar. Memlekette kitap, risale, gazete, beyanname, ilanname... ilh. basan matbaacı basdığı şeyin iki veya üç nüshasını devlet kütüphanesine göndermeye kanunen borçludur. Bu kanun ile tâbi'a düşen vergi gayet cüzi olduğu halde kütübhaneye-i devlet, memlekette münteşir bilcümle âsâra malik olur. ... Garbde müttehaz usulün suhulet ve muhassenatını tanıdığım kütübhaneye müfettişlerinden bir zata bir buçuk sene evvel arz etmiştim de, "Aman ne iyi ne kolay, hemen biz de öyle bir usul koyalım" demişti. Bir buçuk sene geçti. Fakat hemen konacak usul ve kaidenin galiba vakt-i mernunu(*beklenen zamanı*) daha yetişmedi. Acaba bizde bir işin yapılması için mutlaka kolay olmaması karışık ve müşkil olması mı lâzımdır?..(Kütüphanelerimiz 1910:217-8)

Derlemenin önemine işaret edilen bu satırlarda, ülkemizde uygulanmayan bu yöntemin bir an önce gerçekleştirilmesi, biraz da alaylı olarak gündeme getirilmektedir. 1910 yılında yazılmış olan bu satırlar, ulusal kütüphanede kullanıcıların hizmetine sunulmak üzere derleme kopyası alımının o yıllarda da olmadığını ortaya koymaktadır. Böylece, Osmanlı'nın hiçbir döneminde tam anlamı ile kültürel amaçlı olarak niteleyebileceğimiz bir derleme çalışmasının yapıldığını söylemek mümkün değildir. Yapılan girişimlerin sonuçsuz kalmasını ise ancak, bu işin öneminin yeterince kavranamamış olması ile açıklayabiliriz. Siyasi denetim amaçlı alınan kopyalar da, sonralarda ulusal kütüphaneye ulaştırılmadığı için, bu dönemde ortaya konulan düşünce ürünlerinin çoğunun yok olup gitmesine neden olmuştur. Nitekim, günümüzde Osmanlı tarihi araştırmacılarının kaynak olarak yabancı eserleri yoğun olarak kullanmasının nedeni bu umursamazlık olsa gerektir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da bir süre uygulamaya geçirilemeyen bu yöntem, 1934 yılında çıkarılan bir Kanun ile ancak gerçek kimliğine kavuşabilmiştir.

III.4. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA DERLEME ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Batı ülkelerinde kökü 16. yüzyıla kadar uzanan derleme uygulamaları Osmanlı İmparatorluğu'nda; ne yazık ki, 19. yüzyıl ortalarına kadar gündeme bile gelmemiştir. Şüphesiz bunda, Batı toplumunun 15. yüzyılda tanışmış olduğu matbaanın, Osmanlı'ya ancak 18. yüzyılda girmesi ile açıktan bir ilişki vardır. Bu buluş düşünce ürünü eserlerin kısa zamanda çok sayıda üretilerek, toplumun her kesimine ulaşmasını sağlamıştır. Dolayısı ile hükümet, en alt tabakalara kadar ulaşan bu eserleri çeşitli amaçlar için elde etme gereksinimi duymuştur. Siyasi, kültürel ve telif haklarının korunmasına yönelik bu amaçlar, Batı toplumunda 16. yüzyıldan beri kesintisiz uygulanmıştır. Bunun yanında Osmanlı'da 18. yüzyıla kadar sınırlı sayıda üretilen eserlerin bu amaçlar için alınmasına gereksinim duyulmamıştır. Çünkü, bu

eserler toplumun belli bir kesimi arasında dolaşıp durmuş, alt tabakalar bu düşüncelerden haberdar olamamıştır.

18. yüzyılda başlayan yenileşme hareketine paralel olarak, 1728 yılında Osmanlı'da ilk matbaa kurulmuştur. Başlangıçta sınırlı konu ve sayıda eser basılan matbaanın ülke çapında yayılması ile, düşünce ürünü eserlerin sayısı artarken, aynı zamanda fiyatı düşmüş ve toplumun her kesimi tarafından elde edilmeye başlanmıştır. Özellikle, basım ve yayın işinin devlet tekelinden kurtulmaya başladığı 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, matbaa ve basılan kitapların türü ve sayılarında önemli artışlar olmuştur. Sonuçta devlet bu yayınları kontrol altında tutmak için oluşturduğu kurum ve çıkardığı yasal düzenlemeler aracılığı ile çeşitli yaptırımlar uygulamaya başlamıştır.

1840'lardan itibaren çıkarılmaya başlanan bu yasal düzenlemeler, yerli yayınların bu tarihte devlet tekelinde bulunması nedeni ile, yalnızca yabancıların kitap ve gazete basımını düzenlemeye yönelik olmuştur. Yabancıların bastıkları her eserden bir kopyasının devlet tarafından incelenmek üzere alınması şeklinde görülen derleme uygulamasından sorumlu devlet organı Hariciye Nezareti olmuştur.

Yerli basım ve yayıncılık çalışmalarını düzenleyen ilk yasal düzenleme ise, 1857 yılında çıkarılan bir nizamname olmuştur. Bu yasada yer alan; "yayınlanan eserin dine ve devlete zararlı olmadığına anlaşılmaması için, bir kopyasının devlet tarafından ücretsiz olarak alınması" düşüncesi, daha sonraki düzenlemelerin de ortak noktasını oluşturmaktadır. Batılı toplumların derleme uygulamalarında da rastlanan, siyasi denetim amaçlı bu uygulama aynı zamanda Osmanlı'da derleme çalışmalarının da başlangıcı olmuştur. Bu çalışmalardan sorumlu devlet organı ise Maarif Nezareti'dir.

1870'lerden sonra derleme kopyalarının siyasi denetimin yanı sıra, telif haklarının korunmasına yönelik, ikinci bir işlevi gerçekleştirmek amacıyla alındığı görülmektedir. Yine bu yıllar, derlemenin kültürel boyutunun da dile getirilmeye

başladığı yıllar olmuştur. Bu girişimler ulusal bir kütüphanenin kurulması, ülkede yayınlanan her eserin bu kütüphanede bulunması ve okuyucuların hizmetine sunulması amacını taşımaktadır. Nitekim bu girişimlerin sonucunda, 1882 yılında "Kütüphane-i Umumi-i Osmani" kurulmuştur. Ancak, ulusal kütüphanenin kurulması, kültürel amaçlı derlemenin yapılması için yeterli olmamış, bu tarihten sonra da bu düşünce sık sık gündeme getirilmeye devam etmiştir.

1895 yılında çıkarılan matbaa açma ve kitap basımına ilişkin bir yasal düzenlemede, saray kütüphanesine konulmak üzere derleme kopyası istenmiştir. Kütüphanelerin ilk kez telaffuz edildiği bu düzenleme, yaklaşık onbeş yıl yürürlükte kalmıştır. Bu düzenlemenin hükümlerini geçersiz sayan 1909 yılı yasasında ise, böyle bir açıklamaya rastlanmamaktadır. Böylece, devlet tarafından alınan kopyaların bir kütüphanede kullanıcıların hizmetine sunulması da kısa süreli olarak uygulanan bir yöntem olarak kalmıştır. Kaldı ki, isteyen herkesin saray kütüphanesinden yararlanabileceği olası olmadığı düşünüldüğünde, bu uygulamanın kültürel açıdan çok fazla yararlı olduğu da söylenemez. Kısa süreli bu yöntemin açıklaması ise; o zamanlarda ulusal kütüphane dermesinin geliştirilmesi için devlete yük getirmeden uygulanacak derleme düşüncesinin, üst yönetim tarafından göze hitap edecek ihtişamlı bir saray kütüphanesi oluşturulması için bir fırsat olarak anlaşılmıştır. Kısa süreli olmasının nedeni de bu mantık yanlılığı ile açıklanabilir. Bununla birlikte hiç olmamasına kıyas ile, bu dönemin derleme açısından önemli bir gelişme olduğunu söylemek mümkündür.

Osmanlı İmparatorluğu'nda derleme işleri ile ilgili üzerinde durulması gereken bir nokta da, derleme kopyalarını vermeyenlere uygulanacak cezalar ile ilgilidir. Çoğunlukla para cezası, ancak tekrarında basım ve yayıncılıktan men etmeye kadar varan çeşitli cezaların bulunduğu bütün yasal düzenlemelerde rastlanmaktadır. Para cezaları yarım Osmanlı altınından on beş Osmanlı altınına kadar çeşitlilik göstermektedir. Gazete ve kitap fiyatlarının kuruş ile satıldığı bu devirde, cezanın hiç de küçümsenemeyecek bir miktar olduğu görülecektir.

Sonuç olarak; Osmanlı İmparatorluğu'nda 1850'lerden itibaren, çoğunlukla siyasi denetim ve telif haklarının korunması amaçlı olarak, devletin yayınlanan her eserden bir veya birkaç derleme kopyası aldığı görülmektedir. Derleme kopyalarının alımından sorumlu devlet organı Maarif Nezareti iken, vermeyenlerden alınan ceza 0.5-15 altın arasındadır. Alınan bu kopyaların kültürel amaçlı kullanımı, yapılan tüm girişimlere rağmen gerçekleşmemiştir. Bu yüzden başlangıçta söylenen farklı görüşlerin, gerekçeleri ile birlikte doğru olduğu ortaya çıkmaktadır.

IV. BÖLÜM

BASMA YAZI VE RESİMLERİ DERLEME KANUNU VE SONRASINDA ÜLKEMİZDE DERLEME

IV.1. KANUNUN ÇIKIŞI

Önceki bölümde üzerinde durulduğu gibi, ülkemizde 1870'lerden itibaren kültürel amaçlı derlemenin oluşumu için yapılan girişimlerden sonuç alınamamıştır. Ülkemiz kültür ürünlerinin bugün ve gelecek nesillerin yararına sunulması ve bibliyografik hizmetlerin gerçekleştirilmesi için son derece önemli olan bu konu Cumhuriyet sonrasında da gündeme getirilmiştir.

Cumhuriyet döneminde ilk girişim, 1926 yılında Paris'teki Amerikan Kütüphanecilik Okulu (Ecole de Bibliothécaires sous les Auspices de l'Association Bibliothécaires Américains)'nu bitiren, meslek eğitimi görmüş ilk Türk kütüphanecisi Fehmi Edhem Karatay tarafından gerçekleştirilmiştir. Karatay yurda döndükten sonra, 1925 yılında Fransa'da yürürlüğe giren derleme yasasını dilimize çevirip Maarif Vekaleti Hamdullah Suphi Tanrıöver'in de uygun görmesi ile "matbuat derleme işi"ni gündeme getirmiştir. Kanun tasarısı çeşitli aşamalardan geçerek T.B.M.M. encümenlerine kadar da gelmiştir. Ancak, bütçe encümeni bir milletvekilinin "halk vergilerden zaten şikayetçi iken, yeni bir vergi ihdasının uygun olmadığını" ileri sürmesi ile bir kargaşa yaşanmıştır. Hars müdürünün başka ülkelerden örnekler getirerek ikna etme çabaları da sonuçsuz kalmıştır. Bu arada Maarif Vekili değişmiş, Necati Bey olmuştur. Bütün ününe rağmen Necati Bey de bu tasarıyı

yasalaştıramamış, böylece birçok yasa tasarısı arasında "Matbuat Derleme Kanunu" tasarısı da geri alınarak, derleme işinin gerçekleşmesi de uzun yıllar unutulmuştur (Acaroğlu 1966:254).

Bu arada 1840'lı yıllardan itibaren uygulanan bir yöntemin devamı olarak, 1931 tarihli "Matbuat Kanunu"na Türkiye'de çıkan her türlü eserden iki nüshanın Devlet tarafından alınması ile ilgili bir madde konmuştur. Bu madde şöyledir:

Sekizinci madde- Matbaacılar bastıkları her türlü matbualardan ikişer tanesini günü gününe bulunduğu yerin en büyük mülkiye memuru ile cümhuriyet müddei umumisine vermeğe mecburdurlar. Verilmeyen her nüsha için beş lira hafif para cezası hükmolunur. Tekerrüründe bu ceza verilmeyen her nüsha için on liradan yirmi liraya kadar artırılır.

Bu hükümlerden gazete ve mecmualar ve yukarıdaki maddenin dördüncü fıkrasında yazılı matbualar müstesnadır¹ (Matbuat Kanunu 1931:366).

Gazete ve dergiler ise aynı kanunun 20. maddesi gereğince derlenmektedir. Bu madde de şöyledir:

Yirminci madde- Gazete veya mecmuaların her nüshasından ikişer tanesi günü gününe ve tevzii takip eden mesai saatinde gazete veya mecmuaların çıktığı yerin en büyük mülkiye memuru ile cümhuriyet müddei umumisine verilir. Verilmeyen her nüsha için beş lira ve tekerrürü halinde her nüsha için on liradan aşağı olmamak üzere yirmibeş liraya kadar ağır para cezası hükmolunur (Matbuat Kanunu 1931:368).

Basın ve yayının denetlenmesi geleneğini devam ettiren bu maddeler, denetim amaçlı derlemenin de devamı niteliğindedir.

1926 yılındaki girişimin sonuçsuz kalmasından sonra, 1934 yılında konu tekrar gündeme gelmiştir. Atatürk'ün bir hatırası sonucunda, bizzat kendisinin emri

¹ İlgili fıkra şöyledir: "Bu maddedeki hükümlerin resmi daire, meslek veya ticaret işlerine veya aile, siyaset ve cemiyet hayatının işlerine yarıyan ilân, tarife, ticari sirküler ve saire gibi matbualara ve neşreden zatın doğru adı bulunmak şartile intihap beyannamelere şümulu yoktur (Matbuat Kanunu 1931:366).

ile yasanın çıkartılmasını istemesini, Selim Nüzhet Gerçek'ten dinleyen Gökman (1952:112-3) şöyle anlatmaktadır:

Çankaya'da memleket davalarının ele alındığı bir toplantıda Atatürk'e Kolağası bulunduğu sırada, 1325 [1909] tarihinde Selanik'te bir kalem tecrübesi olarak yazıp, şahsen bastırılmış olduğu (Cumalı Ordugâhı) adlı kitabı, zarif bir cilt içinde takdim ediliyor. Atatürk, ziyadesiyle mütehassis oluyor. Büyük işleri arasında belki de bu kitabın neşrini bile unutmuş. Etrafındakilerle konuşmayı kesiyor. Kitabın müellifi değilmiş gibi, küçük risaleyi okumaya başlıyor. Şimdi o, en az çeyrek asır gerilere gitmiştir. Okumasını bitirince, o devre ait hâtıralarını anlatıyor: Mevzu, kitap ve kütüphaneciliğe geçiyor. Yanında bulunanlardan, yeni neşriyatın takip edilip edilmediğini ve bunların tam olarak kütüphanelerimizde bulunup bulunmadığını öğrenmek istiyor. Tabii, buna verilen cevap tatmin edici olmuyor. Yabancı memleketlerde bu hususta neler yapıldığını soruyor. Kendisine, Fransız dilinde "Dépot Légal" denilen devlet nüshasından bahsediliyor. Muhtelif memleketlerde, tâbilerden kanuni olarak 15-20 nüshaya kadar kitap alınmakta olduğu izah ediliyor. Atatürk, böyle bir kanunun memleketimizde tatbiki hususunda geç kalınmış olduğunu kaydederek, bu kanunun hemen hazırlanmasını ve müstaceliyetle Meclisten geçirilmesini emrediyor.

Ülkemizin bilim ve kültür hayatı için bir dönüm noktası olan bu kararın, hayata geçirilmesi çalışmalarına hemen başlanmıştır. Atatürk'ün huzurunda konuşulanlar, 18.3.1934 tarih ve 6/637 sayılı Başvekalet tezkeresi ve buna bağlı esbabı mucibe lâyihası olarak kağıda dökülmüştür. Tasarı, Maarif Vekili Hikmet Bayur, Maarif Müsteşarı İhsan Sungu, Matbuat Umum Müdürü Vedat Nedim Tör, Meclis Maarif Encümeni Reisi Nafi Atuf Kansu, Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürü Faik Reşit Unat'ın bulunduğu dönemde hazırlanmıştır (Gökman 1952:113).

"Matbuları toplama hakkında 1/903 numaralı kanun lâyihası ve Maarif, Dahiliye, Adliye ve Bütçe encümenleri mazbataları" adı altında Maarif Vekilliğince hazırlanıp Meclis Başkanlığı'na sunulan raporda konunun önemi şöyle açıklanmıştır:

Memlekette çıkan bütün neşriyatın toplu olarak muayyen yerlerde bulunması ve bunların muntazaman fihristlerinin tanzim ve neşri Türkiye maarifinin ehemmiyetli ihtiyaçlarındandır. Bu ihtiyacı aynı suretle hisseden muhtelif memleketler Dépôt Légal kanunlarıyla memleketleri dahilinde intişar eden bütün eserlerin muayyen bir miktarını neşrini müteakip tâbilerden almak suretile toplamakta ve bu suretle milli kütüphanelerin bütün memleket neşriyatı ile muntazaman beslenmesini temin etmekte ve neşrettikleri umumi ve tasnifli fihristlerle memleketlerindeki neşriyat hayatından bütün cihanı haberdar etmektedirler. Memleketimizde bugüne kadar tatbik edilmemiş bu esasın bir an evvel kabulü zaruri bulunmaktadır. Bu suretle memleketimizde yapılan bütün neşriyatın muayyen ve mesul bir teşkilat tarafından muntazam bir surette takip ve tasnif edilerek muhafazası kabil olacaktır. Bunun temini için merbut kanun lâiyhası teklif edilmiştir (Matbuaları Toplama... 1934).

Tasarının gerekçesinde derlemenin ülkemizin ilim ve kültür hayatı açısından ne kadar önemli olduğu açıkça belirtilmiştir. Gerekçenin devamında yapılacak olan derlemenin bir yıl başından başlaması gerekliliği anlatılmış, başlangıcın 1934 yılı olması önerilmiştir (Matbuaları Toplama... 1934:1).

Tasarı 10.5.1934 tarihinde Dahiliye Encümeni'nden, 20.5.1934 tarihinde Adliye Encümeni'nden ve 30.5.1934 tarihinde de Maarif Encümeni'nden geçmiştir. Toplam on yedi maddeden oluşan tasarının maddeleri hükümetin teklifi ve ilgili encümenlerin tadili ile şu şekildedir:

Birinci madde, derleme kopyalarının toplanmasına hangi tarihten başlanacağı ve kaç nüsha alınacağını belirtmektedir. Hükümetin derlemenin 1934 yılı başından itibaren başlatılması teklifine Maarif Encümeni aynen katılırken, yedi nüsha derleme alınması teklifini dört nüsha olarak önermiştir. Dahiliye Encümeni ise, yasanın neşrinden itibaren başlatılması ve dört nüsha verilmesini teklif ederken, Adliye ve Bütçe Encümenleri beş nüsha yapılması şeklinde bir değişiklik yapmışlardır.

İkinci maddede, verilmesi gereken yayınların neler olduğu açıklanmıştır. Bu maddeye Dahiliye Encümeni "sanat kıymetini haiz afişler, prospektüsler" diye bir ibare eklemiş, Adliye ve Bütçe Encümenleri de bunu desteklemiştir.

Üçüncü madde teslim süresi ile ilgilidir. Hükümet'in ve Maarif Encümeni'nin basılır basılmaz teslim edilmesi biçimindeki metnine karşılık, Dahiliye Encümeni "azami on beş gün" olması değişikliğini yapmış, Adliye ve Bütçe Encümenleri de bu değişikliği kabul etmiştir.

Dördüncü madde hükümet tarafından gizlilik taşıyan yayınların kapsam dışı tutulması ile ilgilidir. Bu maddeye de Dahiliye Encümeni tarafından "Tahviller, çekler ve pullarla kıymetli kağıtlar iptal olunarak alâkadar vekâlet daire ve müesseseler tarafından Maarif Vekâletine tevdi olunur" şeklinde bir ibare eklenmiş, Adliye ve Bütçe Encümenlerince de kabul edilmiştir.

Beşinci maddede kanun kapsamı dışında tutulan yayınlar açıklanmış, tüm encümenlerce de kabul görmüştür.

Altıncı madde, değiştirilerek veya aynen tekrar basılan eserlerin de kanun kapsamında olduğu ile ilgilidir. Hükümetin teklifi aynen benimsenmiştir.

Yedinci maddede, devlete verilen nüsha ile satışa çıkarılan nüshanın aynı olması gerektiği belirtilmiş, hükümetin teklifi Maarif ve Dahiliye Encümenince benimsenirken, diğer Encümenler bu madde ile ilgili görüş belirtmemiştir.

Sekizinci madde, yabancı ülkelerde basılıp da Türkiye'de satışa sunulan eserlerin de kanun kapsamında tutulmasını emretmektedir. Bu madde de hükümetin teklifine, Maarif Encümeni tarafından "Ancak bu türlü eserleri üçüncü maddeye göre Hükümete vermekle bu eserlerin Türkiyedeki nâşirleri mükelleftir" ibaresi eklenmiş ve diğer encümenlerce de uygun görülmüştür.

Dokuzuncu maddede, alınacak kopyaların hangi kütüphanelere verileceği belirtilmiştir. Birinci maddede nüshayı dört olarak teklif eden Maarif ve Dahiliye Encümenleri bunların dağıtımını; "1 nüsha Ankara umumi kütüphanesine, 2 nüsha Milli kütüphaneye ve 1 nüsha İstanbul Üniversitesi kütüphanesine" verilmesi biçiminde teklif etmiştir. Beş nüsha derleme yapılmasını teklif eden Adliye ve Bütçe Encümenleri' nin sekizinci madde olarak önerdikleri dağıtımı ise şöyledir: "iki nüsha Milli kütüphaneye, bir nüsha Ankara umumi kütüphanesine, bir nüsha İstanbul Üniversitesi kütüphanesine ve bir nüsha da İstanbul umumi kütüphanesine."

Onuncu madde, toplama yetki ve denetiminin Maarif Vekaleti'nin sorumluluğunda olduğunu bildirmektedir. Maarif ve Dahiliye Encümenlerince aynen benimsenen madde ile ilgili Adliye ve Bütçe Encümenleri görüş belirtmemiştir.

On birinci maddede, hükümet nüshalarını belirlenen sürede vermeyenlere uygulanacak cezanın elli lira olacağı belirtilirken, Maarif Encümeni bu öneriyi aynen kabul etmiştir. Dahiliye Encümeni ise, "beş liradan elli liraya kadar" bir ceza önermiştir. Bu madde ile ilgili onuncu maddelerinde görüş belirten Adliye ve Bütçe Encümenleri "elli liradan aşağı olmamak üzere hafif para cezasile cezalandırılması" önerisini getirmiştir.

On ikinci maddede, forma forma, cüz cüz veya cilt cilt çıkan eserlerin her birinin satışa çıktıkça verileceği açıklanmış, Maarif ve Dahiliye Encümenince de aynen kabul edilmiştir. Adliye ve Bütçe Encümenleri bu madde ile ilgili görüş belirtmemişlerdir.

On üçüncü maddede, üç sene içinde alınmayan nüshaların zaman aşımından yasaya tabi olmayacağını, ancak alınamamasında görevli memurun ihmalinin tespit edilmesi durumunda, yedi nüsha olarak memurdan tazmin edileceği belirtilmiştir. Maarif ve Dahiliye Encümeni bu tazminatın dört nüsha üzerinden yapılmasını

önermişlerdir. Adliye ve Bütçe Encümenleri bu madde ile ilgili görüş belirtmemişlerdir.

Türkiye'de kazı yapıp, dışarıda bununla ilgili yayın yapan kişilerin bu yayınlarının da altı nüsha derleme kopyası vermekle yükümlü olduğunun belirtildiği on dördüncü maddede, ayrıca bu altı nüshanın hangi kütüphanelere dağıtılacağı da açıklanmıştır. Maarif ve Dahiliye Encümeni hükümetin önerisini aynen kabul ederken, Adliye ve Bütçe Encümenleri hükümetin teklif ettiği bir nüshanın T.B.M.M. kütüphanesine verilmesi yerine, iki nüshanın Milli Kütüphane'de derlenmesini önermişlerdir.¹

On beşinci madde, yasak yayınlara ilişkin açıklamayı içermektedir. Bu eserlerin de yedi nüsha olarak derlenmesini öneren hükümetin görüşü Maarif Encümenince aynen kabul görürken, Dahiliye Encümenince dört, Adliye ve Bütçe Encümenlerince beş nüsha alınması önerilmiştir.²

On altı ve on yedinci maddelerde ise, derleme işinin yerine getirilmesinden sorumlu olacak birim ve kadroları belirtilmiştir. Hükümetin önerisi Maarif ve Dahiliye Encümenlerince aynen benimsenirken, Adliye ve Bütçe Encümenlerinden herhangi bir öneri gelmemiştir.

On sekizinci madde yasanın yayınlanmasından itibaren yürürlük kazanacağını, on dokuzuncu madde ise yasanın yürütülmesinden İcra Vekilleri Heyeti'nin sorumlu olduğunu belirtmektedir. Her iki maddede de hükümetin önerisi tüm Encümenlerce aynen benimsenmiştir (Matbuaları Toplama... 1934:10-19).

Matbuaları Toplama hakkında Kanun Tasarısı Maarif, Dahiliye, Adliye ve Bütçe Encümenlerince, gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra, hükümet ve ilgili

¹ Adliye ve Bütçe Encümenleri bu öneriyi 11. maddede yapmışlardır.

² Adliye ve Bütçe Encümenleri bu öneriyi 12. maddede yapmışlardır.

encümenlerin gerekçeli açıklamaları ile birlikte 4 Haziran 1934 tarihinde T.B.M.M.'nin görüşlerine sunulmuştur (Matbuaları Toplama... 1934:1-6).

Maddelerin Meclis'te görüşülmesine geçildikten sonra, birinci madde aynen kabul edilmiş, ancak ikinci maddeye Manisa vekili Refik Şevket Bey tarafından bazı anlaşılmayan sözcüklerin yer aldığı ve "sanat kıymetini haiz afişler" ibaresinin net olmadığı gerekçesi ile itiraz edilmiş, bazı vekiller de buna katılmışlardır (Matbuaları... Mazbataları 1934:143-5). Bunun üzerine ikinci madde Maarif Encümeninde yeniden ele alınarak çeşitli düzeltmeler yapılmıştır. Maddede geçen gravür yerine oyma baskı, afiş yerine duvar ilanı, agende yerine yılaç, kareografi yerine dans notaları, prospektüs yerine de klavuzlar sözcüklerinin kullanılması kararlaştırılmıştır. Madde bu biçimi ile ilk görüşmeden bir hafta sonra, 11.6.1934'te kabul edilmiştir. (Matbuaları... Mazbataları 1934:127:8).

4.6.1934 tarihinde yapılan ilk görüşmede, ikinci madde hariç tüm maddeler görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Gerekli değişikliğin yapıldığı ikinci maddenin de 11.6.1934 tarihinde görüşülüp kabul edilmesinden sonra, 16.6.1934 tarihinde yasanın ikinci görüşmesine başlanmıştır. Bu görüşmenin sekizinci maddesinde yer alan, derlenecek eserlerin verilmesi gereken kütüphaneler konusunda, Manisa vekili Refik Şevket Bey, İzmir'in kütüphaneler ve kitap sayısı bakımından çok zengin bir yer olduğunu, İzmir Kütüphanesi'ne de Ankara Umumi Kütüphanesi gibi bir tane derleme nüshası gönderilmesini istemiştir. Bunun üzerine madde gerekli değişikliğin yapılması için Maarif Encümenine gönderilmiştir. İkinci görüşmede, bu madde ve son iki madde dışında tüm maddelerin görüşmesi tamamlanıp, oylanarak kabul edilmiştir (Matbuaları... Mazbataları 1934:187-90).

Sekizinci maddede ise, Maarif Encümenince Milli Kütüphane'ye verilecek iki nüshadan birinin İzmir Umumi Kütüphanesi'ne verilmesi biçiminde bir değişiklik yapılmış, bu biçimiyle de oylamaya sunularak kabul edilmiştir. Son şeklini alan tasarı, 21.6.1934 tarihinde görüşmeleri tamamlanarak T.B.M.M.'de kabul edilmiş

(Matbuaları... Mazbataları 1934:260), 2.7.1934 tarih, 2741 sayılı Resmi Gazete'de, 2527 numaralı kanun olarak "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu" adı ile yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Basma... Kanunu 1934:4076-7).

Yabancı ülkelerde başlangıcı 16. yüzyıla kadar inen derleme kurumunun, ülkemizde amaç ve kurumları ile birlikte gerçek anlamda oluşumunu sağlayan bu yasa, Türk kültür yaşamı açısından son derece önemli bir gelişmedir. 1925 tarihli Fransız eski "Dépot Légal" Kanununun hemen aynıyle çevirisinden oluşan (Acaroğlu 1966:254) yasa, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ülkenin kültür ve düşünce birikiminin anlatımı olan eserlerin elde edilip korunarak, bugün ve gelecekte kullanımına olanak sağlamasının yanında, telif hakkının korunması ve bibliyografyaların yayınlanması gibi o güne kadar ihmal edilmiş kültür hizmetlerinin de gerçekleşmesine önderlik etmiştir. Yasa, ilk çıkışını izleyen yıllarda oldukça güncel bir nitelik taşımaktadır. Ancak gerek derleme işlerini uygulamakla sorumlu kurumların gerektiği gibi oluşturulamaması ve gerek günün koşullarına uygun biçimde yenilenememiş olması, ne yazık ki günümüzde yasayı eksiği fazlasından çok olan bir uygulama biçimine getirmiştir. Osmanlı'da yasanın çıkması için yapılan girişimler, Türkiye Cumhuriyeti yıllarında yasanın değiştirilmesi biçiminde devam etmiş, ama bu girişimlerden bir sonuç alınamamıştır. Yasanın içerdiği hükümler ve uygulanış biçiminin açıklanması, günümüz koşullarında aksaklıklarının neler olacağının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

IV.2. BASMA YAZI VE RESİMLERİ DERLEME KANUNU VE İÇERDİĞİ HÜKÜMLER

21 Haziran 1934 tarihinde T.B.M.M.'de kabul edilip, 2 Temmuz 1934 tarih ve 2741 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 2527 Kanun numaralı "BYRDK", toplam 16 maddeden oluşmaktadır. Kanunun getirdiği hükümler şöyledir:

Madde 1- Türkiye'de her türlü baskı usullerile basılıp neşredilen ikinci maddede yazılı basma yazı ve resimleri basanlar bunların beş nüshasını Maarif Vekaleti'nin emrine vermeye mecburdurlar.

Birinci maddede ülkede basılan her türlü eserin beş nüsha olarak derleneceği belirtilmiş, derleme nüshalarını vermeden sorumlu kişilerin basanlar (matbaalar), sorumlu devlet organın da Maarif Vekaleti olduğu açıklanmıştır.

Yasanın ikinci maddesinde, birinci maddeye göre verilmesi zorunlu olan eserlerin ne olduğu açıklanmıştır:

Madde 2- Birinci maddeye göre verilmesi mecburi olan basma yazı ve resimler şunlardır:

Gazeteler, ajans tebliğleri, mecmualar, kitaplar, risaleler, tahsil tezleri, haritalar, atlaslar, tablolar, oyma baskılar (Gravür), her çeşit resimler, sanat kıymetini haiz duvar ilanları, kılavuzlar, planlar, krokiler, destan ve şarkı mecmuaları, musiki notaları, dans notaları ve tiyatro piyesleri, cemiyet ve şirketlerce neşredilen raporlar, her çeşit katoloğlar, takvimler, yıllıklar, yılaçlar ve muhtıralar.

Memleketin kültürel hayatile alâkası olduğu Maarif Vekâletince tespit ve ilan olunan eserler de bu mecburiyete tâbi tutulabilir.

Maddenin sonunda yer alan "memleketin kültürel hayatile..." açıklaması, basma eserlerin yanında kültür hayatımızı ilgilendiren ürünlerin de gerekli görüldüğü durumlarda derleme kapsamına alınabileceğini belirterek, yasanın esneklik kazanmasını sağlamıştır. Ancak bu tür uygulamanın gerçekleştirilmesi bugüne kadar mümkün olmamıştır.

Üçüncü madde süre ve teslim işlemlerini hükme bağlamaktadır:

Madde 3- Yukarıdaki maddede yazılı eserler azami on beş gün içinde Maarif Vekâletinin bu işle âlakalı teşkilâtına gönderilmek üzere makbuz mukabilinde mahalli maarif idarelerine verilecektir.

Yasanın dördüncü maddesinde, hükümetçe yasak sayılan yayınlar dışında basımevlerinin basmış olduğu tüm yazı ve resimlerin de yasa kapsamında olduğu

belirtirirken, beşinci maddede yasa kapsamının dışında tutulan basma yazı ve resimlerin neler olduğu açıklanmıştır:

Madde 4-Hükümetçe mahrem tutulan neşriyat müstesna olmak üzere resmi matbaalar veya resmi müesseseler tarafından çıkarılan basma yazı ve resimler de bu kanun hükmüne tâbidir.

Tahviller, çekler ve pullarla kıymetli kağıtlar üzerlerine iptal edildiği işaret edilerek ait olduğu vekâlet, daire ve müesseseler tarafından üçüncü maddede yazılı teşkilata verilir.

Madde 5- Birinci maddede yazılı mecburiyetten aşağıda gösterilen basma yazı ve resimler müstesnadır:

- a)Resmi dairelerin cetvelleri, defterleri, makbuzları, formülleri, başlıklı kağıt ve zarfları gibi her türlü hizmet evrakı;
- b)Ticarethanelerin, şirketlerin ve fabrikaların tarife, etiket, fatura, defter, ilan gibi basma yazı ve resimleri;
- c)Dava tezkereleri, kartvizitler, adres ve ilan kartları, başlıklı kağıt ve zarflar ve lokantaların yemek listeleri gibi şahsi basma yazı ve resimleri ve her nevi biletler.

Altıncı madde, değiştirilerek ya da aynen yeniden basılan eserleri yasa kapsamına alırken, yedinci madde de yabancı ülkelerde basılıp Türkiye'ye ithal edilen eserleri yasa kapsamına almaktadır. Bu tür eserlerin verilmesinden ise yayıncıları sorumlu tutulmuştur.

Madde 6-Tadilen veya aynen tekrar tabolunan, hatta yalnız kabı değişen eserlerin de tekrar verilmesi mecburidir.

Madde 7-Türkiye'de mütemekkin hakiki ve hükmi şahıslar tarafından, Türkiye'de neşredilmek üzere, ecnebi memleketlerde bastırılarak Türkiyeye ithal edilen eserler dahi işbu kanunun hükümlerine tâbidir. Ancak bu türlü eserleri üçüncü maddeye göre hükumete vermekle eserlerin Türkiyedeki nâşirleri mükelleftir.

Sekizinci madde derleme nüshalarının hangi kütüphanelere dağıtılacağını açıklar:

Madde 8-Bu kanuna göre derlenecek eserler aşağıda yazılı yerlere verilir:

- a) Bir nüsha Milli kütüphaneye; (Bu kütüphane teşkil oluncuya kadar derlenen basma yazı ve resimler Maarif Vekilliğinin bu işe memur edilen teşkilâtı tarafından hıfzolunur.

- b) Bir nüsha Ankara Umumi kütüphanesine;
- c) Bir nüsha İstanbul Üniversitesi kütüphanesine;
- d) Bir nüsha İstanbul Umumi kütüphanesine;
- e) Bir nüsha İzmir Umumi kütüphanesine.

Dokuzuncu madde süreli yayınların derlenmesi ile ilgilidir:

Madde 9- Forma forma, cüz, cüz, veya cilt cilt çıkarılan kitap vesair basma yazı ve resimlere ait mecburiyetler de her forma, cüz veya cildin çıkarılan nüshalarının verilmesi suretile ifa olunur.

Onuncu maddede derleme kaçağı cezası hükme bağlanmıştır.

Madde 10- Verilmesi mecburi olan basma yazı ve resimleri müddeti içinde vermeyenler maarif idaresinin müzekkeresi üzerine mahkemece elli liradan aşağı olmamak üzere hafif para cezasile cezalandırılırlar ve vermediği basma yazı ve resimleri aynen vermesine de hükmolunur.

On birinci maddede, Türkiye sınırları içinde kazı yapan araştırmacıların kazı sonuçları ile ilgili kendi ülkelerinde yapmış oldukları yayınların da yasa kapsamında olduğu ve bu yayınlardan alınan altı nüshanın hangi kütüphanelere dağıtılacağı açıklanmıştır:

Madde 11- Usulü dairesinde aldıkları ruhsatnamelerle Türkiyede hafriyat yapan yabancı mütehassıs ve alimler yaptıkları hafriyata ait olarak Türkiye dışında bastırıp neşrettikleri eserlerin altı nüshasını Maarif Vekilliği emrine vermeğe mecburdurlar. Bu gibilere hafriyat için izin verildiği sırada bu madde hükmüne riayet edeceklerine dair kendilerinden yazılı taahhüt alınır.

Bu maddeye göre Maarif Vekilliği emrine verilen nüshalar aşağıda yazılı yerlere dağıtılır:

- a) İki nüsha Milli Kütüphaneye; (bu kütüphane teşkil olununcıya kadar Maarif Vekilliğinin derleme işlerini görecektir teşkilâtı tarafından hıfzolunur.)
- b) Bir nüsha Ankara Umumi kütüphanesine;
- c) Bir nüsha Maarif Vekilliği Müzeler Dairesi kütüphanesine;
- d) Bir nüsha İstanbul Asar-ı Atika Müzeleri kütüphanesine;
- e) Bir nüsha Türk Tarihi Tetkik Heyeti kütüphanesine;

On ikinci madde, hükümet tarafından yasaklanan yayınların derlenmesini ve saklanmasını açıklamaktadır:

Madde 12- Hükmetçe menolunan ve müsadere edilen basma yazı ve resimlerin beş nüshası bu işe memur makamlar tarafından Maarif Vekilliği emrine teslim olunur. Şu kadar ki açıkta tutulması caiz görülmeyen böyle basma yazı ve resimler kilit altında ayrıca muhafaza olunur.

On üç ve on dördüncü maddelerde, derleme işlerini yürütecek kişiler ile ilgili derece, sayı ve maaşın ne olacağı, on beş ve on altıncı maddelerde ise, yasanın yürürlüğe giriş tarihi ve icrasından sorumlu kurum açıklanmıştır.

Madde 13- Bu kanunda gösterilen vazifeleri yapmakla beraber derlenen eserleri teslim almak, tasnif, kayıt ve muhafaza etmek ve her nevi kitabiyat fihristlerini tanzim ve neşretmek işleri ile uğraşmak üzere derece, adet ve maaşları (1) numaralı cetvelde gösterilen memurlar, 2287 numaralı kanunun 23 üncü maddesine bağlı cetvelin (Maarif Daireleri) kısmına ilâve olunmuştur.

Madde 14- 1452 numaralı kanunun 2nci maddesine bağlı cetvelin Maarif Vekâleti kısmında Devlet Matbaası kadrosunda derece, adet ve maaşları (2) numaralı cetvelde gösterilen memuriyetler çıkarılmıştır.

Madde 15- Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 16- Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

(Basma Yazı.... Kanunu 1934:4076).

IV.3. KANUNUN UYGULANMASI VE İLGİLİ KURUMLAR

BYRD Kanunu 2 Temmuz 1934 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlük kazandıktan üç gün sonra Maarif Vekaleti, 5.7.1934 tarih ve 2660/54 numaralı bir genelgeyi tüm valiliklere göndererek, yasanın hangi birimlerce uygulanacağını bildirmiştir. Yasa ile ilgili valiliklere giden ilk genelge olan bu yazıda, derlemenin önemi şöyle vurgulanmıştır:

Türkiye Cumhuriyeti dahilinde intişar eden hususi ve resmi bütün basma eserlerle resimlerin memleketin muayyen kütüphanelerinde toplanarak tarihe maledilmesi ve bütün bu eserlerin bibliyografyalarının muntazam neşrinin temini gibi memleket irfanı ve tarihi için fevkalâde ehemmiyetli bir maksada matuf olan bu kanun hükümlerine göre en ehemmiyetsiz bir eserin veya resmin bile derleme çevresinden dışarı kalmaması Vekâletimizce çok mütezem bulunduğundan bu hususta Maarif idaresine muktazi tebliğatın yapılmasını ve neşrolunan bu gibi eserlerin yukarıda bildirilen yerlere muntazam bir surette tevdi hususunda alâkadar müesseselere de tarafı âlinizden icap eden tebliğatın yapılmasını ve keyfiyetin cevaben Vekâletimize de bildirilmesini rica ederim. Maarif müdürlüklerince derlenen eserlerin ne suretle tesellüm, muhafaza ve sevkolunacağı hakkındaki talimat ayrıca tebliği olunacak ve lâzımgelen makbuz ve evrak gönderilecektir. Efendim (Basma... İşleri Hakkında.. 1935:14).

Genelgede derleme nüshalarını kimin, kaç nüsha ve kime vermesi gerektiği de şöyle açıklanmıştır:

Bu kanun mucibince vilâyetiniz dahilindeki bütün resmi ve hususi matbaalarda basılan ve kanunun ikinci, dördüncü, altıncı ve dokuzuncu maddelerinde nevileri tesbit edilmiş olan bütün basma yazı ve resimlerin beşer nüshasının vekaletimize bağlı derleme idaresine tevdi lâzım geldiğinden bu nevi basma yazı ve resimlerin aşağıda bildirilen yerlere makbuz mukabilinde tevdiinin icap edenlere emir ve tebliğini rica ederim.

- 1-Ankarada neşrolunanlar Vekâletimiz dahilindeki derleme memurluğuna;
- 2-İstanbulda neşrolunanlar İstanbul'da Ebussut Caddesinde 48 No. mektepte müteşekkil Derleme Müdürlüğüne;
- 3-Diğer vilâyetlerde maarif müdürlüklerine ve kazalarda Maarif müdürlüğü namına maarif memurluklarına (Basma... İşleri Hakkında.. 1935:13-4).

5 Temmuz 1934 tarihli bu genelgeden sonra, 16 Temmuz 1934'te BYRDM ve yapması gereken işlemlerin neler olduğunu ayrıntıları ile anlatan bir talimatname yayınlanmıştır. "Basma Yazı ve Resimleri Derleme İşleri Hakkında Talimatname" adını taşıyan bu talimatnamenin maddeleri ise şöyledir:

Madde 1- Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü doğrudan doğruya Maarif Vekâletine bağlıdır. Vekâlette bu teşkilatın muamelâtına ait merci Milli Talim ve Terbiye dairesidir. Muhaberatını, ehemmiyet ve icabına göre, Vekalet makamı ile veya Talim ve Terbiye Dairesi ile yapar. Vekalet maarif müdürleriyle ve derleme işleriyle alâkadar sair makamlar ve teşkilâtlarla da doğrudan doğruya muhabere edebilir (Basma... İşleri Hakkında... 1935:8).

denilerek Müdürlüğün doğrudan Maarif Vekâleti'ne bağlı olduğu, Vekâlet ile bağlantısının da Milli Talim ve Terbiye Dairesi kanalı ile sağlandığı belirtilmiştir. Ayrıca Maarif müdürleri ve derleme işlerinden sorumlu ilgili birimlerin kendi aralarında doğrudan yazışma yapabilecekleri açıklanmıştır.

Talimatnamenin ikinci maddesinde ise Müdürlüğün görevleri açıklanmıştır:

Madde 2- Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğünün vazifeleri şunlardır:

- a) 2527 numaralı kanun mucibince derlenen basma yazı ve resimleri tesellüm ederek alâkadar kütüphanelere dağıtmak.
- b) Derlenen eserlerden Milli Kütüphaneye verilecek nüshaları muvakkaten saklamak.
- c) Derlenen eserlerin 6 ayda bir resmi ve umumi bibliyoğrafyasını bir mecmua halinde neşretmek.
- d) Yeni derlenen eserlerin ve memlekette bugüne kadar çıkmış olan eserlerin türlü bakımdan ayrı ayrı bilgi kollarına ve muhtelif dillere göre bibliyoğrafya fihristlerini tanzim ve neşretmek.
- e) Yabancı memleketlerdeki mümasil teşekküllerle temas ederek memleketimizden istenilen sırf bibliyoğrafya malûmat ve vesikaları toplamak.
- f) Maarif Vekâletince yapılması kendisine havale olunan bu kabilden diğer işleri görmek (Basma... İşleri Hakkında... 935:8-9).

Üçüncü ve dördüncü maddeler BYRDM ve memurluklarının yeri ve yapması gerekli işlemlerin neler olduğu ile ilgilidir:

Madde 3- Basma yazı ve resimleri derleme müdürlüğü ve memurları İstanbulda vazife görür. Yalnız bu kadroya dahil memurlardan biri Vekaletçe Ankarada tavzif olunur. Bu memurun işlerini Vekalet Neşriyat Müdürü murakaba eder.

Madde 4-İstanbulda basma yazı ve resimleri derleme müdürlüğü, Ankarada vekalette çalışan derleme memurluğu diğer vilayetlerde maarif müdürlerinin tavzif edecekleri memurlar, kazalarda maarif memurları 2527 numaralı kanunun ikinci, dördüncü, altıncı, ve dokuzuncu maddesinde nevileri sayılan bütün basma yazı ve resimleri makbuz mukabilinde teslim alırlar. Teslim muamelesi basanlar tarafından ve teslim almağa memur olanın dairesinde ve devlet dairelerinin muayyen çalışma saatleri içinde yapılır (Basma... Talimatname 1935:9).

Müdürlüğün İstanbul'da teslim aldıkları basmalar ile ilgili yapacağı işlemlerin anlatıldığı beşinci madde şöyledir:

Madde 5- Basma yazı ve resimleri derleme müdürlüğü İstanbul'da teslim aldığı basmalar için şu suretle muamele yapar.

- a) Teslim edilen eserlere ait ayrı ve toptan bir makbuz doldurarak basmaları getiren kimseye verir. (*Bkz. Ek-1*)
 - b) Teslim aldığı basmaları nevilerine göre umumi geliş defterlerine kaydeder.
 - c) Gelen basmalar için icap eden bibliyografya fişlerini tanzim eder.
 - d) Teslim edilen basmalardan Milli kütüphaneye ait olan bir nüshasını itina ile muhafaza eder.
 - e) Diğer dört nüshayı birer müfredat listesile birlikte her ayın 10, 20, ve 30 unda ait oldukları kütüphanelere gönderir ve bu müfredat listesinin bir suretini Maarif Vekâletine yollar.
- Gönderme tarihleri tatil günlerine tesadüf ettiği takdirde ertesi günü gönderir (Basma... İşleri Hakkında... 1935:9-10).

Ankara ve İzmir'deki derleme memurlarının teslim aldıkları eserlere yapması gerekli işlemler ise Talimatname'nin altıncı maddesinde anlatılmıştır:

Madde 6- Ankara ve İzmirdeki derleme memurları teslim aldıkları basmalar için şu suretle muamele yaparlar:

- a) Memurlar alacakları basmalar için iki kopya kağıdı kullanmak üzere (Form No. 1) (*Bkz. Ek-2*) işaretli makbuzu doldurarak birinci beyaz nüshasını basmaları getirene verirler. Kitapları da sevk tarihine kadar muhafaza ederler.

b) Ankaradaki derleme memuru toplanmış olan basmalardan birer nüshasını Ankara Umumi kütüphanesine, İzmir derleme memuru da İzmir umumi kütüphanesine verir.

Ankara, İzmir Umumi kütüphane memurları basmaların teslim alındığını dip koçanı sayılan pembe renkli makbuza işaret ederler.

c) Ankara ve İzmir Derleme memurları her hafta teslim aldıkları basmalardan kendilerine kalan diğer dört nüshayı makbuzların sarı renkli ikinci kopyesi ve tahrirat formülü ile birlikte (form No. 2) ve posta ile İstanbulda Derleme Müdürlüğüne gönderirler (Basma... İşleri Hakkında... 1935:10-1)

Talimatnamenin yedi ve sekizinci maddelerinde İstanbul, Ankara ve İzmir dışında kalan il ve ilçelerdeki derleme işlemlerinin kim tarafından ve nasıl yapılacağı belirtilmiştir:

Madde 7- Diğer vilayetlerde Maarif idarelerinde derleme işini görececek memurlar ile matbaa bulunan kazalarda maarif memurları kendilerine teslim edilen basmaları umumi makbuz vererek teslim alırlar ve 15 günde bir birikmiş olan basmaları İstanbulda Derleme müdürlüğüne paket halinde posta ile gönderirler. Alınan basmalara ait sarı renkli makbuzlar, sevk işleri için bastırılmış olan tahrirat formülüne bağlanarak ayrıca gönderilir.

Madde 8- Vilayet maarif idarelerinde derleme işini görececek memurlara kaza maarif memurları teslim aldıkları basma yazı ve resimleri günü gününe geliş defterine kaydederler (Basma... İşleri Hakkında... 1935:11).

Dokuzuncu maddede ise İstanbul dışından gelen eserler ile ilgili müdürlüğün ne gibi işlemleri yapacağı anlatılmıştır:

Madde 9- Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü, 6 ve 7 inci maddelerde yazılan şekillerde Ankaradan ve vilâyetlerden kendisine gönderilen basmaları makbuz suretlerle karşılaştırdıktan sonra bir eksik görürse eksiklikler hakkında icap eden muameleyi yapar. Tamam gelenler için mahallerine cevap verir ve geliş sırası esas olmak üzere gelen basmaları nevilerine göre umumi geliş defterine kaydeder. Bu suretle kaydolunan eserlerden bir nüshasını bibliyoğrafya fişini tanzim ettikten sonra muhafaza eder ve diğer dört nüshayı beşinci maddede gösterildiği veçhile alâkadar yerlere tevzi eder (Basma... İşleri Hakkında... 1935:11-2).

Onuncu madde, teslim edilmediği belirlenen derleme nüshaları ile ilgili yapılacak işlemleri belirtmektedir:

Madde 10- Herhangi bir basmanın tab'ının üzerinden 15 gün geçtiği halde matbaaca 5 nüshası teslim edilmediği takdirde Derleme Müdürü veya derleme memurları tarafından yazı ile Maarif Müdürüne müracaat edilir. Maarif Müdürü de 2527 numaralı kanunun 10 uncu maddesi mucibince bir müzekkere ile mahallenin müddeiumumisine müracaat eder. Alacağı neticeyi Vekâlete ve Derleme Müdürlüğüne bildirmekle beraber icabında kaza maarif memuruna da bildirir (Basma... İşleri Hakkında... 1935:12).

Talimatnamenin on birinci maddesi, derlenen eserlerin künyelerinin yer aldığı ulusal bibliyografyanın Müdürlük tarafından çıkarılması gerektiğini öngörmektedir:

Madde 11- Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü altı ayda bir defa olmak üzere senede iki bibliyoğrafya bülteni neşreder. Bu bülten Maarif Vekâletince Devlet Matbaasında münasip görülecek miktarda bastırılır. Ve icap eden yerlere Derleme Müdürlüğüne gönderilir (Basma... İşleri Hakkında.. 1935:12).

On ikinci maddede genel kütüphaneler ile Müdürlüğün eser alışverişini düzenlerken, son madde olan on üçüncü madde genelgenin yürürlüğe giriş tarihi ile ilgilidir:

Madde 12- Umumi kütüphaneler Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü tarafından lüzum gösterilecek eserler hakkında kendilerinde bulunan malumatı derleme idaresine vermeğe mecburdurlar. Derleme Müdürlüğü Umumi Kütüphaneden makbuz mukabilinde aldığı kitapları 15 gün zarfında Umumi Kütüphaneye vermeğe mecburdur.

Madde 13- Bu talimatname vekâletçe ait olduğu makamlara tebliği tarihinden muteberdir (Basma... İşleri Hakkında 1935:12).

BYRDK'nun önemi ve uygulaması ile ilgili genel hatların belirtildiği 5.7.1934 tarih ve 2660/54 numaralı genelge ile, yeni Kanun'da belirtilen işlemlerin

kimler tarafından ne şekilde yapılacağının belirtildiği 16.7.1934 tarihli Talimatname'den sonra, ilk genelgeye ek bir talimat ve bir izahname daha yayınlanmıştır.

“2660/54 numaralı ve 5.7.1934 tarihli tamime zeyldir” diye başlayan ilk genelge, 2669/58 numara ve “Maarif müdürlüklerince ve kaza maarif memurluklarınca teslim alınacak basmaların BYRDM'ne gönderilmesi şekil ve usulleri hakkında talimat” başlığını taşımaktadır. Talimat'da 5.7.1934 tarihli ilk genelgenin üçüncü maddesi ile, 16.7.1934 tarihli talimatnamenin 7. maddesi, ilk üç madde ile ayrıntılandırılmıştır. Bu maddeler şöyledir:

1-Vilayetlerde maarif müdürlüklerinin basma yazı ve resimleri derleme işleriyle tanzif edecekleri memurlar, matbaa bulunan kazalarda kaza maarif memurları, matbaa sahipleri tarafından kendilerine gönderilen basmaları tesellüm ederler.

a) Üç renkli olan bu makbuzlar, aralarında iki kopya kağıdı konulmak suretile, bir defada üçer nüsha olarak doldurulacaktır.

Başlığın boş bırakılmış olan yerine yani “basma yazı ve resimleri derleme işleri” ibaresinin altındaki boşluğa, derlendiği yerin adı yazılacaktır. Makbuzlara sıra numarası ve teslim tarihi konulacaktır.

b) Makbuzların beyaz renklisi matbaacıya verilecek, sarı renklisi teslim alınan basmalara iliştilirilecek, pembe renklisi de makbuzların dipkoçanı olarak dairede muhafaza edilecektir.

c) Gazeteler, mecmualar, ve forma forma çıkan eserler verilen makbuza bir defa yazılır ve kaç nüsha veya kaç forma ise hizasına ayrıca gösterilir.

2- Vilâyet Maarif İdarelerinde derleme işini görececek memurlarla, kaza maarif memurları teslim aldıkları basma yazı ve resimleri günü gününe geliş defterlerine kaydederler.

3- Birinci maddede gösterilen şekilde teslim alınarak maarif idarelerinde biriken basmalar mutlaka on beş günde bir İstanbulda Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğüne gönderilecektir.

Basmalar yolda açılmayacak şekilde itinalı bir surette ambalaj edilerek postaya verilecektir. Aynı zamanda (form No.2.) işaretli matbu tahrirata, postaya verilen basmalara ait sarı renkli makbuzların tarih ve numaraları yazılacak ve makbuzlar bu tahriratın zarfına konarak Derleme Müdürlüğüne gönderilecektir (Basma... İşleri Hakkında... 1935:16-7).

Dört ve beşinci maddeler ise, 16.7.1934 tarihli talimatnamedeki 9 ve 10. maddeleri ile aynı içeriği taşımaktadır.

Bu Talimatname'den sonra, derleme işleri ile ilgili tutulacak kayıt defterlerinin kullanımını açıklayan bir izahname valiliklere bildirilmiştir. “6.7.1934 tarih ve 2660/55 numaralı tamime zeyldir” ifadesi ile başlayan bildiri, “Derleme İşleri Kayıt Defterleri İzahnamesi Hakkında Genelge” başlığını taşımaktadır. Toplam yedi maddeden oluşan izahname şöyledir:

Madde 1- Defterlerin beyaz kağıtlı kısmı kitap ve bu neviden olan matbuaları kayıt içindir. Bu defterin sahifeleri üzerindeki başlıklara göre iptida bir sıra numarası konur, sonra basmayı yazanın adı, basmanın adı, basmayı basanın adı yazılır. Misâl: Falih Rıfkı – Bizim Akdeniz – Hakimiyeti Milliye.

Madde 2- Müellifi olmıyan eserler ilk hane boş bırakılarak kaydolunur. Eser tercüme ise muharririn isminden sonra bir bağlama işaretile mütercimnin ismi yazılır.

Madde 3- Hükûmet neşriyatı ait olduğu dairenin ismile yazılır.

Madde 4- Defterin son hanesine yani (basmanın cinsi) başlığı altına da basmanın kitap, risale, harita, atlas, tablo, gravür, resim, duvar ilanı, kılavuz, plan, kroki, destan, nota, rapor, katalok, takvim, yıllık, yıllaç, muhtıra gibi cinslerden hangisine ait olduğu yazılır.

Madde 5- Kitap ve risale arasındaki fark kitabın 32 sahifeden büyük oluşudur.

Madde 6- Defterin pembe renkli kısmı gazete ve mecmualar ve ajans gibi mevkut neşriyat içindir. Buraya iptida gazete ve mecmuanın adı yazılır. Sonra ne kadar çıktığı gösterilir. Ona göre ayların gün rakamları çizilmek suretile intişar tarihleri işaret edilir.

(Bkz. Ek 3-4)

Madde 7- Her iki defterin başındaki (yıl) hanesine basmaların alındığı sene rakamla yazılır (Basma... İşleri Hakkında... 1935:20-1).

Görüldüğü gibi BYRDK'nun çıkışını izleyen günlerde, Kanun'da geçen birimin yapacağı işlerin neler olduğu, ilgili Bakanlık tarafından çıkarılan genelgeler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre; ülkemizde derleme işleri Maarif Vekaleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nin sorumluluğundadır. Bu Daire'ye bağlı olarak derleme işlemlerini İstanbul'da BYRDM, Ankara ve İzmir'de derleme memurlukları, diğer illerde maarif müdürlükleri, ilçelerde ise maarif müdürlüğü adına maarif

memurları gerçekleştirmektedir.

Derleme Müdürlüğü teslim aldığı nüshalar için tek nüsha makbuz hazırlayıp eser sahiplerine verir. Alınan nüshalar ile ilgili kayıtları tamamladıktan sonra, senede iki kere çıkarmak ile yükümlü bulunduğu ulusal bibliyografya için fişleri tutar. Ayrıca İstanbul ve diğer illerden alınan nüshaları yasada belirlenen kütüphanelere gönderir. Milli Kütüphane nüshasını da, bu kütüphane kuruluncaya kadar saklamakla sorumludur.

Ankara ve İzmir'deki derleme memurları, teslim edilen nüshalar için iki nüsha makbuz tutup, birini eser sahibine verip, diğerini de eserle birlikte BYRDM'ne gönderirler. Ankara ve İzmir memurları bu illerdeki kütüphanelere verilecek nüshaları kendileri verir, diğerlerini Müdürlüğe gönderirler.

Diğer illerdeki görevliler teslim aldıkları nüshalar için, birisi eser sahibine verilmek, birisi BYRDM'ne eser ile birlikte gönderilmek ve diğeri de kendinde kalmak üzere üç nüsha makbuz tutmaktadırlar. Toplanan eserleri on beş günde bir Müdürlüğe gönderirler.

Teslim edilmediği belirlenen nüshalar ile ilgili yapılacak işlemde ise her il bağımsız çalışmaktadır. Bu durumda ilgili derleme müdürü veya memuru derleme kaçağını yazı ile il maarif müdürüne bildirmekle yükümlüdür.

IV.4. KANUNUN UYGULANMASI İLE İLGİLİ DEĞİŞİKLİKLER

BYRDK'nun çıkmasından bir süre sonra, uygulama ve ilgili kurumlarda bir takım değişiklikler olmuştur. Zamanla bağlı bulunduğu Bakanlığın da değişmesine varan bu yenilikler kronolojik olarak aşağıda verilmeye çalışılacaktır.

Derleme işleri yasa gereğince başlangıçta Maarif Vekâleti'nin sorumluluğundadır. Maarif Vekâleti'nin bu işi Milli Talim ve Terbiye Dairesi kanalı ile yürüteceği, 10.6.1933 tarih ve 2287 numaralı “Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun” (Maarif... 1933:2766) ile belirlenmiştir. Ancak bu yapı, 10.6.1935 tarih ve 2773 numaralı “Kültür Bakanlığı Merkez Örgütleri ve Ödevleri Hakkındaki 2287 Numaralı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerin Eklenmesine İlişkin Kanun” (Kültür Bakanlığı... 1935:5332)¹un dördüncü maddesinin “e” fıkrasına göre, “Basma Yazı ve Resimleri Derlemenin Bakanlıkça görülecek işleri”ni Yayım Direktörlüğü'ne vermesi biçiminde bir değişikliğe uğramıştır.

Yapıda meydana gelen bu değişiklik, derlemenin uygulanması ile ilgili açıklanan talimatnamelerdeki değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu konu 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında toplanan I. Maarif Şûrası'nda ele alınmış ve yeni bir talimatname hazırlanmasının gerekli olduğu söylenmiştir. Gerekçe olarak da ilk talimatname hazırlandığında Maarif Vekâleti'nin bu yapıda olmadığı gösterilmiştir. Şûra'da 34 numaralı lâhika olarak hazırlanan “Basma Yazı ve Resimleri Derleme İşleri Hakkında Talimatname”nin birinci maddesi şöyledir:

Madde 1- Basma yazı ve resimleri derleme müdürlüğü doğrudan doğruya Maarif Vekillğine bağlıdır. Vekillikte bu teşkilatın muamelatına ait merci neşriyat dairesidir. Muhaberatını, ehemmiyet ve icabına göre, Vekillik makamı ile veya Neşriyat Dairesi ile yapar.

Vilayet maarif müdürleriyle ve derleme işleriyle alâkadar sair makamlar ve teşkilatlarla da doğrudan doğruya muhabere edilebilir (Basma... İşleri.. Talimatname 1939:651).

Maddede görüldüğü gibi BYRDM Neşriyat Dairesi'ne bağlı bir müdürlüktür. Şûra'da Talimatname'deki değişiklikleri savunan Faik Reşit Unat, bu madde ile ilgili şunları söylemiştir:

¹ Bu yasada BYRD Müdürlüğü'nün bağlı olduğu bakanlığın Kültür Bakanlığı olarak gösterilmesi, 1935 yılında yapılan bir değişiklik ile Maarif Vekâleti'nin adının Kültür Bakanlığı olarak değiştirilmesindendir.

Bu talimatname, 21 haziran 1934’de kabul edilmiş bir kanunun tatbikatını göstermektedir. O zaman Maarif Vekaletinin teşkilatı bu vaziyette değildi. Bu teşekkül o zaman Milli Talim ve Terbiye Dairesine bağlanmıştı. Bilahara teşkilat kanununda yapılan bir tadilatla Neşriyat Müdürlüğü müstakil bir daire halinde tesis edildikten sonra o dairenin vazifeleri arasına bu işler de girdi... (Basma.. Dair Tadil... 1939:275-6).

Böylece derleme ile ilgili işler, Maarif Vekâleti Neşriyat Müdürlüğü’nün görevleri arasına girmiştir. Yine ilk Talimatname'nin birinci maddesinde geçen “Vekâlet Maarif Müdürleri” ibaresinin, böyle bir birim olmadığından, “Vilayet Maarif Müdürlüğü” olarak değiştirilmesi kararlaştırılmıştır (Basma... Dair Tadil... 1939:276).

1934 yılındaki ilk Talimatname'nin, I. Maarif Şûrası’nda çıkarılan Talimatname ile değiştirilen bir maddesi de üçüncü madde olmuştur. Yeni Talimatname'nin üçüncü maddesi şöyledir:

Madde 3- Basma yazı ve resimleri derleme müdürlüğü ve memurları İstanbul’da vazife görür. Yalnız Ankara’da yapılacak derleme hizmetleri neşriyat müdürlüğünün nezaret ve murakabesi altında, bu müdürlük kadrosuna dahil derleme memuru tarafından ifa olunur (Basma... İşleri... Talimatname 1939:652).

İlk talimatnamede BYRDM kadrosu altında Ankara’da görev yapan derleme memuru, yeni Talimatname'nin bu maddesi ile Neşriyat Müdürlüğü kadrosuna alınmıştır. Gerekçe olarak da bu maddenin merkez teşkilât kanunu değiştirilirken pratik çalışmayı güçleştirmesi” (Basma ...Dair Tadil... 1939:276) gösterilmiştir.

Yeni Talimatname'nin getirdiği bir değişiklik de, dördüncü maddedir. İlk Talimatname'nin dördüncü maddesinde derleme nüshalarının makbuz karşılığında alınması zorunluluğu getirilmişti. Bu maddenin değiştirilmesi gerekçesini savunan Faik Reşit Unat’ın açıklaması şöyledir:

Dördüncü madde alâkadarlardan alınan basma için verilecek olan vesikayı mevzuubahs ediyor. Bu da makbuz kelimesiyle gösteriliyor. Biliyorsunuz ki damga kanunu mucibince makbuzlar

beş kuruşluk pula tabidir. Biz, teslim edilen en küçük değersiz bir eser için bu eseri veren adamdan bir de beş kuruşluk pul istemek mecburiyetinde bulunuyoruz.

Kanunun emrettiğine göre, bu maddede arz edilen şekilde, imza ile alınır denmekle iktifa edilmesi pul istemekten ve bunun doğuracağı müşküllerden bizi kurtaracak işimizi kolaylaştıracaktır (Basma... Dair Tadil... 1939:276).

Unat, Kanun'da geçen “makbuz mukabilinde” verilmesi işinin imza alınarak yerine getirilmiş olacağı, pul isteği ve doğuracağı güçlüklerin ortadan kaldırılacağını belirtmiştir. Böylece eski Talimatname'nin dördüncü maddesinde yer alan “makbuz mukabilinde” ibaresi, “imza mukabilinde” olarak değiştirilmiştir. Ayrıca diğer maddelerde geçen “makbuz doldurma” işlemleri de, “fiş doldurma” biçiminde değiştirilmiştir.

Yeni Talimatname, yukarıdaki değişiklikler yapıldıktan sonra, I. Maarif Şûrası'nda oy birliği ile kabul edilerek yürürlük kazanmıştır. 1939 yılındaki bu yapı 1950'li yıllara kadar da değişmeden devam etmiştir.

23.3.1950 tarihi, Türk kültür yaşamı için yeni bir gelişmeye sahne olmuştur. Bu tarihte uzun yıllardır eksikliği hissedilen Türk Milli Kütüphanesi'nin kurulması için T.B.M.M.' de karar alınmış, 29.3.1950 tarih ve 7469 sayılı Resmi Gazete'de 5632 numaralı kanun olarak, “Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun” adı ile yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Milli... 1950:18301). Böylece derlemenin asıl amacı olan, ulusal kültür mirasının bir merkezde toplanarak bugün ve gelecekte kullanım için saklanması için de ilk adım atılmıştır. BYRDK'nun sekizinci maddesinin “a” fıkrası gereğince Milli Kütüphane oluşturuluncaya kadar BYRDM'nde saklanmış olan eserler de, bu kanun ile birlikte Milli Kütüphane'ye devredilmiştir. Ayrıca 1952 yılından itibaren de Ankara'daki derleme işlerinin yürütülmesi sorumluluğu da bu Kütüphane'ye verilmiştir.

1955 yılına gelindiğinde ise, hem BYRDK'nun uygulanması, hem de Türk kültür yaşamı için önemli olan ikinci bir gelişme daha yaşanmıştır. Bu yılda, tüm

dünya ülkelerinde uygulanan biçimi ile ulusal bibliyografyanın ulusal kütüphane tarafından çıkarılması kanun ile sağlanmıştır. Hatırlanacağı gibi, ulusal bibliyografyamız bu yıla kadar BYRDM tarafından senede iki sayı olarak çıkarılmaktadır. Milli Kütüphane'nin 1950 yılında çıkarılan bir yasa ile resmen kurulmasından sonra, bibliyografyanın artık Milli Kütüphane tarafından çıkarılması gerektiği tartışmaları da gündeme gelmiştir (Acaroğlu 1997:77). Nitekim ulusal bibliyografyaların ulusal kütüphaneler bünyesinde oluşturulan bir merkez tarafından çıkarılması düşüncesi, UNESCO'nun 1-10 Kasım 1950 tarihleri arasında düzenlemiş olduğu "Bibliyografik Servislerin Islahı Konferansı"nda da üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur. Böylece 1952 yılında UNESCO'nun da desteği ile Milli Kütüphane bünyesinde bir "Bibliyografya Enstitüsü" oluşturulmuştur (Cesur 1986:62). Enstitü'nün resmen kuruluşu ise 18 Mayıs 1955 tarihinde çıkarılan 6568 numaralı "Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkındaki 5632 Sayılı Kanuna Ek Kanun" ile olmuştur. Kanunun birinci maddesinde:

Madde 1-Milli Kütüphanenin bünyesi içerisinde bir Bibliyografya Enstitüsü kurulmuştur. Bibliyografya Enstitüsünün vazifeleri: Başta Türkiye Bibliyografyası ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası olmak üzere, her türlü ilmi araştırmaları mümkün kılacak ve kolaylaştıracak mahiyette muhtelif sahalara ait çeşitli bibliyografyalarla memleket kütüphanelerindeki basma eserlerin toplu kataloglarını hazırlayıp neşretmek ve bu çeşit araştırmalara ve çalışmalara yardım etmektir. Bibliyografya Enstitüsü, aynı zamanda, ilim adamlarının yerli ve yabancı neşriyata müteallik olarak karşılaşacakları güçlükleri halledecek bir istihbarat merkezi vazifesini de görecektir, memleket kütüphaneleri ile yabancı memleketler kütüphaneleri arasında matbu kitaplarla periyodik eserlerin mübadelesi işlerine tavassut ve yardımda bulunacaktır. (Milli... Ek Kanun 1955:11930).

denilerek Enstitü'nün kuruluşu ve görevleri bildirilmiştir. BYRDM'nün o zamana kadar yapmakta olduğu görevin kurulan Enstitüye devredildiği ise ikinci maddede belirtilmektedir:

Madde 2- 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununun 13. maddesinde, derlenen eserlerin her nevi kitabiyat fihristlerinin tanzimi ve neşri hakkında Basma Yazı ve Resimleri

Derleme Müdürlüğüne vazife verildiğini belirten hüküm mer'iyetten kaldırılmıştır (Milli... Ek Kanun 1955:11930).

Böylece hem 1934 tarihli ilk Talimatname hem de 1939 tarihli ikinci Talimatname'nin 11. Maddesinde geçen BYRDM'nün senede iki defa bibliyografya çıkarma yükümlülüğü de 1955 yılında sona ermiştir.

BYRDK'nun metninde geçen hükümlerden birine ekleme yapılmasını sağlayan değişiklik ise 1976 yılında olmuştur. 22.1.1976 tarihinde 1934 kanun numarası ve "T.B.M.M. Kitaplığı Kanunu" adı ile T.B.M.M.' de kabul edilip, 1 Şubat 1976 tarih ve 15486 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren kanun, T.B.M.M. Kitaplığı'nı da derleme kütüphanesi kategorisine sokmuştur. Söz konusu kanunun sekizinci maddesi şöyle demektedir:

Madde 8- 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu hükümlerine giren her türlü basma yazı ve resimlerden birer nüshayı basımevciler, adı geçen kanun hükümlerine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi Kitaplığına gönderilmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı emrine vermeye zorunludurlar.

Bu yolla derlenen yayınlar, Kitaplık Karma Komisyonu tarafından değerlendirilir ve amaç dışı kalanlar Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne devredilir (T.B.M.M. Kitaplığı.... 1976:2).

Kanunun bu maddesi 1934 yılından beri beş olan derleme kütüphanesi sayısını ve dolayısıyla derleme nüsha sayısını altıya çıkarmıştır. Ancak Kanun'un son kısmında belirtildiği gibi, bu kütüphane derleme nüshalarının hepsini değil, yalnızca Kitaplık Karma Komisyonu'nun seçtiklerini almakta, diğerlerini ise Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne göndermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, kanun hükümlerindeki en köklü değişiklik olan bu uygulama, derleme nüshaları ve derleme kütüphanelerinin sayısını artırmaktan başka hiçbir anlam taşımamaktadır.

1934 tarihli yasanın uygulanmasındaki dolaylı bir değişiklik de, onuncu maddede geçen derleme kaçağı cezası ile ilgilidir. Bu maddede belirtilen eserleri teslim etmeyenlere verilecek olan 50 TL'dan az olmamak üzere hafif para cezası ve

vermediği ürünleri teslim etme yükümlülüğü, 1949 yılında çıkarılan bir kanun ile değişikliğe uğramıştır. 10.6.1949 tarih ve 5435 kanun numarası ile kabul edilip, 16.6.1949 tarihli Resmi Gazete'nin 7234. sayısında "Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" adı ile yayınlanan yasanın ikinci maddesinde geçen "...Büyük Millet Meclisi tarafından kabul olunup da 31.12.1939 tarihine kadar yürürlüğe girmiş bulunan kanunlarda yazılı para cezası beş misline... çıkarılmıştır" (Türk Ceza... 1949:16382) hükmü gereğince, BYRD Kanunu'nda geçen "50 TL'dan az olmamak üzere hafif para cezası", 250 TL'dan az olmamak biçiminde değişikliğe uğramıştır.

1981 yılında yasanın uygulamasında görülen bir değişiklik de, 1976 yılından beri derleme kütüphanesi konumunda olan T.B.M.M. Kütüphanesi'ne verilen eserler ile ilgili olmuştur. Önceden de belirtildiği gibi bu Kütüphane tüm eserleri derlememekte, yalnızca Kitaplık Karma Komisyonu tarafından uygun görülen eserleri dermesine almaktadır. Geri kalan eserleri ise Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne devretmektedir. Bu konuda, T.B.M.M. Sekreterliği 17 Şubat 1981 gün 781/33740 sayılı yazısında yasanın ilgili maddesi belirtilerek, T.B.M.M. Kütüphanesi'nin amacı dışındaki tüm yerel gazete, broşür, film, film afişi, ajans bültenleri ve çocuk kitapları; ilk ve ortaöğretim ders kitapları gibi yayınların T.B.M.M. Kütüphanesi'ne gönderilmemesi istenmiştir. Bu nedenle, İstanbul'daki BYRDM'ne il merkezi ve ilçelerde basılan mahalli gazetelerin beş nüsha olarak gönderilmesine, bir nüshanın da yerel gazete dermesini oluşturmak üzere il merkezinde basılanların il halk kütüphanesine, ilçelerde basılanların ilçe halk kütüphanesine, kütüphanesi olmayan ilçelerde de, ileride kütüphane açıldığında iade edilmek koşulu ile il halk kütüphanesine konulması uygun görülmüştür. Yukarıda belirtilen eserlerin ve yerel gazeteler dışında kalan yayınların ise BYRD Müdürlüğü'ne altı nüsha olarak gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Gerekli açıklama ise, Kültür Bakanlığı'nın 10 Haziran 1981 tarihinde valiliklere gönderdiği bir genelge ile duyurulmuştur (Cesur 1986:53).

12.2.1972 tarihinde Başbakanlık ve M.E.B.'nin imzaladığı "Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Müsteşarlığı ve Bağlı Daireler ile taşra örgütlerinin Başbakanlığa bağlanması"nı öngeren bir protokolde BYRDM'nün yapısında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Ancak, 13.10.1978'de M.E.B. ve Kültür Bakanlığı arasında imzalanan bir protokolda, derleme işinin bir kültür hizmeti olarak düşünülmesi gerektiği nedeni ile, BYRDM Kültür Bakanlığı'na bağlanmıştır.¹ Böylece, bu tarihe kadar (o günkü ismi ile) M.E.B.'na bağlı bir müdürlük olan BYRD Müdürlüğü, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir müdürlük olarak çalışmalarına devam edecektir. Yapıdaki bu köklü değişiklik Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün 17.6.1980 ve 3023 sayılı Genelgesi ile duyurulmuştur. Genelgede o zamana kadar Milli Eğitim Müdürlüklerince yürütülen işlemlerin illerde il halk kütüphanesi, ilçelerde ilçe halk kütüphaneleri ve halk kütüphanesi olmayan yerlerde de kaymakamlıklarca belirlenen bir birim tarafından yürütüleceği belirtilmiştir (Cesur 1986:48).

Derleme işlerinin Kültür Bakanlığı'na geçmesi ile birlikte uygulamada da bir takım değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Bunların ilki 1952 yılından itibaren Milli Kütüphane'nin sorumluluğunda olan Ankara'daki derleme işlemlerinin, Bakanlığın 10.3.1981 gün ve 1640 sayılı oluru ile Mart 1981'den itibaren Ankara İl Halk Kütüphanesi'ne devredilmesidir (Cesur 1986:49).

21 Eylül 1981 tarihinde ise, örgütsel değişmeye paralel olarak derleme işlemlerinin sağlıklı yürütülmesi amacı ile bir yönetmelik hazırlanıp yürürlüğe girmiştir. Birinci maddesinde yönetmeliğin amacı şöyle açıklanmaktadır:

Madde 1- Bu yönetmeliğin amacı Türk Ulusunun kültürel varlığını oluşturan fikir ve sanat ürünlerinin, en etkin ve sağlıklı bir biçimde toplumun yararına sunulmasını ve ulusal kültür birikiminin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak üzere derlenmesini gerçekleştirmektir (Basma... Yönetmeliği 1981:16).

Yönetmeliğin dördüncü maddesinde "Derleme Müdürlüğü Kültür Bakanlığı

¹ ERDEM, İlyas. 15.10.1998 tarihinde BYRDM'nde yapılan görüşme.

Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlıdır" denildikten sonra, beşinci maddede BYRDM'nün görevleri açıklanmıştır:

Madde 5- Derleme Müdürlüğü'nün başlıca görevleri şunlardır:

- a) Derleme Kanununun kapsamına giren her türlü fikir ve sanat ürününü eksiksiz derlemek,
- b) İstanbul'da bulunan basımevlerinin eksiksiz olarak kayıtlarını tutmak,
- c) Derleme yükümlülüğünü yerine getirmeyenler hakkında gerekli işlemlerin yapılması için durumu ilgili makamlara bildirmek,
- d) Üç aylık ve yıllık olarak derleme istatistiklerini düzenleyerek Bakanlığa bildirmek,
- e) Aylık ve yıllık faaliyet raporlarını hazırlayarak Bakanlığa bildirmek.

Altıncı ve yedinci maddelerde ise derleme işlerinin hangi birimlerce yürütüleceği açıklanmaktadır:

Madde 6- 4. maddede belirtilen görevler:

- a) İstanbul dışındaki illerde derleme bürosu bulunan yerlerde derleme bürosunca, bunun dışında kalan illerde ise il halk kütüphanesi müdürlüklerince yürütülür.
- b) İl merkezi dışındaki ilçelerde ilçe halk kütüphanesi tarafından, olmadığı takdirde ise Kaymakamlıkça görevlendirilecek bir birim tarafından yürütülür.

Teşkilat:

Madde 7- İstanbul'da bulunan Derleme Müdürlüğü dışında Bakanlıkça uygun görülen illerde derleme büroları; diğer illerde ise il halk kütüphanesi müdürlüklerinin sorumluluğu altında derleme servisleri kurulur.

Kütüphanesi bulunan ilçelerde ilçe halk kütüphanesi, kütüphanesi olmayan ilçelerde ise Kaymakamların görevlendireceği birimlerce yürütülür.

Sekizinci maddede derleme işlerinin yürütülmesi için BYRDM bünyesinde oluşturulacak alt birimlerin neler olduğu belirtilmektedir:

,

Madde 8- Derleme Müdürlüğü'nde derleme işlerini yürütmek üzere aşağıdaki servisler kurulur.

- a) İstanbul İli Derleme Servisi,
- b) Anadolu ve Trakya İlleri Derleme Servisi,

- c) Kataloglama ve Tasnif Servisi,
- ç) Büro Hizmetleri Servisi,
- d) Sevkiyat Servisi,

Dokuzuncu maddede bu servislerin yapacağı işlemler ayrıntılandırıldıktan sonra, onuncu maddede aynı işlemlerin il ve ilçelerde de aynı biçimde yapılacağı belirtilmiştir. On birinci maddede, eserlerin üç nüsha halinde düzenlenen makbuz karşılığında alınarak bir nüshasının basımevine verilmesi, bir nüshasının BYRDM Müdürlüğü'ne gönderilmesi ve üçüncü nüshanın da dip koçan olarak saklanması gerektiği belirtilmiştir. On ikinci maddede kullanılacak formlar belirtilmiştir. On üç ve on dördüncü maddeler yönetmeliğin yürürlüğe giriş tarihi ve kim tarafından yürütüleceği ile ilgilidir (Basma.... Yönetmeliği 1981:16-18).

Derleme Müdürlüğü'nün yapısındaki bu köklü değişiklik sonucunda, uygulamaya yönelik çıkarılan bu yönetmelik bugün de geçerliliğini sürdürmektedir. Bu arada yasanın uygulanmasına yönelik bir değişiklik de, yasaya aykırı davrananlara uygulanacak ceza konusunda meydana gelmiştir. Önceden de belirtildiği gibi, yasanın ilk çıkışında 50 TL'dan az olmayan ceza, 1949 yılında 250 TL'dan az olmayan bir cezaya yükseltilmişti. 21 Ocak 1983'te ise Türk Ceza Kanunu'nda yapılan bir değişiklik ile ceza miktarı yeniden belirlenmiştir. Bu tarihte kabul edilip, 22 Ocak 1983 tarihli Resmi Gazete'nin 17936 sayılı nüshasında yayınlanarak yürürlük kazanan 2709 numaralı "10 Haziran 1949 tarih ve 5435 Sayılı Kanun'un 2. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun"un ikinci maddesine göre:

Madde 2- ...Büyük Millet Meclisi tarafından kabul olunup da 31.12.1939 tarihine kadar yürürlüğe girmiş bulunan kanunlarda yazılı para cezaları doksan misline... çıkarılmıştır (10 Haziran.... 1983:6).

Böylece ilk yasada 50 TL'dan az olmamak biçimindeki derleme kaçacağı para cezası 1949 yılında 250 TL, 1983 yılında da 4.500 TL'na yükseltilmiştir. 1988 yılına kadar bu uygulama devam ettikten sonra, 7.12.1988 tarihinde kabul edilip, 14 Aralık 1988 tarihli Resmi Gazete'nin 20019 sayılı nüshasında, 3506 Kanun numarası ile

yayınlanarak yürürlüğe giren "765 Sayılı Türk Ceza Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bu Kanuna Ek Maddeler İlave Edilmesine, 647 Sayılı Cezaların İnfazı hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına ve 10 Haziran 1949 Tarihli 5435 Sayılı Kanununun Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun"a göre ceza miktarı yeniden belirlenmiştir. Bu Kanun'un dördüncü maddesinde 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'na bazı ek maddeler konduğu belirtildikten sonra, bu ek maddelerin neler olduğu açıklanmıştır. Birinci ek maddenin ikinci fıkrasının birinci bendine göre "31.12.1939 tarihine kadar yürürlüğe girmiş bulunan para cezaları yüzseksen misline..." çıkarılmıştır. Böylece son değişiklikte 4.500 TL'na yükseltilen derleme kaçağı cezası önce 9.000 TL'na yükseltilmiştir. Yasanın ek ikinci maddesinde ise:

EK MADDE 2- Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Ek 1inci madde kapsamına giren para cezaları; 1988 yılı Bütçe Kanununda 84 olarak belirlenen memur maaş katsayısının artırılması halinde Bütçe Kanununda her 30 puan artış, bir birim olarak kabul edilerek, Ek 1 inci maddeye göre tespit edilen ceza miktarlarının, bulunacak birim sayısı ile çarpılması suretiyle belirlenir (765 Sayılı... 1988:2).

denilerek para cezalarındaki artışın belirli bir oranla memur maaş katsayısındaki artışa endekslediği belirtilmiştir. Cezaların temel hesabı ve işleyişi ise, Keskin (1988:10)'in açıklamasına göre:

...1988 yılında Bütçe Kanunu ile belirlenen 84 katsayısı baz alınarak her yıla ait katsayıdan 84 çıkartılacak, bulunan sayı 75'e bölünecek, küsur atılarak ceza birimi tespit edilecek ve bu ceza katsayısı (birimi) kanundaki ceza ile çarpılarak para cezası tayin olunacaktır. Ancak "Kanunsuz suç ve ceza olmaz" prensibi gereği, sadece Kanunla belirlenen maaş katsayıları esas alınıp, Bakanlar Kurulu kararnamesi ile belirlenen katsayılar ceza biriminin hesaplanmasında dikkate alınmaz. Bu itibarla yıl içinde 2 hatta 3 değişik ceza katsayısı (ceza birimi) olduğu görülmektedir. 1990 yılı için (2), 1991 yılı için (3), 1992 yılı için (3) ve (5), 1993 yılı için (8), 1994 yılı için (8) ve (11) ve (13), 1995 yılı için (14), 1996 yılı için (14) ve (21), 1997 yılı için (43), 1998 yılı için (76)'dır. 1999 yılı için (Bütçe Kanunundaki memur maaş katsayısına göre yeniden hesaplanacaktır).

Buna göre 1934 yılında çıkan BYRD Kanunu'nun onuncu maddesinde geçen "elli liradan aşağı olmamak üzere hafif para cezası", 1988 yılında çıkarılan yasa ile önce 9.000 TL, sonra da yıldan yıla değişen miktarlara yükseltilmiştir. Örneğin; bu ceza 1989 yılında değişmezken 1990 yılında 18.000 TL, 1994 yılında 72.000, 99.000 ve 117.000 TL, 1997 yılında 387.000 TL ve 1998 yılında da 684.000 TL olarak alınmaktadır. Daha sonraki yıllarda da belirlenen katsayının 9.000 ile çarpılmasından elde edilecek rakam ile alınacaktır.

Derleme Kanunu'nda belirtilen cezadaki bu değişiklik, yasanın uygulanmasına yönelik son değişiklik olmuştur. Ülkemizde derleme çalışmaları halen 1934 BYRDK hükümleri ve bu hükümlerin uygulamasına yönelik yetki ve sorumlulukların belirtildiği, Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği hükümlerine göre yürütülmektedir.

V. BÖLÜM

BASMA YAZI VE RESİMLERİ DERLEME KANUNUN DEĞİŞTİRİLMESİ ÇALIŞMALARI VE ÜLKEMİZDE DERLEME ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

V.1. KANUN'UN DEĞİŞTİRİLMESİ ÇALIŞMALARI

1925 tarihli eski "Dépôt Légal" kanununun, 1926 yılında Fehmi Edhem Karatay tarafından dilimize çevrilmesi ile oluşan 1934 BYRDK, yürürlüğe girdiği yıllarda metin yönü ile oldukça güncel bir yasa niteliğindedir. Ülkemizde bu yasa ile başlayan derleme çalışmalarında yıllar geçtikçe bir takım aksaklıkların olduğu gözlenmiştir. Bu aksaklıklar yasanın yapısından kaynaklandığı gibi, uygulanmasından da kaynaklanmıştır. Uygulamaya yönelik sorunların başında ise derleme kurumunun yeterince bilinmemesi (ya da tanıtılmaması), yurt genelindeki teşkilatlanmanın gereği gibi tamamlanamamış olması ve derleme işlerinden sorumlu birimlerin gereken titizliği gösterememesi gibi nedenler gelmektedir. Nitekim ilk çıktığı yıllardan itibaren bu aksaklıklar sürekli gözlenmiş, sorunun çözümüne yönelik önlemler düşünülmüştür. Bu konu ile ilgili olarak 5 Haziran 1947'de M.E.B. Yayın Müdürlüğü tarafından Milli Eğitim Müdürlüklerinin dikkatini çekmek üzere M.E.B. Tebliğler Dergisi'nde bir Genelge yayınlanmıştır. Genelge'de:

2559¹ sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu hükümlerine uyularak derlenmekte olan kitap ve sairenin; aylık olarak yayınlanmakta olan bibliyografyaların eksiksiz çıkmasını sağlamak amacıyla her hafta sonunda, yetiştirilemediği takdirde en çok 15 günde bir İstanbul'da Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü adına gönderilmesinin temini ve yeniden çıkan veya kapanan gazete ve dergilerle açılan ve kapanan basımevlerinin günü gününe Derleme Müdürlüğü'ne bildirilmesi... (Derlenecek... 1947:8-9).

¹ Burada BYRDK numarası 2529 olarak gösterilmiştir. Doğrusu ise 2527 olacaktır.

istenmiştir. Derleme çalışmalarında uygulamaya dayalı aksaklıkların giderilmesi için daha sonraki yıllarda da BYRDM'nden basım ve yayınevlerine çeşitli hatırlatma ve uyarı yazıları gönderilmeye devam edilmiştir (Cesur 1986:60).

Daha sonraki yıllar derleme çalışmalarının gerektiği gibi yapılması için Kanun'un değiştirilmesi çalışmalarının ve yeni kanun tasarılarının hazırlandığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şimdi bu girişimler ve kanun tasarıları dönemler halinde açıklanmaya çalışılacaktır.

V.1.1. 1950-1960 DÖNEMİ

1950'li yıllar, derleme çalışmalarının hem yasa hem de uygulamadan kaynaklanan sorunların ortaya çıkmaya başladığı yıllar olmuş ve bu sorunun giderilmesine yönelik ilk çalışmalar başlatılmıştır. 24 Haziran 1953 günü zamanın Derleme Müdürü Türker Acaroğlu Milli Kütüphane'de, yürürlükteki yasanın değiştirilmesi gerekliliğinin gerekçelerini anlatan bir konferans vermiştir. Bu konferansta, derleme yasamızın metninin alınmış olduğu Fransız "Dépôt Légal" kanununun 1925 yılından o zamana kadar, 1941 ve 1943 yıllarında iki kere adeta yeniden yazılmış denilecek kadar değişikliğe uğradığı ve o yıllarda da yeniden güncelleştirilmesinin gündemde olduğu belirtilmiş, bunun yanında Türkiye'de yasanın ilk biçimini o güne kadar koruyarak güncelliğini yitirdiği açıklanmıştır. Acaroğlu (1953:126) yasanın ilk çıkış biçimiyle kalmasını derleme müdürlerinin konu ile ilgilenmemelerine bağlarken:

Kanunumuzun yepyeni bir kanunla değiştirilmesi şarttır. Hiç olmazsa, bazı maddelerinin yenileştirilmesi ve düzeltilmesi elzemdir. Yeni kanuna plaklar, fotoğraflar ve filmlerin derlenmesi için özel maddeler eklenmesi, bu işin de artık bir nizama sokulması zaruridir.

diyerek yasanın günün koşullarına uygun olarak değiştirilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Hazırlanacak yeni yasada olması gereken özellikleri de açıklayan

Acaroğlu (1953:126), öncelikle derleme işlerinin bölgeselleştirilmesi veya mahallileştirilmesi üzerinde durmuştur:

Bunu bilhassa vilayet merkezlerindeki genel kütüphanelerimiz kuvvetle istemelidir. Böyle bir madde, yürürlükte bulunan 1943 tarihli Fransız kanununda da vardır. Fransa'da matbaacının teslimine mecbur olduğu iki nüshadan biri bölge kütüphanelerinde kalır. Bu suretle bölge kütüphaneleri kendi bölgelerinde yayımlanan bütün eserlere bedava sahip olurlar, bununla zenginleşirler. O bölgeler hakkında araştırma yapmak isteyenlere -Milli Kütüphane'ye kadar gitmelerine hacet kalmadan- lüzumlu dokümanları sağlamış olurlar. Derleme işlerinin randımanını artırmayı, genel kütüphanelerimizin kitap mevcutlarını çoğaltmayı düşünmek zorundayız.

Acaroğlu'nun yeni derleme yasasında olması gerekliliğini belirttiği diğer noktalar da; birkaç bakanlık tarafından dağınık olarak yapılmakta olan derlemenin merkezileştirilmesi, derleme materyallerinin kapsamının genişletilmesi, derleme kaçağı cezasının artırılması, BYRDM'nün yetkilerinin genişletilmesi, derleme nüsha sayısının artırılmasıdır.

Yine bu yıllarda Derleme Yasası'nın uygulanmasındaki aksaklıkların giderilmesine yönelik bir öneri de Sami Nabi Özerdim'den gelmiştir. 1954 yılında Hürses'de arka arkaya yazmış olduğu üç makalede Derleme Yasası'nın önemi ile bu yasanın güncelleştirilmesinin gerekliliğini dile getirmiştir. Özerdim de yazılarında derleme nüshalarının kapsamının genişletilmesi, derleme kaçaklarının önüne geçilmesi için alınacak önlemler, BYRDM'nün yetkilerinin genişletilmesi, vb. konuları üzerinde durarak, çıkarılacak yeni yasanın bunların giderilmesini sağlaması gerektiğini belirtmiştir (Özerdim 1954:2).

Bu istekler doğrultusunda BYRDM 1955 yılında yeni bir yasa tasarısı hazırlanması için çalışmalar başlatmıştır. Bu arada, o yıllarda Milli Kütüphane'nin de böyle bir tasarı içinde olduğu öğrenilmiştir. Ancak, BYRDM'nün her iki birimin işbirliğine giderek ortaklaşa bir tasarı hazırlama önerisi Milli Kütüphane tarafından anlaşılabilir bir biçimde reddedilmiştir. Bunun üzerine Müdürlük, 1910'da çıkan

"Hakk-ı Telif Kanunu"nın yerine 1951 yılında çıkarılan "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu"nın adına benzeterek bir "Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Yasası" tasarısını hazırlamıştır. Dünyanın en iyi derleme yasaları incelenerek hazırlanan tasarı, derleme yasasını günün koşullarına uygun hale getirmek için gerekli değişiklikleri öngörmekte ve 40 maddeden oluşmaktadır (Acaroğlu 1995:449). Tasarı 1.2.1956 tarih ve 77 sayılı yazı ile M.E.B. Yayın Müdürlüğü'ne sunulmuştur. Ancak uzun bir süre cevap alınamaması sonucunda Müdürlük hem tasarının gündeme getirilmesi, hem de telif haklarının korunmasının derleme işleri ile bütünleştirilmesi yolunda yeni tasarıya bir ekleme yapılması için Yayın Müdürlüğü'ne 15.8.1956 tarihinde bir yazı daha göndermiştir. Tasarının sunulmasından tam bir sene geçtikten sonra BYRDM, Yayın Müdürlüğü'ne yasanın güncelliğinin korunabilmesi amacı ile bir an önce yürürlük kazanmasını belirten bir yazı daha göndermiş, ancak bu yazıya da olumlu ya da olumsuz hiç bir cevap alınamamıştır (Acaroğlu 1967:37-8).

Böylece 1950'li yıllarda yapılan bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Tasarı, 1961 yılında toplanan VII. Milli Eğitim Şurası'nda bazı maddeleri değiştirilerek tekrar ele alındığından, maddeleri üzerinde burada durulmayacaktır.

V.1.2. 1960-1970 DÖNEMİ

1960'lı yıllara gelindiğinde de yasanın değiştirilmesi çalışmaları devam etmiştir. Bu yılların başı 1956 yılında hazırlanan tasarının yasalaşması çalışmaları ile geçmiştir. 1961 yılında ise, M.E.B. tarafından kurulan Planlama Komitesi'nce, 1956 yasa tasarısı yeniden gündeme alınmıştır. O dönemde Yayın Müdürlüğü'nün emri ile basılmış "Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyon Raporu" adı ile yayınlanan bir kitapta konunun önemi şöyle anlatılmaktadır:

Basma yazı ve resimleri derleme işlerinin daha elverişli bir örgütle işlemesi ve günün ihtiyaçlarını gerçekleştirecek amaçlarla donatılması için Derleme Kanunu tasarısının bir an önce kanunlaşması yerinde olacaktır (Acaroğlu 1967:40).

Planlama Kurulu toplantılarında Kütüphaneler Komitesi'nce incelenip üzerinde birçok ek ve değişiklikler yapılan tasarı, 1961 yılında "Kütüphaneler Komitesi Raporu" adı ile yayınlanan raporda yer almıştır (Acaroğlu 1967:41; 1995:449). 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında toplanan VII. Milli Eğitim Şurası'nda da görüşülerek kabul edilen tasarı, Sefercioğlu (1971:193)'nın belirttiğine göre:

...gerekli işlemleri görerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne kadar gelmiş ve Millet Meclisi'nin Milli Eğitim Komisyonunca da incelenmişti. Tasarının Millet Meclisinde görüşülmesine sıra gelince, Meclisin o dönem çalışmaları sona ermiş böylece tasarı, ilgililerin deyiminde "kadük" duruma girmişti. Bu, tasarının gördüğü bütün işlemlerin artık geçersiz olduğu anlamına geliyordu.

O günün koşullarına göre hazırlanıp Kütüphaneler Komitesi tarafından ek ve değişiklikler yapılan, "Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu Tasarısı" adını taşıyan bu tasarı altı bölüm ve otuz altı maddeden oluşmaktadır.

Birinci bölüm "Örgüt" başlığı altında dört maddedir. Bu bölümde BYRDM'nün adının "Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Müdürlüğü" olarak değiştirilmesi önerilmektedir. İkinci maddede il merkezlerinde Milli Eğitim müdürlerinin, ilçe merkezlerinde Milli Eğitim memurları ile ilköğretim müfettişlerinin, nahiye ve köylerde de başöğretmenlerin derleme işinin yerine getirilmesine nezaret edeceği belirtilmiştir. Derleme işinin, kimler tarafından yapılacağı ise tasarının on ikinci maddesinde açıklanmıştır. Üçüncü maddede il-ilçe kütüphaneleri ve Milli Eğitim idarelerinin her ay başında, bulundukları yerde yeni açılan veya kapanan matbaaların isimlerini, bu matbaaların teslim ettikleri nüshaları özel defterlerine kaydedip etmediklerini ve bu eserlerin zamanında teslim edilip edilmediğini gösteren listeleri yollaması istenmektedir. Dördüncü madde ise, uluslararası kitap değişiminin gerçekleştirilmesi için BYRDM'nde bir birim kurulmasını hükme bağlamaktadır.

"Genel Hükümler" başlığını taşıyan ikinci bölüm 5-12. maddeleri içermektedir. Beşinci madde, derleme kapsamındaki ürünler, altıncı maddede de bu sorumluluk dışında tutulan eserler açıklanmıştır. Yedinci maddede derlemenin yedi nüsha olarak yapılacağı, bunlardan beşinin verilmesinden matbaacı ve prodüktörün, iki nüshasından da editörün sorumlu olduğu belirtilmiştir. Sekizinci madde süreli yayınlar ile ilgilidir. Dokuzuncu maddede derleme nüshalarına ait ayrıntılı bilgilerin, nüshaların her birinde olması zorunluluğu getirilmiştir. Onuncu madde basımevlerinin bastıkları eserlerle ilgili defter tutmasını hükme bağlamaktadır. On birinci maddede derleme nüshalarının satışa çıkan nüshalar ile aynı kalitede olması gerektiği, on ikinci maddede derlemeye tâbi eserler için üç ayda bir hazırlanacak olan cetvelin bir nüshasının İstanbul'da BYRDM'ne gönderilmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Üçüncü bölüm "Matbaacının veya Prodüktörün Teslim Edeceği Nüshalar" başlığı altında 13-18. maddeleri içermektedir. On üçüncü maddede nüshaların nereye teslim edileceği, on dördüncü maddede ortaklaşa bir kaç kurum tarafından hazırlanan eseri kimin teslim etmesi gerektiği belirtilmektedir. Mevcut yasada derlenmesi mümkün olamayan sinema filmi ve plakların kaç adet derleneceği ve nereye teslim edileceği ise on beşinci maddede hükme bağlanmaktadır. On altıncı maddede eserin teslimi sırasında kaç nüsha beyanname tutulacağı açıklanmaktadır. On yedinci maddede teslim süresinin bir hafta olduğu ve on sekizinci maddede de bu nüshaların hangi kütüphanelere dağıtılacağı belirtilmiştir.

"Editörün Teslim Edeceği Nüshalar" başlığı ile 19-21. maddeleri içeren dördüncü bölümde, on dokuzuncu maddede editörün iki nüshayı nereye vereceği ve yabancı ülkelerde tez hazırlayan Türk vatandaşlarının tezlerinin bir nüshasını Milli Kütüphane'ye vermesi gerektiği belirtilirken, Türkiye'de yapılan doktora ve doçentlik tezlerinin de bu hükme tâbi olduğu belirtilmektedir. Yirminci maddede ise, on dokuzuncu maddede belirtilen nüshaların nasıl ve ne zaman verileceği açıklanmıştır. Yirmi birinci maddede devlet nüshalarına eklenecek iki nüshalık bir beyannameden bahsedilerek, notaların yeni baskılarının beyanname dışında bırakıldığı belirtilmiştir.

"Ceza Hükümleri" ni içeren beşinci bölüm ise 22-25. maddeleri kapsamaktadır. Yirmi ikinci maddede, teslim edilmeyen ya da eksik verilen nüshaların sorumluları adına BYRDM'nün bu eserleri piyasadan satın almakla yetkili olduğu, masrafların hangi yolla alınacağı ve zaman aşımı açıklanırken, suçların Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 423. maddesine giren acele işler hükmünde olduğu belirtilmektedir. Yirmi üçüncü maddede derleme kaçağı cezasının, 500-1000 TL para cezasının yanında verilmeyen nüshaların teslimi biçiminde olduğunu, idarece daha önceden bu nüshalar satın alınmış ise, verilen ceza hükmünün meriyete girdiği tarihten itibaren bir ay içerisinde bu nüshaların idareye teslimi gerektiğini ve ceza takibatının zaman aşımının üç yıl olduğu açıklanmaktadır. Yirmi dördüncü maddede, yasanın 8,9 ve 10. madde hükümlerine aykırı davranmanın cezasının 1000-1500 TL ağır para cezası olduğu belirtilmektedir. Yirmi beşinci madde ise konu ile ilgili Adli makamın Asliye Ceza Mahkemesi olduğunu belirtmektedir.

"Çeşitli Hükümler" başlığı altında 26-36. maddelerden oluşan altıncı bölümün birinci maddesinde beyannameleri kimlerin inceleme ve örnekler isteme yetkisine sahip olduğu açıklanmıştır. Yirmi yedinci maddede telif hakkının tescilinin derleme nüshasının alındığı andan itibaren onaylandığı belirtilmektedir. Yirmi sekizinci madde, Türkiye'de kazı yapan yabancı uzman ve bilim adamlarının, kazı ile ilgili kendi ülkelerinde yayınladığı eserlerden on iki tane derleme nüshası vermesi gerektiğini belirtmektedir. Yirmi dokuzuncu maddede posta pulundan muafiyet için gerekli işlemlerden, otuzuncu maddede aynı ay içerisinde çıkan aynı ve ayrı süreli yayınların sonraki sayılarının toptan gönderilebileceği, otuz birinci maddede süreli yayın yapan editörlerin verecekleri beyannameyi yıllık olarak verebileceklerini ve yeni süreli yayınlar için ilk derleme nüshalarının beyanname ekli olarak gönderilmesi ve otuz ikinci maddede gazete ve dergilerle beraber verilecek beyannamenin örneğine uygun olması gerektiği açıklamaları yer almaktadır. Otuz üçüncü madde 1934 tarihli 2527 sayılı BYRDK'nun yürürlükten kalktığını belirtirken, otuz dördüncü madde de bu işle görevlendirilecek memur ve ücretli kadro cetvellerinin

yasanın sonunda verildiğini belirtmektedir. Otuz beş ve otuz altıncı maddeler yasanın yürürlüğe giriş ve icrasından sorumlu bakanlık ile ilgilidir (Fikir ve Sanat... 1961:66-72).

Görüldüğü gibi, tasarı 1934 yılından beri yürürlükte olan yasanın aksaklıklarının giderilmesine yönelik olarak hazırlandığından oldukça ayrıntılar içermektedir. Nitekim Kütüphaneler Komitesi Raporu'nda da tasarının hazırlanma gerekçesi olarak 1934'te çıkan yasada görülen aksaklıklar gösterilmiştir (Fikir ve Sanat... 1961:61-4). Tasarıda getirilen yenilikler derleme ile ilgili genel konular ışığında incelendiğinde, aşağıdaki noktalar ortaya çıkmaktadır:

DERLEME MATERYALLERİ

Yürürlükteki yasanın ikinci maddesinde belirtilen derleme materyalleri (Basma... Kanunu 1934:4076) yalnızca basılı materyallerin derlenmesine olanak tanırken, tasarı bunun yanında plak, film, bant, fotoğraf ve sinema yapıtları ile körler için çoğaltılan ürünleri de derleme kapsamına almaktadır. Ayrıca tasarı ile, sanat kıymeti taşımayan el ilanları, afiş bültenleri, tanıtma ilanları ve duvar ilanları da derleme kapsamına alınmaktadır. Böylece o güne kadar derlenmesi olası olmayan bu ürünlerin de gelecek kuşaklara aktarımı sağlanmış olacaktır.

DERLEME KURUMU

Tasarı, yürürlükte bulunan yasadaki derleme işlerinin il-ilçelerde Milli Eğitim müdür ve memurlukları tarafından yürütülmesi görevinin, yine bu kurumların nezaretinde il-ilçe halk kütüphanelerine, nahiye ve köylerde de başöğretmenlere verilmesini önermektedir. Kütüphanesi bulunmayan il ve ilçelerde ise görev, eskiden olduğu gibi İl Milli Eğitim Müdürlükleri ile İlçe Milli Eğitim Memurluklarındadır. Böylece derleme işlerinin daha etkin bir biçimde denetlenip yerine getirilmesi sağlanmak istenmiştir.

DERLEME SÜRESİ

Tasarının on üçüncü maddesi, yürürlükteki yasada yer alan derleme nüshalarının on beş gün içinde teslim edilmesi gerekliliğini, "baskı işi biter bitmez" biçiminde değiştirmektedir. Yine tasarıya göre, bu nüshaları teslim alan birimler bir hafta içerisinde BYRDM'ne, Müdürlük de en fazla on beş gün içerisinde ilgili kütüphanelere göndermek zorundadır.

Tasarının on dokuzuncu maddesine göre ise, editörler teslim işini satışa, dağıtım ve kiraya arzetmeden ya da çoğaltmaya terketmeden önce yapmalıdırlar. Ancak notalar için teslim süresi bir ay olarak belirlenmiştir.

DERLEME NÜSHA SAYISI

Tasarının beşinci maddesinde geçen eserler, beş nüshası matbaacı ya da prodüktörü, iki nüshası da editörü tarafından verilmek üzere yedi nüsha olarak derlenecektir. Sinema filmi, plaklar, ses bandı, fotoğraflar ve körler için çoğaltılan eserler ile tezlerin ise birer nüsha olarak derlenmesi öngörülmüştür. On nüshadan az çoğaltılan müzik partiyonları için belirlenen derleme nüsha sayısı da birdir. Türkiye'de kazı yapan yabancı uzman ve bilim adamlarının kazı sonuçları ile ilgili kendi ülkelerinde çıkarmış oldukları yayınların ise on iki nüsha olarak derlenmesi önerilmektedir.

DERLEME NÜSHASI VERME SORUMLULUĞU VE MALİYET

Yürürlükte bulunan yasada derleme nüshası verme sorumluluğu basımevlerinde iken, yeni tasarıda bu sorumluluk matbaacı ve prodüktörler ile editörlerin sorumluluğuna verilmektedir. Böylece iki yönlü bir denetimin sağlanması amaç edilmiştir. Yabancı bilim adamı ve uzmanların ülkemizde yaptıkları kazı

sonuçları ile ilgili kendi ülkelerinde yayınladıkları eserlerin verme sorumluluğu, eskiden olduğu gibi eser sahiplerindedir. Tezlerin teslim etme sorumluluğu da yine yazarlarına verilmiştir.

Tasarı, derleme nüshalarının maliyetinin sorumlular tarafından karşılanmasını öngörürken, posta ücretinin alınmaması ile sorumluların mali yükünü azaltmayı amaçlamaktadır.

DERLEME NÜSHALARININ DAĞILIMI

Tasarının derleme nüshalarının kütüphanelere dağılımı bakımından getirmiş olduğu en büyük yenilik, bölgeselleşmeyi amaçlamış olmasıdır. Yürürlükteki yasaya göre alınan beş nüsha İstanbul, Ankara ve İzmir gibi üç büyük şehirde toplanmaktadır. Alınan nüshaların bölge merkez kütüphanelerine dağıtılarak, oralarda da geniş koleksiyonların oluşmasını sağlayacak olan tasarının getireceği bu yeniliğin gerekçesi Kütüphaneler Komitesi Raporu'nda şöyle anlatılmaktadır:

Bir bölge, bir il veya bir ilçe kütüphanesinin yararına olarak, derleme işlerinin bundan böyle bölgeselleştirilmesi veya mahallileştirilmesi lâzımdır. Bunu özellikle il merkezlerindeki kütüphanelerimiz Milli Eğitim Bakanlığından istemektedir. Böyle bir madde, yürürlükte bulunan 1943 tarihli Fransız kanununda da vardır. Fransa'da matbaanın teslim ettiği beş nüshadan başka editörün teslim mecbur olduğu iki nüshadan biri, bölge kütüphanelerinde kalır. Bu suretle bölge kütüphaneleri kendi bölgelerinde yayınlanan bütün eserlere bedava sahip olurlar, bunlarla zenginleşirler. O bölgeler hakkında araştırma yapmak isteyenlere -Milli Kütüphaneye kadar gelmeğe hacet kalmadan- gerekli dokümanları sağlamış olurlar. Derleme işlerinin randımanını arttırmağı, kütüphanelerimizin kitap mevcutlarını çoğaltmağı düşünmek zorundayız (Fikir ve Sanat... 1961:61-62).

Yasanın on sekizinci maddesinde ele alınan, derleme nüshalarının dağıtımı ise şöyledir:

Basımcı ve yapımcıdan alınan beş nüshadan;
 -Bir nüsha Ankara'da Milli Kütüphane'ye;
 -Bir nüsha İstanbul'da Devlet Kütüphanesi'ne;
 -Bir nüsha İzmir'de Atatürk Bölge Halk Kütüphanesi'ne;
 -Bir nüsha Erzurum'da Bölge Halk Kütüphanesi'ne;
 -Bir nüsha Diyarbakır'da Bölge Halk Kütüphanesi'ne;
 Editörden alınan iki nüshadan;
 -Bir nüsha Konya Halk Kütüphanesi'ne;
 -Bir nüsha Samsun Halk Kütüphanesi'ne.

Tasarının getirdiği bir yenilik de sinema filmleri ve plakların derlenmesi idi. Bir nüsha olarak alınacak sinema filminin Türk Sinematığı'ne, plakların da Türk Fonoteği'ne verilmesi öngörülürken, bu ürünler ilgili birim oluşturuluncaya kadar Milli Kütüphane'de saklanacaktı. Ayrıca körler için çoğaltılan eserlerden de bir nüsha yine Milli Kütüphane'ye verilecekti.

Tasarının tezler ile ilgili olan hükümlerine göre ise, yabancı ülkelerde eğitim gören Türk vatandaşlarının o ülkelerde hazırlamış oldukları tezlerinin bir nüshasını Milli Kütüphane'ye vermeleri zorunludur. Yine Türkiye'de doktora ve doçentlik tezi hazırlayanlar da bir nüshasını veya mikrofilmini Milli Kütüphane'ye vermekle yükümlüdürler.

Tasarıda yürürlükte olan yasanın da belirttiği, Türkiye'de arkeolojik kazı yapan yabancı bilim adamı ve uzmanların, yapmış oldukları kazıların sonuçları ile ilgili kendi ülkelerinde yapmış oldukları yayınlardan 12 nüshanın, yukarıda belirtilen kütüphaneler dışında M.E.B. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, Ankara'da Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi, Adana Bölge Müzesi ve kazının yapıldığı bölge Müze Kütüphanesi'ne birer nüsha olarak verilmesi öngörülmektedir.

DERLEME KAÇAĞI CEZASI

Tasarının ceza hükümleri konusunda getirdiği en büyük yenilik, teslim edilmediği belirlenen nüshaların piyasadan satın alınarak, maliyetin sorumlulara yüklenmesidir. Derleme nüshasının zaman aşımına uğraması ise on sene olarak belirlenmiştir. Yine tasarının getirdiği yeniliklerden birisi, derleme kaçağı cezasının Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 423. maddesine giren acil işler kapsamına alınmış olmasıdır.

Yürürlükte bulunan yasada elli liradan az olmamak üzere hafif para cezası uygulaması, tasarıda 500-1000 TL'na kadar ağır para cezası ve tekrarında iki katı ağır para cezası olarak değiştirilmektedir. Ayrıca verilmeyen nüshaların alınması uygulaması da devam etmektedir.

Tasarıda, basımevlerinin tutacakları çeşitli belge ve listelere ilişkin aykırı davranışların 1000-1500 TL'na kadar ağır para cezası gerektirdiği belirtilmektedir. Ayrıca derleme kaçakları ile ilgilenecek adli merci olarak Asliye Ceza Mahkemesi belirlenmiştir.

Görüleceği gibi tasarıda öncelikle yürürlükte bulunan yasanın aksayan yönlerinin giderilmesi amaçlanmaktadır. Derleme materyallerinin kapsamının genişletilerek o güne kadar derlenmesi mümkün olmayan materyallerin derlenmesinin sağlanması; nüsha sayılarının artırılarak dağıtımın bölgeselleştirilmesi; teslim sorumluluğunun basımevleri-yapımcılar-editörler'in ortak sorumluluğuna verilerek etkili bir denetimin sağlanması; derleme işlerinin yerine getirilmesinden kütüphanelerin sorumlu tutularak uygulamalardaki sorunların giderilmeye çalışılması; posta pulu muafiyeti ile maliyetin düşürülmesi sağlanarak derlemenin teşvik edilmesi; cezanın artırılarak yasaya aykırı davranışların önüne geçilmek istenmesi, vb. gibi yeniliklerin tamamı yürürlükte bulunan yasanın uygulamada karşılaşılan aksaklıklarının giderilmesine yönelik önerilerdir. Tasarının

yasal nitelik kazanması ile ülkemizde derleme çalışmalarının mevcut uygulamaya göre iyileştirilmesi sağlanabilirdi. Ayrıca basılı olmayan materyallerin de derleme kapsamında olması düşüncesini yerleştirerek, bugün de eksikliğini hissettiğimiz bir sorunun giderilmesi için ilk adımın atılması sağlanabilirdi.

1960-1970 dönemi derleme yasasının değiştirilmesi girişimlerinin en yoğun ve sonuca en yakın olunan dönemi olmuştur. Bu dönemde Mercanlıgil (1962:1), Sefercioğlu (1966:8-13), Borcaklı (1966:69-77), Ersoy (1966:15-7) ve Yıldırım (1969:61:2) gibi kütüphaneciler yazıları ile bu konuyu gündemde tutmaya çalışmışlardır. Özellikle Acaroğlu her dönemde olduğu gibi, bu dönemde de sorunun giderilmesi yönünde birçok girişimlerde bulunmuş ve bunları da yazdığı makalelerle desteklemeye çalışmıştır. Ancak, bütün bunlar tasarının yasal nitelik kazanmasına yetmemiştir.

V.1.3. 1970-1980 DÖNEMİ

Derleme çalışmalarındaki aksaklıkların giderilmesine yönelik bu dönemdeki ilk girişim, 24 Ocak 1975 tarihinde Ankara'da düzenlenen II. Türk Yayın Kongresi'nde görülmektedir. Kongre'de 9. Komisyon tarafından yürütülen çalışma, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ve Derleme Kanunu ile ilgilidir. Komisyon'da telif hakkı ile derlemenin birlikte ele alınması gerekliliğini savunan Acaroğlu (Fikir ve Sanat... Nedir? 1987:272-3):

...1934 tarihinde 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu zaten çıkmıştır, yürürlükte. Devletçe böyle bir kurum kurulmuştur. Basımevlerinin teslim edeceği 5 nüshaya karşılık alacakları makbuz işte bu telif haklarını tescil etmiş sayarak, o bir resmi belge olacak ellerinde. Nitekim gene aynı müdürlükçe o sıralarda çıkarılmaya başlamış, ta 1934'ten 1954'e kadar Derleme Müdürlüğüne çıkarılan, sonra Milli Kütüphane içinde kurulan Bibliyografya Enstitüsüne devredilen "Türkiye Bibliyografyası" bülteninde de her teslim edilen eser için bir fiş tanzim edilip, konulara göre, evrensel onlu sınıflandırma sistemi esas alınarak,

kitapları onun tasnifine göre düzenlenmektedir bu bibliyografya. Orada da her teslim edilen basma yazılar, basma resimler için bir fiş düzenlenir, orada bu yayınlanır, düzenlice 3 ayda bir, bazen bu, aylık olarak, 1944-48 yıllarında çıkmıştır. Bizce işte telif hakları müessesesi kurulmuştur. Onun çıkardığı bülteni de vardır...

diyerek, yapılması gerekli olan işin bu kurumun faaliyetlerini etkinleştirecek önlemlerin alınması olduğunu vurgulamıştır. Bunun üzerine Kongre'de, Derleme Yasası'nı daha etkin bir yapıya kavuşturmak amacı ile bir takım öneriler ileri sürülmüştür. Bu öneriler şöyle sıralanmıştır:

1-2527 Sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu kapsamında sinema filmleri, plaklar, fotoğraflar, ses ve görüntü bantları, el ilanları, afiş, prospektüsler ve gizli olmayan askeri kitap, broşür, gazete, dergi, harita, kroki ve planların mevcut olmadığı ve bu durumun önemli bir eksiklik olduğu saptanmıştır. Ayrıca kanun kapsamına yurt dışından ithal edilen benzerlerinin de dahil edilmesinde yarar bulunmuştur.

2-Derleme işlerinin bölgeselleştirilmesi ve yerelleştirilmesi için derleme yetkisinin il ve ilçe merkezlerindeki halk ve çocuk kitaplıklarına, olmadığı yerlerde eğitim kuruluşlarına verilmesi gerekli görülmüştür. Türkiye'de tüm derleme işleri için Kültür Bakanlığı'nın gözetiminde özel yetkilere sahip bir kuruluşa vücut verilmelidir.

3-Derleme nüshası alacak kuruluşların yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Derleme yetkisi ile görevli kuruluşa dağıtım çizelgesine sağlama yetkisi verilmelidir.

4-Derleme iletimine posta bağımsızlığı sağlanmalıdır.

5-Ulusal bibliyografyamızın gerçekleştirilmesi amacıyla 'Bibliyografya Enstitüsü' derleme kuruluşu ile yakın bir işbirliği içinde bulunmalı ya da bir tek Türk Ulusal Bibliyografya ve Dokümantasyon merkezi kurulmalıdır ya da Enstitünün örgütü güçlendirilmeli ve hizmete otomasyon olanakları sağlanmalıdır.

6-Yurt içinde yapılan ya da ithal edilen tüm plak, ses bantlarını derlemekle yükümlü bir devlet fonoteki kurulmalıdır. Böyle bir kuruluşa vücut verilinceye kadar derlenecek bu gibi malzemelerin Milli Kütüphane tarafından saklanması yarar vardır.

7-"Türkiye Bibliyografyası" daha iyi ve rahat kullanılır bir biçime sokulmalıdır. Bu amaçla haftalık ya da aylık yayın düşünülmeli ve 1948'den itibaren 10 yıllık toplu kataloğu kamu yararına sunulmalıdır. Bülteni mali yönden güçlendirme amacıyla özel ya da resmi kitap reklamları alınmalıdır. Ayrıca 1970 yılından sonra

bibliyografyaya kaydedilmeye başlanan pul ve banknotlar için daha eski yıllara ait toplu kataloglar hazırlanıp yayınlanmalıdır.

8-Kitap yayımcıları, her yayım için yazarın adı, basım sayısı, çevirilerde orjinal ad ve benzerleri gibi fişler düzenlemeli ve devlete sadece basım evlerinden alınan beş nüsha yanında ayrıca iki nüsha vermekle yükümlü tutulmalıdır.

9-Derleme örgütünün yeni düzenlemesi, çalışma koşullarının hizmete elverişli duruma sokulması, derleme kadro ve ödeneklerinin hizmetin önemi göz önünde tutularak güçlendirilmesi zorunludur.

10-Kültür Bakanlığımız 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununun "Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu" adıyla yeni bir kanunun yürürlüğe girmesi için hızla çalışmaya başlamalıdır (2527 Sayılı... 1987:146-8).

Uygulanmakta olan derleme yasasının eksik yönlerini gidermek üzere yapılmış olan bu öneriler de uygulamaya geçirilmeden unutulup gitmiştir. 1978 yılına gelindiğinde, yasanın iyileştirilmesine yönelik bir girişim de UNESCO Türk Milli Komisyonu tarafından yapılmıştır. Bu konuda çalışmalara başlayan Komisyon yeni bir Derleme Yasa tasarısı hazırlamıştır. Komisyonun XIV. Dönem Genel Kurul Birinci Toplantısı'nda konu görüşüldükten sonra, 7 Mart 1977'de yasanın günümüz koşullarına uyarlanması amacıyla bir alt komite kurulmasına karar verilmiştir. Daha önce hazırlanmış tasarıyı inceleyen Komite, 1978'de toplanan XV. Dönem Genel Kurul II. Toplantısı sırasında çalışmaların sürdüğünü beyan etmiştir. 2 Haziran 1978'deki bu toplantıda, derleme yasası dünyadaki gelişmeler ışığında tartışılmış, Komite'nin çalışmalarına hız verilmesi istenmiştir. 3 Temmuz 1978'de de Komite'nin hazırlamış olduğu taslak görüşülüp kabul edilerek, Kültür Bakanlığı ve ilgililerin bilgisine sunulmak üzere Yönetim Kurulu'na sevk edilmiştir. Taslak XV. Dönem Genel Kurul II. Toplantısı Yönetim Kurulu Raporlarında yayınlanmıştır. Daha sonralarda bu konu üzerinde durulmadığından çalışmalar bu biçimi ile son bulmuştur (Cesur 1986:220-1).

Aynı yılda Derleme Yasası'nın değiştirilmesi ile ilgili bir gelişme de, yasanın gereksinimleri karşılamadan yoksun bulunduğu kabul edilerek değiştirilmesinin kalkınma planları hedeflerinde yer almasıdır. Bu hedef şu anlatım ile geçmektedir:

Günümüz gereksinimlerinin gerisinde kalan 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nun yetersizliğini gidermek için yeni bir "Düşün ve Sanat Ürünlerini Derleme Yasası" çıkarılacaktır (DPT 1978:292).

Kalkınma planında gösterilen hedef doğrultusunda, 1978 yılında Kültür Bakanlığı tarafından "Düşün ve Sanat Ürünlerini Derleme Yasası" adı ile yeni bir tasarı hazırlanması çalışmaları başlatılmıştır. Tasarının hazırlanma gerekçesinde yer alan cümleler, önceden hazırlanan tasarıların gerekçesi ile benzerlik göstermektedir:

...Temelde, düşün ve sanat ürünlerinin gelecek kuşaklara aktarılması, ne olduklarının bilinmesi ve duyurulmasını amaçlayan derleme yasası, aynı amaçla çıkartılmış 21 Haziran 1934 gün ve 2527 sayılı 'Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nun günün koşullarına, yeni gereksinimlere göre güncelleştirilerek, işlevini daha sağlıklı, kapsamlı ve etkin bir biçimde yapmasını amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşılması için sözü edilen Yasa'da değişiklik yapılması yolu seçilmemiş, kanunun yeni bir yasa ile düzenlenmesinin daha doğru olacağı düşüncesi ile bu taslak hazırlanmıştır (Derleme Yasası, Genel... 1980:19).

1979 yılında tamamlanan tasarı yedi bölüm ve toplam otuz bir maddeden oluşmaktadır.

"Amaç" başlığını taşıyan ilk bölümde, yasanın amacı iki maddede açıklanmıştır. Birinci maddede derlemenin tanımı yapıldıktan sonra ikinci maddede derlemenin amacı şöyle anlatılmaktadır:

Madde 2-Derleme'nin amacı, Türk ulusunun kültürel varlığını oluşturan düşün ve sanat ürünlerinin en etkin ve en sağlıklı biçimde toplumun yararına sunulmasını ve ulusal kültür birikiminin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır. Bunun için, Yasa aşağıda belirlenen işlevlerin gerçekleştirilmesini amaçlar:

- a)Yasa kapsamına giren her türlü düşün ve sanat ürününün eksiksiz olarak toplanması;
- b)Ulusal düzeyde kaynakçal (bibliyografik) denetimin sağlanması;

- c)Toplanan ürünlerin, ulusal kaynakça (bibliyografya) aracılığıyla, toplumun bütün bireylerine gecikmeden ve etkin biçimde duyurulması,
- d)Toplanan ürünlerin, gelecek kuşaklara aktarılmak üzere düzenlenmesi ve elverişli ortamlarda saklanması;
- e)Uluslararası bilgi ve belge değişiminin en ekonomik ve etkin biçimde gerçekleştirilmesi,

Tasarının ikinci bölümünde "Kapsam" başlığı altında hangi ürünlerin kaç nüsha olarak derleneceği konusunda hükümler yer almaktadır. Bu bölümde yürürlükte bulunan yasada ve daha önceden hazırlanmış tasarıda belirtilen derleme ürünlerinden çok daha kapsamlı bir liste yapılmıştır.

Tasarının üçüncü bölümünde ise, tek maddede derleme ürünleri kapsamı dışında tutulan eserlerin neler olduğu açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde "Uygulama" başlığı altında, derleme işlerinin uygulanmasından sorumlu kurum ve birimler belirtilmektedir. Buna göre derleme işleri Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda Ankara'da Derleme Müdürlüğü, İstanbul'da Derleme Müdürlüğü Bürosu ve diğer illerde il halk kütüphaneleri tarafından yerine getirilecektir. Burada Derleme Müdürlüğü'nün merkezinin Ankara'ya taşınması hükmü dikkat çekmektedir. Böylece ulusal bibliyografyanın daha çabuk ve etkin biçimde çıkarılması amaçlanmıştır. Yine yasanın bu maddesinde belirtilen, ISBN ve ISSN numaralarını verme işinin Müdürlük tarafından gerçekleştirilmesi açıklaması da yeni bir gelişme olarak dikkat çekerken, denetimin daha güvenilir olması amaçlanmaktadır. Diğer maddelerde ise derleme işlemleri ile ilgili ayrıntılara yer verilmiştir. Ayrıca derleme nüshalarını verme sorumluluğunun kimlere ait olduğu da belirtilmektedir.

Beşinci bölümde ise "Yaptırımlar" başlığı ile, derleme nüshalarının teslim edilmemesi durumunda uygulanacak yaptırımlardan bahsedilmektedir. Para cezasının 5.000 TL olarak belirlendiği yirminci maddeden sonra, yirmi birinci maddede Türkiye'de bulunan müze ve arşivlerden yararlanarak ya da kazı yaparak kendi ülkelerinde yayın yapan yabancı bilim adamları ve uzmanların derleme nüshalarını

vermemelerinin cezasının, çalışma izinlerinin iptali biçiminde olacağı hükme bağlanmaktadır.

"Derleme Kütüphaneleri" başlığı ile altıncı bölümde derleme nüshalarının dağıtılacağı kütüphaneler ve bu nüshaların kütüphanelerde kullanım amaçları belirtilmektedir.

Son bölüm "Çeşitli Hükümler Başlığı" ile, kültürel amaç dışında toplanan derleme ürünlerinin işlemi bittikten sonra Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne verilmesini hükme bağlayan yirmi yedinci madde ile başlar. Yirmi sekizinci maddede basımevleri için gerekli izin belgesinin bir nüshasının da Derleme Müdürlüğü'ne gönderilmesi istenerek, denetimin etkinleştirilmesi sağlanmak istenmektedir. Yirmi dokuzuncu madde 1934 Yasası'nı yürürlükten kaldırırken, otuz ve otuz birinci maddeler Yasa'nın yürürlüğe giriş tarihi ve yürütülmesinden sorumlu birim ile ilgilidir (Düşün... Yasası 1997:141-8).

1978 yılında hazırlanan bu tasarı, gerek derleme materyalleri kapsamının genişletilmesi ve gerek uygulamada karşılaşılan aksaklıkların giderilmesine yönelik en ayrıntılı çalışma olarak dikkat çekmektedir. Derlemeye ilişkin temel konular dikkate alınarak tasarının bir değerlendirmesi yapıldığında şöyle bir manzara ortaya çıkacaktır:

DERLEME MATERYALLERİ ve NÜSHA SAYISI

Tasarının 3-10. maddelerinde derleme kapsamındaki eserlerin neler olduğu çok ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Buna göre;

-Her türlü basma eser on beş nüsha, numaralı ya da lüks baskılar ise bir nüsha,

-Fotoğraf, slayt, şerit filmleri gibi görüntü kayıtları ile fotoğraf albümleri, TRT yapımları hariç olmak üzere bir nüsha,

-Ticari amaçlı hazırlanıp çoğaltılan ses kayıtları, TRT yapımları hariç bir nüsha,

-Konulu belgesel; kısa ve uzun metrajlı; sesli-sessiz; siyah-beyaz ve renkli her türlü sinema filmleri, eğitsel filmleri de içermek üzere, TRT yapımları hariç bir nüsha,

-Rozet, madalyon, nişan, arma, plaket ve jetonlar bir nüsha,

-Pullar, çıkış ve basım özellikleri gözönüne alınarak 1'er blok ve 1'er tek olarak,

-Madeni ve kağıt paralar bir nüsha,

-Senet, tahvil, çek vb. değerli kağıtlar bir nüsha,

-Kütüphanelerin kitap ve diğer yapıtlar için hazırladıkları temel fiş bir nüsha,

-Coğrafi, topoğrafik, meteorolojik ve diğer tür haritalar bir nüsha,

-Körler için herhangi bir teknikle çoğaltılan ürünler bir nüsha,

-Türkiye'deki Türk ve yabancı uyruklu lisans ve lisansüstü eğitim gören kişilerin hazırlamış oldukları tezlerden bir nüsha,

-Yurt dışında öğrenim gören Türk vatandaşlarının hazırlamış oldukları tezlerden bir nüsha,

-Türk ve yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişiler adına Türkiye'de tescil edilmiş patentler bir nüsha,

-Hizmete özel ve dağıtımı sınırlı olan yayınlarla resmi olsun ya da olmasın gizli olan ürünler, gizliliği sona erdikten sonra kullanıma açılmak üzere bir nüsha,

-Gerçek ve tüzel kişilerin Türkiye'de satmak, dağıtmak ya da kiralamak üzere yurt dışında bastırıldığı ve çoğalttığı eserler bir nüsha,

-Türkiye'de bulunan kütüphane, müze ve arşivlerden yararlanılarak yurt dışında yayınlanan eserler yirmi nüsha,

-Türkiye'de kazı yapan yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişilerce, gerçekleştirilen kazılarla ilgili yurt dışında yayınlanan eserler yirmi nüsha,

-Türkiye'de satılmak üzere yurt dışından getirilen her türlü basmalar, görüntü kayıtları, ses kayıtları ve ses-görüntü kayıtları bir nüsha.

olarak derleneceği hükme bağlanmıştır. Bunun yanında;

-Büro ve iş yönetimi ile toplumsal ilişkilere ilişkin baskılı kağıt ve zarflar, formlar, fişler, etiketler, her türlü çağrı vb, kartları ile basılan duyurular, vb.

-Fatura, makbuz, sicil defteri, muhasebe defteri, bordrolar, föyler, fişler, etiketler, vb. yönetsel ve ticari işlemlerle ilgili belgeler,

-Zaman çizelgeleri, fiyat listeleri ve çizelgeleri, biletler, vb.

-Not karnesi, seçim ve seçmen kartları, seçmen kütükleri, vb.

-Arşiv malzemesi ile içizmete ilişkin olarak resmi ya da özel kuruluşlarca teksir edilen malzeme,

-Teksir edilmiş ders notları

gibi ürünler derleme materyali kapsamı dışında bırakılmıştır. Oldukça kapsamlı bir liste içeren tasarı, günün koşulları dikkate alındığında gerçekten gereksinimi karşılayabilecek niteliktedir. Ancak, derleme kapsamına giren materyalin yasada isim belirtilerek yer almasının en büyük mahzuru, daha sonra çıkacak materyal türünün derlenememesi riskidir. Ülkemizde çıkarılan bir yasanın uzun yıllar değişmediği ve değiştirilmesinin de zaten çok güç olduğu dikkate alındığında, tasarının bütün derleme materyalini isim belirterek açıklamasının, başlangıçta avantaj olmasına karşılık zaman geçtikçe dezavantaja dönüşeceği gerçektir. Böyle durumlarda teknolojinin getireceği materyal türlerinin de kapsama dahil edileceği biçiminde yasaya konulacak bir madde, ileride karşılaşılabilecek sorunların giderilmesinde son derece önemlidir. Buna rağmen tasarı o güne kadar önerilmiş tasarıların en kapsamlısıdır.

DERLEME KURUMU

Tasarı derleme işlerinin Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nce örgütlenip yürütülmesini önermektedir. Derleme Müdürlüğü'nün merkezinin ise İstanbul'dan Ankara'ya taşınmasını öngören tasarı, denetimin etkinliğinin artırılması dışında, Milli Kütüphane ile daha yakın ilişki içine girilerek Türkiye Bibliyografyası ile ilgili sorunların giderilmesi amacı taşımaktadır. Derleme işleri İstanbul'da

Derleme Müdürlüğü Bürosu, diğer illerde ise il halk kütüphaneleri tarafından gerçekleştirilecektir.

Tasarının örgütlenme açısından getirdiği bir yenilik de ISBN ve ISSN uygulamasının, bu kurumun sorumluluğuna verilmiş olmasıdır. Böylece ISBN ve ISSN alan yayınların hepsinin derlenmesi garanti altına alınmış olacaktır.

DERLEME SÜRESİ

Tasarıda derleme kapsamı içinde belirtilen eserlerin üretiminin tamamlanmasından başlayarak en geç iki hafta içinde ilgili kurumlara doğrudan ya da posta yolu ile gönderilmesi istenmektedir.

Bunun yanında derleme olarak verilen nüshaların eksik, bozuk ya da kalitesiz olduğunun tespit edilmesi durumunda, bunların değiştirilmesi için belirlenen süre ise üç hafta olarak hükme bağlanmıştır.

DERLEME NÜSHASI VERME SORUMLULUĞU VE MALİYET

Tasarının on yedinci maddesinde ele alınan derleme nüshası verme sorumluluğunun kimlere ait olduğu açıklamasına göre;

- Basılı olanların tesliminden basımevleri,
- Ses ve görüntü kayıtları ile filmlerin tesliminden yapımcıları,
- Tez ve patent gibi ürünlerin tesliminden yazar ya da eser sahipleri,
- Yabancı ülkelerde basılmış ya da çoğaltılmış olan eserlerin verilmesinden yazar ve yapımcısı,
- Türkiye'de kazı yapan yabancı uzman ve bilim adamları tarafından, kazı sonuçları ile ilgili çıkardıkları eserlerin tesliminden eserin yazar ya da yapımcısı,

-Türkiye'de satılmak üzere yurt dışından getirilen basılı ya da basılı olmayan eserlerin tesliminden ürünleri yurt dışından getiren kuruluş ya da kişiler

sorumludurlar. Bunun dışında yayınevleri ürünlerinin bir listesini üç ayda bir, yapımcı ve çoğaltanların da altı ayda bir Derleme Müdürlüğü'ne vermekle yükümlü oldukları belirtilmiştir. Derleme sorumlularına yüklenen bu görev ile denetimin sağlanması ve yayın üretiminin izlenebilmesi amaçlanmıştır.

Derleme nüshalarının tesliminde maliyet verenlerin sorumluluğundadır. Ancak bu maliyetin azaltılması için, üzerinde "DERLEME" kaydı bulunan paket ya da kolilerden posta ücretinin alınmaması hükmü getirilmiştir.

DERLEME NÜSHALARININ DAĞILIMI

Tasarının yirmi üçüncü maddesinde derleme kütüphanesi olarak belirlenen yerlerin hangi kütüphaneler olduğu açıklanmaktadır. Buna göre on üçe çıkarılan derleme kütüphaneleri şunlardır; Milli Kütüphane, Adana İl Halk Kütüphanesi, Antalya İl Halk Kütüphanesi, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Erzurum İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Bayezıt Devlet Kütüphanesi, İzmir Atatürk İl Halk Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi, Samsun 19 Mayıs İl Halk Kütüphanesi, Sivas İl Halk Kütüphanesi, Trabzon İl Halk Kütüphanesi, Van İl Halk Kütüphanesi.

Yasa uyarınca, toplanan derleme nüshalarının kütüphanelere dağılımı ise şöyle belirlenmiştir;

15 nüsha derlenen ürünlerin iki tanesi, biri arşiv malzemesi olarak saklanmak, biri de iç yararlanma, uluslararası belge değişimi ve ödünç vermede kullanılmak üzere Milli Kütüphane'ye; birer nüsha yukarıda adı geçen diğer derleme kütüphanelerine; bir nüsha yerel derlemeyi oluşturmak üzere yapıtın üretildiği il halk kütüphanesine gönderilir.

Filmlerin gereği yapılmak üzere, Kùltür Bakanlığı Sinema ve Telif Hakları Genel Müdürlüğü'ne; pulların "Pul Müzesi" oluşturuluncaya kadar Milli Kùtùphane'ye, diğer derleme ürünlerinin de yine bu Kùtùphane'ye verilmesi önerilmektedir.

Yerel gazeteler ise ikişer nüsha derlenerek birisi yörenin il halk kùtùphanesine, diğer de Milli Kùtùphane'ye gönderilir.

Tasarıda ayrıca, derleme kùtùphanelerinin sorumluluklarının, yasanın çıkışını izleyen en geç altı ay içerisinde çıkarılacak bir yönetmelik ile belirleneceği açıklanmıştır. Derleme Kùtùphaneleri'nden Ankara İl Halk Kùtùphanesi ve İstanbul Beyazıt Devlet Kùtùphanesi'nin almış oldukları derleme nüshalarını ödünç verme hizmetinde kullanabilecekleri belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi tasarıda, önceki tasarıda amaçlanan derleme nüshalarının ülkenin değişik bölgelerinde merkezi koleksiyonların oluşturması amacı ile alınması biçiminde olan bölgeselleştirme düşüncesinin genişletildiği görölmektedir. Derleme nüshalarının ödünç verilerek halkın hizmetine sunulması da görülen yeniliklerdendir.

DERLEME KAÇAĞI CEZASI

Tasarının beşinci bölümünde "Yaptırımlar" başlığı altında açıklanmış olan derleme kaçağı cezalarının, diğer tasarılardan daha ağır hükümler içerdii görölmektedir.

Derleme nüshalarını belirtilen süre içerisinde vermeyenler öncelikle yazılı olarak uyarıldıktan sonra, iki hafta içinde yükümlülüğü yerine getirmemeleri durumunda da 5.000 TL hafif para cezası ve teslim edilmeyen eserlerin verilmesi cezasına çarptırılmaktadır. Suçun yinelenmesi durumunda bu ceza her biri bir

öncekinin iki katı olmak üzere uygulanır. Ayrıca tasarıda belirlenen para cezası da beş yılda bir % 5 oranında artırılabacaktır.

Tasarıda ayrıca kütüphane, arşiv ve müzelerimizden yararlanarak ya da Türkiye'de izin ile kazı yaparak, bununla ilgili kendi ülkelerinde yayın yapanların vermekle yükümlü oldukları derleme nüshalarını teslim etmemeleri durumunda, bu kişi ya da kurumlara bir daha çalışma izni vermeme biçiminde bir cezanın uygulanacağı belirtilmektedir.

Ceza hükümleri ile ilgili tasarının getirmiş olduğu bir yenilik de, derleme nüshalarının verilmemesinde zaman aşımının kaldırılmasıdır. Böylece, derleme kaçağı olduğu tespit edilen ürünler ne zaman olursa olsun derlenebilecek, sorumlular yaptırımlardan kurtulamayacaktır.

Derleme ile ilgili temel konularda, o güne kadar edinilen deneyimler ışığında oldukça kapsamlı olarak hazırlanmış olan bu tasarı ile ilgili, mesleki dernek ve akademik eğitim kurumlarına yazı ile başvurularak görüşleri istenmiştir. Gelen görüşler dikkate alınarak Genel Müdürlük tarafından yeniden incelenen tasarı, yeni biçimi ile Kültür Yüksek Kurulu'na sunulmuş, Hukuk Müşavirliği'nin de görüşü alınarak son biçimi verilmiştir. Tasarı bu biçimi ile 12 Kasım 1979 günü Kültür Bakanlığı tarafından Başbakanlığa gönderilmiş olmasına rağmen, bir süre sonra geri çekilmiştir (Cesur 1986:233). Böylece yoğun emek harcanarak yapılan bir girişim daha sonuçsuz kalmıştır.

V.1.4. 1980 SONRASI DÖNEM

1980'li yıllarda da derleme yasasının değiştirilmesi konusunda çalışmaların devam ettiği görülür. Bu konuda Milli Kütüphane ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün ortaklaşa çalışarak hazırlamış olduğu bir tasarının, 1981 yılı İcra

Planı'nda hedefler arasında yer aldığı görülmektedir. Plan'da 2527 sayılı BYRDK'nun günün şartlarına göre yeniden düzenleneceği belirtilmiştir (DPT 1982:319).

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da yer verilen Kanun'un değiştirilmesi çalışmaları (DPT 1985:235), günümüze kadar kesintisiz devam etmesine rağmen henüz bir sonuç alınamamıştır. Bu girişimlerden birisi de 1989 yılında "Basılmış veya Çoğaltılmış Eserleri Derleme Kanunu Tasarısı" adı ile Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan bir tasarıdır. Cunbur (1998:178)'un belirttiğine göre:

20 maddeden oluşan bu taslakta derlenecek nüsha sayısı 8'e indirilmiş, amaç, kapsam, tanımlar, Derleme Müdürlüğü'nün görevleri, Derleme Esasları başlıkları altında derlenecek materyalin sayıları ve türleri, derleme dışı eserler, derleme işlerinin yürütülmesi, derleme nüshası verecekler, bunların yükümlülükleri, derleme nüshalarının teslimi, dağılımı, ceza hükümleri ve çeşitli hükümler başlığı altında da toplatılan ve alıkonan eserler, izin belgesi, derlenen materyalin bedelinin gider yazılması hükmüne bağlanmıştır.

Yukarıda belirtilen tasarının bölüm başlıklarının değiştirilmesi ve içeriğinin günün koşullarına uygun duruma getirilmesi ile oluşturulmuş bir tasarı çalışması da günümüzde devam etmektedir. Bu yeni tasarı hazırlanmadan önce, birçok kurum ve kişilere 1978 ve 1989 yılında hazırlanmış tasarı metinleri gönderilerek görüş istenmiştir. Alınan görüşler doğrultusunda oluşturulan bu tasarı, dört bölüm ve beş başlıktan oluşmaktadır. Hazırlanan en son tasarı olması nedeni ile bu tasarının içeriğinin üzerinde durulması yararlı olacaktır.

"Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu (Tasarı)" başlığını taşıyan bu tasarının birinci bölümünde "Genel Hükümler" ana başlığı altında amaç, kapsam ve tanımlar yer almaktadır. Birinci maddede;

Madde 1- Ülkemizin kültürel varlığını oluşturan çoğaltılmış fikir ve sanat ürünlerinin en etkin ve sağlıklı biçimde toplumun bilgi ve yararına sunulmasını ve ulusal kültür birikiminin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır.

biçiminde gösterilen genel amaç belirtildikten sonra, yasanın gerçekleştirmesi gerekli olan işlevsel amaçları şöyle sıralanmıştır:

- a) Kanun kapsamına giren her türlü çoğaltılmış fikir ve sanat eserinin eksiksiz olarak toplanması,
- b) Milli düzeyde bibliyografik denetimin sağlanması,
- c) Derlenen eserlerin, ulusal bibliyografyalar aracılığıyla, gecikmeden ve etkin biçimde topluma duyurulması,
- d) Derlenen eserlerin, gelecek kuşaklara aktarılacak üzere düzenlenmesi ve elverişli ortamlarda saklanması,

Bu amaç doğrultusunda derlenecek ürünlerin kapsamı da şöyle belirlenmiştir.

Madde 2- Bu amaç doğrultusunda, ülkemizde bugün uygulanan ve teknolojik gelişmelere paralel olarak ortaya çıkacak çeşitli basma ve (ozalit, teksir, optik, manyetik, elektronik ve benzeri gibi) başka çoğaltma yöntemleri ile satılmak ya da parasız olarak dağıtılmak üzere üretilen her türlü çoğaltılmış fikir ve sanat eserinin Devlet tarafından derlenmesi ile ilgili esasları kapsar.

Tasarının üçüncü maddesinde ise, derleme kütüphanesi, derleme nüshası ve derleme mükellefi'nin tanımlarına yer verilmiştir:

Madde 3- Bu kanunda geçen;

- a) Derleme kütüphanesi, bu kanun uyarınca derlenen çoğaltılmış fikir ve sanat eserlerinin gönderildiği kütüphaneleri,
- b) Derleme nüshası, çoğaltılmış olan eserlerden derleme kütüphanelerine verilen fikir ya da sanat eserini,
- c) Derleme mükellefi, derleme nüshalarını derleme kütüphanelerine vermekle yükümlü olan gerçek ya da tüzel kişiyi, ifade eder.

Tasarının ikinci bölümü ise "Derlenecek Eserler" adını taşımaktadır. Dördüncü maddede Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinden, beşinci maddede Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışından derlenecek eserlerin neler olduğu açıklanmıştır.

Üçüncü bölüm "Derleme Esasları ve Uygulanması" başlığını taşımaktadır. Altıncı maddede 4-5. maddelerde belirtilen eserlerin kimler tarafından verileceği "Derleme Mükellefleri" başlığı altında verildikten sonra, yedinci maddede "Derleme nüshalarının sayısı ve gönderileceği kütüphaneler", sekizinci maddede de "Derleme işlerini yürütecek birimler ve görevleri" açıklanmıştır.

"Sorumluluk ve Yaptırımlar"ın anlatıldığı dördüncü bölümün ilk maddesi olan dokuzuncu maddede, "Derleme mükellefinin sorumlulukları" belirtilmiştir. Onuncu maddede derleme kaçaklarına karşı uygulanacak "Yaptırımlar", on birinci maddede "Cezaya itiraz" ve on ikinci maddede de "Cezaların tahsili" hükme bağlanmıştır.

Son bölümde ise, "Çeşitli hükümler" başlığı altında "Postalama işlemleri", "Diğer kanunlarla derlenen eserler", "İzin belgesi", "Derleme nüshası olarak verilen eserlerin maliyet bedelinin gider yazılması", "Milletlerarası standart numaralar", "Yürürlük" ve "Yürütme" ile ilgili açıklamalar yer almaktadır.

Günümüz koşulları dikkate alınarak hazırlanmış olan bu tasarının , derlemenin temel konuları ışığında değerlendirmesi yapıldığında, şöyle bir tablo ortaya çıkacaktır:

DERLEME MATERYALLERİ

Tasarının dördüncü maddesinde açıklanan Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinden derlenecek eserler şunlardır:

Madde 4-İçeriği ne olursa olsun;

- a)Kitap, kabartma harfli kitap, kitapçık, ansiklopedi, albüm, atlas ve nota gibi tek başına veya bir takımın ya da dizinin parçası niteliğinde olan ayrı yayınlanmış eserler,
- b)Gazete, dergi, yıllık, bülten, takvim gibi süreli eserler,
- c)Afiş, kartpostal, gravür, reproduksiyon, basılı fotoğraf gibi grafik eserler,

- d)Slayt, şerit ya da makara film, mikrofilm, mikrofiş gibi projeksiyon eserler,
 - e)Her türlü bilgisayar, müzik ve video cihazlarında kullanılmak üzere üretilmiş, ses, görüntü ve veri içeren optik ve manyetik ortamlara kaydedilerek çoğaltılmış fikir ve sanat eserleri,
 - f)Pul (prospektüsleriyle birlikte blok ve tek olarak), kağıt para gibi eserler,
 - g)Coğrafik, jeolojik, topoğrafik ya da meteorolojik harita, plan ve krokiler,
 - h) Yüksek lisans, doktora, tıpta uzmanlık ve sanatta yeterlilik gibi bilimsel tezler,
 - i)Patentler
- (Çoğaltılmış.... 1998)

Beşinci maddede de Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışından derlenecek eserler açıklanmıştır:

- Madde 5-Yürürlükteki kanunlar ile ikili ya da çok taraflı anlaşmalar uyarınca,
- a)Yabancı uyruklu gerçek ya da tüzel kişilerin Türkiye'deki kütüphane, müze, arşiv ve belgeliklerden yararlanarak hazırlamış oldukları eserler ile ülkemizde yaptıkları arkeolojik kazı ya da araştırmaların yöntem ya da sonuçlarına ilişkin olarak yurtdışında çoğaltmış oldukları eserler,
 - b) Yurtdışında lisanüstü eğitim gören Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının hazırlamış oldukları bilimsel tezler.
- (Çoğaltılmış... 1998)

Görüldüğü gibi, adları belirtilerek oldukça kapsamlı bir biçimde, her tür materyalin derlenebilmesi olanağı sağlayacak olan tasarının yasalaşması durumunda, yürürlükteki yasanın boşluğu yüzünden bugüne kadar derlenmesi mümkün olmayan eserlerin de derlenebilmesi sağlanacaktır. Tasarının, yasalaşması halinde, aynı zamanda derleme materyallerinin kapsamı açısından dünyadaki uygulamalara göre oldukça ayrıntılı bir uygulama niteliğinde olacak gibi görülmektedir.

DERLEME KURUMU

Tasarının 8. maddesinde, derleme işlerinin yürütülmesinden sorumlu birimin, Kültür Bakanlığı'na bağlı bir başkanlık olan Milli Kütüphane Başkanlığı bünyesinde

oluşturulacak olan Derleme İşleri Daire Başkanlığı olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, derleme işlemleri ile amaçlanan hizmetlerin gerektiği gibi yürütülebilmesi için oluşturulacak örgütsel ve işlevsel düzenlemelerin de, yasanın çıkışını izleyen üç ay içerisinde çıkarılacak olan yönetmelikle belirlenmesi hükmü yer almaktadır (Çoğaltılmış... 1998).

Derleme işlemlerinin dünyanın bir çok ülkesinde Ulusal Kütüphane'nin sorumluluğunda yürütülüyor olması, tasarıda getirilen yeniliğin çok isabetli bir karar olduğunu göstermektedir. Geç kalınmış bir uygulama olarak, derleme işinin etkinliğinin sağlanması yanında, bibliyografik hizmetlerin de daha düzenli verilmesi açısından son derece önemli bir değişiklik olacaktır.

DERLEME SÜRESİ

Yeni tasarının 9. maddesinde derleme nüshalarının teslim edilmesi için tanınan süre, eserin çıkışını izleyen 15 günlük zaman dilimi olarak belirlenmiştir. Posta ile gönderilen eserlerde derleme nüshasının postaya verildiği tarihin esas alınacağı da belirtilmiştir. Bunun yanında 5. maddede geçen Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışından derlenecek eserler için bu süre iki ay olarak belirlenmiştir. Maddede ayrıca, derleme nüshalarının yanlış, eksik ya da ciltsiz olarak verildiğinin belirlendiği durumda, bu nüshaların en geç 15 gün içerisinde değiştirilmesi gerektiği de yer almaktadır. (Çoğaltılmış... 1998).

DERLEME NÜSHA SAYISI

Tasarının yedinci maddesine göre, dördüncü maddenin "a" ve "b" bendinde belirtilen her türlü basma ve süreli yayınlar, yerel gazete dışında dört nüsha olarak derlenecektir. Yerel gazetelerin ise bir nüsha olarak derleneceği belirtilmiştir. Yine aynı maddede, alınan dört nüshanın, üç nüshasının Milli Kütüphaneye ve bir adedinin de eserin yayınlandığı ildeki il halk kütüphanesine gönderilmesi hükmü

getirilmiştir. Milli Kütüphane'ye verilecek üç nüshadan birinin saklanmak, birinin hizmete sunulmak ve diğerinin de T.B.M.M. Kütüphane, Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü'ne verilmesinin gerekli olduğu da belirtilmiştir. Aynı maddenin diğer bendlerinde geçen grafik eserler, bilgisayara dayalı her türlü ürünler, pullar, paralar, coğrafik harita, plan vb. ürünler, bilimsel tezler ve patentlerin ise bir nüsha olarak derlenmesi öngörülmüştür. Beşinci maddede açıklanan Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışından derlenecek eserler için de bir nüsha derleme yapılması uygun görülmüştür (Çoğaltılmış... 1998).

Görüldüğü gibi, derlenecek nüsha sayısı azaltılarak, derleme sorumlularının yasa hükümlerine aykırılıklarını en aza indirilmesi amaçlanmıştır. Yine dünyadaki en son uygulamaların bu yönde bir yaklaşımla gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, yerinde bir uygulama olarak değerlendirilmesi kaçınılmazdır.

DERLEME NÜSHASI VERME SORUMLULUĞU VE MALİYET

Daha önce hazırlanmış olan tüm tasarımlarda derleme sorumluluğunun çoğunlukla basımevlerinde olduğu görülürken, bu tasarının sorumlulukda yayınevlerini ön plana çıkardığı dikkat çekmektedir. Tasarının altıncı maddesine göre, basılı tüm eserlerin derleme verme sorumlusu öncelikle yayıncı, yayıncının olmadığı durumlarda ise basımevi ya da üreticisi gösterilmektedir (Çoğaltılmış... 1998)

Pul ve kağıt para gibi eserler ile coğrafik, jeolojik, topoğrafik ya da meteorolojik harita, plan ve krokiler için sorumlu; kullanmak ya da dağıtmak üzere çoğaltma işlemlerini yapan gerçek ya da tüzel kişilerdir.

Bilimsel tezler ve patentler ile Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışından, tasarının beşinci maddesi hükümleri gereğince derlenecek eserleri teslim etme sorumluluğu ise, bu eserleri hazırlayan, hazırlatan gerçek ya da tüzel kişilerdir.

Maliyet konusuna gelince, önceki tasarılar da olduğu gibi maliyetin tümü derleme sorumlularındadır. Üzerinde "DERLEME" kaydı bulunan paket ya da kolilerden posta ücretinin alınmaması ve derleme nüshası olarak verilecek eserlerin maliyet bedelinin gider olarak gösterilmesi gibi uygulamalar ise, derleme sorumluları için maliyetin düşürülmesine yönelik kolaylıklardır.

DERLEME NÜSHALARININ DAĞILIMI

Tasarıda, dördüncü maddenin "a" ve "b" bendlerinde geçen tüm basma eserler için (yerel gazeteler hariç) dört olan derleme nüshalarından; bir adedinin T.B.M.M. Kütüphanesi'ne verilmek, bir adedinin arşivlenmek, diğerinin ise hizmete sunulmak üzere üç adedinin Milli Kütüphane'ye, bir adedinin de eserin yayınlandığı il halk kütüphanesine verilmesi öngörülmektedir. Yerel gazeteler ise bir nüsha olarak derlenerek yalnızca yayınlandığı yerin il halk kütüphanesine verilip, ayrıca Milli Kütüphane'ye gönderilmez. Aynı maddenin c,d,e,f ve g bendlerinde belirtilen diğer basma eserler ile basılı olmayan eserler, bir nüsha derlenerek Milli Kütüphane'ye gönderilecektir. Bir nüsha olarak derlenmesi önerilen tezlerin Y.Ö.K. Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'na, patentlerin de Devlet Patent Enstitüsü'ne gönderilmesi istenmektedir.

Beşinci maddede geçen Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışından derlenecek eserlerin de birer nüshası Milli Kütüphane'ye yerleştirilecektir.

Önceki tasarılar ile karşılaştırıldığında, tasarının getirmiş olduğu en büyük yeniliğin belki de, derleme nüshalarının kütüphanelere dağıtımı konusunda olduğu görülecektir. Çünkü, önceki tasarıların tümünde derleme nüsha sayısının artırılıp, bunlarla ülkenin değişik bölgelerinde merkezi koleksiyonlar oluşturulması düşüncesinin, bu tasarıda biçim değişikliğine uğradığı görülmektedir. Yayınlanan veya üretilen eserlerin tümünün ülkenin değişik bölgelerinde belirlenen kütüphanelerde yer alması düşüncesi, ürünün yayınlandığı yerin kütüphanesine

konması biçimine dönüşmüştür. Böylece Milli Kütüphane merkezli geniş bir koleksiyon ve kendi yöresinde çıkan eserleri alarak koleksiyonunu geliştiren il halk kütüphaneleri düşünülmektedir. Bu uygulamanın avantajlarının yanında dezavantajlarının da olduğu gerçektir. Örneğin, ülkemizin güneydoğu bölgesinde bulunan illerde çıkarılan yayınlar ile, İstanbul ya da Ankara'da çıkarılan yayınlar karşılaştırıldığında arada büyük bir uçurumun olduğu görülecektir. Böylece, önceki tasarıların değiştirmeye çalıştıkları, yürürlükte bulunan yasanın derleme nüshalarını ülkenin yalnızca belirli bölgelerinde merkezi koleksiyonların oluşturulması, bu tasarı ile dolaylı olarak yeniden gerçekleştirilmiş olacaktır. Bunun yanında, derleme nüshalarından çeşitli nedenler ile etkin bir biçimde yararın sağlanamaması nedeni ile, böyle bir uygulamaya gidildiği düşünüldüğünde, tasarıda gerçekleştirilmek istenen uygulamanın haklılığı ortaya çıkacaktır. Çünkü, bugün bir çok il halk kütüphanesinin elinde bulundurduğu materyaller ile ilgili işlem ve hizmetleri gerektiği gibi gerçekleştirmeden yoksun olduğu bilinen bir gerçektir. Personel, bina ve bütçe yönünden oldukça noksan olan bu kütüphanelere derleme nüshaları konularak, taşıyamayacağından fazla yük yüklenmiş olacaktır. Bunun da yarardan çok zarar getireceği de açıktır. Bu nedenle, tasarının getirdiği uygulamanın yerinde olduğunu söylemek mümkündür. Ülkemizde kütüphaneciliğin genel sorunları ile yakından ilişkili olan bu karmaşanın, ancak kütüphanelerimizin çağın gerektirdiği koşullara uygun olarak donatılması koşulu ile giderilmesinin mümkün olduğu gerçektir.

DERLEME KAÇAĞI CEZASI

Tasarının "Yaptırımlar" bölümünde, 10. maddede açıklanan derleme kaçağı cezası, diğer tasarılarla karşılaştırıldığında bir çok yenilik getirmiştir. Örneğin, önceki tasarılar net rakamlar ile belirlenen para cezası, bu tasarıda eserin satış fiyatına endekslenmiştir. Derleme nüshası olarak verilmesi gereken eserlerin her bir nüshasının satış fiyatının en az beş katı olarak belirlenen para cezası, daha önceden yaşanmış olan para cezasının yıllar geçtikçe yaptırım gücünü yitirmesi karmaşasının önlenmesini sağlayacak niteliktedir. Ayrıca, tasarı ile eksik, yanlış ya da ciltsiz nüsha

verip, bunları belirlenen süre içerisinde değiştirmeyenlere de eserin satış fiyatının en az beş katı para cezası verilmesi hükme bağlanmıştır. Yine yurt dışından gelip Türkiye'de müze, arşiv, kütüphane ya da belgeliklerden yararlanarak eser hazırlamış olanlar ile, ülkemizde kazı yapan yabancı uzman ve bilim adamlarının, kazı sonuçları ile ilgili kendi ülkelerinde çıkardıkları eserlerin derleme nüshalarını vermeyenlerin izin belgelerinin iptal edilmesi cezası da tasarıda yer almaktadır.

Yukarıda açıklanan cezalarla ilgili uygulanacak yaptırım, derlemenin yapıldığı yerdeki en büyük mülki amirin sorumluluğundadır. Bunun yanında derleme mükelleflerinin bu cezalara karşı, cezanın tebliğinden itibaren yedi gün içerisinde yetkili Sulh Ceza Mahkemesi'ne itiraz etme hakkı vardır. Ancak itiraz, cezanın uygulanmasını durdurmaz.

Tasarının 12. maddesine göre, para cezaları 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun hükümleri uyarınca Mal Memurluğu tarafından tahsil edilir. Bu arada, para cezasının denmiş olması derleme yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Para cezasının ödenmesi ile birlikte, cezalandırmaya neden olan derleme nüshalarının da verilmesi gerekmektedir.

Ceza hükümleri bakımından oldukça güncel ve tutarlı olan tasarıda, birtakım eksiklikler de göze çarpmaktadır. Örneğin, derleme nüshasının verilmemesinin tekrarı durumunda cezaların artırılması ve daha başka yaptırımların uygulanması, yasaya uymayı pekiştirecek uygulamalar olmasına rağmen tasarıda yer almamaktadır.

Buraya kadar, 2 Temmuz 1934 tarihli ve 2527 sayılı BYRDK'nun çıkışından sonra, uygulamada rastlanan bir takım aksaklıkların giderilmesi ve Kanun'un gelişen teknoloji ile birlikte ortaya çıkan ürünlerin, bugün ve gelecekte kullanılabilmesi amacı ile yeni bir kanun çıkarılması çalışmaları kronolojik olarak verilmeye çalışılmıştır. Yukarıda belirtilen nedenler hazırlanan tasarıların ortak amacını oluştururken, derleme nüshalarının ülkenin belirli bölgelerinde merkezi

koleksiyonların oluşması için kullanılarak, sosyal ve kültürel gelişmeye aracılık etmesi, ulusal bibliyografya hizmetlerinin daha düzenli verilmesi, kurumsal düzeyde bir iyileştirmenin sağlanması ve derleme nüshalarından beklenen düzeyde yararlanmanın gerçekleşmesi gibi amaçlar da tasarıların getirmeye çalıştığı yenilikler olarak göze çarpmaktadır.

Tasarıların hazırlandığı yıllarda yasallaşması sağlanabilmiş olsa idi, bugün derleme çalışmaları ile hedef alınan amaçların bir çoğunun gerçekleşmesi mümkün olacaktı. Ancak, derleme ile ilgili birimlerin bu yoldaki gayretlerinin mevcut kanun koyucular tarafından ciddiye alınmaması, bugün kapatılması neredeyse imkansız olan boşlukların oluşmasına neden olmuştur. "Zararın neresinden dönülürse kârdır" gerçeği ile, halen çalışmaları devam eden en son tasarının yasallaşabilmesi en büyük ümit kaynağımızdır. Çünkü, dünyanın elektronik materyallerin derlenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması için özel yöntemler geliştirme çalışmaları yaptığı günümüzde, basılı materyallerin bile tam olarak derlenemediği ülkemizde, geleceğe yönelik sorunlar ancak bugün alınacak önlemler ile çözülecektir. Tasarının yasallaşması ile sorunun büyük bir bölümünün giderilmesi sağlanmış olurken, bu elbette yeterli olmayacaktır. Derleme kaçaklarının önlenmesi, derleme örgütünün iyi oluşturulması ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle yasanın getirdiği hükümlerin tam anlamıyla uygulanabilmesi için, planlı ve koordineli çalışan bir derleme örgütüne de gereksinim vardır. Bunun için de çıkarılacak olan yasanın nasıl uygulanması gerektiğini ayrıntılı olarak gösteren yönetmeliklere gereksinim duyulacaktır. Bu yönetmeliklerin hazırlanması da en az yasanın hazırlanması kadar ciddi bir iştir. Bütün bunlar sağlandığında ülkemiz, çağın gerektirdiği koşullarda yapılan bir derleme çalışmasına kavuşmuş olacaktır.

V.2. BASMA YAZI VE RESİMLERİ DERLEME KANUNU DIŞINDA YAPILAN DERLEME

Derleme ile ilgili genel açıklamalar verilirken, derleme çalışmalarının ortaya çıkışından bu yana siyasi, adli ve kültürel amaçlı düşüncelerin hep içi içe olduğu

belirtilmişti. Birçok ülkede siyasi ve adli amaçlar ile başlayan derleme çalışmalarının zamanla kültürel boyut kazandığı da görülmüştür. Ülkemizde de siyasi amaçlı olarak 19. yüzyılın ortalarında görülmeye başlanan, yayınlanan her eserden belirli bir nüshanın devlet tarafından ücretsiz olarak alınması uygulamasının, yüzyılın sonunda telif haklarının tescili ve Cumhuriyetten sonra da kültürel amaçlı olarak devam ettiği görülmektedir. Ancak başka amaçların ortaya çıkması, ilk amaç için gerçekleştirilen uygulamanın yok olmasını sağlamamıştır. Ülkemizde halen BYRD Kanunu ile derlenen altı nüshanın dışında, bazı yasalar gereğince, çeşitli amaçlara yönelik derleme nüshaları alınmaktadır. Bu uygulamalar 19. yüzyılın ortalarından beri de kesintisiz devam ederek günümüze kadar gelmiştir. Bu uygulamaların Cumhuriyet'e kadar olan gelişmesi daha önceki bölümde verilmiştir. Burada ise, bu tarihten sonra uygulanan çalışmalar verilmeye çalışılacaktır.

21.6.1927 yılında kabul edilip 7.7.1927 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren 1117 sayılı "Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu" nun 1986 yılında değiştirilen birinci maddesinde:

Madde 1-18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir yapacağı anlaşılan mevkute ve mevkute tanımına girmeyen diğer basılmış eserler aşağıdaki maddelerde gösterilen sınırlamalara tabi tutulur (1117 Sayılı Küçükleri... 1986:1).

denilerek yasanın amacı açıklanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, 1986 yılında değişikliğe uğrayan sekizinci maddede:

Madde 8-Basılmış eserler ile mevkutenin her nüshasından ikişer adedi, neşri takip eden çalışma gününde bir alındı belgesi karşılığında Kurul Başkanlığı'na gönderilir. Ankara dışında basılan eserlerin postaya verildiği tarih esas alınır. Bu madde hükmünü yerine getirmeyenler hakkında 5680 sayılı Basın Kanunu'nun 24üncü maddesinde belirtilen ceza hükümleri uygulanır (1117 Sayılı Küçükleri... 1986:2).

denilerek, Türkiye'de basılan her türlü eserden iki nüshasının, yükümlüler tarafından Başbakanlık bünyesinde oluşturulan ilgili kurula gönderilmesini emretmektedir. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda ise 5680 sayılı Basın Kanunu'nun 24. maddesinde belirtilen ceza hükümlerinin uygulanacağı açıklanmaktadır. Adı geçen Kanun'un ilgili maddesi şöyledir:

Madde 24-12inci maddenin birinci fıkrası hükmünü yerine getirmeyenler hakkında üç aydan bir yıla kadar ağır hapis ve yirmibin liradan ellibin liraya kadar ağır para cezası hükmolunur (Basın Kanunu 1957:2351).

Görüldüğü gibi, her eserden iki nüshayı 8. maddede belirtilen yere vermeyenlere, para cezasının yanında hapis cezası da verilmektedir. Daha önceden açıklanmış olan 1988 yılında çıkan 3506 sayılı Kanun'la yükseltilecek para cezaları ile, 20.000 TL'dan 50.000 TL'na kadar olan ağır para cezası, 1998 yılı itibariyle 1.520.000 TL'dan 3.800.000 TL'na kadar ağır para cezasına yükselmiştir. BYRD Kanunu'na aykırı davrananlara uygulanan ceza ile karşılaştırıldığında, son derece ağır bir ceza olduğu görülmektedir.

BYRD Kanunu dışında ülkemizde yapılan bir başka derleme de, 1931 yılı Matbuat Kanunu ile başlayan, daha sonra 1950 yılında çıkan Basın Kanunu ile devam eden derlemedir. 25 Temmuz 1931 tarihinde 1881 sayılı ve "Matbuat Kanunu" adı ile kabul edilip, 8.8.1931 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Kanun'un sekizinci maddesinde:

Madde 8- Matbaacılar bastıkları her türlü matbualardan ikişer tanesini günü gününe bulunduğu yerin en büyük mülkiye memuru ile cümhuriyet müddei umumisine vermeğe mecburdurlar. Verilmeyen her nüsha için beş lira hafif para cezası hükmolunur. Tekerrüründe bu ceza verilmeyen her nüsha için on liradan yirmi liraya kadar artırılır. Bu hükümlerden gazete ve mecmualar ve yukarıki maddenin dördüncü fıkrasında yazılı matbualar müstesnadır (Matbuat Kanunu 1931:366).

denilerek gazete ve dergiler dışında kalan eserlerin ikişer nüshasının mahallin en büyük mülkiye memurunca denetlenmek üzere alındığı belirtilmektedir. Aynı Kanun'un yirminci maddesinde:

Madde 20- Gazete ve mecmuaların her nüshasından ikişer tanesi günü gününe ve tevzii takip eden mesai saatinde gazete veya mecmuaların çıktığı yerin en büyük mülkiye memuru ile Cümhuriyet müddei umumisine verilir. Verilmeyen her nüsha için beş lira ve tekerrürü halinde her nüsha için on liradan aşağı olmamak üzere yirmi beş liraya kadar ağır para cezası hükmolunur (Matbuat Kanunu 1931:368).

denilerek gazete ve dergilerden de iki nüshanın devlet tarafından alınacağı belirtilmiştir. Kanunun sekizinci maddesinde geçen hükme aykırı davrananlara verilecek olan para cezası 5 TL olarak belirlenirken, tekrarında bu cezanın 10-20 TL'na kadar artırılacağı açıklanmıştır. Gazete ve dergilerin belirtilen yerlere verilmemesi durumunda belirlenen para cezası ise, verilmeyen her nüsha için 5 TL, tekrarında da 10-25 TL olarak belirlenmiştir.

Bu Kanun'un konumuz ile ilgili en ilginç maddesi ise, 26. maddedir:

Madde 26-Mahallin en büyük mülkiye memuruna gazete veya mecmuaların ikişer nüshasının verilmesi gazete veya mecmuada çıkan yazı ve resimlerdeki telif hakkının kayıt ve tescili hükmündedir (Matbuat Kanunu 1931:369).

Maddede belirtilen hüküm ile, gazete ve dergilere mahsus olmak üzere, alınan derleme nüshalarının denetim amacı ile alınmasının yanında telif hakkının tescili için de kullanıldığı anlaşılmaktadır.

1931 yılında çıkarılan "Matbuat Kanunu" hükümleri, 15.7.1950 tarihinde kabul edilen 5680 sayılı "Basın Kanunu"nun 42. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak derleme nüshalarının alınması uygulaması bu Kanun ile de

devam etmiştir. 24.7.1950 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "Basın Kanunu"nun, 10.11.1983 tarihinde değiştirilen on ikinci maddesine göre:

Madde 12-Tabi, mevkutenin her nüshasından ikişer tanesini neşri takip eden çalışma gününde, çıktığı yerin Cumhuriyet savcılığı ile en büyük mülki amirliğine vermeye mecburdur. Tabi'e bu yükümlülüğü yerine getirdiğine dair bir alındı belgesi verilir (Basın Kanunu 1983:36).

Bu madde gereğince, basımevleri bastıkları her eserin iki nüshasını bulunduğu yerin en büyük mülkiye amiri ile Cumhuriyet Savcısı'na vermeğe devam edeceklerdir. Kanun'un ilgili hükmüne aykırı davrananlara verilecek ceza ise 24. maddede açıklanmıştır:

Madde 24-12nci maddenin birinci fıkrası hükmünü yerine getirmeyenler hakkında üç aydan bir yıla kadar hapis ve yirmi bin liradan elli bin liraya kadar ağır para cezası hükmolunur (Basın Kanunu 1983:39).

Para cezasının 1998 yılı itibariyle 1.520.000-3.800.000 TL olduğu ise daha önceden açıklanmıştı. Burada söylenmesi gereken şey ise, gerek "Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu", gerek "Matbuat Kanunu" ve onun devamı olan "Basın Kanunu"nda belirtilen, derleme nüshalarının belirtilen yerlere verilmemesi durumunda verilecek cezanın, BYRD Kanunu ile karşılaştırıldığında oldukça yüksek olduğudur. Bu da bizi devletin siyasi amaçlı derlemeyi kültürel amaçlı derlemeden daha önemli gördüğü sonucuna götürmektedir.

"Basın Kanunu" ile yapılan derlemenin dışında, yine Cumhuriyet Savcısı ve en büyük mülkiye amirine derleme nüshası verilmesini isteyen bir başka kanun da 15.7.1950'de kabul edilip 24.7.1950 tarihli Resmi Gazete'nin 7564. sayısında yayınlanarak yürürlüğe giren 5681 numaralı "Matbaalar Kanunu"dur. Bu Kanun'un dördüncü maddesinde geçen:

Madde 4- Tabiler, bastıkları her eserden ikişer nüshasını basmanın sona erdiği günün çalışma saati içinde, bulundukları yerin Cumhuriyet Savcısı ile en büyük mülkiye âmirine vermeye mecburdurlar.

Bu hüküm, cemiyet ve aile münasebetlerine taalluk eden ve ticaret ve sanat işlerine münhasır bulunan davetiyeler, ilan, formül, sirküler kartvizitler ve yalnız seçim yerini ve zamanını gösteren kağıtlarla adaylarını bildiren rey pusulaları gibi basılar hakkında uygulanamaz (Matbaalar Kanunu 1950:18811).

hükmü uyarınca, basımevleri maddede hariç tutulan yayınlar dışında bastıkları her türlü eserden iki nüshasını aynı gün, bulundukları yerin Cumhuriyet Savcısı ile en büyük mülkiye âmirine, denetim amaçlı olarak vermek zorundadırlar. Vermeyenlere uygulanacak ceza ise Kanun'un altıncı maddesinde belirtilmiştir:

Madde 6-Bu kanunun birinci maddesine göre beyanname vermeden matbaa açanlarla ikinci, dördüncü ve beşinci maddeleri hükümlerine aykırı hareket edenler Türk Ceza Kanununun 533ncü maddesinde yazılı olan ceza ile cezalandırılırlar (Matbaalar Kanunu 1950:18811).

Ülkemizde BYRD Kanunu dışında yapılan derleme bununla da kalmamaktadır. Bunlardan birisi de, 16.7.1943 tarihinde kabul edilerek, 23.7.1943 tarih ve 5462 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren, 4475 numaralı "Basın Yayın Umum Müdürlüğü Teşkilat, Vazife ve Memurları Hakkında Kanun" hükümleri gereğince Basın Yayın Umum Müdürlüğü'nce alınan derleme nüshasıdır.

Kanun'un birinci maddesinin ilk fıkrasında geçen:

I. Söz, ses, yazı, resim, film, plak ve bunlara benziyen basın, yayın ve telkin vasıtalarından faydalanarak yurdun medeniyet ve kültür varlıklarını, sanat ve tabiat güzelliklerini, siyasi olay gelişmeleri içeride ve dışarıda doğru olarak tanıtmak ve yaymak;... (Basın ve Yayın Umum... 1943:660).

ifadesi Müdürlüğün amacını açıklamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Müdürlüğün yapacağı işler arasında Kanun'un 42. maddesinde belirtilen:

Madde 42- 2527 numaralı basma yazı ve resimleri derleme kanunu hükümlerine giren her türlü basma yazı ve resimlerden ikişer nüshası ile memlekette yapılan film ve plâkların birer nüshasının Basın Yayın Umum Müdürlüğüne verilmesi mecburidir (Basın ve Yayın Umum... 1943:667).

denilerek, ülkede basılan her türlü eserden iki nüshasının ücretsiz olarak Müdürlüğe teslim edilmesi emredilmiştir. Maddede basılı materyallerin dışında film ve plakların da ikişer nüshasının derlenmesi, BYRDK'nda bile geçmeyen bir uygulamadır. Film ve plakların ülkenin kültür varlığı olarak değerlendirilmesine rağmen BYRD Kanunu'nda yer almaması, bu konuda bir çifte standardın varlığını ortaya koymaktadır.

1949 yılına kadar uygulaması devam eden bu Kanun'un hükümleri, 24 Mayıs 1949 tarihinde kabul edilip, 28 Mayıs 1949 tarih ve 7218 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren, 5392 numaralı "Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Kanunu" ile yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni Kanun'un 28. maddesi yine Müdürlüğün alacağı derleme nüshaları ile ilgilidir:

Madde 28- 2527 sayılı "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu" hükümlerine giren her türlü basma yazı ve resimlerden ikişer nüsha, adı geçen kanun hükümlerine göre, matbaacılar tarafından Genel Müdürlüğe verilir (Basın-Yayın ve Turizm... 1949:1045).

Görüldüğü gibi, önceki Kanun'da yer alan film ve plaklardan da iki nüsha alınması, yeni Kanun'da yoktur. Bunda 2527 sayılı BYRD Kanunu hükümlerinin adı geçen materyallerin derlenmesine ilişkin hükümleri içermediğinin etkisi olabilir. Böylece ülkemizde basılı materyaller dışında film ve plakların da bir kurum tarafından derlenebilmesi yalnızca 1943-49 yılları arasında gerçekleşebilmiştir.

Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Kanunu, 2.7.1963 tarihinde kabul edilip, 12.7.1963 tarih ve 11452 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 265 numaralı "Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanunu"nun 38. maddesi hükmünce

yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni Kanun'da Müdürlüğün yerine Turizm ve Tanıtma Bakanlığı adı ile yeni bir bakanlığın kurulduğu açıklanmıştır. Önceki Kanun'da yapılan derlemenin ise, Bakanlık tarafından yürütüleceğine ilişkin hüküm Kanun'un 34. maddesinde geçmektedir:

Madde 34- 2527 sayılı Basmayazı ve resimleri derleme Kanunu hükümlerine giren her türlü basmayazı ve resimlerden ikişer nüshayı basımevciler, adı geçen kanun hükümlerine göre Turizm ve Tanıtma Bakanlığına gönderirler. Bu hükme uymayanlar hakkında, Bakanlık adı geçen kanun hükümleri gereğince kovuşturma yapılmasını Cumhuriyet Savcılığı'ndan ister (Turizm ve Tanıtma... 1963:510).

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı 13.12.1983 tarihinde kabul edilen bir Kanun Hükmünde Kararname ile (Kültür ve Turizm... 1983:359-385) Kültür Bakanlığı ile birleştirilerek Kültür ve Turizm Bakanlığı adını almıştır. Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü ise Başbakanlığa bağlanarak Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü adını almıştır. Müdürlüğün kuruluş ve görevlerini hükme bağlayan "Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" de ise, derleme ile ilgili herhangi bir hükme rastlanmamaktadır (Basın... Kararname 1984:165-71). Böylece o güne kadar gelen uygulamanın ortadan kalktığı görülmektedir. Ancak Müdürlüğün böyle bir görevi olmamasına rağmen, bir alışkanlık olarak basımevlerinin iki nüsha derlemeyi halen buraya verdikleri görülür. Ayrıca Birim bu yayınları sağlamak amacı ile, derleme yasa tasarılarında böyle bir maddenin yer almasına yönelik istekte bulunmuştur. Ancak o güne kadar aldıkları derleme nüshalarını belli bir süre geçtikten sonra SEKA'ya göndermeleri, Kurum'un derleme kapsamında tutulmasının gereksizliğini ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir davranış Derleme Yasası'nın amaç ve felsefesine aykırı düşmektedir (Cesur 1986:116).

Ülkemizde belli yıllar arasında derlemeden yararlanmış bulunan bir başka kurum da Diyanet İşleri Başkanlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kurumun derleme almasındaki amaç ise, dini yayınların denetimini sağlamaktır. Bu amaç, Başkanlığın kuruluşu ile ilgili yasada geçmektedir. 22.6.1965 tarihinde kabul edilip

2.7.1965 tarihli Resmi Gazete'nin 12038. sayısında yayınlanarak yürürlüğe giren 633 numaralı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"da, Derleme ve Yayın Müdürlüğü'nün görevlerinin açıklandığı 8. maddenin "c" fıkrası şöyledir:

c) Merkezde ve kuruluşun diğer dallarında kütüphaneler kurmak, kuruluşları yönetmek; din ile ilgili yayını derlemek ve gerektiğinde bu konularda Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü ile işbirliği yapmak, (Diyanet... Kanun 1965:605).

Maddede açıkça bu kurumun derlemeden yararlanabilmesi için Kütüphaneler Genel Müdürlüğü ile işbirliği içinde olması belirtilmektedir. Kurumun oluşumu ile ilgili bu ilk yasadan on bir sene sonra, 26 Nisan 1976'da kabul edilen "633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Dört Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun"da derleme işlemleri üzerinde daha ayrıntılı olarak durulmaktadır. Kanunun "Olgunlaştırma Dairesi"nin birim ve görevlerinin anlatıldığı sekizinci maddesinde geçen, "Derleme ve Yayın Müdürlüğü"nın görevleri şöyle açıklanmıştır:

...B)Derleme ve Yayın Müdürlüğünün görevleri:

- a) Başkanlığın her türlü yayın işlerini yürütmek,
 - b) Dini yayınlar döner sermayesini maksadına uygun olarak yürütmek,
 - c) Din ile ilgili yayınları derlemek,
- 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu hükümlerine giren ve dini mahiyette olan dini yazı ve resimlerden ikişer nüshayı basımevciler Diyanet İşleri Başkanlığı Derleme ve Yayın Müdürlüğüne gönderirler. Bu kanuna uymayanlar hakkında gerekli kovuşturmanın yapılmasını Başbakanlık C. Savcılığından ister (633 Sayılı... 1980:43).

Önceki yasada geçen işbirliğine geçilmesi düşüncesi, bu yasada Başkanlığın derleme alan kurumlardan birisi haline dönüşmesi biçiminde görülmektedir. Ancak Kanun'un bu biçimi ile uygulanması çok kısa sürmüş, Anayasa Mahkemesi'nin 1980

yılında bu Kanun'u iptal etmesiyle yürürlükten kaldırılmıştır (633 Sayılı.. 1980:36-40). Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı'nın derleme işlerinde sorumluluğu da sona ermiştir.

Ülkemizde belirli tarihler arasında, geçici bir süre basımevleri ve yayınları denetim altında tutabilmek için derleme nüshası almış olan kurumlardan birisi de, 1980 ihtilalinden sonra kurulmuş olan Sıkıyönetim Komutanlıklarıdır. 28.12.1982 tarihinde kabul edilip, 30.12.1982 tarih ve 17914 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş olan 2766 numaralı "13.5.1971 Tarihli ve 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun"un ikinci maddesinin değiştirilen "c" bendi şöyledir:

c) Söz, yazı, resim, film ve sesle yapılan her türlü yayım, haberleşme, mektup, telgraf vesair mersuleleri kontrol etmek; gazete, dergi, kitap ve diğer yayınların basımını, yayımını, dağıtımını, birden fazla bulundurulmasını veya taşınmasını veya sıkıyönetim bölgesine sokulmasını yasaklamak veya sansür koymak; sıkıyönetim komutanlığınca basımı, yayımı ve dağıtılması yasaklanan kitap, dergi, gazete, broşür, bildiri, pankart, plak, bant gibi bilcümle evrakı, yayın ve haberleşme araçlarını toplatmak; bunları basan matbaaları, plak ve bant yapım yerlerini kapatmak, müsadereesine karar verilmemekle birlikte, sıkıyönetim komutanlıklarınca sahiplerine iadesinde sakınca görülenlerin imhası için gerekli önlemleri almak, yayına yeni girecek gazete ve dergilerin çıkarılmasını izne bağlamak;.. (13.5.1971 Tarihli... 1982:1-2).

Maddede görüldüğü gibi sıkıyönetim komutanlıkları basımevleri ve bunların bastıkları her türlü eserin yanında, basılı olmayan materyallerin de denetlenebilmesi yetkisine sahiptir. Bu Kurum'un dilediği basımevini kapatma, dilediği yayının belirli bir kısmına ya da tamamına el koyma yetkisi vardır. Ayrıca yeni basımevi ve plak-bant yapım yeri açılması iznini de bu Kurum vermektedir. Dolayısı ile, onların yayınlayacakları ürünlerin denetlenmesi için belirli sayıda nüshalar isteyeceklerdir. Sıkıyönetim komutanlıklarının bu yetkisi, sıkıyönetimin kalkıp ülkenin tekrar sivil yönetime dönmesi ile son bulmuştur.

Bütün bunlara ek olarak, bir kanuna dayalı olmadan yapılan bir derlemenin de, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı ISBN Türkiye Ajansı ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yapıldığı söylenebilir. ISBN/ISSN Türkiye Ajansı "ISBN alan yayınların bibliyografik künyelerinin tam olarak tesbit edilebilmesi için", her yayının bir nüshasının gönderilmesini istemektedir (Bkz. Ek 5). Alınan bu nüshalar ise daha sonra çeşitli halk kütüphanelerine gönderilmektedir.¹ Emniyet Genel Müdürlüğü I. Şubesi'ne teslim edilen bir nüshanın ise, neye dayalı olarak verildiği halen cevap bekleyen sorular arasındadır (Cesur 1986:119).

Buraya kadar anlatılanlar ışığında, ülkemizde BYRDK gereğince alınan altı nüshanın dışında, 1927 yılında çıkarılıp 1986 yılında değişikliğe uğrayan "Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu"nun 8. maddesi gereğince iki, 1950 yılında çıkarılan 5680 sayılı Basın Kanunu'nun 12. maddesi gereğince iki ve yine 1950 yılında çıkarılan 5681 sayılı Matbaalar Kanunu'nun 4. maddesi gereğince iki olmak üzere toplam altı nüsha derleme daha yapılmaktadır. Buna herhangi bir kanuna dayanmadığı halde, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'ne iki, Emniyet Genel Müdürlüğü I. Şubesi'ne bir ve ISBN/ISSN Türkiye Ajansı'na bir olmak üzere toplam dört nüsha daha eklenince, BYRD Kanunu ile birlikte derleme mükelleflerinin vermekle yükümlü oldukları derleme nüsha sayısının 16'ya çıktığı görülmektedir. BYRD Kanunu dışında alınan bu derleme nüshaları kanımızca gereksizdir ve kültürel amaçlı derlemenin aksamasına da dolaylı yünden etki etmektedir. Çünkü çoğu zaman basımevleri ve yayıncılar siyasi denetim amaçlı alınan derleme ile kültürel amaçlı alınan derlemeyi aynı kategoride değerlendirip, bunlardan siyasi denetim amaçlı olanını verme yönünde tercihini kullanarak diğerini ihmal etmektedirler. Kaldı ki, Emniyet Müdürlüğü ve Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'ne verilen nüshaların dayandığı bir kanun da zaten mevcut değildir. Buna rağmen bir alışkanlık olarak buralara derleme nüshası verilmektedir. Kültürel amaçlı verilmesi gereken derlemenin ihmal edilmesini ise, 2527 sayılı BYRDK hükümlerinin etkinliğinin azalmasında aramak gerekmektedir. Çünkü,

¹ 3.11.1998 tarihinde Kütüphaneler Genel Müdürlüğü ISBN Türkiye Ajansı'nda Mehmet DEMİR ile yapılan görüşme.

gerek Basın Kanunu ve gerek Matbaalar Kanunu verilmeyen nüshalar için hapis cezasına kadar varan ağır hükümler içermektedir. Bu cezalar ile karşılaştırıldığında, BYRDK'nda geçen cezanın çok düşük kalması ve bu Kanun ile oluşturulan birimlerin yeterli denetimi sağlayacak biçimde örgütlenememesi nedeni ile, ihmal edilen hep kültürel amaçlı yapılan derleme olmaktadır. Ayrıca Kanun'un 1934'ten bugüne kadar hiç değişikliğe uğramamış olması, hükümlerinin yaptırımının gün geçtikçe azalmasına neden olmuştur. Bu sorunun çözümü ise, günün koşullarına uygun bir yasanın hazırlanarak yürürlüğe girmesi ile mümkün olacaktır.

V.3. ÜLKEMİZDE DERLEME ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yabancı ülkelerde başlangıcı 16. yüzyıla kadar inen derleme çalışmaları, matbaanın ülkemize geç girmesine paralel olarak, 19. yüzyıla gelinceye kadar üzerinde durulmayan bir konu olmuştur. 19. yüzyılda ise, kontrol amaçlı derleme çalışmalarına rastlanmışsa da, kültürel amaçlı derlemenin yapılmadığı görülmektedir. Bu yönde girişimler sonuçsuz kalırken, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından hemen sonra, 1926 yılında konu tekrar gündeme getirilmiş, ancak öneminin kavranamaması nedeni ile hayata geçirilememiştir.

Derleme çalışmalarının 1934 yılında çıkarılan bir yasa ile başlaması Türk Kültür Yaşamı açısından önemli bir gelişme olmuştur. Bu yasa ile birlikte hem ulusal kültür mirası olan eserlerin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi sağlanmış, hem de belirli merkezlerde geniş derlemelerden oluşan merkezi kütüphanelerden bugünkü araştırmacıların yararlanabilmesi sağlanmıştır. Bunun yanında ulusal bibliyografyaların yayınlanması ve telif haklarının tescili için de temelin atılması gerçekleşmiştir. İskit (1939:250) o yıllarda konunun önemini şu kelimeler ile anlatmaktadır:

Cumhuriyet idaresi, memleket neşriyat hayatının inkişafını takip etmek, milli kütüphaneleri yurt dahilinde çıkan bütün neşriyat

koleksiyonları ile zenginleştirmek ve Türk neşriyatı için bibliyografyalar çıkarmak maksadile 1934 temmuzunda 2527 sayılı kanunla "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Direktörlüğü" adı ile Kültür Bakanlığına bağlı bir idare kurdu¹. Bu direktörlük memlekette çıkan resmi ve hususi bütün neşriyatın ve resim, reklam, takvim gibi bütün eserlerin beşer sayısını toplıyarak sözü geçen kanunun tespit ettiği kütüphanelere tevzi etmekte ve bunların bibliyografyalarını çıkarmaktadır. Bu daire, bugüne kadar 1934, 1935, 1936 ve 1937 takvim yıllarına ait bibliyografyalarla 1938 senesinin ilk altı ayına ait olanı muntazaman neşretmiştir. Bu eserler kütüphanelerimize, Halk evlerine ve memleket içinde ve dışındaki ilim müesseseleri ile ilim adamlarına parasız olarak dağıtılmaktadır.

Kütüphaneci olmayan bir kişi tarafından öneminin çok güzel vurgulandığı derlemenin, ülkemizde dün ve bugün yeterince özümsenebildiğini söylemek mümkün değildir. Müdürlüğün kuruluşunun ilk yıllarında son derece ilginç olaylara tanık olunmaktadır. Gökman (1977:20-1) bu ilk yılları şöyle anlatmaktadır:

Yıl 1934... Türkiye'de ilmi esaslara uygun yolda hazırlanacak olan bir bibliyografyanın yayınlanması ve buna gerekli dokümanın memleket içinde tam ve eksiksiz olarak toplanabilmesi için İstanbul'da Ankara Caddesinde Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü adı ile yeni bir müessese kurulmuş ve müdürü de; Türkiye'de ilk kez ilmi kurallara göre bibliyografya hazırlayan merhum Selim Nüzhet Gerçek. Muzaffer Gökman da O'nun yanında kendi deyimi ile çömez. Üç kişilik bir kadro:

... S.N. Gerçek; düzeniyle, dikkatiyle, izlemesiyle... yani kanunu ve müesseseyi oturtmaya çalışıyor.

Kanun o kadar yeni ve o kadar ilginç ki... yeni kitaptan 5'er nüshayı getiren ve karşılığında makbuz alan matbaacı çırağı; şu soruyu sormadan kendini alamıyor:

...Siz burada üç kişisiniz. Birer kitap bölüştünüz. Diğer iki kitap ne olacak?

Dergi getiren de gazete getiren de... soruyor ve gözleriyle araştırıyor. Mümkün olduğu kadar kötü sayıları, defolu olanları getirenler de var aralarında. Bu beş nüshayı gözden çıkarılmış bir nev'i kayıp sayıyorlar. Bilmiyorlar ki bu beş nüsha; Ankara Milli, Beyazıt Devlet, İstanbul Üniversitesi, Ankara Umumi ve İzmir Milli Kütüphanelerine dağıtılacak ve kaybolmaktan kurtarılacak.

Görüleceği gibi, Selim Nüzhet Gerçek'in müdürlüğünde başlayan ilk yıllarda,

¹ Bkz. Sayfa 116, Dipnot 1.

derleme düşüncesinin yerleştirilmesi, yasanın öngördüğü ürünlerin derlenebilmesi ve ulusal bibliyografyanın zamanında çıkarılması için oldukça büyük gayretler harcanmıştır. Ülkemiz kültür yaşamı için son derece önemli olan bu yasa, 1925 tarihli Fransız "Dépôt Légal" kanununun hemen hemen aynen çevirisidir. Yasa ve uygulanabilirliği için yayınlanan genelgeler çerçevesinde ülkemizde derleme kurumunun bir değerlendirilmesi yapıldığında, aşağıdaki gibi bir görüntü ortaya çıkmaktadır:

DERLEME MATERYALLERİ

Yasanın 2, 4, 5, 6, 7, 11 ve 12. maddeleri verilmesi zorunlu olan derleme materyalleri ile ilgilidir. Bu maddeler ışığında baskı yöntemi ile üretilmiş her türlü eserler; hükümetçe yasak tutulanlar dışında tüm resmi yazı ve resimler; tekrar basılan eserler; Türkiye'de yayınlanmak üzere yabancı ülkelerde basılan eserler; her türlü gazete ve dergiler; Türkiye'de kazı yapan yabancı araştırmacıların kazı sonuçları ile ilgili olarak kendi ülkelerinde yapmış olduğu yayınlar; hükümetçe yasaklanmış yayınlar derleme materyalleri kapsamındadır. Ancak, resmi dairelerin hizmet evrakları; ticarethane, şirket ve fabrikaların hizmet evrakları; davetiye, kartvizit, adres ve ilan kartları; başlıklı kağıt ve zarflar, lokantaların yemek listeleri gibi özel basma yazı ve resimler derleme kapsamı dışında tutulmuştur.

Yasanın çıktığı yıllarda oldukça kapsamlı olan bu hükümler, gelişen teknolojiye paralel olarak çıkan materyal türlerini derlemeye olanak tanımadığından, yıllar geçtikçe güncelliğini yitirmiştir. Örneğin kültür yaşamımız açısından önemi yadsınamayacak ürünler olan plaklar, ses kasetleri, görüntü kasetleri, mikrofilm ve mikrofişler, CD-ROM'lar vb.'nin derlenmesi bu yasa ile mümkün olmamıştır. Oysa ki, yasanın ikinci maddesinde geçen "memleketin kültür hayatı ile alâkası olduğu Maarif Vekilliğince tesbit ve ilân olunan eserler de bu mecburiyete tâbi tutulabilir" açıklaması, ilgili bakanlık tarafından yayınlanacak bir genelge ile her türlü eserin derlenebilmesine olanak sağlayacak türden bir açıklamadır. Ne yazık ki, belki de uygulayıcıları tarafından da öneminin yeterince kavranamamış olmasından dolayı,

yeni tür materyallerin derlenmesi bugün de eksikliğini duyduğumuz bir konu olmaya devam etmektedir.

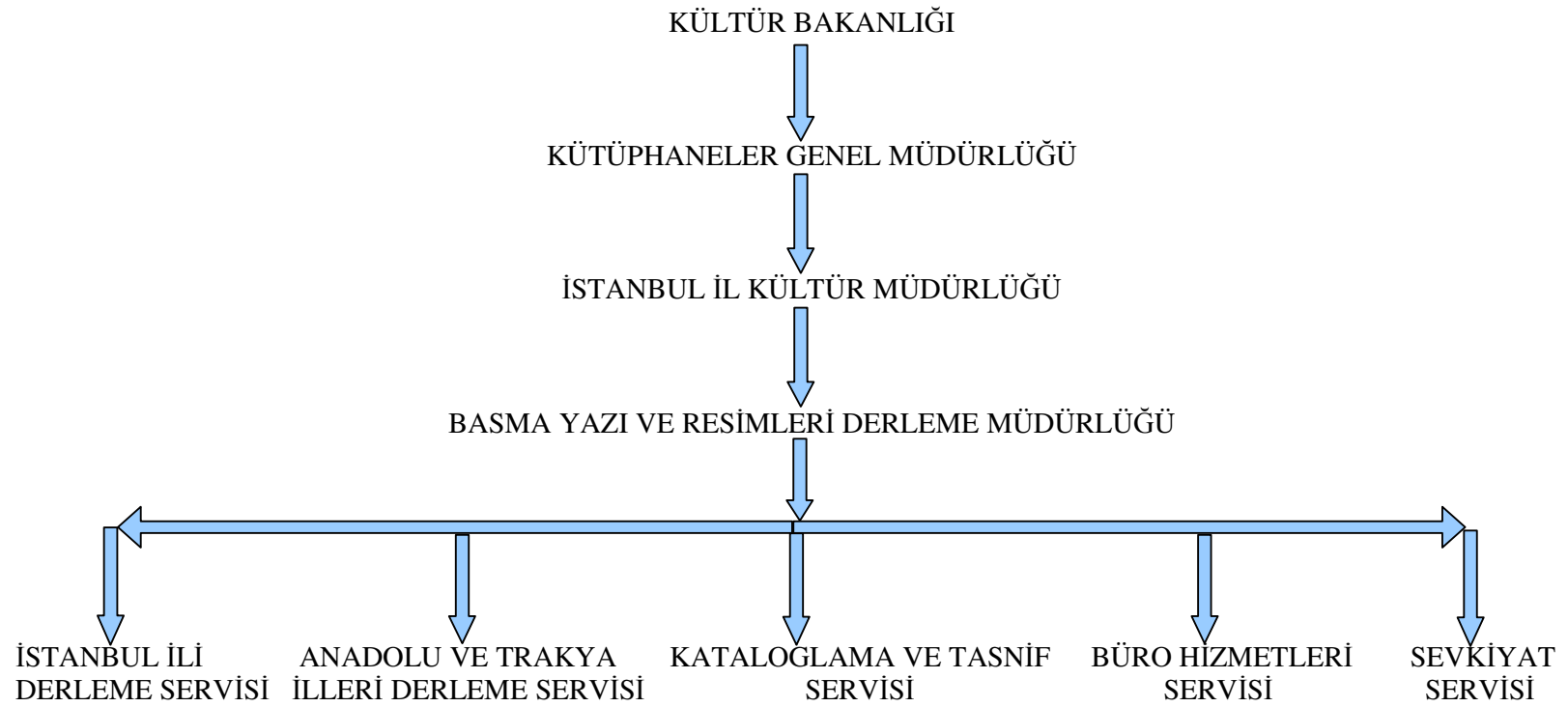
DERLEME KURUMU

1934'te çıkan yasada, derleme işlemlerinin yürütülmesinden sorumlu bakanlık Maarif Vekaleti olarak gösterilmiştir. Vekalet 16.7.1934 tarihinde yayınladığı bir Talimatname uyarınca, derleme işlemlerini Milli Talim ve Terbiye Dairesi kanalı ile yürüteceğini duyurmuştur. Yine aynı Talimatname'de derleme işlerinin İstanbul'da BYRDM, Ankara ve İzmir'de vekaletçe belirlenen derleme memurları, diğer illerde maarif idarelerinde görevli bir memur ve ilçelerde de maarif memurları tarafından gerçekleştirileceği açıklanmıştır. 1935 yılında ise derleme işlemlerinden sorumlu birim, Maarif Vekaleti'nin Yayın Direktörlüğü olarak değiştirilmiştir.

1978 yılına kadar bu yapıda devam eden derleme kurumu, M.E.B. ile Kültür Bakanlığı arasında imzalanan bir protokol ile Kültür Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu değişiklikten sonra BYRDM, Kültür Bakanlığı'nın Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak çalışmalarına devam etmiştir. İstanbul'da derleme nüshalarının toplanması ve gerekli işlemler Müdürlük tarafından gerçekleştirilirken, Ankara'da derleme bürosu, diğer illerde il halk kütüphanesi müdürlükleri, ilçelerde ilçe halk kütüphaneleri ve kütüphanesi bulunmayan yerlerde de kaymakamlıklarca görevlendirilecek bir birim tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır.

Derleme Müdürlüğü'nün Kültür Bakanlığı'na bağlanmasından sonra, 1981 yılında yayınlanan bir yönetmelik ile Müdürlüğün yapı ve işlevleri yeniden belirlenmiştir. Buna göre BYRDM'nde derleme işlemlerinin yürütülmesi için bazı birimler oluşturulmuştur. Müdürlüğün yapısı ve bu birimler Şema 1'de gösterilmiştir. Derleme işlemleri bugün de bu yapıda gerçekleştirilmeye devam etmektedir.

ŞEMA 1: Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü Örgüt Yapısı¹

¹ 15.10.1998 tarihinde BYRDM'nde, Derleme Müdürü İlyas Erdem ile yapılan görüşme sonucu elde edilmiştir.

DERLEME SÜRESİ

Yasanın üçüncü maddesinde belirtildiği gibi, derlenecek eserlerin en fazla on beş gün içerisinde imza karşılığında yukarıda belirtilen sorumlu birimlere verilmesi zorunludur.

DERLEME NÜSHA SAYISI

Derleme yasasının birinci maddesi gereğince derlenecek nüsha sayısı beştir. Ancak 1976 yılında çıkan bir yasa ile T.B.M.M. Kütüphanesi'nin de derleme kütüphanesi statüsüne alınması sonucu bu sayı altıya yükselmiştir. Bunun yanında Türkiye'de izin ile kazı yapan yabancı uzman ve bilim adamlarının yaptıkları kazı sonucuna ilişkin kendi ülkelerinde yapmış oldukları yayınlar da altı nüsha olarak derlenmektedir.

DERLEME NÜSHASI VERME SORUMLULUĞU VE MALİYET

Ülkemizde derleme nüshası verme sorumluluğu yayın türüne göre farklılıklar göstermektedir. Yasanın 2. ve 4. maddelerinde belirtilen basma yazı ve resimlerin teslim edilmesi sorumluluğu basımevlerine verilmiştir. Resmi kuruluşlarca çıkarılan basma yazı ve resimlerin teslim edilmesi sorumluluğu ise kuruluşa (basımevi ve yayınevi varsa bu birimlere) aittir. Yasanın yedinci maddesinde geçen Türkiye'de yayınlanmak üzere yabancı ülkelerde bastırılarak ülkemize ithal edilen eserlerin teslim edilmesinden yayıncılar sorumlu tutulmaktadır. Ayrıca yasanın on birinci maddesinde belirtilen, Türkiye'de kazı yaptıktan sonra, bu kazı ile ilgili kendi ülkelerinde yayın yapan uzman ve bilim adamlarının çıkardıkları eserleri teslim etme sorumluluğu ise yazarlarındadır.

Derleme nüshası teslim etme sorumluluğu yasada bu biçimde belirtilmesine rağmen, günümüzde ikinci maddede geçen eserlerin verilmesinin matbaacı ve

yayıncıların ortaklaşa sorumluluğunda olduğu görülmektedir.

Derleme nüshalarının maliyeti ise, teslim eden kişi ve kuruluş tarafından karşılanmaktadır.

DERLEME NÜSHALARININ DAĞILIMI

Yasa'da belirtilen beş nüsha derlemeden bir nüsha Milli Kütüphane'ye, bir nüsha Ankara Umumi Kütüphanesi'ne¹, bir nüsha İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ne, bir nüsha İstanbul Umumi Kütüphanesi'ne² ve bir nüsha da İzmir Umumi Kütüphanesi'ne³ verilmektedir. 1976 yılından itibaren T.B.M.M. Kütüphanesi'nin de derleme almaya başlamasından sonra bir nüsha da bu kütüphaneye gönderilmektedir. Ancak bu kütüphane tüm eserleri değil, Kitaplık Karma Komisyonu'nun seçtiği eserleri almakta, geri kalanını çeşitli il ve ilçe halk kütüphanelerine göndermek üzere Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne göndermektedir. Ayrıca yerel gazete ve dergiler ile ders kitapları da beş nüsha olarak derlendiğinden bu kütüphaneye hiç gönderilmemektedir.

Yasanın on birinci maddesinde belirtilen, yabancı uzman ve bilim adamlarının Türkiye'de yaptıkları kazılara ait kendi ülkelerinde yayınladıkları eserlerin dağıtıldığı kütüphaneler ise şöyledir: İki nüsha Milli Kütüphane'ye, bir nüsha Ankara Umumi Kütüphanesi'ne, bir nüsha Maarif Vekilliği Müzeler Dairesi Kütüphanesi'ne, bir nüsha İstanbul Asarı Atika Müzeleri Kütüphanesi'ne⁴ ve bir nüsha da Türk Tarih Tetkik Heyeti⁵ Kütüphanesi'ne.

¹ Bu kütüphanenin şimdiki adı Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi'dir.

² Bu kütüphanenin şimdiki adı Beyazıt Devlet Kütüphanesidir.

³ Bu kütüphanenin şimdiki adı İzmir Milli Kütüphanesi'dir.

⁴ İstanbul Eski Eserler Müzesi Kütüphanesi

⁵ Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi

DERLEME KAÇAĞI CEZASI

Yasanın onuncu maddesi gereğince, derleme nüshalarını teslim etmeyenler elli liradan az olmamak üzere hafif para cezasına çarptırılmakta, ayrıca teslim etmediği nüshaları da vermek zorunda kalmaktadır. Ancak, 1949 yılına gelindiğinde Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklik ile, belirtilen para cezası 250 TL olmuştur. 1983'te yapılan bir değişiklik de bu cezayı 4.500 TL'na yükseltmiştir. 1988 yılından itibaren ceza önce 9.000 TL'na, daha sonra da memur maaş katsayısına endeksli olarak artacak olan bir para cezasına yükseltilmiştir. 1998 yılı itibariyle alınacak ceza miktarı 684.000 TL'dan az olmayacaktır. Bu para cezasının yanında teslim edilmeyen nüshaların alınması uygulaması bugün de devam etmektedir.

Mevcut yasa çerçevesinde ülkemizde uygulanmakta olan derleme çalışmaları bu şekildedir. Görüleceği gibi, gerek Kanun'un yapısından ve gerek derleme kurumunun iyi örgütlenememiş olmasından kaynaklanan birçok aksaklıklar vardır. Şüphesiz bu sorunların en büyüğü, acilen gereksinim duyulan yeni bir derleme yasasıdır. Basılı yayınlar harici derlemeye olanak tanımayan mevcut yasa, Türk kültür yaşamının belli dönemlerinde oluşturulan bir çok yayın türünün kaybolup gitmesine neden olmuştur. Acaroğlu (1995:449)'nun da belirttiği gibi:

Türkiye'de umuma satılan fotoğraflar dönemi geldi geçti. Gramofon plaklar dönemi gelip geçti. Sinema filmleri dönemini de artık geride bıraktık. Bu kültür ürünlerinin hiçbirini derleyip devlete maledemedik. Bugün devlet milyarlar verse, bunları bulup satın alamaz. Şimdi kaset, CD, TV filmleri dönemini yaşıyoruz ama bunları da derleyemiyoruz. Bilgisayar teknolojisinin kuşatması altında, kitabın yerini disketler aldığında ne yapacağız?

Görüldüğü gibi sorunun çözümünde atılacak ilk adım yasanın güncelleştirilmesi, daha doğrusu yeniden hazırlanması olmalıdır. Kaldı ki, mevcut yasanın kapsadığı ürünlerin derlemesini bile yeterince gerçekleştirilemediği bir gerçektir. Bunun en basit örneğini, ülkemizde son yıllarda yaygınlaşmaya başlayan ISBN ve ISSN alan yayınlar ile, derlenen yayınların karşılaştırılması ile verebiliriz.

1994 yılında BYRDM'nce derlenen kitap sayısı 5631, ISBN alan kitap sayısı 6212'dir. Bu rakam 1995 yılında 5172'ye karşılık 7806, 1996'da 8207'ye karşılık 9504, 1997'de 8352'ye karşılık 10729'dur¹. Aynı müdürlüğe bağlı iki birimin almış oldukları kitap sayılarındaki bu farklar, acı gerçeği açıkça vurgulamaktadır. Gerçek bununla da kalmamakta, derleme kaçağı oranının %50 civarında olduğu tahmin edilmektedir. (Tavacı 1998:234; Kaygusuz 1998:49). Bu durumda yapılması gereken, "kadük" olmuş mevcut yasanın bir an önce günün koşullarına uygun bir yasa ile değiştirilmesidir.

Yasanın değiştirilmesi için belli dönemlerde yapılan birçok girişimin sonuçsuz kalması da, derlemenin öneminin yeterince kavranamamasından kaynaklanmaktadır. Halbuki, kültürel amaç dışında yapılan derleme için gerekli kanun ve yönetmeliklerin çıkarılması Osmanlı'dan bu yana kesintisiz biçimde devam etmiştir. İhmal edilenin kültürel amaçlı derleme olması, sıkıntının biraz da zihniyetten kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Bu durumda getirilecek çözüm ise, dünyada görülen örneklerde olduğu gibi, derlemenin çok yönlü bir düşünce (denetim, telif hakkı, kültürel) ile, ancak aralarındaki önem farkının iyi belirlenmesi koşuluyla yapılmasıdır. Böylece derleme mükelleflerinin üzerine yüklenen sorumluluk hafifletilmiş olacağından, ülke için asıl gerekli olan kültürel amaçlı derleme sağlıklı bir biçimde gerçekleşmiş olacaktır. Ülkemizde BYRD Kanunu dışında yapılan derleme ile birlikte sayısı 14'ü bulan, devlete ücretsiz nüsha verme işinin, daha az sayıda alınan nüsha ile bütün amaçların gerçekleştirilmesi biçimine dönüşmesi sağlanmalıdır.

Bunun dışında dikkat edilmesi gereken noktalardan birisi de derleme sisteminin iyi oluşturulmasıdır. Bunun için gerekli olan bina, bütçe, personel ve teknik olanaklar sağlanmalıdır. Mevcut örgütün bunların tümünden yoksun olması, bugünkü sorunun bir parçasıdır.

¹ Derleme kitapların sayıları Derleme Müdürü İlyas Erdem ile 15.10.1998 tarihinde BYRDM'nde yapılan görüşme, ISBN alan kitap sayısı da 3.11.1998 tarihinde Kütüphaneler Genel Müdürlüğü ISBN Türkiye Ajansı'nda Mehmet DEMİR ile yapılan görüşme sonucu elde edilmiştir.

Ayrıca Kanun'a aykırı davranmalarda uygulanacak yaptırımlar da çok önemlidir. Derleme kaçaklarına bazı cezai yaptırımların Kanun'da yer alması, tüm dünya ülkelerinin derleme yasalarının ortak noktalarından birisidir. Bu cezaların caydırıcı olması ise, derlemenin istenilen biçimde gerçekleşmesini destekleyici bir unsurdur. Mevcut derleme yasamızdaki ceza ise bu desteği sağlamaktan çok uzaktır. Yeni çıkarılacak yasada bunun göz önünde bulundurularak, en geçerli yöntem olarak gözüken derleme nüshası fiyatının belli bir katı para cezası alınması hükmüne yer verilmesi gerekmektedir. Aykırı davranmanın tekrarı da para cezasının artırılmasının yanında, daha başka yaptırımların uygulanmasını içermelidir.

Başlangıçta da söylendiği gibi, tüm bunların olabilmesinin önkoşulu yeni bir yasanın çıkarılmasıdır. Bundan sonraki adım, ilgili birimlerin ortaklaşa çalışmasını sağlayacak bir sistemin kurulması olmalıdır. Oluşturulacak sistem derlemenin amaçlarının tümünü (denetim, telif hakkı, kültürel) karşılamalı, aynı zamanda ulusal bibliyografyanın çıkarılması ve ISBN/ISSN verilmesi işlemlerini de gerçekleştirecek biçimde planlanmalıdır. Tavsiye edilen ise, dünya ülkelerinin çoğunda olduğu gibi bu görevin ulusal kütüphane tarafından gerçekleştirilmesidir.

VI. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Derleme, ülkelerin kültürel mirasını oluşturan her tür yayının belli sayıdaki kopyasının, bugün ve gelecekte kullanım, telif hakkının korunması ve denetim amaçları ile devlet tarafından ücretsiz olarak, yayının yayıncı/üretici/yazarlarından alınmasıdır. Bu uygulama başlangıcından bu yana ülkelerin kültürel yaşamının gelişmesinde son derece önemli olmuştur. Alınan bu nüshalar ile geniş ve merkezi koleksiyonlar oluşturularak gereksinim duyanların hizmetine sunulmuş, kültür birikiminin ürünü olan bu yayınların gelecek nesillere de aktarılması sağlanmıştır. Bu uygulama böylece, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasında da önemli rol oynamıştır.

Yapılan bu çalışma ile, ülkelerin kültürel yaşamı için önemi yadsınamaz olan derlemenin, ülkemizdeki uygulamaları başlangıcından günümüze değin tarihi bir düzenle verilmeye çalışılmıştır. Böylece, günümüzde yetersizliği çeşitli kesimlerce vurgulanan ülkemizdeki derleme çalışmalarına ilişkin sorunların, tarihten gelen ve günümüzdeki uygulamadan kaynaklanan nedenlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda;

-Öncelikle derlemeye ilişkin tanım ve kapsam, diğer ülkelerden verilen örnekler ışığında açıklanarak, ülkemizdeki mevcut uygulamanın aksaklıklarının hangi boyutta olduğu saptanmaya çalışılmış,

-Derleme çalışmalarının ülkemizdeki başlangıcı üzerinde durularak, mevcut uygulamadaki aksaklıkların tarihten gelen nedenleri belirlenmiş,

-Kültürel amaçlı derlemenin oluşumu ve günümüze kadar olan uygulamalarında, yasadan ve oluşturulan sistemden kaynaklanan sorunların neler olduğu belirlenmiş,

-Gelişen Teknolojiye paralel olarak, yabancı ülkelerden de örnekler verilerek, BYRDK'ndaki boşluğun boyutlarının nereye ulaştığı ortaya konmuş,

-Bütün bunların ışığında sorunun nedenleri saptanarak, çözümüne ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmamızın verileri doğrultusunda, öncelikle derleme çalışmalarının ülkemizde görülen uygulamalarının çağın gerektirdiği koşulları karşılayacak nitelikte olmadığı doğrulanmıştır. Bunun en önemli nedeni olarak da, derleme düşüncesinin ülkemizde yeterince özümselememiş ve öneminin kavranamamış olduğu sonucuna varılmıştır. Bu yetersizlik tarihten gelen bir yanlışın devamı olarak bugün de geçerliliğini sürdürmektedir.

Derleme çalışmalarının ülkemizdeki başlangıcı, Fransa'da görülen ilk uygulamadan yaklaşık üç yüzyıl sonra olmuştur. Başlangıçtaki bu gecikmenin, şüphesiz matbaanın ülkemize geç girmiş olması ile yakından ilişkisi vardır. Aslında matbaanın geç girmesi ile derleme çalışmalarının geç başlamış olmasının nedenlerinin aynı olduğunu söylemek mümkündür. Ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmişlik düzeyi ile yakından ilişkili olan bu durumun, günümüzdeki yetersizliğinin de temel nedeni olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Matbaanın ülkemize girmesi ile birlikte, artan basım ve yayıncılık işlemlerinin devlet tarafından kontrol altında tutulması amacıyla çıkarılan ilk yasalar, ülkemizdeki derleme çalışmalarının başlangıcını oluşturmaktadır. Bu yasalar gereğince devlet, çıkarılan yayınlarda kendi çıkarlarını zedeleyecek düşüncelerin yer alıp almadığını anlamak amacı ile derleme nüshaları talep etmeye başlamıştır. Bu

düşüncenin doğal sonucu olarak da, başlangıçtaki uygulamalar dünyada görülen uygulamalardan oldukça farklı gerçekleşmiştir. Derleme nüshalarının alınmasındaki tek amaç basının denetlenebilmesidir. Diğer yandan, derleme diğer ülkelerde, ulusun kültür mirasını oluşturan her tür yayının o gün ve gelecekteki araştırmalarda kaynak olması düşüncesi ile yapılmakta ve bu amaçla oluşturulan yasalarda ilkeler buna göre belirlenmektedir.

Ülkemizde uzun bir süre yalnızca siyasi denetim amaçlı olarak gerçekleştirilen derleme çalışmaları, 19. yüzyılın sonlarına doğru telif hakkının tescili amacı güdülerek de yapılmaya başlanmıştır. Düşüncede meydana gelen bu değişim, kültürel amaçlı derlemenin oluşumu için yeterli olmamış ve derleme çalışmaları Cumhuriyet sonrasına kadar da bu biçimiyle uygulanmaya devam etmiştir.

19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın başları, kültürel amaçla yapılacak derlemenin ülkenin sosyal ve kültürel kalkınmasına yapacağı katkının bazı kişilerce dile getirildiği yıllardır. Ancak bu dönemde, derlemenin öneminin anlaşılması için yeterli sosyal, kültürel ve ekonomik düzey, ne yazık ki mevcut değildir. Cumhuriyet'in kurulmasının hemen ardından yeniden gündeme getirilen konu, aynı yetersizlikten ötürü, yine gerçekleşme olanağı bulamamıştır.

1934 yılında çıkarılan BYRDK, kültürel amaçlı derleme çalışmalarının ülkemizdeki başlangıcı olmuştur. Ancak, bu kanunun çıkışı o güne kadar kesintisiz devam eden bir uygulama olan siyasi denetim amaçlı derlemenin ön planda tutulması düşüncesinin yok olmasını sağlamak için yeterli olmamıştır. Bunun en önemli nedeni ise, ülkemizde kültürel amaçlı derleme çalışmalarının, diğer ülkelerde olduğu gibi, gerekliliğinin özümzenerek değil, bu konunun önemine inanmış bir kesimin büyük gayreti ve büyük önder Mustafa Kemal Atatürk'ün kültüre vermiş olduğu önemin bir sonucu olarak gerçekleşmiş olmasıdır. Gerçekten de aradan on beş yıl geçtikten sonra, yasanın içeriği ve örgütlenmeden kaynaklanan sorunlar ortaya çıkmış ve çeşitli kesimlerce de bu sorunlar gündeme getirilmeye başlanmıştır. Konunun özümzenememiş olmasının doğal sonucu olarak yetkililerin duyarsızlığı ile

karşılaşılmıştır. O yıllarda bile acilen çözülmesi gereken bu sorunlar, ne yazık ki günümüze kadar katlanmış ve karmaşıklaşmış olarak gelmiştir.

Kültürel amaçlı derleme düşüncesinin bugün de yeterince özümsenebildiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü, 1950'lerden bu yana yasanın günün koşullarına uygun duruma getirilmesi amacı ile hazırlanmış bir çok tasarı yasalaşma olanağı bulamamıştır. Mevcut yasa 1950'li yılların bile gereksinimlerini karşılamaktan uzak iken, teknolojiye dayalı bir çok yeni ürünün ortaya çıktığı günümüzde halen yürürlükte dir. Plaklar, ses kasetleri, görüntü kasetleri, vb. gibi ürünlerin derlenmesinin günümüze kadar gerçekleşmemiş olması, gelecek nesiller için kültürel mirasımızın büyük bir boşluğunu oluşturmaktadır. Bilgisayar teknolojisine dayalı bir çok yeni ürünün ortaya çıktığı günümüzde, mevcut yasa günün koşullarına uygun biçimde yeniden oluşturulmaz ise, bu boşluk telafisi mümkün olmayacak bir boyuta ulaşacaktır. Kaldı ki, günümüzde yasanın kapsadığı ürünler dahi %50 oranında ancak derlenebilmektedir. Buna rağmen yetkililer bu sorunu bugüne kadar pek ciddiye almamışlardır.

Bunun yanında, kültürel amaçlı derlemeden yaklaşık yüz yıl önce başlamış olan siyasi denetim amaçlı derleme, günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir. Çalışmamızın bulguları bizi, bu amaçla yapılan derlemenin önemini hiç yitirmeden günümüze kadar ulaşmış olduğu sonucuna götürmektedir. Siyasi denetim amacı ile derleme nüshası istenmesi hükümlerinin yer aldığı yasalar, hem denetim mekanizması, hem de bu mekanizmayı destekleyici bir unsur olan cezai müeyyideler bakımından daha iyi oluşturulmuştur. Örneğin, 1998 yılı itibarıyla BYRDK gereğince verilmesi zorunlu olan derleme nüshalarını teslim etmemenin cezası 684.000 TL. para cezasının yanında verilmeyen nüshaların alınması biçiminde iken, siyasi denetim amaçlı derlenen nüshalar için bu ceza, 1.520.000-3.800.000 TL. para cezasının yanında üç aydan bir yıla kadar hapis cezası biçiminde uygulanmaktadır. Böylece, derleme mükellefleri hem uzun süreli bir uygulamanın verdiği alışkanlık, hem de cezaların daha ağır olması nedeni ile, siyasi denetim amaçlı derleme nüshası teslim etme yükümlülüğüne daha çok uymaktadırlar. Devlete teslim edilmesi gerekli

nüshaların 16'yı bulduğu ülkemizde, sayının fazla olması da kültürel amaçlı derleme nüshaları verilmesinin aksatılmasına neden olmaktadır. Bütün bunlar, ulusal kültür mirası olan ürünlerin bugün ve gelecekte kullanımına yönelik derleme ile ilgili sorunların çözümü için önlemlerin alınmamasının nedenini, öncelikle konuya bakış açısında aramak gerektiğini doğrulamaktadır.

Yukarıda yapılan açıklamalar, çalışmanın hipotezi olan "ülkemizde yeniden oluşturulması çeşitli kesimlerce vurgulanan derleme çalışmalarının, bugüne gelinceye değin görülen uygulamalarında siyasi boyutu ön planda tutulup, kültürel boyutu aksatılmıştır" görüşünün doğruluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu yetersizlik, ilgililerin konuya bakış açılarını değiştirmeden de giderilemeyecektir.

Sorunun çözümünde konuya bakış açısının değişmesinden sonraki atılacak ilk adım ise, yasanın çağın gereksinimleri doğrultusunda yeniden oluşturulması olmalıdır. 1934 yılında çıkarılmış olan yasanın hükümleri, günümüzde de ilk biçimi ile halen yürürlükte. Çalışmamızın verileri doğrultusunda, yabancı ülkelerdeki uygulamalar da göz önünde bulundurularak, bu Kanun'a yeni hükümlerin eklenmesinin, sorunun çözümünde yeterli olmayacağı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle Kanun'un yeniden oluşturulması gerekmekte ve bu Kanun hem günümüz hem de gelecekteki olası koşullar göz önünde bulundurularak hazırlanmak zorundadır.

Derleme çalışmalarının 1934'ten günümüze değin olan uygulamalarında sistemin iyi kurulamamış olduğu da görülmektedir. Oysa derleme uygulamalarının başarısı, oluşturulacak sistemin iyi planlanması ile yakından ilişkilidir. Sistemi iyi kurmuş olan Fransa ve ABD'de başarı oranının %90'ın üzerinde olması konunun açıklaması için yeterlidir. Yine sistemi destekleyici bir unsur olan cezai yaptırımların da sınırlarının iyi belirlenmesi, başarının beklenen düzeyde gerçekleşmesinde yardımcı olacaktır. Bu nedenle cezalar ileriki yıllarda etkinliğini yitirmeyecek biçimde belirlenmelidir.

Son olarak, derleme tüm gelişmiş ülkeler için geçmişte üzerinde önemle durulan bir konu olmuş ve günümüzde de bu önemini kaybetmemiştir. Büyük bir olasılıkla gelecekte de önemini yitirmeyecektir. Gelişen teknolojinin ortaya çıkardığı ürünlerin derlenmesine yönelik ilkelerin belirlenmesinde bu ülkelerin birlikte hareket etme kararı almaları, bu düşüncemizin doğruluğunu ortaya koymaktadır. Ülkelerin kültürel yaşamı için son derece önemli olan bu konunun, ülkemizde de çağın gerektirdiği koşullarda gerçekleşmesi için bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu önlemler alınırken geçmişteki deneyimler göz önünde bulundurularak, yapılan hataların tekrarından kaçınılmalıdır. Ayrıca uygulamayı başarıyla gerçekleştiren ülkelerin deneyimlerinden de yararlanmak gerekmektedir.

Çalışmamızda ulaşılan bu sonuçlar doğrultusunda, ülkemizdeki derleme çalışmalarının çağın gerektirdiği koşullarda gerçekleşmesi için iki temel öneri getirmek mümkündür:

-Ülkemizde derleme olgusunun gerekliliğinin öncelikle ilgili kişi ve kuruluşlar, sonra da toplumun geneli tarafından yeterince anlaşılması,

-Bu anlayış çerçevesinde, günün gereksinimlerini karşılamaktan yoksun olan mevcut yasa, diğer ülkelerde görülen uygulamalar da göz önünde bulundurularak yeniden oluşturulmasıdır.

Bu önerilerden ilki, aslında ikinci önerinin de ön koşulunu oluşturmaktadır. Ülkemizin kültürel yaşamı açısından derleme olgusunun öneminin yeterince kavranamaması durumunda, yapılması gerekenlerin gerçekleşmesinin mümkün olmayacağı, gerçekleştirilmiş olsa da belli bir süre sonra etkinliğini yitireceği kesindir. Bu nedenle, derleme çalışmalarına diğer ülkelerde verilen önem de örnek gösterilerek, çeşitli zaman ve ortamlarda bu konu sık sık dile getirilerek ilgililerin

sorunun çözümüne ciddiyetle eğilmeleri sağlanmalıdır. Bu düşüncenin oluşumu, mevcut aksaklıkların giderilmesinde daha temkinli ve kararlı adımların atılmasını sağlayacaktır.

Diğer yandan, 1934 yılından beri değişmeden günümüze kadar geçerliliğini sürdüren Derleme Kanun'umuz, zamanın gereksinimlerini karşılamaktan yoksundur. Bu durum günümüzde, çözülmesi zor olan sorunların doğmasına neden olmuştur. Çalışmamızda değinilmeye çalışılan bu sorunların çözümü, bugün ve gelecekteki gereksinimleri karşılayabilecek nitelikte yeni bir Kanun oluşturulması ve acilen yürürlük kazandırılması ile olacaktır. Çalışmamızın bulguları doğrultusunda, oluşturulacak bu yasaya ilişkin öneriler ise şöyle sıralanabilir:

-Oluşturulacak yeni yasada uzman kişilerin yanı sıra, derlemenin tarafları olan kullanıcı ve yayıncıların da görüşlerine başvurulmalıdır. Bu durum, derlemenin sağlıklı olarak gerçekleşmesine katkıda bulunacaktır.

-Yasa oluşturulurken, uygulamada başarılı olan ülkelerin yasaları gözden geçirilmeli, onların deneyimlerinden yararlanılmalıdır.

-Derleme çalışmalarının yürütülmesinden sorumlu kurum, yasada çok iyi belirlenmelidir. Dünyada görülen uygulamalar ışığında, ülkemizde bu kurumun Kültür Bakanlığı'na bağlı Milli Kütüphane Başkanlığı altında oluşturulacak bir birim olması gerekmektedir.

-Yasada kullanılacak terminoloji değişik yorumlara yol açmayacak, açık ifadeler içerecek biçimde olmalıdır. Ülkenin diğer yasalarında kullanılan terminoloji ile de uyumlu olması, bazı yanlış yorumlamaları ortadan kaldıracaktır.

-Yasada, derleme nüshası, derleme kütüphanesi, derleme mükellefinin tanımları iyi yapılmalıdır. Özellikle derleme nüshasının ne olduğunun belirlenmesi,

kültürel mirası oluşturan tüm yayınların derlenebilmesi açısından çok önemlidir. Ayrıca, yasada yayın, eser, ürün, kitap, vb'nin açıklamaları mutlaka yer almalıdır.

-Yasa, basılı yayınların dışında, günümüz teknolojisine dayalı olarak ortaya çıkmış ve gelecekte çıkması olası olan tüm yayın türlerini kapsayacak esneklikte oluşturulmalıdır. Burada, dünyada görülen örnekler ışığında özellikle elektronik yayınlarda tek tek isim belirtmek yerine, ait olduğu grubun adının belirtilmesi yöntemi izlenmelidir.

-Derleme mükelleflerinin yasaya uymalarını sağlamak amacı ile, yasaya göre alınacak derleme nüsha sayısı mümkün olduğunca az sayıda tutulmalıdır. Ülkemizde halen yapılmakta olan siyasi denetim amaçlı olarak ayrıca nüsha istenmesi uygulaması kaldırılarak, bu amacın kültürel amaçla alınan derleme nüshaları ile gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

-Yasaya göre alınacak nüshalar; birisi kullanım ve diğeri gelecek nesiller için arşivlenmek üzere Milli Kütüphane'ye iki, eserin yayınlandığı yerdeki merkezi kütüphaneye de bir olmak üzere en fazla üç nüsha olmalıdır. Telif hakkının tescili ve denetim amaçlarının da alınan bu nüshalar ile gerçekleştirilmesini sağlayacak bir sistem oluşturulmalıdır.

-Basılı olmayan yayınların nüsha sayısı bir olmalı ve bu yayınlarda uzmanlaşmış merkezler var ise, buralarda saklanmalıdır. Örneğin, ses ve görüntü kayıtları, oluşturulacak bir Kaset ve Film Arşivi'nde saklanabilir.

-Yasada derleme mükellefi olarak basımevi/yayıncı/üretici/yazar ortak sorumlu tutularak, çok yönlü bir denetim sağlanmalıdır.

-Yasaya, alınan nüshaların derleme kütüphanelerindeki kullanım sınırına ilişkin genel hükümler konmalıdır. Özellikle elektronik yayınların kullanım

sınırlarının belirlenmesi ile ilgili yayıncı/üreticiler ile anlaşmalar yapılmalı ve yasada bu anlaşmalar belirtilmelidir.

-Derleme kaçaklarının önüne geçilebilmesi için, yasada caydırıcı ceza hükümlerine yer verilmelidir. Ceza teslim edilmeyen nüshaların alınması ve eserin o günkü satış fiyatının en az beş katı biçiminde uygulanmalıdır. Kanuna aykırı davranmanın tekrarında ise, para cezası artırılmalı, geçici olarak yayıncılıktan men etme ve yayının nüshalarının toplatılması gibi yaptırımlara gidilmelidir.

-Derleme nüshalarının teslim edilme süresi, ülke koşulları da göz önünde bulundurularak belirlenmelidir. Süre, elde edilmesi daha zor olan materyal türleri için ayrı olarak belirlenmelidir.

-ISBN/ISSN verme işlemleri derlemeden sorumlu birimin görevleri arasında olmalıdır. Böylece denetimin daha sağlıklı yapılması sağlanacaktır.

-Derleme nüshalarına dayalı olarak gerçekleştirilmesi gerekli olan ulusal bibliyografyaların çıkarılması, yayınlara ait istatistikler hazırlanması ve matbaacı/yayıncı/üretici listeleri yayınlamaya ilişkin genel hükümler de yasada yer almalıdır.

-Yasada yer alan hükümler, ilgili Bakanlığın çıkaracağı yönetmelik ve genelgeler ile ayrıntılandırılmalıdır.

-Derleme yasası yürürlüğe girmesinden hemen sonra derleme mükelleflerine duyurulmalıdır.

-Derlemeden sorumlu birime, derleme mükelleflerini denetleme yetkisi verilmelidir. Açılan-kapanan yayınevi ve matbaalar bu durumlarını birime bildirmekle yükümlü tutulmalıdır.

-Derleme mükelleflerinin belirli zaman aralıklarında, yayınlarına ilişkin listeleri derlemeden sorumlu birime göndermeleri yükümlülüğü getirilmelidir.

-Yasaya, derlenecek elektronik yayınların korunması ve depolanmasına ilişkin genel hükümler konmalıdır. Buna ilişkin ayrıntılar ise çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenmelidir.

-Derleme işlemlerinin gereksinimlerin tümünü karşılayacak biçimde gerçekleştirilmesi için gerekli bina, bütçe, personel ve teçhizat sağlanmalıdır.

Son olarak, ülkemiz kültür yaşamı için önemi yadsınamaz olan derleme olgusu ile ilgili olarak gelecekte yapılacak çalışmalarda araştırmacılara yardımcı olmak amacı ile bir kaç öneri getirmek gerekirse:

-Derleme uygulamalarının doğrudan tarafı ve uygulamaların beklenen düzeyde gerçekleştirilmesinde katkısı büyük olan yayıncı ve kullanıcılar ile ilgili kapsamlı bir çalışmaya gereksinim vardır. Böyle bir çalışmada, yayıncıların konuya bakış açıları, konu ile ilgili görüşleri, karşılaştıkları sorunlar ve getirecekleri öneriler belirlenerek, derlemenin etkin bir biçimde gerçekleştirilmesine yönelik sonuçlar ortaya konulabilir. Yine derleme uygulamalarında diğer bir taraf olan kullanıcılar üzerinde uygulanacak anketler ile, derleme materyallerinden en üst düzeyde verim alınması için yapılması gerekenlerle ilgili öneriler geliştirilebilir.

-Gelişen teknoloji ürünü olan elektronik yayınların derlenmesine yönelik de kapsamlı bir çalışmaya gereksinim vardır. Bu çalışmada elektronik yayınları da kapsayacak biçimde oluşturulacak bir yasanın nasıl olması gerektiğinin yanında, derlenen elektronik yayınların bugün ve gelecek nesillerin yararına sunulmak üzere derleme kütüphanelerinde yerleştirilmeleri, korunmaları ve uzun süreli saklanmaları ile ilgili açıklama ve öneriler yer almalıdır.

KAYNAKÇA

ACAROĞLU, M. Türker

- 1953 "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunumuzun ve Milli Bibliyografyamızın Islahı Meseleleri." Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, 2(2):125-138.
- 1966 "Dünyada ve Bizde Derleme İşleri." TKDB, 15(4):250-257.
- 1967 "Derleme Kanununun Değiştirilmesi Çabaları." TKDB, 16 (1):36-44
- 1975 "Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu Tasarısının Gerekçeleri Nedir?" İkinci Türk Yayın Kongresi, 24-27 Ocak 1975, c.1: Bildiriler. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı:272-274.
- 1977 "Belgelere Göre Türkiye'de Derleme Çalışmaları 125 Yıl Önce Başladı." Milliyet Sanat Dergisi, sayı:253, 8.11.1977:31.
- 1979a "Türkiye'de XIX. Yüzyılda Derleme İşleriyle İlgili Yeni Belgeler Bulundu." TKDB, 28(1-2):12-18.
- 1979b "Osmanlı İmparatorluğu'nda 1860'larda Derleme İşleri." TKDB, 28(4):178-80.
- 1995 "Yeni Bir Derleme Yasası Gereklidir." TK, 9(4):448-453.
- 1997 Türkiye'de ve Dünyada Derleme Çalışmaları. İstanbul, Türk Kütüphaneciler Derneği.

AHMET Zeki.

- 1909 Dersaadet-i Umumi Kütüphanelerinin Tanzim ve Tensikine Dair Sadrazam Hilmi Paşa Hazretlerine Takdim Olunan Takrir. İstanbul, Matbaa-ı Ahmet İhsan.

ALABI, G.A.

- 1981 "Nigerian Legal Deposit Publications: Question Scope and Criteria for Selection." International Library Review, 13:301-310.

"633 Sayılı Diyanet işleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna 4 Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun"

- 1980 T.C. Resmi Gazete, Sayı: 16985 (11 Mayıs 1980): 36-51.

ANDERSON, Dorothy

- 1974 Universal Bibliographic Control: A long term policy, a plan for action.
München: Verlag Dokumentation.

AVAFIA, Kwami

- 1976 "Legal Deposit Problems in the West Indies." Unesco Bulletin for Libraries, 30(3): 147-151.

"Basın Kanunu"

- 1950 Düstur, III. Tertip, c. 31: 2234-2242.

"Basın Kanunu"

- 1983 T.C. Mer'i Kanunları, c. 3., 517. Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Müdürlüğü: 34-42.

"Basın Kanununun Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri"

- 1987 Yürürlükteki Bazı Kanunların Mülga Hükümleri Külliyatı. Ankara, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü: 351-363.

"Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Teşkilat, Vazife ve Memurları Hakkında Kanun"

- 1943 T.C. Resmi Gazete, Sayı: 5462 (16 Temmuz 1943): 660-668.

"Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"

1984 T.C. Resmi Gazete, Sayı 18435 Mükerrer (16 Haziran 1984): 165-171.

"Basın-Yayın Ve Turizm Genel Müdürlüğü Kanunu"

1949 T.C. Resmi Gazete, Sayı: 7218 (28 Mayıs 1949).

Düstur, III. Tertip, c. 30:1041-1046.

Basma Yazı ve Resimleri Derleme İşleri Hakkında Kanun ve Talimatname

1935 Ankara: Kültür Bakanlığı.

"Basma Yazı ve Resimleri Derleme işleri Hakkında Talimatname"

1939 T.C. Maarif Vekilliği, Birinci Maarif Şurası, 17-29 Temmuz 1939: Çalışma Programı, Konuşmalar, Layihalar. Ankara, Maarif Vekilliği: 651-654.

"Basma Yazı ve Resimleri Derleme işleri Hakkındaki Talimatnameye Dair Tadil Teklifleri"

1939 T.C. Maarif Vekilliği, Birinci Maarif Şurası, 17-29 Temmuz 1939: Çalışma Programı, Konuşmalar, Lahikalar. Ankara, Maarif Vekilliği: 275-277.

"Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu"

1934 T.C. Resmi Gazete, Sayı:2741 (2.7.1934):4076-4077.
Düstur, Üçüncü Tertip, 15-D c. Ankara:Başvekalet Neşriyat Müdürlüğü: 1285-1287.

1989 Yürürlükteki Kanunlar Külliyatı: 1401-1402.

"Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü Milli Kütüphane'ye Bağlandı"

1952 TKDB, 1(4):79.

"Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği"

1981 T.C. Resmi Gazete, 17465, 21 Eylül:16-18.

BAYDUR, Gülbün

1983 "Evrensel Bibliyografik Denetim (UBC) ve Türkiye Bibliyografyası."
(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

BAYSAL, Jale

1984 "Dünyayı Değiştiren Olaylardan Biri: Kitap Basmacılığı." Beyazıt
Devlet Kütüphanesi 100 Yaşında. Haz. Hasan Duman. İstanbul, TKD
İstanbul Şubesi:111-118.

"1117 Sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanununun Bazı Maddeleri ile Türk Ceza Kanununun 426, 427 ve 428inci Maddelerinin Değiştirilmesine ve 1117 Sayılı Kanuna Ek Maddeler İlavesine Dair Kanun"

1986 T.C. Resmi Gazete, Sayı:19045 (12 Mart 1986): 1-4.

BORCAKLI, Ahmet

1966 "Türk Devlet Diskotek'inin Kurulması Üzerinde Düşünce ve Dilekler."
TKDB, 15(2):69-77.

BOURNE, Ross

1995 "Legal Deposit and Bibliographic Control". Legal Deposit with Special
Reference to the Archiving of Electronic Materials, Proceedings of a seminar
organised by NORDINFO and the British Library (Research and Development
Department). Windsor: The British Library Board: 155-163.

CAVENDISH, J.M. and Kate POOL

- 1984 Handbook of Copyright in British Publishing Practice. 3rd ed. London, Cassell: 152-155.

CESUR, Hale

- 1987 "Bibliyografik Denetim ve Türkiye'de Derleme Olgusu."
(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi.

CHRISTHOPERS, R.A.

- 1995 "Selection Criteria for Legal Deposit. A View From the British Library." Legal deposit with....:39-47.

CLARKE, Ann

- 1995 "The Legal Deposit of Non-print Publications." Legal Deposit with....:13-19.

CREWS, Kenneth D.

- 1988 "Legal Deposit in Four Countries: Laws and Library Services." Law Library Journal, 80(4): 551-576.

CUNBUR, Müjgan

- 1964 "Münif Paşa Layihası ve Değerlendirilmesi." A.Ü. DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi, II(2-3), 223-231.
- 1998 Türkiye'de Derleme Yasaları." 50. Kuruluş Yılında Ulusaldan Evrensele Türk Milli Kütüphanesi (1946-1996), Sempozyum (Bildiriler), 19-21 Haziran 1996. Ankara, Kültür Bakanlığı:173-180.

ÇAKIN, İrfan

- 1986 "Kütüphanelerin Toplumsal Konumu ve İşlevleri." TKDB, 35(1):8-16.

ÇETİN, Atilla

1978 "Kütüphanecilik Tarihimize Ait Belgeler I." TKDB, 17(1):27-32.

1982 "Kütüphanecilik Tarihimize Ait Belgeler." TKDB, 31(3):107-9.

Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu (Tasarı)

1998 (Metin Teksirdir).

DAĞLI, Yücel; Cumhure Üçer

1997 Tarih Çevirme Kılavuzu. 5.c. Ankara, Türk Tarih Kurumu.

"Derleme Yasası: Genel Gerekçe, Maddelerin Gerekçeleri"

1980 Yeni Yayınlar, 25(3-4):118-119, 19-22.

"Dersaadette ve Memalik-i Şahanede Tab ve Neşrolunan Her Nevi Gazete ve Evrak-ı Havadis-i Mülkiye ve Politikiye Tabı ve Neşri Hakkında Bu Kere Tanzim Olunan Nizamnamedir"

1873 Düstur, Tertib-i Evvel, 2.c. Dersaadet, Matbaa-i Amire:220-227.

Devlet Planlama Teşkilatı

1985 T.C. Başbakanlık DPT Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Sektörel Gelişmeler: 1985-1989 Destek Çalışmaları: 2. Ankara, DPT:235.

Devlet Planlama Teşkilatı

1978 T.C. Başbakanlık DPT 1978 Yılı Programı. Ankara, DPT:291-292.

Devlet Planlama Teşkilatı

1982 T.C. Başbakanlık DPT Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1982 Yılı Programı. Ankara, DPT:318-321.

"Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"

1965 T.C. Resmi Gazete, Sayı: 12038 (2 Temmuz 1965).

1983 T.C. Mer'i Kanunları, c. II, 1980:131-133.

Düşün ve Sanat Ürünlerini Derleme Yasası (Tasarı)

1998 Türkiye'de ve Dünyada "Derleme" Çalışmaları. M. Türker Acaroğlu.
İstanbul, Türk Kütüphaneciler Derneği:141-148.

Encyclopedia Of Library And Information Science

1975 Ed. Allen Kent, Harold Lancour, Jay E. Daily, vol. 14. New
York:Marcel Decker:140-153.

FAGERLİ, Hans Martin

1995 "Access to Electronic Dynamic Documents. A Solution to the Legal
Deposit Problem." Legal Deposit with...:108-118.

"Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu Tasarısı"

1961 Kütüphaneler Komitesi Raporu. Ankara, M.E.B.: 66-72.

"Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu Tasarısının Gerekçesi"

1961 Kütüphaneler Komitesi Raporu. Ankara, M.E.B.:61-66.

GÖKMAN, Muzaffer

1952 "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ve Atatürk'e Ait Bir
Hatıra." TKDB, 1(2):111-114.

1956 Bayezit Umumi Kütüphanesi. İstanbul, Maarif Basımevi.

1977 Kitaplar Arasında 44 Yıl. İstanbul, Eğitim-Öğrenci Yayınları.

HAKKARAINEN, Juhari

- 1995 "Is There a Future for Legal Deposit in an Electronic World." Legal deposit with....:30-35.

"Hakk-ı Telif Kanunu"

- 1911 Düstur, Tertib-i Sani, 2.c. Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye.

HIELMCRONE, Harald von, Eva Fønss-Jørgensen

- 1995 "Legal deposit in Denmark: Legal Aspects." Legal deposit with....:20-29.

İkinci Türk Yayın Kongresi

- 1987 24-27 Ocak 1975, 2 c. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.

İSKİT, Server

- 1939 Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış. İstanbul: Devlet Basımevi.
- 1943 Türkiye'de Matbuat Rejimleri ve Politikaları. Ankara: Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü.

"İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Öğretim Elemanlarının Yayınları ile Doktora-Doçentlik-Profesörlük Çalışmaları-Bitirme Tezleri 1967-1984."

- 1987 Haz. Hasan S. Keseroğlu. Kütüphanecilik Dergisi Belge Bilgi Kütüphane Araştırmaları Sayı 1'den Ayrı Basım. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi:187-218.

KAPTAN, Saim

- 1977 Bilimsel Araştırma Teknikleri. Ankara, Rehber Dağıtım.

KAYGUSUZ, Ayhan

1998 "Türkiye'de Derleme Hizmetleri." 50. Kuruluş...:46-51.

KESKİN, O. Kadri

1998 "Para Cezalarının Artışı." Türkiye Gazetesi, 13 Ağustos: 10.

"Kitab Tabı Hakkında Nizamname"

1873 Düstur, Tertib-i Evvel, 2.c. Dersaadet, Matbaa-i Amire:229.

"Kitab Tabı Hakkındaki Nizamnameye Zeyl"

1873 Düstur, Tertib-i Evvel, 2.c. Dersaadet, Matbaa-i Amire:229-230.

KOKKONEN, OILI

1995 "Selection Criteria/Scope: The Finnish Point of View." Legal deposit with....:81-87.

"Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu"

1927 T.C. Resmi Gazete, Sayı: 627 (7 Temmuz 1927):1-4.
Düstur, III. Tertip, c.8.:899.

"Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu'nun Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri"

1987 Yürürlükteki Bazı Kanunların Mülga Hükümleri Külliyyatı. Ankara,
Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü:351-363.

"Kültür Bakanlığı Merkez Örgütleri ve Ödevleri Hakkındaki 2287 Numaralı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddeler Eklenmesine İlişkin Kanun"

1935 T.C. Resmi Gazete, Sayı 3029 (10 Haziran 1933): 5332-5333.

"Kültür Müdürlüklerinin Görev-Yetki, Sorumluluk ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik"

1990 T.C. Resmi Gazete, Sayı: 20573, (13 Temmuz 1990).

"Kültür ve Turizm Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"

1983 T.C. Resmi Gazete, Sayı: 18251, Mükerrer (14 Aralık 1983):359-385.

Kütüphaneler Komitesi Raporu

1961 T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.

"Kütüphanelerimiz"

1910 Sırat-ı Müstakim, 29 Zilkade 1328, 5(117): 217-218.

Legal Deposit At The National Library Of Canada

1982 Minister of Supply and Services Canada. Ottawa, National Library of Canada.

The Legal Deposit of Electronic Publications

1996 Prep. by Working Group of the Conference of Directors of National Libraries(CDNL). Beijing:UNESCO.

Legal Deposit of Publications: A Consultation Paper.

1997 URL:www.la-hq.org.uk/ldp.htm, Last modified: 16 February 1998.

Legal Deposit: Preserving Canada's Published Heritage

1998 URL:www.nlc-bnc.ca/e.coll-e/ereport.htm, Last modified 26 September 1996.

Legal Deposit With Special Reference to the Archiving of Electronic Materials

- 1995 Proceedings of a seminar organised by NORDINFO and the British Library(Research and Development Department), Windsor, England, 27-29-October 1994. London, The British Library Board.

LORR, Peter

- 1995 "Legal Deposit: Some Issues in the International Scene." Mousaion, 13(1-2): 94-111.

LUNDGAARD, Charles

- 1997 "Legal Deposit in Denmark."
URL:www.sb.aau.dk/english/legal-deposit.html, 16 February 1998.

"Maarif Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun"

- 1933 T.C. Resmi Gazete, Sayı:2434 (22 Haziran 1933): 2765-2766.

"Matbaa Nizamnamesi"

- 1873 Düstur, Tertib-i Evvel, 2.c. Dersaadet, Matbaa-i Amire:227-228.

"Matbaalar Kanunu"

- 1911 Düstur, Tertib-i Sani, c. 1., Dersaadet, Matbaa-i Osmani:404-406.

"Matbaalar Kanunu"

- 1950 T.C. Resmi Gazete, Sayı: 7564 (24 Temmuz 1950):18811.
1950 Düstur, III. Tertip, 31:2242-2243.

"Matbaalar Nizamnamesi"

- 1937 Düstur, Birinci Tertip, c. 5., Ankara, Başvekalet Neşriyat Müdürlüğü:992-1000.

"Matbuaları Toplama Hakkında 1/903 Numaralı Kanun Layihası ve Maarif, Dahiliye, Adliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları"

- 1934 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre IV, İctima 3, 23.c., Sıra No:199.
Ankara, T.B.M.M.:1-20, 127-8, 143-5, 187-90, 260.

"Matbuat Kanunu"

- 1911 Düstur, Tertib-i Sani, c. 1., Dersaadet, Matbaa-i Osmani:395-403.

"Matbuat Kanunu"

- 1931 T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Devre IV, İctima:Fevkalade, c. 10.
Ankara, T.B.M.M.: 365-378.

"Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkilatına ve Vazifelerine Dair Kanun"

- 1934 Sicilli Kavanini, 1933-34, c. 10. İstanbul, Cihan Kütüphanesi: 234-236.

MCFARLANE, Gavin

- 1989 A Practical Introduction to Copyright. 2nd ed. London, Waterlow publishers:11-13.

MERCANLIGİL, Muharrem

- 1962 "Bir Kültür Açığı." Yeni Yayınlar, 7 (6-7): 183-184.
1963 "Türkiye Yayınları ve Derleme Kanunu." Yeni Yayınlar, 8(4): 75, 96.

"Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun"

- 1950 T.C. Resmi Gazete, 7469, (29 Mart 1950): 18301
1983 Yürürlükteki Kanunlar Külliyyatı: 2329.

"Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkındaki 5632 Sayılı Kanuna Ek Kanun"

- 1955 T.C. Resmi Gazete, Sayı 9013 (27 Mayıs 1955):11930.
1955 Düstur, III. Tertip, c. 36 (1954):1465-1467.

Milli Kütüphaneler Görevleri ve Sorunları

- 1963 Avrupa Milli Kütüphaneler Kollogyumu, Viyana, 8-27 Eylül 1958.
Çev. Behice Abacıoğlu. Ankara:UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.

NAVELSAKER, Torbjørn

- 1995 "Selection Criteria/Scope for Legal Deposit of Electronic Documents."
Legal deposit with...:48-63.

"10 Haziran 1949 Tarih ve 5435 Sayılı Kanunun 2nci Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun"

- 1983 T.C. Resmi Gazete, Sayı: 17936 (22 Ocak 1983): 6.

"13.5.1971 Tarihli ve 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun"

- 1982 T.C. Resmi Gazete, Sayı: 17914 (30 Aralık 1982): 1-2.

OPPENHEIM, Charles

- 1997 The Legal Deposit of Non-print Publications.
URL:www.elj.warwick.ac-uk/jilt/legdep/93-3 opp/contentf.htm, Last
modified: 20 October 1997.

ÖZERDİM, Sami N.

- 1954a "Ödenmiyen Bir Kültür Vergisi." Hürses, 18 Ekim:2.
1954b "Basımevlerimiz ve Kültür Vergisi." Hürses, 1 Kasım:2.
1954c "Derleme İşinde Tedbirler." Hürses, 21 Kasım:2.
1977 "Yayınların Derlenmesi Sorunu." Türk Dili, 36(314):554-557.

PÄRSSINEN, Leena

- 1995 "Archiving and Preservation of Legal Deposit in Finland". Legal Deposit with...:129-136.

SAĞLAMTUNÇ, Tülin

- 1998 "50. Kuruluş Yılında Milli Kütüphane ve Derleme Sorumluluğu." 50. Kuruluş Yılında...: 214-232.

SANALAN, Ülker

- 1977 "Bibliyografik Denetim ve Türkiye." (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
Ankara, Hacettepe Üniversitesi Mezuniyet Sonrası Eğitim Fakültesi.

SEFERCİOĞLU, Necmeddin

- 1971 "Bitmesi Gereken Bir Yılan Hikayesi." TKDB, 20(4):8-13.

SOLBAKK, Svein Arne

- 1995 "Long-term Preservation of Electronic Material-preliminary
Experiences from the Norwegian National Library." Legal Deposit
with...:137-152.

SOYSAL, Özer

- 1983 Türkiye'de Çağdaş Bibliyografik-Dokümanter Hizmetlerinin Gelişimi.
Ankara:A.Ü. D.T.C.F.
1994 "XIX. Yüzyıl Sonlarında Türk Ulusal Kütüphanesi'ni Kurma
Girişimleri." X. Türk Tarih Kongresi'nden Ayrıbasım. Ankara:TTK
Basımevi.

Suret-i Layiha

- 1870 Haz. Münif Paşa ve Ethem Pertev Paşa.

TAVACI, Yusuf

- 1998 "Derleme Bilincinin Yaygınlaştırılması." 50. Kuruluş Yılında...:233-236.

"Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanunu"

1963 T.C. Resmi Gazete, Sayı: 11452 (12 Temmuz 1963): 503-512.

"Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun"

1949 T.C. Resmi Gazete, Sayı 7234 (16 Haziran 1949):16381-16382.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği Teşkilat Kanunu"

1983 T.C. Resmi Gazete, Sayı: 18195 (18 Ekim 1983).

Düstur, Tertip:5, c. 22: 726.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Kitaplığı Kanunu"

1976 T.C. Resmi Gazete, Sayı 15486 (1 Şubat 1976):1-2.

URAZ, Neslihan

1996 "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Öğretim Elemanlarının Yayınları, Çevirileri Tezleri: 1985-1994." Türk Kütüphaneciliği, 10(1):48-64.

US Code

1996 URL:www.law.cornell.edu/uscode/17/407.html., Last modified 1 June 1996, 17. Section.

WILLE, Niels Erik

1995 "Legal deposit of electronic publications-Question of scope and criteria for selection." Legal deposit with...:64-81.

WILLIAMSON, Robin

1995 "Access and Security Issues from a Publisher's Perspective." Legal Deposit with...: 91-101.

YAMAN, Mualla

1961 "Derleme ve Derleme Kanunu." TKDB, 10(3-4):129-134.

YAŞAR, Muammer

1971 Anadoluda İlk Türk Gazetesi (Envâr-ı Şarkîye). Ankara: Ankara Gazeteciler Cemiyeti.

"765 Sayılı Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine; Bu Kanuna Ek Maddeler ilave Edilmesine, 647 Sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına ve 10 Haziran 1949 Tarihli 5435 Sayılı Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun"

1988 T.C. Resmi Gazete, Sayı: 20019 (14 Aralık 1988): 1-4.

"2527 Sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu"

1987 İkinci Türk Yayın Kongresi, 24-27 Ocak 1975, c. 2: Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı:146:148.

YARDIMCI KAYNAKÇA

ACAROĞLU, M. Türker

- 1990 "Derleme Yasasını Değiştirme Gerekçeleri." Türk Kütüphaneciler Derneği 40. Yıl Kütüphanecilik Kurultayı. Ankara, TKD:169-175.

Bibliographic Services Their Present State and Possibilities of Improvement

- 1950 Washington DC, UNESCO/Library of Improvement.

Bibliographic Services Throughout the World: 1970-1974

- 1977 UNESCO.

DAVINSON, Donald Edward

- 1969 Academic and Legal Deposit Libraries: An Examination. Hamden, Conn., Archon Books.
- 1975 Bibliographic Control. New York, Bingley.

50. Kuruluş Yılında Ulusaldan Evrensele Türk Milli Kütüphanesi: (1946-1996) Sempozyum (Bildiriler).

- 1998 19-21 Haziran 1996, Milli Kütüphane, Ankara. Ankara, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı.

ERSOY, Osman

- 1966 Kütüphaneciliğin Sorunları. Ankara, Anadolu Matbaası.

HESSELAGAR, Lise

- 1982 "Legal Deposit in Norway and Denmark." LIBER, 18:22-24.

HUMPHREYS, K.W.

- 1966 "National Library Functions." Unesco Bulletin for Libraries, XX (July-August):158-169.

International Federation of Library Association and Institutions.

- 1985 IFLA Annual 1984. Proceedings of the 50th General Conference, Nairobi, 1984. Annual Reports. München, K.G. Saur Verlag.

International Federation of Library Association and Institutions.

- 1987 IFLA Annual 1986. Proceedings of the 52nd General Conference, Tokyo, 1986. Annual Reports. München, K.G. Saur Verlag.

International Federation of Library Association and Institutions.

- 1988 IFLA Annual 1984. Proceedings of the 53rd General Meeting, Brighton, 1987. Annual Reports. München, K.G. Saur Verlag.

International Federation of Library Association and Institutions.

- 1990 IFLA Annual 1989. Proceedings of the 52nd General Conference, Paris, 1989. Annual Reports. München, K.G. Saur Verlag.

IFLA International Office for UBC Decisional Papers.

- 1982 London, IFLA.

International Congress on National Bibliographies (ICNB).

- 1977 Final Report. Org. by Unesco in Collaboration with IFLA, Paris, 12-15 September 1977. Paris, Unesco, 1977.

JASION, J.T.

- 1991 The International Guide to Legal Deposit. Ashgate.

Kitap Sempozyumu

- 1987 Ankara, 15-17 Haziran 1981. Ankara, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Legal Deposit in Australia

- 1998 URL: www.nla.gov.au/services/ldeposit.html. L.M. 27 July 1998.

Legal Deposit in British Library.

- 1997 URL: www.bl.uk/information/legal.deposit2.html. L.M. 30 April 1997.

Legal Deposit in Denmark

- 1998 URL: www.sb.aau.dk/english/legal-deposit.html. L.M. 16 February 1998.

A Library Manifesto: Legal Deposit of New Media.

- 1997 URL: www.fdggroup.co.uk/brief9.htm.

LIET HEVE, Jacques

- 1984 "The Bibliotheque Nationale." Journal of Library History, XIX(1):9-26.

MANZONI, M.

- 1994 "A Synthesis on Legal Deposit and its Practice in the EC Member States." Alexandria, 6(1):81-83.

National Bibliographies Seminar (1987, Brighton, England)

- 1988 Proceedings of National Bibliographies seminar, Brighton, 18 August 1987. Ed. by Winston D. Roberts. London, IFLA.

ÖZTRAK, İlhan

- 1971 Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar. Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi.

POMASSL, Gerhard

- 1977 Survey of Existing Legal Depot Laws. Paris, Unesco.

SOYSAL, Özer

- 1994 "Milli Kütüphane'den Ulusal Bilim Kütüphanesi'ne." Kütüphanecilikte Bilgi-Belge İşbirliği, Milli Kütüphanelerarası İletişim ve Dünyadaki Teknolojik Gelişmelerin Aktarımında İlkelerin Tespiti Sempozyumu (Bildiriler). Ankara, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı:118-122.

STOKES, Roy Bishop

- 1968 Bibliographical Control and Service. London, Andre Deutsch.

Symposium on National Libraries in Europe, Vienna, 1958.

- 1960 National Libraries: Their Problems and Prospects. Paris, UNESCO.

Ulusal Yayın Kongresi

- 1998 IV. Ulusal Yayın Kongresi Komisyon Raporları (16-19 Aralık 1998, Ankara). Ankara, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı.

"Universal Bibliographic Control and the World of the IFLA International Office for UBC"

1982 IFLA Journal, 8 (2):213-217.

VITELLO, G.

1993 Legal Deposit Throughout the European Community: Results of an Enquiry."
Alexandria, 5(1):41-52.

EKLER

EK-1: Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'nün Basımevlerinden Teslim Alınan 6 Adet Yayın İçin Vermiş Olduğu Makbuz Örneği (Üç nüsha olarak düzenlenmektedir).

EK-2: İstanbul Dışında Diğer İllerde Derlenen Yayınların Derleme Müdürlüğü'ne Tesliminde Kullanılan Makbuz Örneği (İki Nüsha Olarak Düzenlenmektedir).

EK-3: Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'nün Günlük Haftalık ve 15 Günlük Süreli Yayınların İzlenmesi İçin Kullandığı Fiş Örneği (Ön ve Arka Yüz)

EK-4: Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'nün Aylık, Üç Aylık, Yıllık Süreli Yayınların İzlenmesi İçin Kullandığı Fiş Örneği (Ön ve Arka Yüz)

EK-5: ISBN/ISSN Türkiye Ajansı'nın Numara Verme İşleminde Kullandığı Form.

